

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Yüksel Göknel

2014

THE NEW FORMATION
of the
TURKISH GRAMMAR
YÜKSEL GÖKNEL

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

ÖNSÖZ

Dil insan beyninin bir ürünü olduğu için oldukça karmaşık bir konudur. İnsan dilin ya sözlerini işitir, ya da dilin seslerini eksik bir biçimde görselleştiren yazıları izleyerek bunlara bir anlam verir. Bu nedenle, kişi ancak ses organlarının ürettiği somut sesleri işitir ya da bunları harf biçimlerinde görür. Bu ses ve harflerin ne anlama geldiğine beyin karar verir. Anlamı anlatmak ve anlamak beyinde oluşup gelişen bir işlevidir. Bu nedenle bir dili inceleyip kurallarını ortaya koyarken mantıksal işlevlerin göz ardı edilmemesi gerekir.

Bellek, görülen, işitilen, hissedilen ve öğrenilenlerin depolandığı zihinsel bir yetenektir. Kişi sözleri işitir ve işitilen sesleri nesnelere, eylemlere ve kavramlara bağlar, ya da bu kavramlar işitilen sözlere bağlanır. Bellekte beraber depolanan işitsel ve kavramsal birimler, kişinin istemiyle bellekten çıkarılıp kullanılır. Ya da işitilen söz bellekteki kavramsal eşdeğerini çağırıştırır.

Geleneksel dilbilgisi kuramcıları eskiden beri dilin işitilen ve yazılı olan somut bölümleri üzerinde çalışarak dil kurallarını bir dilbilgisi öğretisi olarak geliştirmişlerdir. Bu kuramcılar dilde neler bulunduğunu birer birer özenle ortaya koymuşlardır. Ne var ki dillerde bulunan bu öğelerin varlığını bilmek, bu öğelerin ve tümcelerinin nasıl üretildiğini tam olarak açıklamaya yetmez.

Noam Chomsky ve **Steven Pinker** yazdıkları kitaplarda dil öğrenim ve kullanımının tüm insanlarda ortak, doğuştan, içgüdüsel ve mantıksal olduğunu ve insan beyninin tümceleri kurarken ortak ve mantıksal bir yöntem kullandığını savunurlar. Bu savların doğru olduğunu düşündüğüm ve kuramın uygulanabilirliğini irdelemek için Türkçe dilbilgisini bu kuramın ışığı altında yeniden düzenlemeye çalıştım.

Çalışmam süresince Türkçenin daha önce düşünülmemiş birçok özelliğiyle karşılaştım ve geleneksel dilbilgisi öğretilerinin çok karmaşık bir dil olan Türkçeyi açıklamakta çok yetersiz kaldığını ve yazılmış olan Türkçe dilbilgisi kitaplarının yanlışlıklarla ve çelişkilerle dolu olduğunu gördüm. Bu kitap **Noam Chomsky**'nin dönüşümlü dil bilgisi kuramına göre yeniden düzenlenmiş bir Türkçe dilbilgisi kitabıdır ve çok önemli yenilikler içermektedir.

Yüksel Göknel

Yüksel Göknel

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
Dilbilgisine Giriş	10
Eylem Fiil Grubu	14
Fiil Çatılarının Kısa Bir Listesi	15
Edilgen Fiil Çatıları	19
Fiil Çatılarını İçeren Örnek Tümceler	23
Fiil Grubu Örnekleri	60
Ünlü Uyumu (Vowel Harmony)	61
Ünsüz Uyumu (Consonant Harmony)	64
Morfemler, Allomorflar ve Heceler	68
Sözcüklerde Vurgu	71
Tümce Kurma	73
Türkçede Eylem Fiil Grupları	74
Geniş Zaman Eylem Kipi	74
Şimdiki Zaman Eylem Kipi	79
Di'li Geçmiş Zaman Eylem Kipi (görülen Geçmiş Zaman)	84
Gelecek Zaman Eylem Kipi	87
Miş'li (Duyulan) Geçmiş Zaman Eylem Kipi	91
Çift Morfemden Oluşan Bileşik Zaman Fiil Grupları	94
Geniş Zaman'ın Hikâyesi Eylem Fiil Kipi	94
Şimdiki Zaman'ın Hikâyesi Eylem Fiil Kipi	97
Gelecek Zaman'ın Hikâyesi Eylem Fiil Kipi	99
Miş'li Geçmiş Zaman'ın Hikâyesi Eylem Fiil Kipi	101
Gelecek Zaman'ın Söylentisi Eylem Fiil Kipi	103
Şimdiki Zaman'ın Söylentisi Eylem Fiil Kipi	105
Gelecek Zaman'ın Söylentisi Eylem Fiil Kipi	106
Gereklilik Eylem Fiil Kipi	108
Yetenek, İzin ve Olasılık Eylem Fiil Kipi	110
Olanaksızlık Eylem Fiil Kipi	114
Olanaksızlığın Söylentisi Eylem Fiil Kipi	115
Olanaksızlığın Olasılığı Eylem Fiil Kipi	116
İnanılmaz Söylenti Eylem Fiil Kipi	117
Emir Eylem Fiil Kipi	117
İstek Eylem Fiil Kipi	118
Oluş Fiil Grupları (Ek Fiilli Gruplar)	119
Şimdiki ve Geniş Zaman Oluş Fiil Grupları	119
Yer ve Yön Bildiren Ad ve Sıfatlar	121

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Di'li Geçmiş Zaman Oluş Fiil Grubu	123
Gelecek Zaman Oluş Fiil Grubu	126
Söylenti Oluş Fiil Grubu	128
Gereklilik Oluş Fiil Grubu	131
Yetenek, İzin ve Olasılık Oluş Fiil Grubu	132
Oluş Fiil Grubu'nda Olanaksızlık	133
Oluş Grubu'nda Olumsuz Sonuçlanan Gereklilik	134
Oluş Grubu'nda Olumsuz Sonuçlanan Olgu	135
Tümce Yapısı /Syntax)	137
Soru Sözcükleri	140
Edatlarla Kullanılan Soru Öbkleri	143
Sıfat Tamlamalarıyla Yapılan Soru Zarfları	144
Edatlar (Postpositions)	145
Yüklem (Predicate)	151
Soru Sözcüklerinin Tümcelerde Kullanılması	154
Fiilleri Ad'a Dönüştüren Yapım Eklri	158
Sıfatları Ad'a Dönüştüren Yapım Ekleri	159
Mastarlar	159
Mastarlar Nerede ve Nasıl Kullanılır	160
Belirtenler ve Sıfatlar	166
Ad Tamlamaları	166
Basit Tümcelerin Adlaştırılıp Temel Basit Tümcelere Yerleşimi	172
Ad Öbekleri Oluşturma Kuralları	179
Soru Sözcüklü Ad Öbekleri	181
Basit Tümcelerin Zarf Öbeklerine Dönüşümü	185
Zaman	186
Sebeup (Neden)	192
Rağmen (Karşın)	193
Amaç	194
Yer	196
Yöntem (Tarz) (Nasıl?)	196
Sanki, Güya, Sözüm Ona	197
Neden ve Sonuç	199
Derecelendirme	200
Şart (Koşul) Tümceleri	202
Temel Anlamsal ve Sözel Anlamsal Diziler	207
Eylem ve Oluş Gruplarında Anlamsal ve Sözel Dizilerin Özeti	208
Teml Morfem Dizileri ve Anlamalı Sözl Diziler	262
Tümcelerin Sözel Yapısı	265
Semboller ve Kısaltmalar	265
Kaynakça	266

DİLBİLGİSİNE GİRİŞ

İnsana özgü bir yetenek olan dili beynin nasıl yönettiği sorusuna cevap vermek için önce beyin denen organın dili üretmek için nelere sahip olduğunu görelim:

1. Bellek (memory):

“Bilişsel Psikoloji ve Bilişsel Nörobilim / Bellek ve Dil, wikibooks.org/wiki/” (Cognitive Psychology and Cognitive Neuroscience / Memory and Language, wikibooks.org/wiki/) internet adresindeki bilimsel makaleye göre bellek üç bölüme ayrılmaktadır: **duyu belleği** (Sensory memory), **kısa süreli bellek** (short-term memory) ve **uzun süreli bellek** (long-term memory). Duyu belleği, verilen enformasyonu saniyenin binde biri kadar bir sürede depolar ve iki bölümden oluşur. **Simgesel bellek** (iconic memory) görsel enformasyonu depolamakla, **yankı belleği** (echoic memory) ise işitsel enformasyonu depolamakla görevlidir.

Özetlenecek olursa, bir kişi dilsel sesleri işitir işitmez bunları uzun süreli belleğinde depolar ve ömür boyu kullanmak için saklar. Dilbilimsel olarak bu sesler fonemleri, heceleri ve vurguları içerir. Fonemler ve heceler bellekte depolanırken beraberlerinde **anlamsal** birimler olan **morfemleri** de yüklenirler. Fonemler, morfemleri dillendirmek içindir. Fonemler işitilince morfemler anlaşılır. Ya da morfemleri dillendirmek için fonemler ve heceler kullanılır.

2. Mantık (logic):

İnsan beyni, işitme organları yoluyla belleğe yerleştirdiği fonem ve morfemleri başka kişilere ulaştırmak için **mantıksal** bir düzene sokar. Bu mantıksal düzen tüm insanlarda ortak olduğu düşünülen bir sistem içinde gelişir ve buna **dil içgüdü** (language instinct) adı verilir. Kısaca özetlenirse, **Noam Chomsky** ve **Steven Pinker**'in söylemlerine göre düşünce, tümceleri oluştururken bunları önce iki ana gruba ayırır: **özne** ve **yüklem**.

Tüm dünyada kullanılan geleneksel dilbilgisi kitaplarında da bir tüm-

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

ce, özne ve yüklem diye iki temel grup içinde toplanır. Bunlara **özne** (subject) ve **yüklem** (predicate) adları verilir.

Tüm dünya dillerinin gramerlerinin çoğunda özne ve yüklem genellikle şöyle tanımlanır:

1. Bir tümcenin **öznesi**, tümcenin **kim** ya da **ne** hakkında olduğunu bildirir, **yüklem** ise özne hakkında bilinen tüm bilgileri, dinleyen ya da okuyana aktarır.

*The **subject** of a complete sentence is **who** or **what** the sentence is **about**, and the **predicate** tells **about** that **subject**.*

Bir insan hangi dili konuşursa konuşsun, mantıksal olarak bir tümceyi iki ana bölüm içinde toplayarak düşünür ve dillendirir. Bu yüzden, bir dilin gramerini tertiplerken, özne ve yüklem kavramlarından başlamak daha gerçekçi bir yaklaşım olur.

Geleneksel Türkçe dilbilgisi kitaplarında özne, ya "ben, sen, o, biz, siz, onlar" gibi bir zamir, ya "Ahmet, Fatma, Hasan" gibi bir özel ad, ya da "bardak, ağaç, araba, çiçek" gibi bir cins adı olarak gösterilir. Oysaki tüm dünya dillerinde, bunların yanı sıra, daha büyük dilsel birimler de özne olarak tanımlanır. **Özne** olarak kullanılan söz öbekleri kısaca şöyle özetlenebilirler:

1. Zamirler özne olarak kullanılabilir:

Biz maça gidiyoruz.

özne yüklem

Onlar televizyon izliyorlar.

özne yüklem

2. Özel adlar özne olarak kullanılabilir.

Ahmet masada kitap okuyor.

özne yüklem

3. Ad tamlamaları özne olarak kullanılabilir:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Ayşe'nin kızı **pencere-den bakıyor.**
özne yüklem

Maçı kaybetmemiz **hepimiz-i üzdü.**
özne yüklem

Öğrencilerin ödevlerini yapmaması **öğretmen-i kızdırdı.**
özne yüklem

Projeyi zamanında bitiremememiz **biz-e pahalı-/y/a mal olacak.**
özne yüklem

4. Zincirleme ad tamlamaları özne olarak kullanılabilir.

Ayşe'nin kızının okul arkadaşı **hastalanmış.**
özne yüklem

Hırsızların kaçtığıının işitilmesi **polisi kaygılandırdı.**
özne yüklem

5. Belirten + belirtilen yapısındaki sıfat tamlamaları özne olarak kullanılabilir:

Siyah şapkalı kız **biz-e bakıyor.**
özne yüklem

Bahçede top oynayan kızlar **daha ders-e gelmedi.**
özne yüklem

Babamın bana aldığı bilgisayar **çok kullanışlı.**
özne yüklem

Kızların içinde patates soyduğu mutfak **çok küçüktü.**
özne yüklem

6. Mastarlar özne olarak kullanılabilir

Yürü-mek **yararlıdır.**
özne yüklem

Güneşin doğuşunu izlemek **hepimizi coşturdu.**
özne yüklem

Fiyatların yükselişi **herkesi kaygılandırıyor.**
özne yüklem

Şampiyon takımın dönüşü **muhteşem olacak.**

özne

yüklem

Fatma'nın ağlaması **hepimizi üzdü.**

özne

yüklem

Özne hakkında bilgiler veren **yüklem** bölümü içinde kesinlikle bir eylem ya da bir oluş fiili bulunur. Eylem bildiren fiiller öznenin hareketini bildirirler. Oluş bildiren fiiller ise öznenin nasıl, nerede, ya da ne olduğu hakkında bilgiler verir. Bu fiillere oluş bildiren fiiller dememizin nedeni, bu fiillerin ortak kavramının "ol" fiili olmasıdır. Örneğin "Ahmet çalışkandır", "Ahmet evde", "Ahmet okuldaydı", "Ahmet iyi" tümcelerini başka tümceler içinde kullanırsak, "Ahmet'in çalışkan olduğunu herkes görüyor", "Ahmet'in evde olduğunu bilmiyordum", "Ahmet iyi olduğunu söyledi", "Ahmet yarın Ankara'da olacak" tümcelerinde hep "ol" fiilini kullanırız. Bu nedenle, bu fiillerin ortak teriminin klasik dilbilgisi kitaplarında kullanılan "ek fiil" değil "oluş fiili" olması daha uygun olur.

Türkçe yüklemlerde fiiller geçişli ise, belirtili ya da belirtisiz nesneler yüklem içinde yerlerini alırlar. Örneğin:

Ayşe **bir vazo** **aldı.**

özne belirtisiz nesne fiil

yüklem

Ayşe **vazoyu** **düşürdü.**

özne belirtili nesne fiil

yüklem

Türkçede belirtili nesnelere, özel adlar da dahil, Türkçenin ünlü uyumuna göre "i, ı, ü, u" çekim eklerinden birisi eklenir:

Ahmet ben-i, sen-i, o-/n/u, biz-i, siz-i, onlar-ı gördü.

Ahmet Ayşe-/y/i, Hasan-ı, Özgür-ü, Uğur-u telefonla aradı.

Ahmet kim-i aradı? Ayşe kim-i sordu?

Türkçede genel bir kural olarak, bir sözcük, ya da bir ek bir **ünsüzle** sonlanıyorsa ve bunu izleyen ek, bir **ünlü** ile başlıyorsa, bu ünsüz hecesinden ayrılarak izleyen ekin ünlüsü ile birleşir. Örneğin, yukarıda verilen tümcelerde altları tek çizgilerle işaretlenmiş **ünsüzler** hecelerinden ayrılarak izleyen ekin **ilk ünlüsü** ile birleşirler:

Ahmet (be***nî**), (se***nî**), (o***nu**), (bi***zî**), (si***zî**), (on***la*rı**) gördü.
Ahmet (Ay***şe*yi**), (Ha***sa*nî**), (Öz***gü*rü**). (U***ğu*ru**) telefonla aradı
Ayşe (ki***mî**) aradı? Ahmet (ki***mî**) sordu?

Bir tümcede, yüklem içinde bir fiil ve bu fiil geçişli ise bir nesnenin yanı sıra yer, zaman, hal gibi kavramlar içeren zarf ya da zarf öbekleri bulunur. Geleneksel dilbilgisi kitaplarında adlara eklenen "e, a", "de, da, te, ta" ve "den, dan, ten, tan" ekleriyle yapılan sözcüklere dolaylı tümleş adı verilmektedir. Bu terim, fiili bir yönden tamamlayan, katkıda bulunan anlamındadır. Oysa bir yüklem içinde bulunan tüm sözcüklerin işi fiili bir yönden tamamlamak ve ona katkıda bulunmaktır. Bu nedenle, nesne hariç, adlara eklenen "e, de, den" çekim ekleriyle ile yapılan sözcükleri ayrı bir terimle adlandırmak gereksizdir. Bir yüklem içinde bulunan sözlerin, nesne hariç, hepsinin işlevi zarf işlevidir (adverbial). İngilizcede *adverbial* sözcüğü fiile katkıda bulunan anlamına gelir. Şu halde "e, de, den" ekleri ile yapılan sözcükler de fiile katkıda bulunurlar ve birer zarf öbeğidirler.

İngilizcede "to school" okul-a, "in school" okul-da, "from school" okul-dan anlamlarına gelir. Bu sözlerde bulunan "to", "in" ve "from" sözcükleri birer preposition'dır (ön edat). Türkçe adlara eklenen "e, a", "de, da, te, ta" ve "den, dan, ten, tan" ekleri ise *prepositional* (önek-sel) değil sonekseldir (*postpositional*). İngilizcede kullanılan bu tip sözlerle yapısal yönden prepositional phrase adı verilirse de, bunların zarf işlevli (*adverbial*) olduğu da belirtilir. Türkçede kullanılan "e, a", "de, da, te, ta" ve "den, dan, ten, tan" ekleri, İngilizcenin aksine sonekseldir (*postpositional*); yani sözcük sonuna eklenen türdendirler. Bu nedenle bu eklere İngilizce terimiyle soneksel allomorflar (*postpositional allomorphs*) adı verilebilir.

EYLEM FİİL GRUBU

Bir **fiil grubu** bir **fiil kökü**, bir **fiil gövdesi**, ya da bir **fiil çatısına** sırayla eklenen **olumsuzluk**, çeşitli **kipler (modals)**, **zaman kavramlı allomorflar** ve **kişi allomorflarından** oluşabilir. Örneğin:

Bir fiil grubu tek **bir fiil kökünden** oluşabilir: gel, bul, oku, sor, yürü...

Bir fiil grubu bir **ad** ya da bir **sıfat** köküne eklenmiş olan yapım ekleri ile oluşturulmuş tek bir **fiil gövdesinden** oluşabilir. Örneğin:

el-le, erte-le, durak-la, hız-ılan, kuru-la, sıra-la, yargı-la, baş-la, yağ-la, su-la, sıra-la, ara-la, bağ-la, süs-le, hız-ılan, duygu-ılan, güzel-leş, sık-laş, uzak-laş, kır-laş, ara-laş...

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Bir fiil grubu tek bir **fiil çatısından** oluşabilir. Fiil çatıları, fiil kök ya da gövdelerine eklenmiş çeşitli çekim ekleriyle oluşturulan **geçişli, ettirgen, edilgen, dönüşlü** ve **işteş** biçimleridir. Örneğin:

dol, dol-dur, dol-durt, dol-dur-ul, dol-uş; böl, böl-dür, böl-ün, böl-üş; çırp, çırp-tır, çırp-ıl, çırp-pın; gör, gör-ül, gör-ün, gör-üş; gül, gül-dür, gül-dürt, gül-ün, gül-üş; değiş, değiş-tir, değiş-tirt, değiş-tir-il; dol, dol-dur, dol-durt, dol-dur-ul, dol-uş; döv, döv-dürt, döv-ül, döv-üş

FİİL ÇATILARININ KISA BİR LİSTESİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
aç	aç	açtır	açıl	açıl	
ak	akıt	akıttır	akıtıl		
	al	aldır	alın	alın	
	anla		anlaşıl		anlaş
	anlat	anlattır	anlatıl		
	ara	arat	aran		
art	artır	artırt	artırıl		
	as	astır	asıl		
	aşır	aşırt	aşırıl		
	ayıkla	ayıklat	ayıklan		
	at	attır	atıl		atış
atla	atlat	atlattır	atlatıl		
az	azdır	azdırt	azdırıl		
bak		baktır	bakıl	bakın	bakış
	bas	bastır	basıl		
bat	batır	batırt	batırıl		
başla	başlat	başlattır	başlatıl	başlan	
bayıl		bayılt	bayıltıl		
bekle	bekle	beklet	beklen		bekleş
	beklet	beklettir	bekletil		
	biç	biçtir	biçil		
	bil	bildir	bilin		
bin		bindir	binil		
bit	bitir	bitirt	bitiril		
bık	bıktır	bıktırt	bıkıl		
	boz	bozdur	bozul	bozul	bozuş
	böl	böldür	bölün	bölün	bölüş
	bul	buldur	bulun		buluş
	bük	büktür	bükül		

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
cay	caydır	caydirt	cayıl		
coş	coştur	coşturt			
çal	çal	çaldır	çalın		
çalış	çalıştır	çalıştırt	çalıştırıl		
çarp	çarp	çarptırt	çarpıl		çarpiş
	çiz	çizdir	çizil		
	çırp	çırırtır	çırpıl	çırpın	
çök	çökert	çökerttir	çökertil		
	çöz	çözdür	çözül	çözün	çözüş
dal	daldır	daldırt	daldırıl		
	daya	dayat	dayatıl		
dayan			dayanıl		dayanış
damla	damlat	damlattır	damlatıl		
	de	dedirt	denil		
değ	değdir	değdirt	değil		
	değın		değınıl		
değış	değıştir	değıştırt	değıştırıl		değış
	del	deldir	delin		
	dene	denet	denen		
	denetle	denetlet	denetlen		
	dengele	dengelet	dengelen		
	dik	diktir	dikil		
	dinle	dinlet	dinlen		
	dışla	dışlat	dışlan		
doğ	doğur	doğurt	doğurul		
	doku	dokut	dokun		
dol	doldur	doldurt	doldurul		doluş
don	dondur	dondurt	dondurul		
doy	doyur	doyurt	doyurul		
	dök	döktür	dökül	dökün	
	döv	dövdürt	dövül	dövün	dövüş
	duy	duyur	duyul		
	dürt	dürttür	dürtül		dürtüş
düş	düşür	düşürt	düşürül		
düşün	düşün	düşündür	düşünül		
	ekle	eklet	eklen		
	elle	ellet	ellen		elleş
	engelle	engellet	engellen		
	ertele	ertelet	ertelen		
es	estir	estirt	estiril		

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
	eşitle	eşitlet	eşitlen		
esne	esnet	esnet	esnetil	esnen	esneş
	et	ettir	edil		
	ez	ezdir	ezil		
	fırlat	fırlattır	fırlatıl		
geç	geç	geçirt	geçil	geçin	
	ger	gerdir	geril	gerin	
gel	getir	getirt	getiril		
gez	gez	gezdir	gezdiril	gezin	
	göster	göstert	gösteril		
gir			giril		giriş
git			gidil		
	giy	giydir	giyil	giyin	
	gör		görül	görün	görüş
	göster	göstert	gösteril		
gül	güldür	güldürt	gülün		gülüş
	haşla	haşlat	haşlan		
	hatırla	hatırlat	hatırlan		
	hazırla	hazırlat	hazırlan	hazırlan	
	hesapla	hesaplat	hesaplan		hesaplaş
	iç	içir	içil		
in	indir	indirt	indiril		
ısır	ısır	ısırt	ısıril		
	ıslat	ıslattır	ıslatıl	ıslan	
	işit	işittir	işitil		
işle	işlet	işlettir	işletil		
	inkâr et	inkâr ettir	inkâr edil		
	it	ittir	itil		itiş
kaç	kaçır	kaçırt	kaçırıl	kaçın	kaçış
kal			kalın		
kan	kandır	kandirt	kandırıl		
	kap	kaptır	kapıl		kapış
	kapat	kapattır	kapatıl	kapan	
	kapla	kaplat	kaplan		
	karala	karakat	karalan		
	kariştir (kar)	kariştirt	kariştiril		kariş
	karşıla	karşılat	karşılan		karşılaş
	karşılaştır	karşılaştirt	karşılaştırıl		
	kas	kastır	kasıl	kasıl	

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
	kaşı	kaşıt		kaşın	
	kat	kattır	katıl		katiş
	kayır	kayırt	kay(ı)rıl		
	kaz	kazdır	kazıl		
	kes	kestir	kesil		kesiş
	kır	kırdır	kırıl		kırış
	kıy	kıydır	kıyıl		
kız	kızdır		kızıl		kızış
kızar	kızart	kızarttır	kızartıl		
kok	kokla	koklat	koklan		koklaş
kon	kondur	kondurt	kondurul		
konuş	konuştur	konuşturt	konuşul		
kop	kopar	kopart	koparıl		
kork	korkut	korkut	korkutul		
	koru	korut	korun	korun	
koş	k oştur	koşturt	koşul		koşuş
	koy	koydur	koyul		
	kur	kurdur	kurul		
	kurcala	kurcalat	kurcalan		
kuru	kurut	kuruttur	kurutul		
	kurula	kurulat	kurulan	kurulan	
kus	kustur	kusturt	kusturul		
küs	küstür	küstürt	küsül		küsüş
kuru	kurut	kuruttur	kurutul		
	lekele	lekelet	lekelen		
oku	oku	okut	okun		
	onar	onart	onarıl		
otur	oturt	oturttur	oturul		oturuş
	oy	oydur	oyul		
oyna	oyna	oynat	oynan		oynaş
	ölç	ölçtür	ölçül		ölçüş
	öde	ödet	öden		ödeş
öl	öldür	öldürt	öldürül	ölün	
	öp	öptür	öpül		öpüş
	ör	ördür	örül		
	ört	örttür	örtül	örtün	örtüş
öt	öttür	öttürt			ötüş
	öv	övdür	övül	övün	
patla	patlat	patlattır	patlatıl		
piş	pişir	pişirt	pişiril		

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
	san		sanıl		
sap	saptır	saptırt	saptırıl		
	sakla	saklat	saklan	saklan	
	sar	sardır	sarıl	sarın	
sark	sarkıt	sarkıttır	sarkıtıl		
	sars	sarstır	sarsıl	sarsıl	
	sat	sattır	satıl		
	say	saydır	sayıl		
	seç	seçtir	seçil		
	sev	sevdır	sevil	sevin	seviş
	seyret	seyrettir	seyredil		
	sez	sezdir	sezil		
sığ	sığdır	sığdırt	sığıl	sığın	sığış
	sık	sıktır	sıkıl	sıkın	sıkış
sız	sızdır	sızdırt	sızdırıl		
	sil	sildir	silin		
sin	sindir	sindirt	sindiril		
sinirlen	sinirlendir	sinirlendirt	sinirlendiril		
soğu	soğut	soğuttur	soğutul		
sol	soldur	soldurt	soldurul		
	sor	sordurt	sorul		
	sorgula	sorgulat	sorgulan		
	soy	soydur	soyul	soyun	
	sök	söktür	sökül		
sön	söndür	söndürt	söndürül		
söv		sövdür			sövüş
	söyle	söylet	söylen	söylen	söyleş
sus	sustur	susturt	susturul		susuş
sün	sündür	sündürt	sündürül		
	süpür	süpürt	süpürül		
	sür	sürdür	sürül	sürün	
	sürükle	sürüklet	sürüklen		
	sürt	sürttür	sürtül	sürtün	sürtüş
	süsle	süslet	süslen	süslen	
	süz	süzdür	süzül		
şaş	şaşırt	şaşırttır	şaşırtıl	şaşır	
şiş	şişir	şişirt	şişiril	şişin	
	tak	taktır	takıl	takin	takış
	tara	tarat	taran	taran	

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
	taşı	taşıt	taşın	taşın	
	tat	tattır			
	temizle	temizlet	temizlen	temizlen	
taş	taşır	taşirt	taşırıl		
	tercih et	tercih ettir	tercih edil		
	tut	tuttur	tutul		tutuş
uç	uçur	uçurt	uçurul		uçuş
	um		umul		
	unut	unuttur	unutul		
uy	uydur	uydurt	uydurul		uyuş
uyan	uyandır	uyandirt	uyandırıl		
	uyar	uyart	uyarıl		
	uygula	uygulat	uygulan		
uyu	uyut	uyuttur	uyutul	uyun	
uza	uzat	uzattır	uzatıl	uzan	
	üfle	üflet	üflen		
	ütüle	ütület	ütülen		
	üz	üzdür		üzül	
	ver	verdir	veril		
	vur	vurdur	vurul		vuruş
yağ	yağdır	yağdirt			
	yakala	yakalat	yakalan		
yan	yak	yaktır	yakıl	yakın	
	yap	yaptır	yapıl		
yapış	yapıştır	yapıştirt	yapıştırıl		
yaşa	yaşat	yaşattır	yaşatıl	yaşan	
yat	yatır	yatirt	yatırıl	yatıl	yatış
	yaz	yazdır	yazdırıl		yazış
ye	yedir	yedirt	yediril		
	yen		yenil		yeniş
yet				yetin	
yetiş	yetiştir	yetiştirt	yetişil		
yerleş	yerleştir	yerleştirt	yerleşil		
	yığ	yığdır	yığıl		
	yık	yıktır	yıkıl		
	yıka	yıkat	yıkan	yıkan	
yıl	yıldır				yılış
	yırt	yırttır	yırtıl	yırtın	
	yut	yuttur	yutul		

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

GEÇİŞSİZ	GEÇİŞLİ	ETTİRGEN	EDİLGEN	DÖNÜŞLÜ	İŞTEŞ
	yor		yorul	yorul	
yüksel	yükselt	yükselttir	yükselttil		
yürü	yürüt	yürüttür	yürütül	yürün	
yüz	yüzdür	yüzdürt		yüzül	Yüzüş

EDİLGEN FİİL ÇATILARI

Etken bir tümce yapısını edilgen bir tümce yapısına dönüştürmek için, konuşan ya da yazan bir kişi eylemi yapan kişiyi bilmiyorsa, ya da herhangi bir nedenden dolayı saklıyorsa, ya da konuşan kişi için bu kişi önemsizse, ya da tümceye nesneden başlamışsa mantık etken bir tümce yerine edilgen yapı bir tümce kurmayı yeğler.

Bu tip bir dönüşüm basit bir tümcenin kendi içinde yapılan bir dönüşümdür. Bu dönüşümler ileride değinilecek konularda işlenecek olan basit tümcelerin ad'a dönüştürülmesi gibi değildir. Gerektiğinde edilgen çatıya dönüşmüş tümceler de ad öbeklerine dönüştürülebilir.

Örneğin:

Biri-/s/i bir kolye çaldı. ∪ Bir kolye çal-ın-dı. (Edilgen Tümce.)

Bir kolye çal-ın-dı. ∪ Çal-ın-an kolye. (Ad öbeği.)

Bir kolye çal-ın-dı. ∪ Kolye-/n/in çal-ın-ma-/s/ı. (Ad öbeği.)

Bir kolye çal-ın-dı. ∪ Kolye-/n/in çal-ın-dık-ı (Ad öbeği.) (*ça*ılın*dı*ğı*)

Not: Yukarıdaki birinci tümcelerle ikinci tümceler arasına konulan (∪) dönüşüm simgesi, birinci tümcenin mantıksal ve sözel yapı tarafından izleyen tümceye dönüştüğünü gösterir.

Etken çatıyı edilgen çatıya dönüştürmek için, geçişli bir fiil kökü bir **ünsüzle** sonlanıyorsa ünlü uyumuna göre bu fiil köküne sözel yapı tarafından **ɺ** [il, ıl, ül, ul] allomorflarından birisi eklenir.

Örneğin:

Üç kahve fincan-ı kır-ıl-dı. (*üç / kah*ve / fin*ca*nı / kırıl*dı*)

Davetiye-ler baş-ıl-ı.yor. (*da:*ve*ti*ye*ler / ba*sı*ır*yor*)

Şimdi ne yap-ıl-a-bil-ir? (şim*di / **ne** / ya*pı*la*bi*lir)

Dün ne yap-ıl-dı? (dün / **ne** / ya*pıl*dı)

Her şey bitir-il-di bile. (**her***şey / bi*ti*ril***di** / bi*le)

Burada tütün sat-ıl-maz. (bu*ra*da / tü*tün / sa*tıl***maz**)

(Siz-in) araba-a.nız onar-ıl-dı. (a*ra*ba*nız / o*na*rıl***dı**)

Mikroplar çıplak göz-le gör-ül-e-mez. (çıp***lak** / göz*le / gö*rü***le***mez)

Eğer bir geçişli fiil kökü, bir **ünlü** ile sonlanıyorsa, bu fiil köküne ünlü uyumuna göre ♪ [in, ın, ün, un, en, an] allomorflarından uygun birisi eklenir. Ancak, ünlü ile biten fiillerin son ünlüleri ile allomorfların ilk ünlüleri özdeş ve ortak olduğundan, bu iki ortak özdeş ünlü ses uyu-mu tarafından bire indirgenir. Başka bir deyişle kaynaştırılır Örneğin:

Duvar-lar beyaz-a boya-an-ı.yor. (du*var*lar / be*ya***za** / bo*ya*nı*yor)

Hırsız yakala-an-dı. (hır*sız / ya*ka*lan***dı**)

Maç ertele-en-me-di. (maç / er*te***len***me*dı)

Bu gömlek ılık su-da yıka-an-ır. (bu / göm*lek / i***lik** / su*da / yı*ka*nır)

Bu yük kamyon-um-da taşı-ın-a-maz. (kam*yo*num*da / ta*şı*na*maz)

Türkçede **geçişsiz** fiiller de aynı allomorflar ve kurallar kullanılarak edilgen çatıya dönüştürülebilir:

Bu ev-de otur-ul-maz. (bu / ev*de / o*tu*rul***maz**)

Pazar gün-ler-i erken kalk-ıl-maz. (pa*zar / gün*le*ri / er*ken / ka*kıl***maz**)

Güzel-e bak-ıl-ır. (gü*ze*le / ba*kı***lır**)

Bazen sınıf-ta kal-ın-ır. (ba*zen / sı*nıf***ta** / ka*lı***nır**)

Saat sekiz-de iş-e başla-an-ır. (sa*at / se*kiz*de / i*şe / baş*la***nır**)

Fiil çatıları, fiil kök ve gövdeleri gibi, fiil gruplarında ilk sırayı alırlar. Bunları olumsuzluk allomorfları ♪ [me, ma, mez, maz], kip allomorfları ♪ [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu], ♪ [miş, mış, müş, muş] ve benzerleri ve kişi allomorfları izler:

Sat-tı. Sat-ma-dı. Sat-ıl-dı. Sat-ıl-ma-dı. Sat-tır-dı. Sat-tır-ma-dı.

Sat-ıl-ma-ı.yor. Bekle-i.yor-lar. Bekle-en-i.yor-uz. Bekle-eş-i.yor-lar.

Bek-le-eş-me-i.yor-lar. Soy-un-u.yor-lar. Kuru-u.yor-lar.

FİİL ÇATILARI İÇEREN ÖRNEK TÜMCELER

aç:

Çiçek-ler sabah-le.yin aç-ar. (geçişsiz)
(çi*çek*ler / sa*bah*le*yin / a*çar ~)

Jack kapı-/y/ı aç-tı. (geçişli)
(jack / ka*pl*yı / aç*tı ~)

Jack'e kapı-/y/ı aç-tır-dı-ım. (ettirgen)
(ce*ke / ka*pl*yı / aç*tır*dım ~)

Kapı-/y/ı aç-tır-dı-ım. (ettirgen)
(ka*pl*yı / aç*tır*dım ~)

Kapı bil-in-me-/y/en bir kişi tarafından aç-ıl-dı. (edilgen)
(ka*pl / bi*lin*me*yen / bir / ki*şi / ta*ra*fın*dan / a*çıl*dı ~)

Hava aç-ıl-dı (açtı). (dönüşlü)
(ha*va / a*çıl*dı ~)

Kapı, Jack'e aç-tır-ıl-dı. (edilgen ettirgen)
(ka*pl / ce*ke / aç*tır*ıl*dı ~)

al, alın

Kitap-ı al-dı-ım. (geçişli)
(ki*ta*bı / al*dım ~)

Kitap-ı satın aldır-dı-ım. (ettirgen)
(ki*ta*bı / sa*tı*nal*dır*dım ~) (liaison)

Kitap-ı satın al-dirt-tı-ım. (çift ettirgen))
(ki*ta*bı / sa*tı*nal*dır(t)*tım ~) (liaison)

Kitap satın al-ın-dı. (edilgen)
(ki*tap / sa*tı*na*ın*dı ~) (liaison)

Kitap-ı satın al-dır-dı-ım. (ettirgen)

(ki*ta*bı / sa*tın / al*dır*dım ~)

Aldır-ma! (geçişsiz)

(al*dır*ma ~)

Elma-lar Ahmet'e al-dır-ıl-dı. (ettirgen edilgen)

(el*ma*lar / ah*me*te / al*dır*ıl*dı ~)

Elma-lar-ı Ahmet'e al-dır-dı. (ettirgen)

(el*ma*la*rı / ah*me*te / al*dır*dı ~)

Bu elma-lar geçen hafta al-ın-dı. (edilgen)

(bu / el*ma*lar~ / ge*çen / haf*ta / a*lın*dı ~)

Bu elma-lar satın al-ma-/y/a değ-mez. (matar)

(bu / el*ma*lar / sa*tın / al*ma*ya / değ*mez ~)

Yarın bana bir bilgisayar al-ın-ı.yor. (edilgen)

(ya*rın / ba*na~ / bir / bil*gi*sa*yar / a*lın*ı.yor ~)

(O), söz-le-rim-den al-ın-dı. (dönüşlü)

(söz*le*rim*den / a*lın*dı ~)

anla:

Jack ders-i anla-dı. (geçişli)

(jack / der*si / an*la*dı ~)

Ders anla-şıl-dı. (edilgen)

(ders / an*la*şıl*dı ~)

Onlar anlaş-tı-lar. (işteş)

(on*lar / an*laş*tı*lar ~)

anlat:

Jack biz-e bir masa anlat-tı. (geçişli)

(jack / bi*ze / bir / ma*sa*lan*lat*tı ~) (liaison)

Öğretmen masal-ı Ahmeṭ'e anlat-tır-dı. (ettirgen)
(öğ*ret*men / ma*sa***lı**~/ ah*me***te** / an*lat*tır*dı ~)

Masalı anlat-tır-dı-ım. (ettirgen)
(ma*sa***lı** / an*lat*tır*dı**ım** ~)

Masal dün anlat-ıl-dı. (edilgen)
(ma*sal / **dün** / an*la*tıl*dı ~)

Masal Ahmeṭ'e anlat-tır-ıl-dı. (edilgen ettirgen)
(ma*sal~/ ah*me***te** / an*lat*tı*rıl*dı~)

Öğretmen bir konu anlat-ı-yor (öğretiyor). (geçişli)
(öğ*ret*men / bir / ko***nu** / an*la*tı*yor ~)

art:

Hız art-tı. (geçişsiz)
(hız / art*tı~)

Hız-ı artır-dı. (geçişli)
(hı*zı / ar*tır*dı ~)

Hız artır-ıl-dı. (edilgen)
(hız / ar*tı*rıl*dı ~)

Ona hız-ı-nı ar-tırt-tı. (ettirgen)
(o*na / hı*zı***nı** / ar*tırt*tı ~)

Hız-ı artırt-tı. (ettirgen)
(hı*zı / ar*tırt*tı ~)

Hız Jack'e artırt-ıl-dı. (edigen ettirgen)
(hız / ja***ke** / ar*tır*tıl*dı ~)

başla:

Oyun başla-dı. (geçişsiz)
(o*yun / baş***la***dı ~)

Hakem oyun-u başlat-tı. (geçişli)
(ha*kem / o*yu*nu / baş*lat*tı ~)

Hakem oyun-u Ahmet'e başlat-tı. (ettirgen)
(ha*kem / o*yu*nu~ / ah*me*de / baş*lat*tı ~)

Oyun Ahmet'e başlat-ıl-dı. (passive ettirgen)
(o*yun / ah*me*de / baş*la*tıl*dı ~)

Oyun başlat-ıl-dı. (edilgen)
(o*yun / baş*la*tıl*dı ~)

Oyun-a başla-an-dı. (edilgen yapıli geçişsiz fiil)
(o*yu*na / baş*lan*dı ~)

bat:

İkinci Dünya Savaş-ı'n/da birçok gemi bat-tı. (geçişsiz)
(i*kin*ci / dün*ya: / sa*va*şın*da / bir*çok / ge*mi / bat*tı ~)

İkinci Dünya Savaşı'n/da çok gemi batır-dı-lar. (geçişli)
(i*kin*ci / dün*ya: / sa*va*şın*da / bir*çok / ge*mi / ba*tır*dı*lar ~)

Savaş-ta birçok gemi batır-ıl-dı. (edilgen)
(sa*vaş*ta / bir*çok / ge*mi / ba*tı*rıl*dı ~)

(O), parmak-ı/n/a bir iğne batır-dı. (geçişli)
(par*ma*ğın*na / bir / iğ*ne / ba*tır*dı ~)

Parmak-ım-a iğne battı. (geçişsiz)
(par*ma*ğın*ma / iğ*ne / bat*tı ~)

bul:

Yüzük-ü/n/ü bul-du. (geçişli)
(yü*zü*ğün*ü / bul*du ~)

Yüzük-ü/n/ü koca-/s/ı/n/a bul-dur-du. (ettirgen)
(yü*zü*ğün*ü / ko*ca*sı*na / bul*dur*du ~)

Yüzük koca-/s/ı-/n/a bul-dur-ul-du. (edilgen ettirgen)
(yü*zük / ko*ca*sı***na** / bul*du*rul*du ~)

Yüzük-ü-/n/ü bul-dur-du. (ettirgen)
(yü*zü*ğü*nü / bul*dur***du** ~)

Yüzük-ü bul-un-du. (edilgen)
(yü*zü*ğü / bu*lun***du** ~)

çal:

Birisi o-/n/un çanta-/s/ı-/n/ı çal-dı. (geçişli)
(bi*ri*si / o*nun / çan*ta*sı***nı** / çal*dı ~)

Çanta-/s/ı-/n/ı çal-dır-dı. (ettirgen)
(çan*ta*sı***nı** / çal*dır*dı ~)

Geçen hafta onun çanta-/s/ı çal-ın-dı. (edilgen)
(ge*çen / haf*ta / o*nun / çan*ta*sı / ça*lın*dı ~)

Jack piyano çal-a.bil-ir. (geçişli)
(jack / pi*ya*no / ça*la*bi***lir** ~)

Hakem düdüğü-ü-/n/ü çal-dı. (geçişli)
(ha*kem / dü*dü*ğü*nü / çal*dı ~)

çarp:

Top pencere-/y/e çarp-tı. (geçişsiz)
(top / **pen***ce*re*ye / çarp*tı ~), or (top / pen*ce*re***ye** / carp*tı ~)

Kâlp-im sen-in için çarp-ı.yor. (geçişsiz)
(kâl**p**im / se***nin** / i*çin / çarp*ı.yor ~)

Araba-/s/ı-/n/ı elektrik direği-/n/e çarp-tı. (geçişli)
(a*ra*ba*sı*nı / e*lek***trik** / di*re*ği*ne / çarp*tı ~)

Kapı-/y/ı çarp-tı. (geçişli)
(ka

i

*pı***yı** / çarp*tı ~)

Kapı çarp-ıl-dı. (edilgen)

(ka***pı** / çar*pıl*dı ~)

İki kamyon çarp-ış-tı. (işteş)

(i*ki / kam***yon** / çar*pış*tı ~)

çalış:

Almanya'da çalış-ı.yor. (geçişsiz)

(al***man***ya*da / ça*lı*şı*yor ~)

Motor-u çalış-tır-a.ma-dı. (geçişli)

(mo*to*ru / ça*lış*tı***ra***ma*dı ~)

Karı-/s/-n/ çalış-tır-ma-ı.yor. (ettirgen)

(ka*rı*sı*nı / ça*lış*tı***tır***mı*yor ~)

Eskiden otomobil motor-lar-ı el-le çalış-tır-ıl-ır-dı. (edilgen)

(es*ki*den~ / o*to*mo*bil / mo*tor*la*rı~ / **el***le / ça*lış*tı*rı*lır*dı ~)

Bu fabrika-da kask-sız çalış-ıl-maz. (edilgen yapıli geçişsiz fiil)

(bu / fab*ri*ka*da / kask*sız / ça*lı*şıl***maz** ~)

çatla:

Bardak çatla-dı. (geçişsiz)

(bar*dak / çat*la*dı ~)

Kaynar su bardak-ı çatla-at-tı. (geçişli)

(kay***nar** / su / bar*da*ğı / çat*lat***tı** ~)

Bardak-ı sen çatla-at-tı-in. ((geçişli)

(bar*da*ğı / **sen** / çat*lat*tı~n ~)

Bardak çatla-a-ıl-dı. (edilgen)

(bar*dak / çat*la*tıl*dı ~)

çek, çekin

Bu baca iyi çek_{er}-er. (geçişsiz)
(bu / ba*ca / i***yi** / çe*ker ~)

Anne-/s/i-/n/e çek-miş. (geçişsiz)
(an*ne*si***ne** / çek*miş ~)

Araba-/y/ı iki at çek-i.yor-du. (geçişli)
(a*ra*ba*yı / i***ki** / at / çe*ki*yor*du ~)

Kılıç-ı-/n/ı çek-ti. (geçişli)
(kılı***ı** / cı***nı** / çek*ti ~)

(O) acı çek-i.yor. (geçişli)
(a***cı** / çe*ki*yor ~)

Eskiden insan-lar kuyu-lar-dan su çek-er-di. (geçişli)
(es*ki*den / in*san*lar ~ / ku*yu*lar***dan** / su / çe*ker*di ~)

Teklif (ben-im) dikka_t-ı_m-i çek-ti. (geçişli)
(tek***lif** / dik*ka*ti***mi** / çek*ti ~)

Araba-am çek-il-di. (edilgen)
(a*ra***bam** / çe*kil*di~), or (a*ra*bam / çe*kil***di** ~)

Araba-am-ı çek-tir-di-im. (ettirgen)
(a*ra*ba***mı** / çek*tir***dim** ~)

Bir di_ş-ı_m-i çektir-di-im. (ettirgen)
(bir / di***şi*****mi** / çek*tir***dim** ~)

O çekin-i.yor. (dönüslü))
(o / çe*ki***ni***yor ~)

Onlar çekiş-i.yor-lar. (işteş)
(on*lar / çe*ki***şi***yor*lar ~)

Can çekiş-i.yor. (işteş)
(**can** / çe*ki***şi***yor ~)

çık:

Ev-den çık-tı. (geçişsiz)

(ev*den / çık*tı ~)

Cekeṭ-i-/n/i çıkar-dı. (geçişli)

(ce*ke*ti*ni / çı*kar*dı ~)

Şapka-am-ı çıkart-tı. (ettirgen)

(şap*ka*mı / çı*kart*tı ~)

Dışarı çık-ar-ıl-dı. (edilgen)

(dı*şa*rı / çı*ka*rıl*dı ~)

Boyuna sorun çıkar-ı.yor. (geçişli)

(bo*yu*na / so*run / çı*ka*rı*yor ~)

çöz:

Bir problem çöz-ü.yor. (geçişli)

(bir / prob*lem / çö*zü*yor ~)

Problem-i baba-/s/-n/a çöz-dür-dü. (ettirgen)

(prob*le*mi / ba*ba*sı*na / çöz*dür*dü ~)

Tüm sorun-lar-ım-ız çöz-ül-dü. (edilgen)

(tüm / so*run*la*rı*mız / çö*zül*dü ~)

Bu düğüm-ü çöz-e.me-i.yor-um. (geçişli)

(bu / dü*ğüm-ü / çö*ze*mi*yo*rum ~)

daya:

Merdiven-i duvar-a daya-dı. (geçişli)

(mer*di*ve*ni / du*va*ra / da*ya*dı ~)

Merdiven-i duvar-a dayat-tı. (ettirgen)

(mer*di*ve*ni / du*va*ra / da*yat*tı ~)

Merdiven duvar-a daya-an-dı. (edilgen)

(mer*di*ven / du*va*ra / da*yan*dı ~)

dayan:

Bu ayakkabı-lar daha çok daya-aan-ır. (geçişsiz)
(bu / a*yak*ka*bı*lar ~ / da***ha** / çok / da*ya*nır ~)

Bu sıcak-a dayan-a.ma-ı.yor-um. (geçişsiz)
(bu / sı*ca*ğ~ / da*ya***na***mı*yo*rum ~)

dal:

Deniz-e dal-dı. (geçişsiz)
(de*ni***ze** / dal*dı ~)

El-i-/n/i su-/y/a dal-dır-dı. (geçişli)
(e*li*ni / su***ya** / dal*dır*dı ~)

Onu deniz-e daldırt-tı. (ettirgen)
(o*nu / de*ni***ze** / dal*dırt*tı ~)

değiş:

Sen-i son gör-dük-üm-den beri çok değiş-ti-in. (geçişsiz)
(se*ni / **son** / gör*dü*ğüm*den / be*ri / **çok** / de*ğiş*ti~in ~)

Ey-e gel-in.ce giysi-ler-i-/n/i değiş-tir-di. (geçişli)
(e*ve / ge***lin***ce~ / giy*si*le*ri***ni** / de*ğiş*tir*di ~)

Eski lastik-ler-im-i değiş-tirt-i.yor-um. (ettirgen)
(es*ki / las*tik*le*ri*mi / de*ğiş*tir*ti*yo*rum ~)

Kirli masa örtü-/s/ü değiş-tir-il-di. (edilgen)
(kir*li / ma*sa / ör*tü*sü / de*ğiş*ti*ril***di** ~)

Futbol kural-lar-ı değiş-tir-il-e.cek. (edilgen)
(fut*bol / ku*ral*la*rı / de*ğiş*ti*ri*le***cek** ~)

dinle:

Söyle-dik-im-i din-le. (geçişli)
(söy*le*di*ği*mi / din*le ~)

Bana, şarkı-/s/ı-/n/ı dinle-et-ti. (ettirgen)
(ba*na / şar*kı*sı*nı / din*let*ti ~)

doğ:

Ben Adana'da doğ-du-um. (geçşsiz)
(ben / a*da*na*da / doğ*dum ~)

Güneş altı-da doğ-du. (geçşsiz)
(gü*neş / al*tı*da / doğ*du ~)

Geçen ay bir oğlan doğur-du. (geçişli)
(ge*çen / ay / bir / oğ*lan / do*ğur*du ~)

Ay da doğu-dan doğ-ar. (geçşsiz)
(ay / da / do*ğu*dan / do*ğar ~)

dol:

Okul hemen çocuk-lar-la dol-du. (geçşsiz)
(o*kul / he*men / ço*cuk*lar*la / dol*du ~)

Sepet-i-/n/i elma/y/-la doldur-du. (geçişli)
(se*pe*ti*ni / el*may*la / dol*dur*du ~)

Sepet-i-/n/i bana elma/y/-la dol-durt-tu. (ettirgen)
(se*pe*ti*ni / ba*na / el*may*la / dol*durt*tu ~)

(onun) sepet-i elma/y/-la dol-dur-ul-du. (edilgen)
(o*nun / se*pe*ti / el*may*la / dol*du*rul*du ~)

Sepet bana dol-durt-ul-du. (edilgen ettirgen)
(se*pet / ba*na / dol*dur*tul*du ~)

dön:

Tekerlek-ler yavaş yavaş dön-ü.yor. (geçişsiz)
(te*ker*lek*ler / ya***vaş** / ya*vaş / dö*nü*yor ~)

Geri dön. (geçişsiz)
(ge***ri** / dön ~)

Sağ-a dön. (geçişsiz)
(sa***ğ**a / dön ~) (normal): (sa*ğa: ~ / **dön** ~) (askerî emir))

Sonbahar-da yaprak-lar sarı-/y/a dön-er (sara-ır). (geçişsiz)
(son*ba*har*da / yap***rak***lar / sa***rı*****ya** / dö***ner** ~), or (sa***ra*****rır** ~)

Yüz-ü kızar-dı. (geçişsiz)
(yü***z**ü / kı***zar***dı ~)

Kasa-/y/ı aç-mak için anahtar-ı çevir-di. (geçişli)
(ka*sa***yı** / aç***mak** / i*çin / a***nah***ta***rı** / çe***vir***dı ~)

düş:

Kalem-im yer-e düş-tü. (geçişsiz)
(ka*le*mim / ye***re** / düş*tü ~)

Kalem-im-i düşür-dü-üm. (geçişli)
(ka*le*mi***mi** / dü*şür*düm ~)

Ben-i düşür-dü. (geçişli)
(be***ni** / dü*şür*dü ~)

Ağır bavul-u-/n/u düşür-dü. (geçişli)
(a*ğır / ba*vu*lu*nu / dü*şür*dü ~)

Düşür-ül-dü-üm. (edilgen ettirgen)
(dü*şür*ül*düm ~)

geç, geçin:

Araba-lar ön-üm-den geç-i.yor. (geçişsiz)
(a***ra***ba*lar / ö*nüm***den** / ge*ç*i**yor ~)

Sınay-ı geç-e.me-di-im. (geçişli)
(sı*na*vı / ge***çe***me*dim ~)

Onlar iyi geçin-i.yor-lar. (dönüşlü)
(on*lar / i***yi** / ge***çi***ni*yor*lar ~)

Ön-üm-de.ki araba-/y/ı geç-ti-im. (geçişli)
(ö*nüm*de*ki / a*ra*ba*yı / ge**ç*****tim** ~)

gör, gör-ün:

Yanlışlık-ı gör-me-di-im. (geçişli)
(yan*lış*lı***ğ**ı / **gör***me*dim ~)

Yorgun gör-ün-ü.yor-sun. (dönüşlü)
(yor***gun** / gö*rü*nü*yor*sun ~)

Bu teklif ilginç gör-ün-ü.yor. (dönüşlü)
(bu / tek*lif / il***ginç** / gö*rü*nü*yor ~)

İmkân-sız gör-ün-ü.yor. (dönüşlü)
(im*kân***sız** / gö*rü*nü*yor ~)

gül:

Bebek gül-ü.yor. (intransitive)
(be*bek / gü***lû***yor ~)

O beñ-i her zaman gül-dür-ür. (ettirgen)
(o / be*ni / **her***za*man / gül*dü*rür ~)

Gül-dür-ül-dü-üm. (edilgen ettirgen)
(gül*dü*rül*dü**üm** ~)

Bu sorun-lar-a gül-ün-mez. (edilgen yapılı geçişsiz fiil)
(bu / so*run*la*ra / gü***lün***mez ~)

Kız-lar bahçe-de gül-üş-ü.yor-lar-dı. (işteş)
(kız*lar / bah*çe*de / gü***lû*****şü***yor*lar*dı ~)

hatırla:

Onun ismi-/n/i hatırla-ı.yor_ı-um. (geçişli)
(o*nun / is*mi*ni / ha*tır*lı*yo*rum ~)

Karı-ım ışık-lar-ı kapat-ma-am-ı hatırlat-tı. (geçişli)
(ka*rım / ı*şık*la*rı / ka*pat*ma* mı / ha*tır*lat*tı ~)

Bu eski fotoğraf bana büyükannem-i hatırlat-ı.yor. (geçişli)
(bu / es*ki / fo*tog*raf~ / ba*na / bü*yü*kan*ne*mi / ha*tır*la*tı*yor ~)

Bu zafer uzun süre hatırla-an-a.cak. (edilgen)
(bu / za*fer / u*zun / sü*re / ha*tır*la*na*cak ~)

hazırla:

Annem öğle yemek-i-/n/i hazırla-dı. (geçişli)
(an*nem / öğ*le / ye*me*ği*ni / ha*zır*la*dı ~)

Annem yemek-i bana hazırla-at-tı. (ettirgen)
(an*nem / ye*me*ği / ba*na / ha*zır*lat*tı ~)

Yemek hazırla-an-dı. (edilgen)
(ye*me_k / ha*zır*lan*dı ~)

Hazırla-an-ı.yor_ı-um. (dönüşlü)
(ha*zır*la*nr*yo*rum ~)

iç:

Annem her sabah bir bardak çay iç-er. (geçişli)
(an*nem / her / sa*bah / bir / bar*dak / çay / iç*er ~)

Annem bana her sabah iki bardak süt iç-ir-ir. (ettirgen)
(an*nem / ba*na / her / sa*bah / i*ki / bar*dak / süt / iç*ir*ir ~)

Bu su iç-il-ir. (edilgen)
(bu / su / iç*il*ir ~)

işit:

İyi işit-e-bil-i.yor mu-sun? (geçişsiz)

(i*yi / i*şi*te*bi*li*yor / mu*sun ~)

Onun Londra'da olduk-u/n/u işit-ti-im. (geçişli)

(o*nun / **Lon***dra*da / ol*du*ğu*nu / i*şit*tim ~)

Onun yalan söyle-dik-i hiç işit-il-me-di. (edilgen)

(o*nun / ya*lan / söy*le*di*ği / **hiç** / i*şit*til*me*di ~)

ısır:

Havla-/y/an köpek ısır-maz. (geçişsiz)

(hav*la*yan / kö*pek / ı*sır***maz** ~)

Sen-in kopek-in dün bacak-ım-ı ısır-dı. (geçişli)

(se*nin / kö*pe*ğin / dün / ba*ca*ğı***mı** / ı*sır*dı ~)

Kuduz bir köpek tarafından ısır-ıl-dı. (edilgen)

(ku*duz / bir / kö*pek / ta*ra*fın*dan / ı*sı*rıl*dı ~)

Ben-i kopek-i-/n/e ısırt-tı. (ettirgen)

(be*ni / kö*pe*ği*ne / ı*sırt***tı** ~)

kaç:

İki hükümlü hapis-ten kaç-tı. (geçişsiz)

(i*ki / hü*küm*lı / ha*pis***ten** / kaç***tı** ~)

İki kişi beş yaş-ın-da bir çocuk-u kaçır-dı. (geçişli)

(i*ki / ki*şi / beş / ya*şın*da / bir / ço*cu*ğu / ka*çır*dı ~)

Herkes genç kadın-ın kaçır-ıl-dık-ı-/n/ı düşün-ü.yor. (edilgen)

(**her***kes~ / genç / ka*dı*nın / ka*çı*rıl*dı*ğı*nı / dü*şü*nü*yor ~)

Çocuk-lar-ı bahçe-den kaçirt-tı. (ettirgen)

(ço*cuk*la*rı / bah*çe*den / ka*çırt***tı** ~)

Görevin-i yap-mak-tan kaçın-ma-ma.lı-sın. (dönüşlü)
(gö*re*vi*ni / yap*mak*tan / ka***çın***ma*ma*lı*sın ~)

Herkes değış-ik yönlere kaçış-tı. (işteş)
(her*kes / de*ğ*i**şik / yön*le*re / ka*çış*tı ~)

Aklı-nı kaçır-dı. (geçişli)
(ak*lı***nı** / ka*çır*dı ~)

it:

Ben-i kenara it-ti. (geçişli)
(be*ni / ke*na***ra** / it*ti ~)

Kenara itil-di-im. (edilgen)
(ke*na***ra** / i*til*dim ~)

Araba-/s/ı-/n/ı bana it-tir-di. (ettirgen)
(a*ra*ba*sı***nı** / ba***na** / it*tir*di ~)

İtış-i.yor-lar. (işteş)
(i*ti*şi*yor*lar ~)

Ben-i kim it-ti? (geçişli)
(be*ni / **ki** ~ mit*ti ~) (liaison)

kandır:

Adam ben-i kandır-dı. (geçişli)
(a*dam / be*ni / kan*dır***dı** ~)

Kandırıl-dı-im. (edilgen)
(kan*dı***rıl*****dım** ~)

Ben-i kandır-ma-/y/a çalış-ma! (geçişli)
(be*ni / kan*dır*ma*ya / ça***lış***ma ~)

kap:

Küçük bir çocuk çanta-am-ı kap-tı. (geçişli)
(kü*çük / bir / ço*cuk / çan*ta***mı** / kap*tı ~)

Çanta-am-ı kap-tır-dı-ım. (ettirgen)
(çan*ta***mı** / kap*tır*dım ~)

Çanta-am kap-ıl-dı. (edilgen)
(çan***tam** / ka*pıl*dı ~) (çan*tam / kap*ıl*dı ~)

kapat:

Kapı-/y/ı kapat-tı-ım. (geçişli)
(ka*pi*yı / ka*pat*tım ~)

Kapı-/y/ı bana kapat-tır-dı. (ettirgen)
(ka*pi*yı / ba***na** / ka*pat*tır*dı ~)

Bahçe kapı-/s/ı hizmetçi tarafından kapat-ıl-dı. (edilgen)
(bah***çe** / ka*pi*sı / hiz*met***çi** / ta*ra*fın*dan / ka*pa*tıl*dı ~)

Dükân-lar saat yedi-de kapa-an-ır. (dönüşlü)
(dük*kân*lar / sa*at / ye*di***de** / ka*pa*nır ~)

Genç kadın kapa-an-dı. (dönüşlü)
(genç / ka*dın / ka*pan*dı ~)

Hava kapa-an-dı. (dönüşlü)
(ha*va / ka*pan*dı ~)

karşılaş:

Araba-/s/ı-/n/ı be-n-im-ki/y/-le karşılaş-tır-dı. (geçişli)
(a*ra*ba*sı*nı~ / be*nim*kiy*le / kar*şı*laş*tır*dı ~)

Öğretmen bana İngilizce'/y/le Fransızca'/y/ı karşılaş-tırt-tı. (ettirgen)
(öğ*ret*men / ba*na / in*gi***liz***cey*le~ / fran*sız*ca*yı /
kar*şı*laş*tırt*tı ~)

Mutluluk-la üzüntü karşılaştı-ı-l-a.maz. (edilgen)
(mut*lu***luk***la / ü*zün*tü / kar*şı*laş*tı*rı***la***maz ~)

Onlar sokak-ta karşılaştı-tı. (işteş)
(on*lar / so*kak***ta** / kar*şı*laş*tı ~)

kaşı:

Baş-ı-/n/ı kaşı-dı. (geçişli)
(ba*şı***nı** / ka*şı*dı ~)

Sırt-ı-/n/ı karı-/s/ı-/n/a kaşı-tı. (ettirgen)
(sır*tı*nı / ka*rı*sı***na** / ka*şı*tı ~)

Sırt-ım kaşı-ı-ı.yor. (geçişsiz)
(sır*tım / ka*şı*nı*yor ~)

Köpek kaşı-ı-ı.yor. (dönüşlü)
(kö*pek / ka*şı***nı***yor ~)

kır:

Vazo-/y/u sen kır-dı-ın, değil mi? (geçişli)
(va*zo*yu / **sen** / kır*dın ~ / de*ğil ~ / mi ~)

Vazo dün kır-ıl-dı. (edişgen)
(va*zo / **dün** / kırı*ıl*dı ~)

Sen be-ı kır-dı-ın. (geçişli)
(sen / be*ni / kır*dın ~)

Kâlp-im-i kır-dı-ın. (geçişli)
(kâlp*bi***mi** / kır*dın ~)

Kır-ıl-dı-ım. (edilgen)
(kırı*ıl*dım ~)

Tahta kutu-/y/u bana kır-dır-dı. (ettirgen)
(tah*ta / ku*tu*yu / ba***na** / kır*dır*dı ~)

kız:

O bana kız-dı. (geçişsiz)
(o / ba***na** / kız*dı ~)

O be_n-i kız-dır-dı. (geçişli)
(o / be***ni** / kız*dır*dı ~)

(O) kız-dır-ıl-dı. (edilgen)
(kız*dı*rıl*dı ~)

Bu-/n/a kız-ıl-maz. (edilgen yapılı geçişsiz fiil)
(bu***na** / kızı***maz** ~)

kızar:

Balık-lar kızar-ı.yor. (geçişsiz)
(ba*lık*lar / kı*za***rı***yor ~)

Balık kızart-ı.yor. (geçişli)
(ba***lık** / kı*zar***tı***yor ~)

Tüm balık-la_r-ı bana kızart-tı. (ettirgen)
(**tüm** / ba*lık***la***rı / ba***na** / kı*zar*tı ~)

Tüm balık-lar kızart-ıl-dı. (edilgen)
(**tüm** / ba*lık*lar / kı*zar*tıl*dı ~)

Yüz-ü kızar-dı. (geçişsiz)
(yü***zü** / kı*zar*dı ~)

kok:

Bu balık bayat ko_k-u.yor. (geçişsiz)
(bu / ba*lık / ba***yat** / ko*ku*yor ~)

Bu ekmek dilim-i sarımsak ko_k-u.yor. (geçişsiz)
(bu / ek***mek** / di***li***mi / sa*rım***sak** / ko*ku*yor ~)

Her sabah gül-leṛ-i-/n/i kokla-ar. (geçişli)
(her / sa*bah / gü*le*ri***ni** / kok*lar ~)

Bana yeni parfüm-ü-/n/ü koklat-tı. (ettirgen)
(ba*na / ye***ni** / par*fü*mü*nü / kok*lat*tı ~)

Koklaṣ-ı.yor-lar. (işteṣ)
(kok*la***şı***yor*lar ~)

Bu balık kok-muş. (geçişsiz)
(bu / ba*lık / kok***muş** ~)

konuş:

Onun-la yarın konuṣ-a.caḡ-ım. (geçişsiz)
(o*nun*la / **ya***rın / ko*nu*ṣa*ca*ḡım ~)

Polis onu konuṣ-tuṛ-a-bil-ir. (ettirgen)
(po*lis / o*nu / ko*nuṣ*tu*ra*bi***lir** ~)

O, iki dil konuṣ-ur (konuṣ-u.yor). (geçişli)
(o / i***ki** / dil / ko*nu*ṣur ~)

Türkiye’de Türkçe konuṣ-ul-ur. (edilgen)
(**tür***ki*ye*de / **türk***çe / ko*nu*ṣu*lur ~)

kop:

İp kop-tu. (geçişsiz)
(ip / kop***tu** ~)

Aḡaç-ın bir dal-ı-/n/ı kop-ar-dı. (geçişli)
(a*ḡa*cın / bir / da*lı***nı** / ko*par*dı ~)

Aḡaç-ın dal-laṛ-ı-/n/-dan bir-i-/n/i bana kopart-tı. (ettirgen)
(a*ḡa*cın / dal*la*rın*dan / bi*ri***ni** ~/ ba***na** / ko*part*tı ~)

koş:

Bazı çocuk-lar okul-a koş-u.yor. (geçişsiz
(ba:*zı / ço*cuk*lar / o*ku***la** / ko*şu*yor ~)

At-ı/-n/ı dörtnal koş-tur-du. (ettirgen)
(a***tı***nı / **dört***nal / koş*tu*du ~)

At-ı dörtnal koş-tur-ul-du. (edilgen)
(a***tı** / **dört***nal / koş*tu***ru***du ~)

Çocuk-lar bahçe-de koş-uş-u.yor-lar. (işteş)
(ço*cuk*lar / bah*çe*de / ko*şu***şu***yor*lar ~)

Bu tarla-da koş-ul-maz. (edilgen yapıli geçişsiz fiil)
(bu / tar*la*da / ko*şul***maz** ~)

kuru:

Çiçek-ler-im-den bazı-lar-ı kuru-du. (geçişsiz)
(çi*çek*le*rim*den / **ba**:*zı*la*rı / ku*ru***du** ~)

Yaz-ın bazı nehir-ler kuru-**ur**. (geçişsiz)
(ya*zın / **ba**:*zı / ne*hir*ler / ku***rur** ~)

Kızgın güneş çiçek-ler-im-i kurut-tu. (geçişli)
(kız***gın** / gü*neş / çi*çek*le*ri*mi / ku*rut***tu** ~)

Saç-ı/-n/ı bana kurut-tu. (ettirgen)
(sa*çı*nı / ba***na** / ku*rut***tu** ~)

Islak ceket-in kurut-ul-du. (edilgen)
(ıs***lak** / ce*ke***tin** / ku*ru***tul*****du** ~)

Your wet coat has been dried. (passive)

oku:

Osman'ın baba-/s/ı gazete-/s/i-/n/i oku-u.yor. (geçişli)
(os*ma*nın / ba*ba*sı / ga***ze***te*si*ni / o*ku*yor ~)

Mektupu bana okut-tu. (ettirgen)

(mek**tu**bu / ba***na** / o*kut**tu* ~)

Bütün hikâye bana okut-ul-du. (edilgen ettirgen)

(bü*tün / hi*kâ:*ye / ba***na** / o*ku*tul**du* ~)

Şu ana kadar on sayfa oku-un-du. (edilgen)

(şu / a:*na / ka**dar* / **on** / say**fa* / o*kun**du* ~)

onar:

Musluk-çu siz-an bir boru-/y/u onar-ı.yor. (geçişli)

(mus**luk**çu / sı***zan** / bir / bo*ru**yu* / o**na**rı**yor* ~)

Bu siz-an boru-/y/u onart-ma.lı-sın. (ettirgen)

(bu / sı***zan** / bo*ru**yu* / o*nart**ma****lı****sın* ~)

Araba-am henüz onar-ıl-ma-dı. (edilgen)

(a**ra**bam / he*nüz / o**na****rıl****ma***dı* ~)

Anne-em kırık vazo-/y/u bana onart-tı. (ettirgen)

(an*nem / kı***rık** / va*zo**yu* / ba***na** / o*nart**tı* ~)

otur:

Onlar bir bank-ta otur-u.yor-lar. (geçişsiz)

(on**lar* / bir / bank***ta** / o**tu**ru**yor***lar* ~)

Küçük çocuk-u masa-/y/a oturt-tu. (ettirgen)

(kü*çük / ço*cu**ğu* / ma*sa***ya** / o*turt**tu* ~)

O, köşe-/y/e oturt-ul-du. (edilgen ettirgen)

(o~/ kö***şe****ye* / o*tur*tul**du* ~)

Hâlâ otur-uş-u,yor-sun.uz. (işteş)

(hâ:**lâ*: / o**tu**ru***şu****yor**su*nuz ~)

O, Kadıköy'de otur-u.yor. (geçişsiz)

(o ~/ ka***dı***köy**de* / o**tu**ru**yor* ~)

Bu ev-de otur-ul-maz. (edilgen yapılı geçişsiz fiil)
(**bu** / ev*de / o*tu*rul*maz ~)

oyna:

Çocuk-lar bahçe-de basketbol oyna-u.yor-lar. (geçişli)
(ço*cuk*lar / bah*çe*de / bas*ket***bol** / oy*nu*yor*lar ~)

Koç onu maçta oynat-ma-dı. (ettirgen)
(koç / o*nu / maç*ta / oy***nat***ma*dı ~)

O maç-ta oynat-ıl-ma-dı. (edilgen ettirgen)
(o~ / maç*ta / oy*na***tıl***ma*dı ~)

Onlar oyna-aş-ı.yor-lar. (işteş)
(on*lar / oy*na***şı***yor*lar ~)

Sahne-de oyna-u.yor. (intransitive)
(sah*ne*de / oy*nu*yor ~)

Öğrenci-ler bir piyes oyna-ma-/y/a karar ver-di-ler. (transitive)
(öğ*ren*ci*ler / bir / pi*yes / oy*na*ma***ya** / ka*rar / ver*di*ler ~)

Bu saha-da futbol oyna-an-maz. (edilgen)
(bu / sa*ha*da / fut*bol / oy*nan*maz ~)

öl:

O, 1920'de öl-dü. (geçişsiz)
(o~/ bin / do*kuz / yüz / yir*mi***de** / öl*dü ~)

Onu yanlış-lık-la öldür-dü. (geçişli)
(o*nu / yan*lış***lık***la / öl*dür*dü ~)

O-/n/u o-/n/a öldürt-tü. (ettirgen)
(o*nu~/ o***na** / öl*dürt*tü ~)

O, ona öldürt-ül-dü. (edilgen ettirgen)
(o~/ o***na** / öl*dür*tül*dü ~)

Vatan için öl-ün-ür. (dönüşlü)
(va**tan* / i**çin* / ö**lü****nür** ~)

ört:

Koltuk-lar-ı toz-dan koru-mak için ört-tü. (geçişli)
(kol*tuk**la**rı / toz***dan** / ko**ru**mak / i**çin* / ört*tü ~)

Mobilya-/y/ı bana örttür-dü. (ettirgen)
(mo**bil**ya*yı / ba***na** / ört*tür*dü ~)

Duvar-lar boy**a**-an-ma-dan önce bütün mobilya örtül-müş-tü. (edilgen)
(du**var**lar / bo***yan***ma**dan* / ön**ce*~/ bü*t**ün** / mo**bil**ya / ör*tül***müş***tü ~)

Ben-i gör-ün.ce ört-ün-dü. (dönüşlü)
(be**ni* / **gö***r**ün***ce / ör*t**ün*****dü** ~)

öt:

Kuş-lar öt-er. (geçişsiz)
(kuş**la**rö***ter** ~) (kuş**lar* / ö***ter** ~)

Hakem düdük-ü-/n/ü öt-tür-dü (çal*dı). (geçişli)
(ha*kem / dü*dü***ğü***n**ü** / çal***dı** ~)

O güzel şarkı söyle-er. (geçişli)
(o / gü***zel** / şar*kı / söy*ler ~)

Düdük-üm-ü öt-türt-tü. (ettirgen)
(dü*dü***ğü***m**ü** / öt*türt*t**ü** ~)

Düdük çal-ın-dı. (edilgen)
(dü*dük / ça**lın****dı** ~)

Kuş-lar ötüş-ü.yor. (işteş)
(kuş**lar* / ö*tü***şü***yor ~)

Horoz-lar öt-ü.yor. (geçişsiz)
(ho*roz***lar** / ö*tü**yor* ~)

öv:

O be_ı-i öv-dü. (geçişli)

(o / be*ni / öv*dü ~)

O, kız kardeş-i-/n/i bana övdürt-tü. (ettirgen)

(o~/ kız*kar*de*şi*ni / ba*na / öv*dürt*tü ~)

O, kardeş-i tarafından çok öv-ül-ür. (edilgen)

(o~/ kız*kar*de*şi / ta*ra*fın*dan / **çok** / ö*vü*lür ~)

Boyuna övün-ü.yor. (dönüşlü)

(o / **bo***yu*na / ö*vü*nü*yor ~)

patla:

Bir su boru-/s/u patla-dı ve ev su/y/-la dol-du. (geçişsiz)

(bir / **su** / bo*ru*su / pat*la*dı~/ ve / ev / **suy***la / dol*du ~)

Bir bomba patla-dı. ((geçişsiz)

(bir / **bom***ba / pat*la*dı ~)

Bir bomba patlat-tı-lar. (geçişli)

(bir / **bom***ba / pat*lat*tı*lar ~)

Bomba-/y/ı, ona patlattır-dı-lar. (ettirgen)

(bom*ba*yı / o*na / pat*lat*tır*dı*lar ~)

Bomba ona patlattır-ıl-dı. (edlgen ettirgen)

(bom*ba / o*na / pat*lat*tı*rıl*dı ~)

Bomba onun tarafından patlatıl-dı. (edilgen)

(bom*ba / o*nun / ta*ra*fın*dan / pat*la*tıl*dı ~)

piş:

Yemek piş-i.yor. (geçişsiz)

(ye*mek / pi*ş*ı**yor ~)

Anne-em mutfak-ta yemek piş-ir-i.yor. (geçişli)

(an*nem / mut*fak*ta / ye*mek / pi*ş*ı**ri*yor ~)

Anne-em mutfak-ta bana yemek pişirt-ti. (ettirgen)
(an*nem~ / mut*fak*ta / ba*na / ye*mek / pi*şirt*ti ~)

Yemek pişir-il-i.yor. (edilgen)
(ye*mek / pi*şir*ri*li*yor~) (ye*mek / pi*şir*ri*li*yor~)

sakla:

Çocuk, oyuncak-lar-ı/-n/ı dolap-ın arka-/s/ı/-n/a sakla-dı. (geçişli)
(ço*cuk ~ / o*yun*cak*la*rı*nı / do*la*bin / ar*ka*sı*na / sak*la*dı ~)

Jack, yırtık gömleğ-i/-n/i bana saklat-tı. (ettirgen)
(jack~ / yırt*tık / göm*le*ği*ni / ba*na / sak*lat*tı ~)

Çal-ın-mış mal-lar bir mağara-/y/a sakla-an-dı. (edilgen)
(ça*lın*mış / mal*lar / bir / ma*ğa*ra*ya / sak*lan*dı ~)

Kedi koltuğ-un arka-/s/ı/-n/a sakla-an-dı. (dönüşlü)
(ke*di / kol*tu*ğun / ar*ka*sı*na / sak*lan*dı ~)

sark:

Duvar-dan sark-tı. (geçişsiz)
(du*var*dan / sark*tı ~)

Sepet-i pencere-den sarkıt- tı. (geçişli)
(se*pe*ti / pen*ce*re*den / sar*kıt*tı ~)

Sepet-i bana pencere-den sarkıt-tır-dı. (ettirgen)
(se*pe*ti / ba*na / pen*ce*re*den / sar*kıt*tır*dı ~)

Sepet pencere-den sarkıt-il-dı. (edilgen)
(se*pet / pen*ce*re*den / sar*kı*tlı*dı ~)

sars:

Patla-ma yer-i sars-tı. (geçişli)
(pat*la*ma / ye*ri / sars*tı ~)

Yer sarş-ıl-dı. (dönüşlü)

(**yer** / sar*şıl*dı ~)

sat:

Eski araba-/s/ı-/n/ı sat-tı. (geçişli)

(es*ki / a*ra*ba*sı*nı / sat*tı ~)

Eski araba-/s/ı-/n/ı bana sattır-dı. (ettirgen)

(es*ki / a*ra*ba*sı*nı / ba*na / sat*tır*dı ~)

(Ben-im) eski araba-am sat-ıl-dı. (edilgen)

(es*ki / a*ra*bam / sa*tıl*dı ~)

sev:

Sen ben-i sev-me-i.yor-sun. (geçişli)

(sen / be*ni / **sev***mi*yor*sun ~)

O bana kendi-/s/i-/n/i sev-dir-di. (ettirgen)

(o / ba*na / ken*di*si*ni / sev*dir*di ~)

O herkes tarafından sey-il-ir. (edilgen)

(o / **her***kes / ta*ra*fın*dan / se*vi***li**r ~)

Hep-im-iz sey-in-di-ik. Hepimiz mutlu olduk. (dönüşlü)

(**he***pi*miz / se*vin***dik** ~)

seyret:

Boyuna televizyon seyret-i.yor. (geçişli)

(**bo***yu*na / te*le*viz***yon** / sey*re*di*yor ~)

Anne-em bana televizyon izlet-tir-me-i.yor. (ettirgen)

(an*nem / ba*na~ / te*le*viz*yon / iz*let*tir*mi*yor ~)

Böyle televizyon program-lar-ı seyret-il-me-me.li. (edilgen)

(böy*le / te*le*viz*yon / prog*ram*la*ı / sey*re***dil***me*me*li ~)

Böyle televizyon program-lar-ı çocuk-lar-a seyret-tir-il-me-me.li. (ettirgen)
(böy*le / te*le*viz*yon / prog*ram*la*rı~ / ço*cuk*la*ra / sey*ret*ti*ril*me*me*li ~)

Bazı televizyon program-lar-ı seyret-me-/y/e (izlenmeye) değmez.
(ba*zı / te*le*viz*yon / prog*ram*la*rı / sey*ret*me*ye / değ*mez ~)

sinirlen:

Onun ne söyle-dik-i-/n/i işit-in.ce sinirlen-di-im. (geçişsiz)
(o*nun / ne / söy*le*di*ğ*ı*ni / i*şi*tin*ce / si*nir*len*dim ~)

Kız kardeş-im beñ-i sinirlen-dir-di. (geçişli)
(kız*kar*de*şim / be*ni / si*nir*len*dir*di ~)

Sinirlen-dir-il-di-im. (edilgen)
(si*nir*len*di*ril*dim ~)

soğu:

Hava soğu-du. (geçişsiz)
(ha*va / so*ğ*du ~)

İç-me-den önce limonata-añ-ı soğut. (geçişli)
(iç*me*den / ön*ce / li*mo*na*ta*nı / so*ğ*ut ~)

Soğu-du-um. (geçişsiz)
(so*ğ*du*um ~)

soy:

Patates soy-u.yor. (geçişli)
(pa*ta*tes / so*yu*yor ~)

Elma-lar soy-ul-u.yor. (edilgen)
(el*ma*lar / so*yu*lu*yor ~)

Patates-leğ-i hep bana soy-duğ-u.yor. (ettirgen)
(pa*ta*tes*le*ri / hep / ba*na / soy*du*ru*yor ~)

Banyo yap-tır-mak için bebek-i-/n/i soy-du. (geçişli)
(ban*yo / yap*tır*mak / i*çin / be*be*ğ*ni / soy*du ~)

Dün gece bir banka soy-du-lar. (geçişli)
(dün / ge*ce / bir / **ban***ka / soy*du*lar ~)

Dün gece bir banka soy-ul-du. (edilgen)
(dün / ge*ce / bir / **ban***ka / so*yl*du ~)

Soy-un-u.yor. (dönüşlü)
(so*yu***nu***yor ~)

söyle:

(O) bana bir şey söyle-me-di. (geçişli)
(ba*na / bir / şey / söy***le***me*di~)

Ne iste-diğ-in-i bana söyle. (geçişli)
(**ne** / is*te*di*ğ*ni / ba*na / söy***le** ~)

Ona herşey-i söylet-ti-ler. (ettirgen)
(o*na / **her***şe*yi / söy*let*ti*ler ~)

Böyle şey-ler söyle-en-mez. (edilgen)
(böy*le / şey*ler / söy*len***mez** ~)

O boyuna söyle-en-i.yor (homurdan-ı.yor). (dönüşlü)
(o / **bo***yu*na / söy*le***ni***yor ~)

O-/n/a, o-/n/u tanı-dı-ğ-ı-/n/ı söyle-di. (geçişli)
(o***na** ~ / o*nu / ta*nı*di*ğ*ni / söy*le*di ~)

Polis ona herşey-i söylet-ti. (ettirgen)
(po*lis / o*na / **her***şe*yi / söy*let***ti** ~)

Ona herşey söylet-il-di. (edilgen ettirgen)
(o*na / **her***şe*y / söy*le*til***di** ~)

Bana herşey söyle-en-di. (edilgen)

(ba*na / **her***şey / söy*len*di ~)

sus:

Sus-tu. (geçişsiz)

(sus***tu** ~)

Öğretmen öğrenci-leṛ-i sus-tur-du. (ettirgen)

(öğ*ret*men / öğ*ren*ci*le*ri / sus*tur***du** ~)

O sus-tur-ul-du. (edigen ettirgen)

(o / sus*tu*rul***du** ~)

Bu köpek havla-ma-dan dur-a.maz. (geçişsiz)

(bu / kö*pek / hav***la***ma*dan / du***ra***maz ~)

Sus-ma-/y/a.caḡ-ım. Susmıycam. (geçişsiz)

(**sus***ma*ya*ca*ḡım~) (**sus***mıy*cam ~)

süpür:

Kuru yaprak-laṛ-ı bahçe-den süpür-dü-üm. (geçişli)

(ku*ru / yap*rak*la*rı / bah*çe*den / sü*pür***düm** ~)

Anne-em bahçe-/y/i bana süpürt-tü. (ettirgen)

(an*nem / bah*çe*yi / ba***na** / sü*pürt*tü ~)

Oturma oda-/s/ı henüz süpür-ül-me-di. (edilgen)

(o*tur*ma / o*da*sı / he*nüz / sü*pü***rül***me*di ~)

sür:

O araba-/s/ı/n/ı dikkat-li sür-er. (geçişli)

(o~ / a*ra*ba*sı*nı / dik*kat***li** / sü*rer ~)

Ben tarla-aḡ-ı sonbahar-da sür-dür-ür-üm. (geçişli)

(ben / tar*la***aḡ**~ / **son***ba*har*da / sür*dü*rü*rüm ~)

Tarla-lar kış-ın sür-ül-mez. (edilgen)

(tar*la*lar / kış*ın / sür*ül*mez ~)

süsle:

Çocuklar Christmas için oturma oda-/s/ı-/n/ı süsle-di. (geçişli)

(ço*cuk*lar / kris*mas / i*çin / o*tur*ma / o*da*sı*nı / süs*le*di ~)

Oda süsle-eñ-i.yor (dekore ediliyor). (edilgen)

(o*da / süs*le*ni*yor ~)

Yeni ev-im.iz-i dekore et-tir-e.cek-iz. (geçişli)

(ye*ni / e*vi*mi*zi / de*ko*re / et*ti*re*ce*ğiz ~)

Süsle-eñ-i.yor. (dönüşlü)

(süs*le*ni*yor ~)

şas:

Onun söyle-dik-i söz-e şas-tı-ım. (geçişsiz)

(o*nun / söy*le*di*ğ*ı* / söz / şas*tı*ım ~)

şaşırt:

Söyle-dik-i söz beñ-i şaşırt-tı. (geçişli)

(söy*le*di*ğ*ı* / söz / be*ni / şa*şırt*tı ~)

Sınav-da sor-ul-an soru-lar beñ-i şaşırt-tı. (geçişli)

(sı*nav*da / so*ru*lan / so*ru*lar / be*ni / şa*şırt*tı ~)

Şaşırt-ıl-dı-ım. (edilgen)

(şa*şırt*ıl*dım ~)

tara:

Saç-ı-/n/ı tar-a-ı.yor. (geçişli)

(sa*ç*ı*ni / ta*rı*yor ~)

Saç-ı-/n/ı anne-/s/i-/n/e tarat-tı. (ettirgen)

(sa*ç*ı*ni / an*ne*si*ne / ta*rat*tı ~)

Saç-ı tara-a_n-ı.yor. (edilgen)

(sa*ç_ı / ta*ra*nı*yor ~)

Tara-a_n-ı.yor. (dönüşlü)

(ta*ra*nı*yor ~)

tart:

Yaşlı adam uyan-ır uyan-maz altın-lar-ı-/n/ı tart-tı. (geçişli)

(yaş*lı / a*dam / u*ya*nır / u*yan*maz ~ / al*tın*la*rı*nı / tart*tı ~)

Şunlar-ı tart-tır. (ettirgen)

(şun*la*rı / tart*tır ~)

Tart-ış-ı.yor-lar. (işteş)

(tar*tı*şı*yor*lar ~)

taş:

Nehir taş-tı. (geçişsiz)

(ne*hir / taş*tı ~)

Süt taş-tı. (geçişsiz)

(süt / taş*tı ~)

Süt-ü taş-ır-ma. (geçişli)

(sü*tü / ta*şır*ma ~)

taşı:

Bazı böcek-ler hastalık taşı-ır. (geçişli)

(ba*zı / bö*cek*ler / has*ta*lık / ta*şır ~)

Bebek-i-/n/i bana taşıt-tı. (ettirgen)

(be*be*ğ_i*ni / ba*na / ta*şıt*tı ~)

Ağır yük-ler kamyon-la taşı-ı_n-ır. (edilgen)

(a*ğır / yük*ler / kam*yon*la / ta*şı*nır ~)

Taşı-ın-ı.yor-uz. (dönüşlü)

(ta*şı*ni*yo*ruz ~)

temizle:

Anne-em buzdolabı-/n/ı temizle-i.yor. (geçişli)

(an*nem / **buz***do*la*bı*nı / te*miz*li*yor ~)

Anne-em ey-i temiz-let-e.cek. (ettirgen)

(an*nem / e***vi** / te*miz*le*te*cek~)

Sınıf temizle-en-i.yor. (edilgen)

(sı*nıf / te*miz*le***ni***yor ~)

tercih et:

Kızım, televizyon seyret-me-/y/i ödev yap-ma-/y/a tercih et-er. (geçişli)

(kızım~ / te*le*viz***yon** / sey*ret*me*yi ~ / ö***dev** / yap*ma*ya / ter***ci**:*he*der ~)

Genellik-le kalabalık şehirler-de küçük araba-lar tercih et-ıl-ir. (edilgen)

(ge*nel***lik***le~ / ka*la*ba***lık** / şe*hir*ler*de~ / kü***çük** / a*ra*ba*lar / ter*ci:*he*di*lır ~)

unut:

Işık-lar-ı söndür-me-/y/i unut-ma. (geçişli)

(ışık*la***rı** / sön*dür*me*yi / u***nut***ma ~)

Mektup-u atma-/y/ı unut-tu. (geçişli)

(mek*tu*bu / at*ma***yı** / u*nut*tu ~)

İlaç-ı-/n/ı al-dık-ı-/n/ı unut-tu. (geçişli)

(i***lâ***cı***nı** / al*di*ğ*i**nı / u*nut*tu ~)

Mutlu gün-ler hiç unut-ul-maz. (edilgen)

(mut*lu / gün*ler / **hiç** / u*nu*tul*maz ~)

Bana onun doğum günü-/n/ü unut-tur-ma. (ettirgen)
(ba*na~ / o*nun / do*ğum / gü*nü*nü / u*nut***tur***ma ~)

uy:

Bu ceket bana uy-ma-u.yor. (geçişsiz)
(bu / ce*ket / ba*na / **uy***mu*yor ~)

Gömlek-in sana iyi uy-u.yor (yakışıyor). (geçişsiz)
(göm*le*ğin / sa*na / i***y**i / u*yu*yor ~)

uyu:

Mışıl mışıl uyu-u.yor. (geçişsiz)
(mı***şıl** / mı*şıl / u***yu***yor ~)

Bir saat-tir uyu-u.yor. (geçişsiz)
(**bir** / sa*at*tir / u***yu***yor ~)

Bebek-i yarım saat önce uyut-tu-um. (ettirgen)
(be*be*ği / ya***rim** / sa*at / ön*ce / u*yut*tum ~)

Bebek daha yeni uyut-ul-du. (edigen ettirgen)
(be*bek / da*ha / ye***ni** / u*yu*tul*du ~)

Bu gürültü-de uyu-un-maz. (edilgen yapıli geçişsiz fiil)
(bu / gü*rül*tü*de ~ / u*yun***maz** ~)

Saat 11'de uyu-du-um. /geçişsiz)
(sa*at / **on***bir*de / u*yu*dum ~)

Daha uyu-ma-dı. (geçişsiz)
(da*ha / u***yu***ma*dı ~)

ütüle:

Pantalon-u ütüle-di-in mi? (geçişli)
(pan*to*lo*nu*mu / ü*tü*le***din** / mi ~)

Sabah-tan beri ütü yap-ı.yor. (geçişli)
(sa*bah*tan / be*ri / ü*tü / ya*pi*yor ~)

Giysi-le_{ri}-i-/n/i hep kızkardeş-i-/n/e ütüle_t-i.yor. (ettirgen)
(giy*si*le*ri*ni / hep / **kız***kar*de*ş*ne / ü*tü*le*ti*yor ~)

Gömlek-le_r-in ütüle-en-i.yor. (edilgen)
(göm*lek*le*rin / ü*tü*le*ni*yor ~)

üz:

İşit-tik-im söz-ler ben-i üz-dü. (geçişli)
(i*şit*ti***ğim** / söz*ler / be*ni / üz*dü ~)

Üz-ül-dü-üm. (dönüşlü)
(ü*zül*düm ~)

Üz-ül-me. (dönüşlü)
(ü*zül*me ~)

yakala:

Kaleci top-u yakala-dı. (geçişli)
(ka*le*ci / to*pu / ya*ka*la*dı ~)

Son-u/n/-da tavşan yakala-an-dı. (edilgen)
(so*nun*da / tav*şan / ya*ka*lan*dı ~)

Öğretmen ben-i kopya çek-er.ken yakala-dı. (geçişli)
(öğ*ret*men / be*ni / kop*ya / çe*ker*ken / ya*ka*la*dı ~)

Halk hırsız-ı polis-e yakalat-tı. (ettirgen)
(halk~ / hır*sızı / po*li*se / ya*ka*lat*tı ~)

yan:

Kuru odun kolay yan-ar. (geçişsiz)
(ku*ru / o*dun / ko***lay** / ya*nar ~)

Mutfak-ta yemek pişir-ir-ken parmak-lağ-ı/-n/ı yak-tı. (geçişli)
(mut*fak*ta / ye*mek / pi*şir***rir***ken~ / par*mak*la*rı***nı** / yak*tı ~)

Tepe-de bir ateş yak-tı-lar. (geçişli)
(te*pe*de / bir / a***teş** / yak*tı*lar ~)

Anne-em mum-lağ-ı bana yaktır-dı. (ettirgen)
(an*nem / mum*la*rı / ba***na** / yak*tır*dı ~)

Yak-ın-ı.yor. (dönüşlü))
(ya*kı***nı***yor ~)

yapış:

Zarf-a pul yapış-tır-ma-/y/ı unut-tu-um. (geçişli)
(zar*fa / **pul** / ya*piş*tır*ma*yı / u*nut*tum ~)

Bu pul yapış-ma-ı.yor. (geçişsiz)
(bu / pul / ya***piş***mı*yor ~)

Anne-em bana yatak oda-am-ın kapı-/s/ı/-n/a bir uyarı yapış-tırt-tı.
(an*nem / ba*na~ / ya***tak** / o*da*mın / ka*prı*sı*na / bir / u*ya***nı** / ya*piş*tırt*tı ~) (ettirgen)

Duvar-lağ-a birşey yapış-tır-ıl-ma-sın. (edilgen)
(du*var*la*ra / bir*şey / ya*piş*tı***rı***ma*sın ~)

yat:

Saat 11'de yat-tı-ım. (geçişsiz)
(sa*at / **on***bir*de / yat*tım ~)

Anne-ler-i onlağ-ı saat 10'da yat-ır-ır. (geçişli)
(an*ne*le*ri / on*la*rı / sa*at / on***da** / ya*tı*rır ~)

Bebek-i yatak-ı/-n/a yatır-dı. (geçişli)
(be*be*ği / ya*ta*ğ*na / ya*tır*dı ~)

Onu gör-dük-üm-de, yer-de yat-ı.yor-du. (geçişsiz)
(o*nu / gör*dü*ğüm*de~ / yer*de / ya*tı*yor*du ~)

Yorgunum. Yat-ma.ıı-/y/ım. (geçişsiz)

(yor***gu***num~) (yat*ma***ıı***yım ~)

yaz:

Mary bir mektup yaz-ı.yor. (geçişli)

(ma*ry / bir / mek***tup** / ya*zı*yor ~)

Öğrertmen sınav-da biz-e bir kompozisyon yaz-dır-dı. (ettirgen)

(öğ*ret*men / bi*ze / sı*nav*da / bir / kom*po*zis***yon** / yaz*dır*dı ~)

Mektup yaz-ıl-dı bile. (edilgen)

(mek*tup / ya*zıl***dı** / bi*le ~)

ye:

Saat kaçta akşam yemek-i ye-er-sin.iz? (geçişli)

(sa*at / kaç***ta**~ / ak*ş**am** / ye*me***ği** / yer*si*niz ~)

Bebek-i ye-dir-i.yor. (geçişli)

(be*be***ği** / ye*di*ri*yor ~)

Bu hamburger yen-(il)-mez. (edilgen)

(bu / ham*bur*ger / yen***mez** ~)

Akşam yemek-i yen-i.yor. (edilgen)

(ak*ş**am** / ye*me***ği** / ye*ni*yor ~)

Anne-em bana iki tabak sebze ye-dir-di. (ettirgen)

(an*nem / ba*na / i***ki** / ta*bak / seb***ze** / ye*dir*di ~)

yıka:

Kız kardeş-im bulaşık-lar-ı yıka-ı.yor. (geçişli)

(kız*kar*de*ş**im** / bu*la*şık*la***rı** / yı*kı*yor ~)

Annem küçük kardeş-im-e yemek-ten önce el-le-ı-/n/i yıka-tır.

(an*nem / kü*ç**ük** / kar*de*ş***me** / ye*mek***ten** / ön*ce / el*le*ri***ni** / yı*ka***tır** ~) (ettirgen)

Araba yıka-**a**ñ-ı.yor. (edilgen)

(a*ra*ba / yı*ka***nı***yor ~)

Jack yıka-**a**ñ-ı.yor. (dönüşlü))

(jack / yı*ka***nı***yor~)

yor:

Bütün gün bahçe-de çalış-mak beñ-i yor-du. (geçişli)

(bü*tün / gün / bah*çe***de** / ça*lış*mak / be*ni / yor***du** ~)

Yor-ul-du-um. (dönüşlü)

(yo*rul***dum** ~)

Señ-in saçma sapan soru-lar-ın-dan bıktı-ım. (geçişsiz)

(se*nin / saç***ma** / sa*pan / so*ru*la*rın*dan / bıktı***ım** ~)

yüksel:

Balon gök-te yüksel-i.yor. (geçişsiz)

(ba*lon / gök*te / yük*se***li***yor ~)

Şiddet-li yağmur-dan sonra nehir yüksel-di. (geçişsiz)

(şid*det*li / yağ***mur***dan / son*ra / ne*hir / yük*sel***di** ~)

Güneş doğu-dan doğ-ar ve batı-dan bat-ar.

(gü*neş / do*ğu***dan** / do*ğ***ar** / ve / ba*tı***dan** / ba*tar ~)

Soru-/y/a cevap ver-mek için el-i-/n/i kaldırdı.

(so*ru*ya / ce*vap / ver***mek** / i*çin / e*li***ni** / kal*dır*dı ~)

Genellik-le güneş doğ-ma-dan kalk-ar-ım. (geçişsiz)

(ge*nel*lik*le / gü*neş / **doğ***ma***dan** / kal*ka***ım** ~)

yürü:

Ona rasla-dık-ım-da cadde-de yürü-ü.yor-du-um. (geçişsiz)

(o*na / ras*la*dı*ğım***da** / cad*de***de** / yü*rü***yor***dum ~)

Otobüs-e yetiş-mek için beñ-i hız-la yürüt-tü. (geçişli)

(o*to*bü*se / ye*tiş***mek** / i*çin / be*ni / **hız***la / yü*rüt*tü ~)

Hızla yürüt-ül-dü-üm. (ettirgen)

(hız*la / yü*rü*tül*düm ~)

Bu yolda yürü-ün-mez. (edilgen yapılı geçişsiz fiil)

(bu / yol*da / yü*rün*mez ~)

yüz:

Anne-em deniz-de yüz-ü.yor. (geçişsiz)

(an*nem / de*niz*de / yü*zü*yor ~)

Onlar göl-de model kayık-lar yüz-dür-ü.yor-lar. (geçişli)

(on*lar / göl*de / mo*del / ka*yık*lar / yüz*dü*rü*yor*lar ~)

Köpek-i-/n/i göl-de yüz-dür-dü. (ettirgen)

(kö*pe*ği*ni / göl*de / yüz*dür*dü ~)

Fırtına var-ken deniz-de yüz-ül-mez. (edilgen yapılı geçişsiz fiil)

(fır*tı*na / var*ken / de*niz*de / yü*zül*mez ~)

Sınav-lar-ı geç-mez-se-em baba-am deri-im-i yüz-e.cek. (geçişli)

(sı*nav*la*rı / geç*mez*sem / ba*bam / de*ri*mi / yü*ze*cek ~)

FİİL GRUBU ÖRNEKLERİ

1. Yapım eki almadan oluşmuş bir fiil, fiil köküdür. Bu fiil kökü tek başına bir fiil grubu oluşturabilir. Genellikle emir vermek için kullanılır.

Buraya gel. Dosdoğru yürü.

zarf öbeği fiil grubu zarf öbeği fiil grubu

2. Bir fiil gövdesi, bir **ad** ya da bir **sıfat** köküne eklenmiş yapım ekleri ile yapılabilir. Bu fiiller tek başlarına fiil gövdeleri oluşturabilirler ve emir vermek için kullanılırlar:

Bardakları sırala. Çiçekleri sula. Atını bağla.

belirtili nesne fiil grubu belirtili nesne fiil grubu belirtili nesne fiil grubu

3. Yukarıda kısa bir listesi verilmiş olan fiil çatılarının hepsi tek başlarına fiil grupları oluşturabilirler. Bunlar da emir vermek için kullanılırlar:

Buraya otur. Onu buraya oturt.

zarf öbeği geçişsiz fiil çatısı belirtili nesne zarf öbeği geçişli fiil

Türkçede **fiil çatılarının** hepsi fiil gruplarının **başına** yerleşirler. Bunları sırasıyla "me, ma" olumsuzluk, "ir, ır, ür, ur, er, ar", "i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor", "di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu", "e.cek, a.cak" zaman allomorfları izler. Fiil gruplarının sonuna kişi allomorfları eklenir.

Tümce başlarında kullanılan **zamirlerin** anlamlarını taşıyan **kişi** allomorflarının fiil gruplarının sonlarında kullanılmaları zorunludur. Her Türkçe tümcenin başında bir zamir, ve sonunda aynı zaminin anlamını taşıyan zorunlu bir kişi allomorfu bulunur. Tümce başlarında kullanılabilen zamirlerin kullanımı, kişinin bu zamire verdiği öneme bağlıdır.

Örneğin, "ben Türkçe biliyor₁-um" tümcesindeki "ben" zamiri gerekmedikçe kullanılmaz, çünkü fiil grubunun sonundaki "um" allomorfu kimin Türkçe bilmediğini belirtir. Bu nedenle sadece "Türkçe biliyorum" demek yeterlidir. Aşağıda verilen tümceleri inceleyelim:

Ben seni tanıyor₁-um. (doğru tümce)
Seni tanıyor₁-um. (doğru tümce)
Ben seni tanıyor. (yanlış tümce)

Ben seni seviyor₁-um. (doğru tümce)
Seni seviyor₁-um. (doğru tümce)
Ben seni seviyor. (yanlış tümce)

Biz maça gidiyor₁-uz. (doğru tümce)
Maça gidiyor₁-uz. (doğru tümce)
Biz maça gidiyor. (yanlış tümce)

Onlar çalışıyor₁-lar. (doğru tümce)
Onlar çalışıyor. (doğru tümce)
Çalışıyor₁-lar. (doğru tümce)

Daha önce de belirtildiği gibi, olumsuzluk kavramı içeren "me, ma" allomorfları fiil kök, gövde ve çatılarından sonra kullanılır. Bu allomorflar fiil grubu sadece olumsuz olduğu zaman kullanılır. Bunları sırasıyla zaman ve kişi allomorfları izler. Türkçede bir fiil grubu oluşturulurken, Türkçeyi seslendirmede en önemli unsur olan **ünlü** (vowel) ve **ünsüz** (consonant) uyumlarının (vowel and consonant harmony) dikkate alınması gerekir.

ÜNLÜ UYUMU (VOWEL HARMONY)

Dilbilgisinde ve dilbilimde kullanılan morphem (morpheme) terimi, daha küçük anlamlı parçalara bölünemeyen **en küçük anlamlı söz parça-**

ları olarak tanımlanır. Örneğin, "balık" sözcüğü tek başına bir anlam taşır. Bu sözcüğü "ba" ve "lık" hecelerine bölersek, bu hecelerden hiç birisinin bir anlam taşımadığını görürüz. Aynı sözcüğe "cı" ekini eklersek, "balık-cı" sözcüğünü elde ederiz. Bu sözcük iki fonemden oluşmuştur: "balık" ve "cı". Bu sözcükte kullanılan "cı" morfemi belirli bir anlam taşır. Bu anlamlı parçacığı başka bir foneme eklemek istersek, bu kez "cı" eki yerine, fonemleri (sesleri) değişmiş aynı anlama gelen başka morfemler kullanmak zorunda kalırız. Sesleri değişmiş bu morfemler "çi, çı, çü, çu, ci, cı, cü, cu" ekleridir. Bu eklere "ci" morfeminin allomorfları adı verilir ve hepsi aynı anlamı taşır.

Yukarıda verilen örnek morfem ve allomoflarının benzerlerini üretmek için, Türk dilinde temel ve ortak bir kural olan ünlü ve ünsüz dizilimlerinin nasıl oluşturulduğunun bilinmesi gerekir.

Türk dilinde ünlüler (vowels) iki gruba ayrılır: **kalin ünlüler** (back vowels) ve **ince ünlüler** (front vowels). Türk dilinde kullanılan sözcüklerde ya kalın ünlüler, ya da ince ünlüler kullanılır. Başka bir deyişle, kalın bir ünlüyle başlayan bir sözcüğün içindeki tüm ünlüler kalın ünlü, ince bir ünlüyle başlayan bir sözcüğün içindeki tüm ünlüler ince ünlüdür.

Aşağıda gösterilen bu dizilerde kullanılan ok ($\rightarrow$) işaretleri bir ünlüden sonra kullanılması gereken ünlüyü işaret eder. Alt alta çift yönlü ok işaretleri ($\rightleftharpoons$) ise iki ünlüden birinin işaret ettiği ünlüyü, aynı zamanda işaret edilen ünlünün işaret eden ünlüyü izleyebileceğini gösterir. Örneğin, "e $\rightleftharpoons$ i" ünlülerinde e'den sonra i gelebileceği gibi, i'den sonra e de gelebilir. Okların yanı sıra, ünlülerin altlarına konulan (a_y), bu ünlünün istendiği kadar yinelenebileceğini simgeler. Tüm Türkçe sözcüklerde kullanılan ünlüler formüllerde gösterilen dizilerden yalnız birisini izleyebilir. Örneğin:

Kalin ünlüler dizisi: "o $\rightarrow$ u $_y$ $\rightarrow$ a $_y$ $\rightleftharpoons$ ı $_y$ "

İnce ünlüler dizisi: "ö $\rightarrow$ ü $_y$ $\rightarrow$ e $_y$ $\rightleftharpoons$ i $_y$ "

Eğer bir bağımsız sözcüğün ilk hecesinde bulunan ünlü **kalin** bir ünlüyse bu heceyi izleyen hecelerin ünlüleri de sözcük sonuna kadar **kalin** ünlü olur. Eğer ilk hecedeki ünlü **ince** ise bunu izleyen hecelerin

ünlüleri de **inedir**. Yani bir sözcük, ya kalın ünlülerden ya da ince ünlülerden oluşur. İsteyen herkes yukarıdaki dizileri kullanarak sonsuz sayıda sadece kalın ünlülerden (back vowels), ya da ince ünlülerden (front vowels) oluşan diziler üretebilir.

Örneğin:

“o*u*u*a*i*a”, “o*a*i*a”, “ü*ü*e*e*i”, “ö*e*i*e”

“kom*şu*ya” (o*u*a); “kom*şu*lar*dan” (o*u*a*a); “ge*le*cek*ler” (e*e*e); “o*luş*tur*duk*la*rı*mız*dan” (o*u*u*u*a*i*a); “u*nu*ta*lım” (u*u*a*i); “o*ku*la” (o*u*a); “ten*ce*re*ye” (e*e*e); “ka*ça*ma*ya*cak” (a*a*a*a*a); “o*ra*ya” (o*a*a)...

Bağımsız morfeimler (free morphemes) tek başlarına birer sözcük olabildikleri gibi, bağımlı morfeimlerle (bound morphemes) beraberce de sözcükler oluşturabilirler. Türkçede iki türlü bağımlı morfeim vardır: **yapım ekleri** (derivational morphemes) ve onların allomorfları ve **çekim ekleri** (inflectional morphemes) ve onların allomorfları.

Bağımlı ve bağımsız tüm morfeimler birer anlamla yüklüdür. Bağımsız morfeimlerin allomorfları olmaz. Bunlardan her birinin kendine özgü dilin sözel yapısı tarafından düzenlenmiş birer sözel yapısı bulunur. Öte yandan, bağımlı morfeimlerin birden çok sözel alternatifleri vardır; ya da **Türkçenin sözel yapısı**, bağımsız morfeimlerin son hecelerinde bulunan ünlü ve ünsüzlere göre ayarlanmış çeşitli allomorflar üretirler. Belirli bir anlam taşıyan bir morfeimin tüm allomorfları aynı anlamı taşır. Örneğin, “şeker-ci” sözcüğündeki “şeker” bölümü bağımsız bir morfeimdir. “Ci” eki ise “şeker” sözcüğüne “şeker satan” ya da “şekerle bir iş yapan” anlamı katar. Türkçenin sözel yapısı, yukarıda belirtildiği gibi, ünlü ve ünsüz uyumuna göre “Ci” bağımlı yapım morfeiminin anlamını içeren sekiz çeşit alternatif ♪ (ci, cı, cü, cu, çi, çı, çü, çu) allomorfı üretir ve kullanır. Türkçenin sözel yapısı, bu allomorflardan en uygunu olan “ci” allomorfunu seçerek “ker” hecesine ekler. Sözel yapı bu işlemi uygularken, ünlü uyumuna göre “ker” hecesindeki /e/ ünlüsünden sonra gelebilecek, içinde bir ünlü bulunan bir alternatif allomorf seçer. Bu ünlü, ünlü uyumuna göre /i/ ünlüsüdür. /E/ ünlüsünden sonra bir /i/ ünlüsünün gelebileceği yukarıdaki ünlü uyumu dizisinde görülebilir.

ÜNSÜZ UYUMU (CONSONANT HARMONY)

Ünlü uyumundan sonra sıra ünsüz uyumuna gelir. "Ker" hecesinin son ünsüzü bir yumuşak (tonlu, sedalı) ünsüz (voiced consonant) olan "r" ünsüzüdür. Türkçede bir yumuşak ünsüz ancak başka bir yumuşak ünsüzle birleşebileceği için, /c/ yumuşak ünsüzü seçilir ve "ker" hecesine "ci" allomorfu eklenir. Yukardaki allomorflar içinde bulunan "ç" ünsüzü bir sert ünsüzdür (unvoiced consonant).

Türkçede ünsüzler (consonants) yapıları bakımından ikiye ayrılırlar: **sert ünsüzler** (unvoiced consonants) ve **yumuşak (sedalı) ünsüzler** (voiced consonants). Türkçedeki ünsüzler alfabe sırasıyla şöyledir

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, i, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Yukarıdaki ünsüzlerden hangilerinin yumuşak, hangilerinin sert ünsüzler olduğunu anlamak için kulak deliklerini işaret parmaklarımızla tıkayıp bu ünsüzleri seslendirdiğimiz zaman boğazımızdaki ses tellerinin titreştiğini hissediyorsak bu ünsüzler yumuşak ünsüzler, titreştiğini hissetmiyorsak bu ünsüzler sert ünsüzlerdir. Yukarıda yumuşak ünsüzler kalın harflerle yazılıp altları tek çizgilerle işaretlenmiştir. Sert ünsüzler normal harflerle yazılmış altları çizgisiz olanlardır.

Yukarıdaki sert ve yumuşak ünsüzlerden bazıları, bu ünsüzler üretilirken dilin, dişlerin ve dudakların pozisyonları değişmez. Örneğin, /t/ sert ünsüzünü seslendirirken ses telleri titreşmez. Dilin, dişlerin ve dudakların pozisyonunu değiştirmeden ses tellerini titreştirecek olursak /d/ yumuşak ünsüzünü elde ederiz. Bunlardan /p/, /t/, /ç/, /k/ sert ünsüzleri eğer **çok heceli** (polysyllabic) adların sonlarında iseler, bu adlar ünlülerle başlayan allomorflarla birleşirken bu ünsüzlerin yumuşak biçimleri olan /b/, /d/, /c/ ve /ğ/ ünsüzlerine dönüşürler. Örneğin:

"çorap-ı, çorap-a" → "çorabı, çoraba"; "muraṭ-ı, muraṭ-a" → "muradı, murada"; "sokaḱ-ı, sokaḱ-a" → "sokağı, sokağa"; "amaç-ı, amaç-a" → "amacı, amaca"; "borç-u, borç-a" → "borcu, borca" gibi.

Öte yandan tek heceli (monosyllabic) sözcüklerde ve sonları /t/ ile biten çok heceli sözcüklerde bu değişim olmaz. Örneğin:

“İp-i, ip-e”; “at-ı, at-a”; “üç-ü, üç-e”; “suç-u, suç-a”; it-i, it-e; “sepet-i, sepet-e”; “devlet-i, devlet-e”; “surat-ı, surat-a”

Sırası gelmişken, şunu da belirtmekte yarar var. Verilen allomorflardan her biri ayrı ayrı aynı anlamı taşıdıklarından bunlardan herhangi birisi bu allomorfların temsilci fonemi olarak seçilebilir. Bu kitapta genelde ilk allomorflar seçilmiştir. Bir okuyucunun herhangi bir allomorf seçmesinde bir sakınca yoktur, çünkü bunların hepsi aynı anlama gelir. Bir morfem bir anlamdır. Bir allomorf bir morfemin anlamını taşıyan sözel değişkenidir (allomorfudur).

Allomorflar, kendilerinden önce gelen bağımsız morfem ve allomorfların son hecelerindeki **ünlüler** ve bunların son hecelerindeki son **ünsüzlere** göre şekillenir. Örneğin:

“Şeker” bağımsız morfemine sözel yapının ürettiği [ci, cı, cü, cu, çi, çı, çü, çu] allomorflarından hangisinin nasıl eklendiğini inceleyelim:

“Şeker” sözcüğü (şe*ker) hecelerinden oluşmuştur. Bu sözcüğe bir allomorf eklemek için önce bu sözcüğün son hecesindeki ünlüyü bulmamız gerekir. Bu ünlü /e/ ünlüsüdür. Türkçenin ünlü uyumuna göre /e/ ünlüsünden sonra ancak /i/ ünlüsü gelebilir. Bu özellik yukarıda verilen ünlüler dizisinden denetlenebilir. Şu halde, “şeker” sözcüğüne eklenebilecek allomorfün ünlüsü /i/ olacaktır. Bunu saptadıktan sonra sıra “şeker” sözcüğünün son ünsüzüne gelir. Bu ünsüz, yumuşak bir ünsüz olan (voiced consonant) /r/ ünsüzüdür. Türkçenin ünsüz kurallına göre yumuşak bir ünsüz ancak yumuşak bir ünsüzle, sert bir ünsüz ancak sert bir ünsüzle (unvoiced consonant) birleşebileceği için, bu ünsüz ancak /c/ ünsüzü olabilir. Şu halde, “şeker” sözcüğüne eklenebilecek allomorf [ci] allomorfudur. Yukarda verilen ünsüzler dizisinden yumuşak ve sert ünsüzler denetlenebilir.

“Çöp” sözcüğü tek heceli bağımsız bir morfemdir. Bu morfem tek heceden oluştuğu için son hecesi doğal olarak kendisidir ve ünlüsü /ö/ ünlüsüdür. Yukardaki ünlü uyumu dizisine bakacak olursak bu ünlüyü ancak /ü/ ünlüsünün izleyebileceğini görebiliriz. “Çöp” bağımsız morfeminin son ünsüzü sert bir ünsüz olan /p/ ünsüzüdür. Şu halde bu ünsüz ancak sert bir ünsüz olan /ç/ ünsüzü ile birleşebilir ve “çöp” morfemine bağlanacak allomorf [çü] olur.

[LİK] morfeminin [lik, lık, lük, luk] şekillerinde dört allomorfu vardır. Bu allomorfardan bazıları “şeker-ci” ya da “çöp-çü” sözcüklerine eklenebilir. Örneğin, “şekerci” sözcüğünün son hecesi “ci”dir ve ünlüsü /i/’dir. Ünlü uyumuna göre bu ünlüyü izlemesi gereken ünlü ya /i/ ünlüsü, ya da /e/ ünlüsüdür ve [LİK] allomorfının içinde ünlüsü /e/ olan bir allomorf olmadığı için “ci” hecesini izleyecek ünlü de ancak içinde /i/ ünlüsü olan [lik] allomorfudur.

[Ci, cı, cü, cu, çi, çı, çü, çu] allomorfı birer ünlü ile sonlandıklarından, bunları izleyen allomorf birer ünlü ile başlamıyorlarsa, bu allomorf sadece kendilerinden önce gelen allomorfın ünlülerine göre şekillenirler:

Şeker-ci-lik, şarap-çı-lık, aş-çı-lık, sepet-çi-lik, turşu-cu-luk, çöp-çü-lük, sera-cı-lık, at-çı-lık, kebab-çı-lık, ok-çu-luk, çiçek-çi-lik, büyü-cü-lük, geri-ci-lik, ileri-ci-lik, gözlük-çü-lük, bahçe-ci-lik ...

Fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen kip allomorfı da aynı kuralları izlerler. Di’li Geçmiş Zaman allomorfı [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu] allomorfıdır. Örneğin, “anla” fiil kökü (an***la**) hecelerinden oluşmuştur. Bu sözcüğün son hecesi “la” ve bu hecenin ünlüsü /a/ olduğundan, ünlü uyumuna göre /a/ ünlüsünü izleyebilecek ünlü de /ı/ olduğundan, bu fiil kökünün Di’li Geçmiş Zaman allomorfu “[di] allomorfudur: (an***la*di**). Fiil kökü “geç” olsaydı bu kez hecenin ünlüsü /e/ ve son ünsüzü /ç/ olacaktı. Bu durumda /e/ ünlüsünü izleyebilecek ünlü, ünlü uyumuna göre /i/ ünlüsüdür. Hecenin son ünsüzü de /ç/ olduğundan, bu sert ünsüz de ancak bir sert ünsüz izleyebildiğinden, allomorfun ünsüzü /t/ olur ve fiil kökü, gövdesi ya da çatısına eklenebilecek olan allomorf [ti]’dir: (geç-**ti**).

Bir bağımsız ya da bağımlı bir allomorfa eklenecek bir allomorf, yukarıda açıklandığı gibi uzun uzun düşünülerek seçilmez. Bellekte depolanmış olan dilin söz kuralları konuşan ya da yazan kişi tarafından bir melodiyi hatırlar gibi hatırlanır ve bir şarkı gibi dillendirilir.

Bağımsız anlambirimlerin yanı sıra, **bağımlı anlambirimler** de (morphemes) sözcüklerin yapılandırılmasında büyük pay sahibidir. Örneğin “kırmızı” sıfatına “lık” ekini eklersek “kırmızı-lık” adını elde ederiz.

Bu tip eklere Türkçede **yapım eki**, İngilizcede "derivational suffix" adı verilir. Yapım ekleri **anlamsal** (semantic) bilgiler taşırlar.

Yapım eklerinin yanı sıra **çekim ekleri** (inflectional suffixes) de sözcüklerin yapımında ve tümce içinde kullanımında önemli rol oynarlar. Örneğin "okul-da" sözcüğündeki "da" eki bir çekim ekidir. Çekim ekleri sözcüklere tümce içinde değişik işlevsel görevler yüklerler..

Anlaşıldığı gibi, bağımlı anlambirimler (bound morphemes) tek başlarına anlam taşımazlar. Örneğin, yukarıdaki "lık" ve "da" eklerinin tek başlarına anlamları yoktur. Bu tip bağımlı anlambirimler ancak bağımsız anlambirimlere eklendiklerinde beraberce değişik anlamlar kazanırlar.

Dilin ses sisteminin ürünü olan altanlambirimler (allomorphs), anlambirimlerin (morphemes) dilin ses sistemine göre uyarlanmış biçimleridir. Örneğin, "de" anlambiriminin dört tane altanlambirimi (allomorfu) vardır: [de, da, te, ta]. Bu altanlambirimlerin hepsi de "de" anlambiriminin taşıdığı anlamı taşıyan **Türkçenin ses düzeni tarafından üretilmiş** değişik sözel yapıları olan eklerdir.

Morphemes (anlambirimler) fonemlerden (sesbirimlerinden) oluşurlar. Bazı fonemlerin de, morfemlerin olduğu gibi, allofonları (sesdeğişkenleri) vardır. Bunlar da allomorflar (altanlambirimler) gibi **dilin sözel yapısı tarafından** üretilirler ve fonemlerin anlamlarını etkilemezler.

Örneğin, "p, t, ç, k" sert ünsüzleri ile sonlanan fonemler bir **ünlü** ile birleştikleri zaman, bunların ses tellerini titreştiren eşdeğerleri olan "**b, d, c, ğ**" yumuşak ünsüzlere dönüşürler. Bu dönüşüm de Türkçe ses yapısının bir uyarlaması olduğundan morfemleri etkilemez. Örneğin "çorap" morfemindeki "p" ünsüzü "ı" çekim allomorfu ile birleştğinde "çorabı" olur ve bu değişiklik "çorap" morfeminin anlamını etkilemez; çorap yine çoraptır. Özetlemek gerekirse, "b, d, c, ğ" yumuşak ünsüzleri (voiced consonants) "p, t, ç, k" sert ünsüzlerinin (unvoiced consonants) birer allofonudur. Türkçenin ses yapısı tarafından yapılan bu işlemler Türk dilinin anlamsal yapısını değiştirmezlerse de sözel yapı tarafından uyarlanan tüm işlemler söze ve yazıya yansıtılır.

MORFEMLER, ALLOMORFLAR VE HECELER

Geleneksel dilbilgisinde genellikle morfem ve bunların allomorfları hecelerle karıştırılır. Morfemler ve bunların allomorfları anlamlı en küçük söz parçalarıdır. Heceler ise dilin söz yapısının ürettiği anlamsız ses kümeleridir. Dilin bu anlamsız söz kümelerini üretmesinin amacı, morfem ve allomorfların dil, dişler, dudaklar ve ses telleri yardımıyla kolay ve ahenkli bir şekilde dillendirilmesini sağlamaktır.

Örneğin, "çalış-a.ma-ı.yor-um" fiil grubunda, "çalış", "a.ma", "ı.yor", ve "um" morfeMLeri bulunur. Türkçede çoğu morfeMLer tek heceli, bazıları ise iki gecelidir. Örneğin, "e.me, a.ma", "e.cek, a.cak", "ı.yor, ı.yor.ü.yor, u.yor" ve "me.li, ma.lı" allomorfları ikişer hecelidir. İkişer heceli bu allomorfların birer allomorf olduklarını göstermek için bu allomorfların hecelerinin arasına heceler arasına koyulan yılız imi (*) yerine nokta (.) işaretleri koyulmuştur.

Eğer verilen bu fiil grubunu morfem ve allomorflarına ayırarak söylemeye kalkarsak, bu fiil grubunu (çalış*a*ma*ı*yor*um) biçiminde dillendirmemiz gerekir. Oysaki, Türkçenin sözel yapısı, verilen bu fiil grubunun bu şekilde dillendirilmesine izin vermez. Bu söylenmesi zor diziyi, üzerinde bazı işlemler yaparak, allomorfları kolay dillendirilebilir bir biçime sokar.

Türkçenin sözel yapısının morfem ve allomorflar üzerinde yaptığı işlemler şunlardır:

Bağımlı ya da bağımsız tüm morfem ve allomorflar ünsüzlerle sonlanıyorsa, bunları izleyen morfem ve ya da allomorflar bir ünlü ile başlıyorsa, bu ünsüzler hecelerinden ayrılarak izleyen allomorfun ünlüleri ile birleşirler. Benim tarafımdan yazılmış dilbilgisi kitaplarında, ayrılan bu ünsüzlerin altları tek çizgilerle işaretlenmiştir. Örneğin, "çalış-a.ma-ı.yor-um" fiil grubunda altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan ünsüzler hecelerinden ayrılarak izleyen allomorfun ilk ünlüleriyle birleşirler. Verilen örnekte bunlar "ş", "m" ve "ı" ünsüzleridir.

Şimdiki Zaman fiil gruplarında fiil kök, gövde ya da çatıları bir ünlü ile sonlanıyorsa altları çift çizgilerle işaretlenmiş olan bu ünlüler **düşer** ve bunlardan önce gelen altları tek çizgilerle işaretlenmiş ünsüzler

hecelerinden ayrılarak "i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor" allomorflarının ilk ünlüleri ile birleşirler. Örneğin:

çalış-a.ma-ı.yor-um ∪ (ça*lı*ş*a*mı*yo*rum)

bekle-i.yor-uz ∪ (bek*li*yo*ruz)

uyu-u.yor-sun.uz ∪ (u*yu*yo*su*nuz)

şakalaş-ı.yor-lar ∪ (ş*a*ka*la*ş*ı*yo*lar)

uyukla-u.yor-sun.uz ∪ (u*yuk*lu*yo*su*nuz)

İncelenecek olursa, **yıldız imleri** ile hecelere ayrılmış olan fiil gruplarındaki hecelerin tümünün **anlamsız** söz parçaları, öte yandan **tirelerle** ayrılan morfem ve allomorfların tümünün **anlamli** söz parçaları oldukları kolayca görülebilir.

Türkçenin söz sistemi, anlamlı söz parçaları olan morfem ve allomorfların dil, dişler, damak ve ses telleri yardımıyla kolay ve akıcı bir biçimde dillendirilmesi için bazı değişiklikler yapar. Bu değişikliklerin en önemlileri şunlardır:

1. Bir morfem ya da allomorfun son fonemi bir **ünsüz** ise, ve izleyen morfem ya da allomorfun ilk fonemi bir **ünlüyse**, Türkçenin ses düzeyi, altı tek çizgilerle işaretlenmiş ünsüzleri hecelerden ayırıp izleyen morfem ya da allomorfların ilk ünlüleri ile birleştirir. Örneğin:

"şakalaş-ı.yor-uz" (ş*a*ka*la*ş*ı*yo*ruz)

2. Şimdiki zaman fiil gruplarında fiil kök, gövde ya da çatılarının son fonemleri ünlü ise, ya da son fonemleri ünlü olan "me, ma" olumsuzluk allomorflarına sahipseler, bu altları **çift çizgili** ünlü fonemler **düşer** ve bunlardan önce gelen ünsüzler hecelerden ayrılarak izleyen "i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor" allomorflarının ilk ünlüleriyle birleşirler. Örneğin:

Not: Aşağıdaki örneklerde, "l", "n", "y" ve "m" harflerinin altları tek çizgilerle işaretlenmiştir.

İzle-i.yor-um. (iz*li*yo*rum)

Dene-i.yor-uz. (de*ni*yo*ruz)

Anla-ma-ı.yor-sun.uz. (an*la*mı*yo*su*nuz)

Koala-ı.yor-uz. (ko*va*lı*yo*ruz)

Ye-i.yor-sun.uz (yi*yo*su*nuz)

3. Bir fiil kök, gövde, ya da çatısı bir ünlü ile sonlanıyorsa, ve bu fiili izleyen allomorf aynı ünlüyle başlıyorsa, bu iki özdeş ve ortak ünlü birleşip tek ünlü olarak söylenip yazılır. Özdeş ve ortak ünlüler **kalın** harflerle yazılmıştır. Örneğin:

Başla-ar-ız. (baş***la***rız)

Yürü-ür-üz. (yü*rü*rüz)

Uyu-ur-sun.uz. (u*yur*su*nuz)

Tarta-ar-ım. (tar***ta***rım)

Anla-dı-ım. (an***la***dım)

Gör-dü-ün. (gör*dün)

Oku-du-uk. (o*ku*duk)

Sor-du-un.uz. (sor*du*nuz)

Anne-em Bursa'-da. (an*nem / bur*sa*da)

Beñ-im araba-am ikinci el. (be*nim / a*ra*bam / i*kin*ci / e)

Uyku-un kaç-ma-sın. (uy*kun / kaç*ma*sın)

Not: Ad tamlamalarında kullanılan iyelik allomorfları ileriki konularda incelenecektir.

4. Bir fiil kök, gövde ya da çatısı bir **ünlü** ile sonlanıyorsa ve izleyen allomorflar ünlülerle başlayan "e.cek, a.cak", "e.bil, a.bil" ya da "e.me, a.ma, e.mez, a.maz" allomorfları ise, uyumlu bir geçiş sağlamak için bu iki ünlü arasına Türkçenin sözel yapısı tarafından üretilen /y/ bağdaştırıcı yarı ünlüsü (semi vowel) koyulur.

Bunun yanı sıra, bir morfem ya da allomorf "p, t, ç, k" **sert ünsüzlerinden birisi** ile sonlanıyorsa, ve izleyen allomorflar **ünlülerle** başlıyorsa, bu sert ünsüzler hecelerinden ayrılıp izleyen allomorfların ilk ünlüleri ile birleşirken, bu ünsüzlerin **yumuşak** biçimleri olan "b, d, c, ğ" yumuşak ünsüzlerine dönüşürler.

Bekle-/y/e.cek-iz. (bek*le*ye***ce***ğiz)

Anla-/y/a.cak-sın.iz. (an*la*ya***cak***sı*nız)

Anla-ma-/y/a.cak-lar. (an***la***ma*ya*cak*lar)

Gel-me-/y/e.cek-im. (**gel***me*ye***ce***ğim)

Başla-/y/a.bil-ir-im. (baş*la*ya***bi***li*rim)

Bekle-/y/e.bil-ir-sin. (bek*le*ye***bi***li*rsin)

Uyu-/y/a.bil.ir. (u*yu*ya***bi***li*ir)

Destekle-/y/e.biġ-ir-iz. (des*tek*le*ye*bi*li*riz)

Anla-/y/a.biġ-ir-sin.iz. (an*la*ya*bi*li*r*si*niz)

Ara-/y/a.biġ-ir-ler. (a*ra*ya*bi*li*r*ler)

Başla-/y/a.ma-am. (baş*la*ya*mam)

Elle-/y/e.mez-sin. (el*le*ye*mez*sin)

Kovala-/y/a.maz. (ko*va*la*ya*maz)

Dengele-/y/e.me-/y/iz. (den*ge*le*ye*me*yiz)

Savsakla-/y/a.maz-sin.iz. (sav*sak*la*ya*maz*si*niz)

Yürü-/y/e.mez-ler. (yü*rü*ye*mez*ler)

Üşü-/y/e.biġ-ir-di-im. (ü*şü*ye*bi*li*r*dim)

Yarala-/y/a.biġ-ir-di-in. (ya*ra*la*ya*bi*li*r*din)

Yuvarla-/y/a.cak-tı. (yu*var*la*ya*cak*tı)

Yakala-/y/a.ma-/y/a.cak-tı-ık. (ya*ka*la*ya*ma*ya*cak*tık)

Önle-/y/e.me-/y/e.cek-ti-in.iz. (ön*le*ye*me*ye*cek*ti*niz)

Kapa-/y/a.ma-/y/a.cak-lar-dı. (ka*pa*ya*ma*ya*cak*lar*dı)

Öysa, bir **ünsüzle** sonlanan fiil kök, gövde ve çatılarına yukarıdaki **ünlülerle** başlayan allomorflar eklenecek olursa, fiillerin sonlarındaki ünsüzler, her zaman olduğu gibi, hecelerinden ayrılarak izleyen allo-morfların başlarında olan **ünlülerle** birleşirler:

Bitir-e.biġ-ir-di-im. (bi*ti*re*bi*li*r*dim)

Aç-a.ma-/y/a.cak-lar-dı. (a*ça*ma*ya*cak*lar*dı)

Süpür-e.mez-sin.iz. (sü*pü*re*mez*si*niz)

Unut-a.ma-/y/a.caġ-ız. (u*nu*ta*ma*ya*ca*ġız)

Yap-a.ma-/y/ız. (ya*pa*ma*yız)

SÖZCÜKLERDE VURGU

Türkçe sözcüklerde bulunan heceler üzerinde üç tür vurgu uygulanır: **birincil vurgu** (primary stress), **ikincil vurgu** (secondary stress) ve **zayıf vurgu** (weak stress).

Türkçe sözcüklerde genellikle, yabancı dillerden gelen sözcükler haric, sözcüğün ilk hecesi **zayıf** vurguludur. Zayıf vurgulu bu heceyi sözcüğün sonuna dek **ikincil vurgulu** heceler izler. Bir tümce içinde önem

verilen bir sözcüğün *en son ikincil* vurgulu hecesi **birincil vurgulu** heceye dönüştürülerek bu sözcüğe verilen önem belirtilir.

Eğer bir sözcük **tek** heceliyse bu sözcük *ikincil vurgulu* olarak; eğer önemli olduğu düşünülürse **birincil vurgulu** olarak seslendirilir.

Fiil gruplarında buluna hecelerin **tümü ikincil vurgulu** hecelerdir. Eğer bir tümcede vurgu fiil grubunda değil de başka bir sözcükteyse, fiil grubundaki tüm heceler *ikincil vurgulu* olur. Eğer fiil grubuna önem veriliyorsa, bu fiil grubu içindeki **belirli bir hece** vurgulanabilir. Ancak, bu hecenin hangi hece olacağı sözü söyleyen kişinin istemine bağlı değildir. Fiil gruplarında birincil vurgulanabilen heceler, fiil grubunun olumlu, olumsuz, soru, ya da geniş zaman, di'li geçmiş zaman, gereklilik gibi kiplerde değişiklik gösterir. Bu nedenle çoğu fiil gruplarının hecelenmesi ayraçlar içinde gösterilmiştir.

Ana dili Türkçe olan bir kişi için vurgular bir sorun teşkil etmez, ama Türkçeyi ikinci bir dil olarak öğrenen bir kişi için sözcük vurguları çok önemlidir. Çünkü Türkçeyi ikinci bir dil olarak kullanan bir kişinin yaptığı bir vurgu yanlışı onun Türkçeyi ikinci bir dil olarak kullandığını gösterir.

Bu kitapta zayıf vurgulu heceler "normal" harflerle, ikincil vurgulu heceler *"italik"* harfleriyle, birincil vurgulu heceler **"kalın"** harflerle gösterilmiştir. Örneğin aşağıdaki sözcüklerdeki zayıf vurgulu heceler normal harflerle, *ikincil* vurgulu hecele *italik* harflerle gösterilmiştir:

(ka**pı*), (ka**pı***da*), (ka**pı***dan*), (ka**pı***sı*), (ka**pı***mı***za*), (ka**pı***mı***zı*)

Şayet bir sözcük **birincil** vurgulu olarak söylenmek istenirse, bu sözcüğün *ikincil* vurgulu son hecesi **birincil vurgulu** olarak seslendirilir:

(ka***pı**), (ka**pı****da**), (ka**pı****dan**), (ka**pı****sı**), (ka**pı***mı****za**), (bi***ze**), (o**ku***lum****dan**), (o**ku***lu****ma**), (ka**fa***sı****na**), (sa**ğ****ı*****na**), (ay**şe****ye**)

Fiil gruplarındaki hecelerin tümü *ikincil* vurgulardan oluşur. Şayet tümce içinde **fiil grubuna** önem verilecekse, ikincil vurgulu hecelerden

belirli birisi vutgulanabilir. Vurgulanabilen heceler fiil gruplarının kiple-
rine göre değişiklik gösterirler. Örneğin:

(*ça*lı*şa*ca*ğız*), (*gör*me*li*si*niz*), (*gel*me*ye*ce*ğim*), (*o*ku*ma*)
(*sus*), (*bu*la*mı*yo*rum*), (*an*la*ya*bi*lır*sin*), (*gü*le*bi*lır*ler*)

TÜMCE KURMA

Mantık, bir tümce oluşturmak için, sözcükleri bir tümcenin iki ana un-
suru olan özne ve yüklem mantıksal kalıpları içine yerleştirir. Ancak,
kişi ne özne, ne de yüklem kalıplarından haberdardır.

İnsanı bir tümce yapmaya yönlendiren dürtü, onun içgüdüsünde olan merak duygusudur. İnsan merak edip araştırır. Ana dillerini öğrenme-
ye yeni başlamış çocukların en çok kullandığı sözcükler, "kim?",
"ne?", "ne yapar?", "nasıl?" gibi soru sözcükleridir. Çoğu kez çocuklar
boyuna sorular sorarak büyüklerini bunaltırlar. Bir insan da bir tümce
kurmak için önce "kim?", "ne?", "kimi?", "neyi?", "ne yapıyor?", "ne-
rede?", "nasıl?" gibi soruların cevaplarını araştırır ve "kim?", "ne?"
sorularına verdiği cevapları tümcenin bir yanına, bunlar hakkında
verilen tüm bilgileri tümcenin öteki yanına istifler.

Geleneksel Türkçe dilbilgisi kitaplarının çoğunda "yüklem" terimi yan-
lışlıkla "fiil grubu" yerine kullanılmaktadır. Oysa, fiil grubu ve yüklem
tüm yabancı gramerlerde değişik tanımlanır. Yüklem, özne hakkında
bilinen tüm bilgileri kapsar. Yüklem fiil grubu değildir. Yüklem içinde,
fiil geçişliyse nesne, zarf ve zarf grupları bulunur. Fiil geçişsizse, yük-
lemin içinde nesne bulunmaz. Bunu anlamak için yabancı dillerin gra-
merlerine bir göz atmak yeterlidir.

Öte yandan bir kişi düşüncesini başkasına aktarmak için, önce özne
ve yüklem bölümlerinden oluşan bir tümce tasarlar. Bunu tasarlariken,
morfe ve allomorfları dilin kendine özgü ses yapısıyla bağdaştırarak
dillendirir.

Doğal dillerde mantık, tümceyi özne ve yüklem olarak ikiye ayırsa da,
fiil geçişli ise, yüklem kalıbına nesneyi de ilave eder. Herkeste doğuş-

tan var olan mantığın yanı sıra, insanlar morfemleri, fonemleri ve fonemleri hecelere ayırmayı işiterek öğrenip belleklerinde saklarlar. Beyinde depolanmış olan tüm bu unsurlar etkileşimli (interactive) bir biçimde çalışarak tümceleri üretirler.

Batı diillerinde, örneğin İngilizcede, olumsuzluk, zaman ve kip bildiren kavramlar sözcüklerle ifade edilir. Oysa Türkçede, bu kavramlar fiil kök, gövde ve çatılara eklenmiş birbirine ekli allomorflarla ifade edilir. Üstelik, birbirine ekli bu allomorflar bir de kişi allomorfuyla sonlanır.

Türkçede iki tür fiil grubu vardır: **eylem fiil grubu** ve **oluş fiil grubu**. Bu iki grubun değişik özellikleri olduğundan ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Türk dilinde iki tür fiil grubu vardır. Bu fiil gruplarından bir bölümü **eylem** bildirir, "koşuyorum" gibi; öteki grup ise **oluş** bildirir "evdeyim" gibi, evde olduğumu bildirir. Bu nedenle bu iki farklı grubu birbirinden ayırmak için birisine **eylem fiil grubu**, ötekisine **oluş fiil grubu** adı verilmiştir.

TÜRKÇEDE EYLEM FİİL GRUPLARI

Eylem fiil grupları, kullandıkları zaman kavramlarına göre sınıflandırılır.

TEK ZAMAN ALLOMORFLARINDAN OLUŞAN EYLEM FİİL GRUPLARI

GENİŞ ZAMAN EYLEM KİPİ

Ünsüzlerle sonlanan **olumlu** fiil kök, gövde ve çatıları:

Geniş Zaman morfeminin [ir, ır, ür, ur, er, ar] yapılarında altı zaman allomorfı vardır. Bunlardan hangisinin seçileceğini fiil kök, gövde ya da çatılarının sonlarında bulunan fonemlerin **ünlü** ya da **ünsüz** olmaları belirler.

gel-ir-im (*ge*li*rim*), al-ır-ım (*a*lı*rim*), gör-ür-üm (*gö*rü*rüm*), ol-ur-um (*o*lu*rum*), engel-le-er-im (*en*gel*le*rim*), bak-ar-ım (*ba*ka*rim*), seçil-ir-im (*se*çi*li*rim*), bekle-eş-ir-iz (*bek*le*şi*riz*), anla-aş-ır-sın-ız (*an*la*şır*sı*nız*), tak-ar-lar (*ta*kar*lar*), çek-er-ler (*çe*ker*ler*)

Türkçede fiil grupları ardı ardına sıralanan allomorflardan oluştuğu ve sonlarında da kişi allomorfları özne olarak bulunduğu için, geçişsiz her fiil grubu başlı başına bir tümce olabilir.

Yukarıda verilen örneklerde bazı ünsüzlerin altları tek çizgilerle işaretlenmiştir. Altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan bu ünsüzler, Türkçenin sözel hece yapısı tarafından şekillendirilirken, hecelerinden ayrılarak kendilerini izleyen allomorfların ilk ünlüleriyle birleşip yeni heceler oluştururlar. Bu işlem, sözcüklerin anlamsal yapılarında bir değişiklik yapmaz. Bir sözcüğü yeni heceleriyle işiten bir kişi, bu hecelerin içinde yatan morfemleri tümüyle işitir ve algılar. Öte yandan, bir sözcüğü oluşturmak isteyen kişi, allomorfları Türk dilinin hece yapısına uyarlayarak söyler. Söz, **söylemek** ve **işitmek**, morfem **anlatmak** ve **anlamak** içindir.

Eğer Türkçe bir tümcede **biricil** vurgu (primary stress) fiil gruplarının içinde değil de tümceyi oluşturan başka bir sözcükteyse, **fiil gruplarında vurgu olmaz**. Eğer fiil gruplarında bulunan bir **hece** vurgulanacaksa, bu hece sözü söyleyen kişinin istemine bağlı **değildir**. Fiil gruplarında vurgu, ancak vurgulanabilen hecelerden **belirli bir tane-sinde** olabilir. Fiil gruplarında vurgulanabilen heceler örneklerde **kalin** harflerle gösterilmiştir.

Ünlülerle sonlanan **olumlu** fiil kök, gövde ve çatıları:

Eğer fiil kök, gövde ya da çatıları **ünlülerle** sonlanıyorsa, ünlülerle sonlanan bu fiil kök ve çatılarından sonra aynı ünlülerle başlayan Geniş Zaman allomorfları kullanılır. Yani, fiil kök ya da çatılarının sonundaki ünlülerle allomorfların ilk ünlüleri özdeştir (aynıdır). Bu durumda, fiillerle allomorflar bu ünlüleri **ortak** kullanırlar. Örneğin, "baş-la" sözcüğünün son ünlüsü olan /a/ ünlüsü, [ar] allomorfunun da ilk ünlüsüdür. Türkçenin sözel yapısı bu iki özdeş ünlünün ayrı ayrı söylenmesine olanak tanımadığı için, bunlardan yalnız bir tanesi söze yansıtılır, ya da birleştirilir. Özetlersek, "bekler" sözcüğünü işiten bir kişi için /e/ ünlüsünün "bekle" fiiline mi, yoksa [er] allomorfuna mı ait olduğu önemli değildir. Türkçe söz yapısının bu işlevi, geleneksel dilbilgisi yazarlarını yanıltır ve /r/ ünsüzünün bir morfemmiş gibi algılanmasına

neden olur. Türkçede içinde **ünlüsü olmayan** heceler, morfemler ve allomorflar yoktur.

Örneğin:

Bekle-er-im (*bek*le*rim*), uyu-ur-um (*u*yu*rum*), anla-ar-ım (*an*la*rim*), incele-er-sin (*in*ce*ler*sin*), yürü-ür-sün (*yü*rür*sün*), elle-er-sin (*el*ler*sin*), bekle-er (*bek*ler*), anla-ar (*an*lar*), yürü-ür (*yü*rür*), oku-ur (*o*kur*), taşı-ır-ız (*ta*şı*ırız*), kokla-ar-ız (*kok*la*ırız*), ara-ar-sın-ız (*a*rar*şı*nız*), kovala-ar-sın-ız (*ko*va*lar*şı*nız*), ye-er-sin-iz (*ye*si*niz*), topla-ar-lar (*top*lar*lar*), ele-er-ler (*e*ler*ler*).

Görüldüğü gibi, **kalin** harflerle yazılı **ortak** ünlüler Türkçenin ses yapısı tarafından ya tek ünlüye indirgenir, ya da başka bir deyişle tek ünlüyle seslendirilir, ya da iki ünlü kaynaşıp tek ünlü olur.

Olumsuz:

Olumsuzluk kavramı taşıyan Geniş Zaman fiil gruplarında ♪ [ir, ır, ür, ur, er, ar] allomorfları kullanılmaz. Olumsuzluk kavramı taşıyan ♪ [me, ma] allomorfları ise yalnız birinci tekil ve çoğul kişi allomorflarıyla kullanılır. Öteki tekil ve çoğul kişilerin bulunduğu fiil gruplarında bunların yerini ♪ [mez, maz] olumsuzluk allomorfları alır. Kişi allomorfları genelde "**ben**" ♪ [em, am], "**sen**" ♪ [sin, sın], "**o**" [Ø], "**biz**" ♪ [iz, ız], "**siz**" ♪ [sın-iz, sın-ız], "**onlar**" ♪ [ler, lar] allomorflarıdır. Ancak, ♪ [me, ma] olumsuzluk allomorfları birer ünlü ile sonlandıklarından ve birinci tekil kişi allomorfları da aynı ünlülerle başladığından, bu iki **ortak** ünlü sözel yapı tarafından tek ünlüyle indirgenir. Örneğin:

"gel-me-em" (*gel*mem*), "oku-ma-am" (*o*ku*mam*), "bekle-me-em" (*bek*le*mem*), "uyu-ma-am" (*u*yu*mam*), "ye-me-em" (*ye*mem*)
Bu fiil grubunda birinci kişi çoğul allomorfları ♪ [iz, ız] allomorflarıdır. Ancak bu allomorflar ♪ [me, ma] allomorflarına eklendiklerinde, ardı ardına gelen **özdeş olmayan** bu iki ünlüyü bağdaştırmak için sözel yapı bunların aralarına /y/ bağdaştırma ünsüzlerini (glides) yerleştirir.

Örneğin:

"gel-**me**-/y/iz", "oku-**ma**-/y/iz", "bekle-**en-me**-/y/iz", bekle-**eş-me**-/y/iz

Birinci tekil ve çoğul allomorflarının kullanılmadığı öteki fiil gruplarında ♪ [me, ma] allomorflarının yerine ♪ [mez, maz] allomofları kullanılır.

Örneğin:

"gel-**mez**-sin", "gel-**mez**", gel-**mez**-sin-iz", "gel-**mez**-ler", "anla-**maz**-sın", "üşü-**mez**-sin", "yürü-**mez**", "kaçın-**maz**-sın.ız", "ye-**mez**-ler"

Türkçedeki **tüm fiil gruplarının** en önemli özelliği bunların, üçüncü kişileri kapsayan fiil grupları hariç, son hecelerinin "ünsüz-**ünlü**-ünsüz" hece yapılarından oluşmasıdır. Fiil grupları incelendiğinde bu özellik kolayca görülebilir.

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu soru grupları:

♪ [mi, mı, mü, mu] soru allomorfları Geniş Zaman fiil gruplarının olumlu ve olumsuz soru biçimlerinde, birinci ve üçüncü tekil ve çoğul kişiler hariç, bir öneride bulunmak için kullanılır ve birer allomorph olsalar da tüm kişiler için **ayrı** yazılır:

"**ben**" ♪ [mi-/y/im?, mı-/y/im?, mü-/y/üm?, mu-/y/um], "**sen**" ♪ [mi-sin?, mı-sın?, mü-sün?, mu-sun?], "**o**" ♪ [mi?, mı?, mü?, mu?], "**biz**" ♪ [mi-/y/iz?, mı-/y/iz?, mü-/y/üz?, mu-/y/uz?]; "**siz**" ♪ [mi-sin-iz?, mı-sın-ız?, mü-sün-üz?, mu-sun-uz?] "**onlar**" ♪ [(ler)-mi?, (lar)-mı?]

Türkçede bir **istekte** ya da öneride bulunmak için "Bir fincan kahve iç-er mi-/y/im?" yerine "Bir fincan kahve iç-e.bil-ir mi-/y/im?" soru tümcesi kullanılır. Ancak daha fazla nezaket gösterilmek istenirse geriye kalan soru tümcelerinde de aynı [e.bil-ir, a.bil-ir] allomorfları kullanılabilir:

Bir fincan kahve iç-er mi-sin? (*i*çer / mi*sin*)
Bura-/y/a gel-ir mi-sin? (*ge*lır / mi*sin*)
Bura-/y/a gel-e.bil-ir mi-sin? (*ge*le*bi*lır / mi*sin*)
Bana yardım et-er mi-sin? (*e*der / mi*sin*)
Bana yardım et-e.bil-ir mi-sin? (*e*de*bi*lır / mi*sin*)

Uçak-la git-er mi-sin? (*gi*der / mi*sin*)
Araba-**am**-ı ona-ır mı? (*a*ra*ba*mı / o*na*ır / mı*)

Ben-im-le gi̇t-er mi? (be*nim*le / gi***der** / mi?)

Bana yardım ėt-er mi-sin-iz? (e***der** / mi*si*niz)

Bana yardım ėt-e.bi̇l-ir mi-sin-iz? (e*de*bi***lir** / mi*si*niz)

Biz-e yardım ėt-er-ler mi? (bi*ze / yar*dım / e*der***ler** / mi)

Biz-e yardım ėt-e.bi̇l-ir-ler mi? (bi*ze / yar*dım / e*de*bi***lir*ler** / mi)

Söz-ü.müz-ü dinle-er-ler mi? (sö*zü*mü*zü / din*ler***ler** / mi)

Görüldüğü gibi, vurgulu heceler “mi”, “mı”, “mü”. “mu” hecelerinden önceki heceler üzerindedir.

Aynı soru grupları **şart tümcelerinde** de kullanılır:

Paran ol-maz-sa borç al-ır mı-sın?

Sana yeni bir araba al-(ır)-sa-am ben-im-le evlen-ir mi-sin?

Özür dile-(er)-se-em ben-im-le barış-ır mı-sın?

Rica et-se-em çöpler-i topla-ar mı-sın?

Not: Ardı ardına yazılmış **kalin** harflerle belirtilen **ortak** ünlüler sözel yapıya geçerken birleşip tek bir ünlüye dönüşürler.

Türkçede bazı fiiller Geniş Zaman yerine **Şimdiki Zaman** fiil gruplarında kullanılır. Bu fiillerin en önemlileri şunlardır:

Affetmek, arzu etmek, anlamak, bilmek, düşünmek, görünmek, güvenmek, hatırlamak, hoşlanmak, inanmak, istemek, işitmek, nefret etmek, özlemek, sevmek, takdir etmek, tapmak v.b.

Yukarıda verilen fiillerin Şimdiki Zaman kavramlı şekilleri şart tümce-lerinde kullanılır. Örneğin:

Seni seviyorum. "Seni severim" şart tümcelerinde kullanılır:

Bana yeni bir otomobil alırsan seni daha çok severim.

Sana güveniyorum. Yalan söylemezsen sana güvenirim.

Seni özlüyorum. Seni görmezsem çok özlerim

Sana tapıyorum. Benimle barışırsan sana taparım.

Seni anlamıyorum. Daha yavaş konuşursan anlarım.

Seni işitmiyorum. Yüksek sesle konuşursan işitirim.

Sizi tanımiyorum. Yaklaşırsan tanırım.

Japonca bilmiyorum. Öğretirsen öğrenirim.

Cevapları "evet, hayır" olan **olumsuz** sorular:

Bu fiil gruplarında olumsuz sorular genelde şart tümcelerinde kullanılır:

Bil-se-em söyle-mez mi-/y/im?
Rica et-se-em gel-mez mi-sin?
Telefon et-se-ek cevap ver-mez mi?
Uğraş-sa-ak anla-maz mı-/y/ız?
Para ver-se-ek taşı-maz mı-sın-ız?
Bağır-sa-ak işit-mez-ler mı?

ŞİMDİKİ ZAMAN EYLEM KİPİ

Şimdiki zaman fiil gruplarında fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen süreklilik kavramlı $\text{[i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor]}$ allomorfları kullanılır. Bu allomorflara eklenen kişi allomorfları, "**ben**" (um), "**sen**" (sun), "**o**" (Ø), "**biz**" (uz), "**siz**" (sun-uz), "**onlar**" (Ø) (lar) allomorflarıdır. Geriye kalan kişi allomorflarının kullanılmaması, şimdiki zaman allomorflarında bulunan ve hiç değişmeyen "yor" hecesi yüzündendir. Şimdiki Zaman allomorflarının nasıl kullanılacağı, bu allomorfardan önce kullanılan fiil kök ya da çatılarının bir ünsüz ya da bir ünlü ile sonlanmasına bağlıdır.

Fiil kök, gövde ya da çatıları **ünsüzlerle** sonlanıyorsa, yukarıda verilen allomorflar Türkçenin ses düzeni tarafından ünlü uyumuna göre biçimlendirilirler. Eğer bunlar **ünlülerle** sonlanıyorsa, ses sistemi **bu** ünlüleri **düşürür** ve Şimdiki Zaman allomorfları düşürülen bu **ünlülerden önce gelen** ünlülere göre şekillenir.

Ünsüzlerle sonlanan **olumlu** fiil grupları:

Geḷ-i.yor-um (*ge*li*yo*rum*), Geḷ-i.yor-sun (*ge*li*yor*sun*), geḷ-i.yor (*ge*li*yor*), Geḷ-i.yor-uz (*ge*li*yo*ruz*), Geḷ-i.yor-sun-uz (*ge*li*yor*su*nuz*), Geḷ-i.yor-lar (*ge*li*yor*lar*), Anlaṣ-ı.yor-um (*an*la*şı*yo*rum*), Anlaṣ-ı.yor-sun (*an*la*şı*yor*sun*), Anlaṣ-ı.yor (*an*la*şı*yor*), Anlaṣ-ı.yor-uz (*an*la*şı*yo*ruz*), Anlaṣ-ı.yor-sun-uz (*an*la*şı*yor*su*nuz*), Anlaṣ-ı.yor-lar (*an*la*şı*yor*lar*), Güḷ-ü.yor-um (*gü*lü*yo*rum*), Güḷ-ü.yor-sun (*gü*lü*yor*sun*), Güḷ-ü.yor (*gü*lü*yor*), Güḷ-ü.yor-uz (*gü*lü**

yo*ruz), Gül-ü.yor-sun-uz (gü***l**ü*yor*su*nuz), Gül-ü.yor-lar (gü***l**ü*
yor*lar)

Verilen örneklerde görüldüğü gibi, bir ünsüzle sonlanan bir hece ünlüyle başlayan bir allomorfla birleşecek olursa, yukarıda altları tek çizgilerle işaretlenmiş ünsüzler hecelerinden ayrılır ve bir ünlüyle başlayan allomorfun ilk ünlüsüyle birleşir. Bu fiil gruplarında vurgular, fiil kök ya da çatılarının son hecelerinden kopup ♪ [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] allomorflarının ilk ünlüleriyle birleşerek oluşturduğu heceler üzerindedir.

Örneğin:

(ge***l**i*yo*ruz), (a***l**r*yo*ruz), (ü***ş**ü*yo*ruz), (o***t**u***r**u*yo*ruz), (o***k**u*
yo*ruz), (ya***z**r*yo*ruz), (o***l**u*yo*ruz), (dü***ş**ü***n**ü*yo*ruz), (baş***l**i*yo*
ruz), (ka***ç**r*yo*ruz), (en*ge***l**i*yor*lar), (bü***y**ü*yo*ruz)

Ünlülerle sonlanan **olumlu** fiil grupları:

Ünlülerle sonlanan fiil kök, gövde ve çatılarındaki **son ünlüler düşer** ve Şimdiki Zaman allomorfları düşen bu ünlülerden **önce gelen** ünlüleri izler. Aynı zamanda, düşen bu ünlülerden önce gelen **ünsüzler**, ♪ [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] allomorflarının ilk **ünlüleriyle** birleşerek yeni heceler oluştururlar. Düşen ünlülerin altları **çift** çizgilerle, Şimdiki Zaman allomorflarının ilk ünlüleriyle birleşen ünsüzlerin altları **tek** çizgilerle işaretlenmiştir. "l" harflerinin altındaki küçük çizgilere dikkat:

Bekle-i.yor-um (bek***l**i*yo*rum), Anla-ı.yor-um (an***l**r*yo*rum), Üşü-
ü.yor-um (ü***ş**ü*yo*rum), Oku-u.yor-um (o***k**u*yo*rum)

Ye-i.yor-sun (**y**i*yo*sun), Ara-ı.yor-sun (a***r**r*yo*sun), Üşü-ü.yor-sun
(ü***ş**ü*yo*sun), Anla-ı.yor-sun (an***l**r*yo*sun), Oku-u.yor-sun.

Emekle-i.yor (e*mek***l**i*yor), Başla-ı.yor (baş***l**i*yor), Yürü-ü.yor (yü*
rü*yor), Sulu-u.yor (su***l**u*yor), Kurulu-u.yor (ku***r**u***l**u*yor)

Dengele-i.yor-uz (den*ge***l**i*yo*ruz), Ara-ı.yor-uz (a***r**r*yo*ruz), Yürü-
ü.yor-uz (yü***r**ü*yo*ruz), Uyu-u.yor-uz (u***y**u*yo*ruz), Oku-u.yor-uz.

Ara-ı.yor-sun-uz (a***r**r*yo*su*nuz), elle-i.yor-sun-uz (el***l**i*yo*su*nuz),
Büyü-ü.yor-sun-uz (bü***y**ü*yo*su*nuz), Koru-u.yor-sun-uz.

Bekle-i.yor-lar (bek***l**i*yo*lar), Anla-ı.yor-lar (an***l**r*yo*lar), Yürü-ü.yor-
lar (yü***r**ü*yo*lar), Kurulu-u.yor-lar (ku***r**u***l**u*yo*lar)

Ünlü ve ünsüzlerle sonlanan **olumsuz** fiil grupları:

Ünsüzlerle sonlanan fiillere olumsuzluk anlamı katan **♪** [me, ma] allomorflarını eklersek, bu fiiller **olumsuza** dönüşür. Ancak, bu olumsuzluk allomorfları birer ünlüyle sonlandıkları için, bu fiiller ünlülerle sonlanan fiillere dönüşürler ve **♪** [me, ma] allomorflarının son ünlüleri düşer. Bu yüzden, **ünlülerle** sonlanan fiil kök, gövde ve çatılarına birer olumsuzluk allomorfu eklenirse, fiillerin sonlarındaki **ünlüler değil** olumsuzluk allomorflarının **sonlarındaki ünlüler** düşer:

Gel-me-i.yor-um (**gel***mi*yo*rum), Al-ma-ı.yor-um (**al***mı*yo*rum),
Anla-ma-ı.yor-um (**an***la*mı*yo*rum), Uyu-ma-u.yor-um (**u***yu*mu*yo*rum),
Elle-me-i.yor-um (**el***le*mi*yo*rum).

Düşün-me-ü.yor-sun (**dü***şün*mü*yor*sun), Ara-ma-ı.yor-sun (**a***ra*mı*yor*sun),
Sakla-ma-ı.yor-sun (**sak***la*mı*yor*sun)

Bekle-me-i.yor (**bek***le*mi*yor), Yürü-me-ü.yor (**yü***rû*mü*yor), Koş-ma-u.yor (**koş***mu*yor),
İlgilen-me-i.yor (**il***gi*len*mi*yor)

Anla-ma-ı.yor-uz (**an***la*mı*yo*ruz), Gör-me-ü.yor-uz (**gör***mü*yo*ruz),
Sakla-ma-ı.yor-uz (**sak***la*mı*yo*ruz)

Başla-ma-ı.yor-sun-uz (**baş***la*mı*yor*su*nuz), Kork-ma-u.yor-sun-uz (**kork***mu*yor*su*nuz)

Gel-me-i.yor-lar (**gel***mi*yor*lar), Sakla-ma-ı.yor-lar (**sak***la*mı*yor*lar)
Bekle-me-i.yor-lar (**bek***le*mi*yor*lar), İste-me-i.yor-lar (**is***te*mi*yor*lar),
Düşün-me-ü.yor-lar (**dü***şün*mü*yor*lar)

Yukarıda altları çift çizgilerle işaretlenmiş olan ünlüler düşer. Altları tek çizgilerle işaretlenmiş ünsüzlerse ayrılıp [i, ı, ü, u] ünlülerinden birisi ile birleşirler.

Türkçede içlerinde "kim?", "ne", "nasıl?", "ne zaman?", "niçin?", "saat kaç-ta?" gibi soru sözcükleri bulunan soru tümceleri başka dillerden farklıdır. Bu nedenle soru sözcükleri içeren tümceler ayrıca incelenecektir.

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Giṭ-i.yor **mu-ly/um**? (gi***di***yor / mu*yum), Bekle-i.yor **mu-ly/um**? (bek***li***yor / mu*yum), Gül-ü.yor **mu-ly/um**? (gü***lü***yor / mu*yum), Engelle-i.yor **mu-ly/um**? (en*gel***li***yor / mu*yum).

Satı-i.yor mu-sun? (sa***t***yor / mu*sun), Anla-i.yor mu-sun? (an***l***yor / mu-sun), Bekle-i.yor mu-sun? (bek***l***yor / mu*sun), Uyu-u.yor mu-sun? (u***y***yor / mu*sun), Bırakı-i.yor mu-sun? (bı***r**a***k***yor / mu*sun)

Bil-i.yor mu? (*bi*li*yor / mu*), Sey-i.yor mu? (*se*vi*yor / mu*), Kovala-
ı.yor mu? (*ko*va*lı*yor / mu*), Uç-u.yor mu? (*u*çu*yor / mu*)

Taşın-ı.yor mu-/y/luz? (*ta*şi*ni*yor / mu*yuz*), Buluş-u.yor mu-/y/luz? (*bu*lu*şu*yor / mu*yuz*), Yürü-ü.yor mu-/y/luz? (*yü*rü*yor / mu*yuz*), Atla-ı.yor mu-/y/luz? (*at*l*yor / mu*yuz*), Esne-i.yor mu-/y/luz? (*es*ni*yor / mu*yuz*), Kıskan-ı.yor mu-/y/luz? (*kıs*ka*ni*yor / mu*yuz*)

Evlen-i.yor mu-sunu.uz? (ev*le***ni***yor / mu*su*nuz), Hazırlan-i.yor mu-sunu.uz? (ha*zır***la*****ni***yor / mu*su*nuz), demokratikleş-i.yor mu-sunu.uz? (de*mok*ra*tik*le***ş***i*yor / mu*su*nuz), Bil-i.yor mu-sunu.uz? (b***li***yor / mu*su*nuz), Ağla-i.yor mu-sunu.uz? (ağ***l***i*yor / mu*su*nuz)

Unuğ-u.yor-lar mı? (*u*nu***tu***yor*lar / mı*), Kıvran-ı.yor-lar mı? (*kıv***ra*****ni***yor*lar / mı*), Yaşa-ı.yor-lar mı? (*ya***şı***yor*lar / mı*), İncele-i.yor-lar mı? (*in*ce***li***yor*lar / mı*), Taşı-ı.yor-lar mı? (*ta***şı***yor*lar / mı*)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Olumsuz sorular tüm fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen ♪ [me, ma] allomorfalarıyla yapılır: Bu allomorflar ünlülerle sonlandığı için ♪ [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] allomorfalarının ilk ünlüleriyle birleşince düşerler. Ayrı yazılan "mu-/y/um?", "mu-sun?", "mu?", "mu-/y/uz", "mu-sun-uz?", "mi, mı?" soru sözcükleri olumlu sorulardaki gibidir:

Anla-ma-ı.yor mu-/y/um? (*an*la*mi*yor / mu*yum*), Düşün-me-ü.yor mu-/y/um? (*dü*şün*mü*yor / mu*yum*), Çalış-ma-ı.yor mu-/y/um? (*ça*lış*mi*yor / mu*yum*), Bekle-me-i.yor mu-/y/um? (*bek*le*mi*yor / mu*yum*), Yık-a-ma-ı.yor mu-/y/um? (*yi*ka*mi*yor / mu*yum*)

Gel-me-i.yor mu-sun? (**gel***mi*yor / mu*sun). Sev-me-i.yor mu-sun?
(**sev***mi*yor mu*sun), Üşü-me-ü.yor mu-sun? (ü***şü***mü*yor / mu*sun)

Kork-ma-u.yor mu-sun? (**kork***mu*yor / mu*sun), Bekle-me-i.yor mu-sun? (**bek*****le***mi*yor / mu*sun), Söylen-me-i.yor mu-sun? (**söy*****len***mi*yor / mu*sun)

Utan-ma-ı.yor mu? (**u*****tan***mı*yor / mu), Sev-me-i.yor mu? (**sev***mi*yor / mu), Kuru-ma-u.yor mu? (**ku*****ru***mu*yor / mu), Şiş-me-i.yor mu? (**şiş***mi*yor / mu), Dur-ma-u.yor mu? (**dur***mu*yor / mu).

Git-me-i.yor mu-/y/uz? (**git***mi*yor / mu*yuz), Barış-ma-ı.yor mu-/y/uz? (**barış***ma*ı.yor mu-/y/uz), Beklen-me-i.yor mu-/y/uz? (**bek*****len***mi*yor / mu*yuz), Çalış-ma-ı.yor mu-/y/uz? (**ça*****lış***mı*yor / mu*yuz) uz?

Git-me-i.yor mu-sun.uz? (**git***mi*yor / mu*su*nuz), Başla-ma-ı.yor / mu-sun.uz? (**baş*****la***mı*yor / mu*su*nuz), Anla-ma-ı.yor mu-sun.uz? (**an*****la***mı*yor / mu*su*nu*nuz), Bekle-me-i.yor mu-sun.uz? (**bek*****le***mi*yor / mu*su*nuz), Üşü-me-ü.yor mu-sun.uz? (**üşü*****mü***yor / mu*su*nuz), İç-me-i.yor mu-sun.uz? (**iç***mi*yor / mu*su*nuz)

Anla-ma-ı.yor-lar mı? (**an*****la***mı*yor*lar / mı), İşit-me-i.yor-lar mı? (**işit***mi*yor*lar / mı), Çekin-me-i.yor-lar mı? (**çe*****kin***mi*yor*lar / mı), Beğen-me-i.yor-lar mı? (**be*****ğen***mi*yor*lar / mı), Ye-me-i.yor-lar mı? (**ye***mi*yor*lar / mı), Zayıfla-ma-ı.yor-lar mı? (**za*****yıf*****la***mı*yor*lar / mı)

Şimdiki Zaman fiil grupları çoğu kez Geniş Zaman ve Gelecek Zaman fiil grupları yerine de kullanılır. Örneğin:

Her gün banyo yapıyor musun?
Her gün ders çalışıyor musun?
Yarın Ankara'ya gidiyor musun?
Gelecek hafta taşıyoruz.
Bu akşam ne yapıyorsunuz?

Geniş Zaman fiil gruplarında söz edilen bazı fiiller genellikle aşağıdaki tümcelerde olduğu gibi Şimdiki Zaman fiil gruplarında kullanılır. Örneğin:

Türkçe biliyorum. Seni anlıyorum. Seni seviyorum. Seni görüyorum.
Her gün seni düşünüyorum. Sana güveniyorum.

Dİ'LI GEÇMİŞ ZAMAN EYLEM KİPİ (GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN)

Di'li Geçmiş Zaman fiil grupları, adından da anlaşıldığı gibi, ♪ [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu] zaman allomorfları ve bunlara eklenen "**ben**" ♪ [im, ım, üm, um], "**sen**" ♪ [in, ın, ün, un], "**O**" [Ø], "**biz**" ♪ [ik, ık, ök, uk], "**siz**" ♪ [in-iz, ın-ız, ün-üz, un-uz], "**onlar**" ♪ (Ø) [ler, lar] kişi allo-morflarından oluşur.

Türk dilini tasvir eden tüm geleneksel dil bilgisi kitaplarında kişi allo-morfları /m/, /n/, /k/ gibi ünsüzlerle gösterilir. Oysaki Türk dilinde bağımlı ve bağımsız morphemlerin tümünde en az bir ünlü bulunur. Türkçede içinde ünlü bulunmayan ne bir morphem, ne bir allomorf, ne de bir hece vardır. Ünsüzlerin morphem olarak gösterilmesi Türk dilinin sözel yapısı içinde çok büyük önemi olan **ünlü düşmesi** ve **ünlü birleşmesinin** gereği kadar düşünülmemesi yüzündendir. Türkçede **ünlüyle** sonlanan bir morphem **aynı ünlüyle** başlayan başka bir morfeme bağlanacak olursa genelde bu iki **özdeş** ve **ortak** ünlü kaynaşarak tek ünlüye dönüşür. Eğer bu iki ünlü farklıysa (bazı durumlarda özdeşler bile) Türkçenin ses yapısını dengelemek için aralarına bir bağdaştırma fonemi (glide) konur. Türkçenin sözel yapısının ürettiği bu işlem Türkçenin anlamsal (morphemic) yapısını etkilemez.

Türkçede tüm **bağımsız** morphemler ve **bağımlı** allomorflar hecelerden oluşmuşlardır. Bunlar Türk dilinin sözel yapısı gereği temelde düzenlenmiş Türk dilinin hece ve ses uyumlarını içeren morphem ve allomorf-lardır. Morphemlerin bazıları tek heceden, bazıları birden çok heceden oluşabilir. Fiil gruplarını oluşturan fiil kök, gövde ve çatıları, zaman allomorfları, kipler ve kişi allomorfları da bir ya da birden çok heceden oluşabilirler.

Türkçe zaman, kip ve kişi allomorfları fiil gruplarını oluştururken, Türkçenin sözel yapısı bu morphemleri ünlü uyumu, ünsüz uyumu, hece yapısı gibi kurallarla yeniden biçimlendirerek Türkçe söz yapısının uyumunu sağlar. Türkçede **ünlülerle** sonlanan ve **ünlülerle** başlayan morphem ve allomorfların birleşmesi için, sözel yapı kendine özgü bir anlam taşımayan, bağdaştırma ünsüzleri denen /y/, /s/, /n/, /ʃ/ ünsüzlerini üretir. Ya da eğer bu iki ünlü **ortak** ünlüye, bu iki ünlü ayrı ayrı seslendirilmeyip tek bir ünlü olarak söylenir, işitilir ve yazılır. Bu özdeş iki ünlüyü içiten bir kişi için bu ünlü, hem ünlü ile biten morfemin, hem de ünlü ile başlayan morfemin **ortak** ünlüsüdür.

Olumlu:

Di'li Geçmiş Zaman fiil gruplarında geçmiş zaman allomorfları olan [dī, dı, dū, du, ti, tı, tū, tu] allomorfları ünlülerle sonlandığı ve tüm kişi allomorfları da zaman allomorflarının aynı ünlüleriyle başladığı için, bu **ortak ünlüler birleşir ve tek ünlü olarak söylenip yazılır**. Bu fiil grubunda vurgu son hecelerdendir ve **kalin** harflerle gösterilmiştir:

Gel-di-im (*gel***dim***), Al-dı-ım (*al***dım***), Gör-dü-üm (*gör***düm***), Ol-du-um (*ol***du***), Seç-ti-im (*seç***tim***), Kaç-tı-ım (*kaç***tım***), Üşüt-tü-üm (*üşüt***tüm***), Unut-tu-um (*unut***tum***), Kork-tu-um (*kork***tum***)

Gel-di-in (*gel***din***), Al-dı-ın (*al***dın***), İç-ti-in (*iç***tin***), Aç-tı-ın (*aç***tin***), Düş-tü-ün (*düş***tün***), Oku-du-un (*oku***dun***), Şaşırdı-ın (*şaşırdı***dın***)

Gel-di (*gel***dī***), Al-dı (*al***dı***), Gül-dü (*gül***dū***), Ol-du (*ol***du***), Sat-tı (*sat***tı***), Başla-dı (*baş***la*****dı***), Uyut-tu (*uyut***tu***), Atla-at-tı (*atla***at*****tı***)

Gel-di-ik (*gel***dik***), Anla-dı-ık (*an***la*****dık***), Üşü-dü-ük (*üşü***dük***), Oku-du-uk (*oku***du*****uk***), Bekle-ti-ik (*bekle***tik***), Anlaştı-ık (*anlaştı***tık***)

Gel-di-in-iz (*gel***di*****niz***), Al-dı-ın-ız (*al***dı*****nız***), Gül-dü-ün-üz (*gül***dü*****nüz***), Tut-tu-un-uz (*tut***tu*****nuz***), Seçil-di-in-iz (*seçil***di*****niz***)

Gel-di-ler (*gel***di*****ler***), Başla-dı-lar (*baş***la*****dı*****lar***), Çalış-tı-lar (*çalış***tı*****lar***), Koş-tu-lar (*koş***tu*****lar***), Yat-tı-lar (*yat***tı*****lar***), Uyu-du-lar

Olumsuz:

Olumsuzluk allomorfları ♪ [me, ma], fiil kök, gövde ya da çatılarından sonra ilk sırada kullanılır. Olumsuzluk vurgusu, ♪ [me, ma] allomorflarından önce gelen fiilin **son hecesi** üzerindedir. Fiil tek heceliyse vurgu, doğal olarak bu hece üzerinde olur:

Gör-me-di-im (*gör***me*****dim***), Anla-ma-dı-ım (*an***la*****ma*****dım***), Yap-ma-dı-ım (*yap***ma*****dım***), sor-ma-dı-ım (*sor***ma*****dım***).

Söyle-me-di-in (*söy***le*****me*****din***), Konuş-ma-dı-ın (*ko***nuş*****ma*****dın***), Bekle-me-di-in (*bek***le*****me*****din***), İnce-le-me-di-in (*ince***le*****me*****din***).

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Al-ma-dı (**al*ma*dı**), İşit-me-di (**i*şit*me*di**), Yap-ma-dı (**yap*ma*dı**).
Yut-ma-dı (**yut*ma*dı**), Anla-ma-dı (**an*la*ma*dı**).

Git-me-di-ik (**git*me*dik**), Buluş-ma-dı-ık (**bu*luş*ma*dık**), Konuş-ma-dı-ık (**ko*nuş*ma*dık**), Al-ma-dı-ık (**al*ma*dık**).

Çalış-ma-dı-ın.ız (**ça*lış*ma*dı*nız**), Yorul-ma-dı-ın.ız (**yo*rul*ma*dı*nız**), Anlaş-ma-dı-ın.ız (**an*laş*ma*dı*nız**)

Bekle-me-di-ler (**bek*le*me*di*ler**). Dur-ma-dı-lar (**dur*ma*dı*lar**),
Ye-me-di-ler (**ye*me*di*ler**), Uyu-ma-dı-lar (**u*yu*ma*dı*lar**)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu soru grupları:

♪ [mi, mı, mü, mu] soru allomorfları kendilerinden önce kullanılan sozcüklerin son heceleriyle sözel uyum sağladıkları halde bir sözcük gibi ayrı yazılırlar. Vurgu, ♪ [mi, mı, mü, mu] **soru eklerinden önceki son heceler** üzerindedir:

Bitir-di-im mi? (**bi*tir*dim / mi**), Unut-tu-um mu? (**u*nut*tum / mu**),
Geç-ti-im mi? (**geç*tim / mi**), Yalvar-dı-ım mı? (**yal*var*dim / mı**).

Anla-dı-ın mı? (**an*la*dın / mı**), Sakla-dı-ın mı? (**sak*la*dın / mı**),
Gör-dü-ün mü? (**gör*dün / mü**), Unut-tu-un mu? (**u*nut*tun / mu**).

Gel-di mi? (**gel*di / mi**), Al-dı mı? (**al*dı / mı**), Gül-dü mü? (**gül*dü / mü**),
bekle-di mi? (**bekle-di mi? (bek*le*di / mi)**).

Al-dı-ık mı? (**al*dık / mı**), Düş-tü-ük mü? (**düş*tük / mü**), Konuş-tu-uk
mu? (**ko*nuş*tuk / mu**); Anla-aş-tı-ık mı? (**an*laş*tık / mı**).

Aç-tı-ın.ız mı? (**aç*tı*nız / mı**), Gör-dü-ün.üz mü? (**gör*dü*nüz / mü**),
Bul-du-uğ.uz mu? (**bul*du*nuz / mu**)

Anla-dı-lar mı? (**an*la*dı*lar / mı**), Anlaş-tı-lar mı? (**an*laş*tı*lar / mı**),
Gülüş-tü-ler mi? (**gü*lüş*tü*ler / mi**), Konuş-tu-lar mı? (**ko*nuş*tu*lar / mı**),
Bekle-ti-ler mi? (**bek*leş*ti*ler / mi**).

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz soru grupları:

Di'li geçmiş zaman fiil gruplarını olumsuz sorulara dönüştürmek için, olumsuz gruplara [mi, mı, mü. mu] soru allomorflarını ayrı bir sözcük olarak yazmak yeterlidir. **Vurgu** [me, ma] allomorflarından **önce gelen heceler** üzerindedir:

Anlat-ma-dı-ım mı? (an***lat***ma*dım / mı)

Anla-ma-dı-ın mı? (an***la***ma*dın / mı)

Gül-me-di mi? (**gül***me*di / mı)

Gel-me-di mi? (**gel***me*di / mı)

Anlaş-ma-dı-ık mı? (an***laş***ma*dık / mı)

Sor-ma-dı-ı_n-ız mı? (sor*ma*dı*nız / mı)

İste-me-di-ler mi? (is***te***me*di*ler / mı)

Al-ma-dı-lar mı? (al*ma*dı*lar / mı)

Kalın harflerle yazılmış birbirini izleyen "i-i", "ı-ı", "ü-ü", "u-u", "e-e", "a-a" gibi ortak özdeş ünlüler, sözel yapı tarafından birleştirilerek /i/, /ı/, /ü/, /u/, /e/, /a/ biçimlerinde tek ünlüye indirgenirler ve tek ünlü olarak söylenip yazılırlar.

GELECEK ZAMAN EYLEM KİPİ

Ünsüzlerle sonlanan **olumlu** fiil grupları:

Gelecek zaman bildiren allomorflar ♪ [e.cek, a.cak] allomorflarıdır. Bu allomorfardan sonra kullanılan kişi allomorfları **"ben"** [im, ım], **"sen"** [sin, sın], **"O"** [Ø], **"biz"** [iz, ız], **"siz"** [sın-iz, sın-ız], **"onlar"** [ler, lar] allomorflarıdır. Bu fiil gruplarında vurgu, **"ce"**, **"ca"** ya da **"cek"**, **"cak"** heceleri üzerindedir. Birinci tekil ve çoğul kişi allomorfları [im, ım] ve [ik, ık] birer ünlüyle başladıklarından, [e.cek, a.cak] allomorflarının sonlarındaki /k/ sert ünsüzleri, sözel yapı tarafından bu ünsüzlerin yumuşak eşdeğeri olan /ğ/ ünsüzlerine dönüştürülür:

Ge_l-e.ce_k-im (ge*le***ce***ğim), Al_ı-a.ca_k-ım (a*la***ca***ğim), Çalış_a-a.ca_k-ım (ça*lı*ş_a***ca***ğim), Düşün_e-ce_k-im (dü*şü*ne***ce***ğim).

Ge_l-e.cek-sin (ge*le***cek***sin), Sor_u-a.cak-sin (so*ra***cak***sin), Gör_e-e.cek-sin (gö*re***cek***sin), Bul_u-a.cak-sın (bu*la***cak***sın)

Gėl-e.cek (ge*le***cek**), Soṛ-a.cak (so*ra***cak**), Yaz-a.cak (ya*za***cak**), Kaç-a.cak (ka*ça*cak), bitir-e.cek (bi*ti*re***cek**).

Gėl-e.ceḡ-iz (ge*le***ce***ḡiz), Aḡ-a.caḡ-ız (a*la***ca***ḡiz), Gōr-e.ceḡ-iz (gō*re***ce***ḡiz), biḡ-e.ceḡ-iz (bi*le***ce***ḡiz)

Gūl-e.cek-sin-iz (gū*le***cek***si*niz), Baḡ-a.cak-sin-ız (ba*ka***cak***-si*niz), gōr-e.cek-sin-iz (gō*re*cek*si*niz).

Gėl-e.cek-ler (ge*le*cek***ler**), Soṛ-a.cak-lar (so*ra*cak***lar**), Buḡ-a.cak-lar (bu*la*cak***lar**), Beḡen-e.cek-ler (be*ḡe*ne*cek***ler**).

Yukarıdaki örneklerde altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan ünsüzler Türkçenin sözel yapısı tarafından hecelerinden ayrılarak izleyen [e.cek, a.cak] allomorflarının ilk ünlüleri olan /e/ ya da /a/ ünlüleriyle birleştirilir ve "le", "la" hecelerini oluştururlar. [e.cek, a.cak] allomorflarının son ünsüzleri olan /k/ ünsüzleri ise, Türkçenin sözel yapısı tarafından kendi hecelerinden ayrılıp [im, ım] ya da [ik, ık] hecelerinin ilk ünlüleriyle birleştirilirken /ḡ/ yumuşak ünsüzlerine dönüştürülürler.

Ünlülerle sonlanan fiiller. **Olumlu:**

Öte yandan fiiller **ünlülerle** sonlanıyorsa, bu ünlülerle izleyen [e.cek, a.cak] allomorflarının ilk ünlüleri arasına sözel yapı tarafından /y/ kaynaştırma ünsüzleri yerleştirilir:

Başla-/y/a.caḡ-ım (baş*la*ya***ca***ḡım), Avla-/y/a.caḡ-ız (av*la*ya***ca***ḡız), Yürü-/y/e.ceḡ.im (yü*rü*ye***ce***ḡim), Uyu-/y/a.caḡ-ız (u*yu*ya***ca***ḡız), Uygula-/y/a.caḡ-ız (uy*gu*la*ya***ca***ḡız), Ara-/y/a.caḡ-ım (a*ra*ya***ca***ḡım), Boya-/y/a.caḡ-ız (bo*ya*ya***ca***ḡız)

Geriye kalan kişi allomorfları "**sen**" ♪ [sin, sını], "**o**" [Ø], "**siz**" ♪ [sin-iz, sını-iz]. "**onlar**" ♪ [ler, lar] allomorflarıdır:

Bekle-/y/e.cek-sin (bek*le*ye***cek***sin), Anla-/y/a.cak-sın (an*la*ya***cak***sin), Topla-/y/a.cak (top*la*ya***cak**), Dene-/y/e.cek (de*ne*ye***cek**), Kutla-/y/a.cak-sin-iz (kut*la*ya***cak***si*niz), Savsakla-/y/a.cak-lar (sav*sak*la*ya***cak***lar), Boya-/y/a.cak-lar (bo*ya*ya*cak***lar**)

Olumsuz:

Olumsuzluk yüklü **♪** [me, ma] allomorfları fiil kök, gövde ve çatılarından sonra kullanılır ve bunlara **♪** [e.cek, a.cak] allomorfları eklenir. Ancak, olumsuzluk allomorfları **♪** [me, ma], birer **ünlü** ile sonlandıklarından ve **♪** [e.cek, a.cak] allomorfları da birer ünlü ile başladığından, bu iki ünlünün bağdaşması için aralarına Türkçe ses yapısının bir ürünü olan /y/ bağdaştırma ünsüzü yerleştirilir. Bu olumsuz fiil gruplarında da, öteki olumsuz fiil gruplarında olduğu gibi, vurgu **♪** [me, ma] allomorflarından **önce gelen heceler** üzerindedir:

Git-me-/y/e.cek-im (*git*mi*ye*ce*ğim*), Konuş-ma-/y/a.cak-ım (*ko*nuş*mi*ya*ca*ğım*), Barış-ma-/y/a.cak-ım (*ba*rış*mi*ya*ca*ğım*)

Git-me-/y/e.cek-sin (*git*mi*ye*cek*sin*), Konuş-ma-/y/a.cak-sın (*ko*nuş*mi*ya*cak*sin*), Barış-ma-/y/a.cak-sın (*ba*rış*mi*ya*cak*sin*)

Anla-ma-/y/a.cak (*an*la*mi*ya*cak*), Gel-me-/y/e.cek (*gel*mi*ye*cek*), Bit-me-/y/e.cek (*bit*mi*ye*cek*), Satıl-ma-/y/a.cak (*sa*tıl*mi*ya*cak*)

Git-me-/y/e.cek-iz (*git*mi*ye*ce*ğiz*), Anlaş-ma-/y/a.cak-ız (*an*laş*mi*ya*ca*ğız*), Onayla-ma-/y/a.cak-ız (*o*nay*la*mi*ya*ca*ğız*)

Tartış-ma-/y/a.cak-sın-ız (*tar*tış*mi*ya*cak*sı*nız*), Unut-ma-/y/a.cak-sın-ız (*u*nut*mi*ya*cak*sı*nız*), Sat-ma-/y/a.cak-sın-ız.

Dinle-me-/y/e.cek-ler (*din*le*mi*ye*cek*ler*), Gel-me-/y/e.cek-ler (*gel*mi*ye*cek*ler*), Düzelt-me-/y/e.cek-ler (*dü*zelt*mi*ye*cek*ler*)

Verilen birinci tekil ve çoğul olumsuz anlamlı fiil grupları ret (refusal) kavramlıdır. İkinci tekil ve çoğul şahıslar olumsuz emir kavramlı (negative order), üçüncü tekil ve çoğul kişiler için kurulan fiil grupları ise olumsuz beklenti (negative expectation) ifade ederler.

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Bu fiil gruplarında **"ben"** (mi-/y/im?, mı-/y/im?), **"sen"** (mi-sin?, mı-sın?), **"o"** (mi?, mı?), **"biz"** (mi-/y/iz?, mı-/y/iz?), **"siz"** (mi-sın-ız?, mı-sın-ız?), **"onlar"** (mi?, mı?) sözcükleri ayrı yazılır:

Ge_l-e.cak mi-/y/im? (ge*le***cek** / mi*yim), Bekle-/y/e.cak mi-/y/im? (bek*li*ye***cek** / mi*yim), Sor-a.cak mı-/y/ım? (so*ra***cak** / mı*yım), Anla-/y/a.cak mı-/y/ım? (an*la*ya***cak** / mı*yım), Buluş-a.cak mı-/y/ım?

Sat-a.cak mı-sın? (sa*ta***cak** / mı*sın), Otur-a.cak mı-sın? (o*tu*ra***cak** / mı*sın), Bekle-/y/e.cak mi-sin? (bek*le*ye***cek** / mi*sin), Anla-/y/a.cak mı-sın? (an*la*ya***cak** / mı*sın)

Ge_l-e.cak mi? (ge*le***cek** / mi), Başla-/y/a.cak mı? (baş*la*ya***cak** / mı), Üzü_l-e.cak mi? (ü*zü*le***cek** / mi), Dinle-/y/e.cak mi? (din*le*ye***cek** / mi), Uyu-/y/a.cak mı? (u*yu*ya***cak** / mi)

Gi_t-e.cak mi-/y/iz? (gi*de***cek** / mi*yiz), Başla-/y/a.cak mı-/y/iz? (baş*la*ya***cak** / mı*yız), Besle-/y/e.cak mi-/y/iz? (bes*le*ye***cek** / mi*yiz), Tüket-e.cak mi-/y/iz? (tü*ke*te***cek** / mi*yiz)

Ge_l-e.cak mi-sin-iz? (ge*le***cek** / mi*si*niz), Yıka-/y/a.cak mı-sin-iz? (yı*ka*ya***cak** / mı*si*niz), Anlaş-a.cak mı-sin-iz? (an*la*şa***cak** / mı*si*niz), Bekle-/y/e.cak mi-sin-iz? (bek*le*ye***cek** / mi*si*niz)

Ge_l-e.cak-ler mi? (ge*le*cek***ler** / mi), Otur-a.cak-lar mı? (o*tu*ra***cak*lar** / mı), Çalış-a.cak-lar mı? (ça*lı*şa***cak*lar** / mı), Anla-/y/a.cak-lar mı? (an*la*ya***cak*lar** / mı)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumsuz** sorular:

Yukarıdaki olumlu soru gruplarını olumsuzla dönüştürmek için fiil kök, gövde ve çatılarına ünlü uyumuna göre [me] ya da [ma] olumsuzluk allomorfları eklenir. Bu allomorflar birer ünlüyle sonlandığından ve [e.cak, a.cak] allomorfları da birer ünlüyle başladıklarından, bu ünlüleri bağdaştırmak için aralarına /y/ bağdaştırıcıları (glides) konur. Fiil grubunun geriye kalan bölümü olumlu sorulardaki gibidir:

Git-me-/y/e.cak mi-/y/im? (**git***me*ye*cek / mi*yim), Başla-ma-/y/a.cak mı-/y/ım? (baş*la*ma*ya***cak** / mı*yım), Kal-ma-/y/a.cak mı-/y/ım?

Konuş-ma-/y/a.cak mı-sın? (ko***nuş***ma*ya***cak** / mı*sın), Gel-me-/y/e.cak mi-sin? (**gel***me*ye*cek / mi*sin), Üzü_l-me-/y/e.cak mı-sın?

Kız-ma-/y/a.cak mı? (**kız***ma*ya***cak** / mı), Bekle-me-/y/e.cak mi? (bek*le*me*ye*cek / mi), Konuş-ma-/y/a.cak mı? (ko***nuş***ma*ya***cak** / mı)

Taşın-ma-/y/a.cak mı-/y/liz? (ta***şin***ma*ya*cak / mı*yız), Düşün-me-/y/e.cek mi-/y/liz? (dü***şün***me*ye*cek / mı*yız)

Bekle-me-/y/e.cek mi-sın-iz? (bek***le***me*ye*cek / mı*si*niz), Anlaş-ma-/y/a.cak mı-sın-iz? (an***laş***ma*ya*cak / mı*si*niz),

Onar-ma-/y/a.cak-lar mı? (o***nar***ma*ya*cak*lar / mı), Kazan-ma-/y/a.cak-lar mı? (ka***zan***ma*ya*cak*lar / mı)

MIŞ'LI (DUYULAN) GEÇMİŞ ZAMAN EYLEM KİPİ

Miş'li Geçmiş Zaman kavramı ♪ [miş, mış, müş, muş] allomorflarıyla söze yansıtılan bu allomorflar, **tüm fiil ve oluş gruplarında** kişi allomorflarından önce kullanılır. Genellikle **söylenti** ya da **şaşkınlık** ifade ederler. Bu fiil grubunda kullanılan kişi allomorfları; "**ben**" ♪ [im, ım, üm, um], "**sen**" ♪ [sin, sın, sün, sun], "**o**" [Ø], "**biz**" ♪ [iz, ız, üz, u], "**siz**" ♪ [sın-iz, sın-ız, sün-üz. sun-uz], "**onlar**" ♪ [ler, lar] allomorflarıdır.

Olumlu:

Sınay-ı kazan-mış-ım. Okul-dan kaç-mış-ım. Irmak-ta yüz-müş-üm. Ke-di-/yi tekmele-miş-im, Yalan söyle-miş-im. Kaza yap-mış-ım. At-ı ürküt-müş-üm (a*tı / ür*küt***mü***şüm).

Yeni bir araba al-mış-sın. Eski araba-an-ı sat-mış-sın. Öğretmen-le konuş-muş-sun. Sokak-ta bayıl-mış-sın. Bardak-ı (bar***da***ğı) sen kır-mış-sın. Yalan söyle-miş-sin. Ben-i ara-mış-sın (be***ni** / a*ra***mış***sın)

Bodrum-a git-miş. Yalan söyle-miş. Okul-dan ayrıl-mış. Otobüs-ü kaçır-mış. İnkâr et-miş. Asker-e git-miş. İki çuval erik çal-mış. Sini-r-i bozul-muş. Telefon-u-/n/u kaybet-miş (te***le***fo*nu***nu** / kay*bet***miş**)

Bitir-miş-iz. Kaç-mış-ız. Uyu-muş-uz. İstanbul-a git-miş-iz. Aldan-mış-ız. Yenil-miş-iz. Fırsatı kaçır-mış-ız. Tren-i kaçır-mış-ız. Rüya görmüş-üz. Maçı kazan-mış-ız (ma***çı** / ka***zan***mı*şız)

Bekle-miş-sın-iz. Sıkıl-mış-sın-iz. Öfkelen-miş-sın-iz. Kız-mış-sın-iz. Yorul-muş-sun-uz. Bağır-mış-sın-iz. Eğlen-miş-sın-iz. Beğen-miş-sın-iz. İğren-miş-sın-iz. Aldan-mış-sın-iz (al***dan*****miş***sı*nız)

Kabul et-miş-ler. Beğen-miş-ler. Alıp git-miş-ler. Küs-müş-ler. Diren-miş-ler. Kurtul-muş-lar. Acı çek-miş-ler. Unut-muş-lar. Ye-miş-ler, iç-miş-ler. Araba-/y/a bin-miş-ler (a*ra*ba***ya** / bin***miş***ler)

Anlaşıldığı gibi, yukarıda verilen tümceler bir söylentiye bağlıdır. Söylentinin kaynağı ve zamanı belli değildir. Bu tümcelerde kullanılan fiil gruplarındaki vurgular, fiil grubundaki **kişi allomorfunu içeren heceden önceki heceler üzerindedir**. Üçüncü tekil ve çoğul kişilerde kişi allomorfı olmadığı için vurgulu hece son hecedir:

(gör***mü***şüm), (an*la***mi***şım), (şa*şır***mi***şım), (öğ*ren***mi***şım)
 (al*dan***miş***sin), (kork***muş***sun), (gü*cen***miş***sin), (iç***miş***sin)
 (bek*le***miş**), (sak*lan***miş**), (an*la***miş**), (koş***muş**), (ku*ru***muş**)
 (sak*la***mi***şız), (u*yu***mu***şuz), (ya*ka*la***mi***şız), (kir*let***mi***şız)
 (gör***müş***sü*nüz), (ba*yıl***miş***sı*nız), (de*mok*ra*tık*leş***miş***si*niz)
 (kur*tul***muş***lar), (ba*şar***miş***lar), (dön*müş*ler), (an*la***miş***lar)

Olumsuz:

Fiilleri olumsuz yapan ♪ [me, me] allomorfı fiil kök, gövde ya da çatılarına eklenir. Öteki allomorflar ♪ [me, ma] allomorfını izler ve vurgular ♪ [me, ma] allomorflarından **önceki** heceler üzerindedir:

(sor*ma***mi***şım), (öğ*ren*me***mi***şım), (an*la*ma***mi***şım)
 (git*me***miş***sin), (söy*le*me***miş***sin), (ko*nuş*ma***miş***sin)
 (u*yu*ma***miş**), (kork*ma***miş**), (ev*len*me***miş**), (ol*ma***miş**)
 (is*te*me***mi***şız), (al*ma***mi***şız), (ye*me***mi***şız), (bak*ma***mi***şız)
 (plan*la*ma***miş***sı*nız), (u*mur*sa*ma***miş***sı*nız)
 (gel*me***miş***ler), (gör*me***miş***ler), (duy*ma***miş***lar)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumlu** sorular:

Cevapları **evet** ya da **hayır** olan sorularda vurgu ♪ [miş, miş, müş, muş] hecelerindedir ve (mi*yim"?), (mi*sin?), (mi?), (mi*yiz?), (mi*si*niz?), (lar*mi?) sözcükleri ayrı yazılır:

Anla-mış mı-/y/ım? (an*la***miş** / mi*yım), Gör-müş mü-/y/üm? (gör***müş** / mü*yüm), Aldan-mış mı-/y/ım? (al*dan***miş** / mi*yım)

Unut-muş mu-sun? (*u*nut****muş** / *mu*sun*), Ayrıl-mış mı-sın? (*ay*ril****miş** / *mı*sin*), Sat-mış mı-sın? (*sat****miş** / *mı*sin*)

Gel-miş mi? (*gel***miş** / mi*), Unut-muş mu? (*u*nut***muş** / mu*), Sor-muş mu? (*sor***muş** / mu*), Ara-mış mı? (*a*ra***miş** / mi*)

Unut-muş mu-/y/uz? (*u*nut****muş** / *mu*yuz*), Başar-mış mı-/y/ız? (*ba*şar****mış** / *mı*yız*), Uyu-muş mu-/y/uz? (*u*yu****muş** / *mu*yuz*)

Anlaş-mış mı-sın-iz? (an*laş***mış** / mı*sı*nız), Yenile-miş mi-sin-iz? (ye*ni*le***mış** / mi*si*niz), Yen-il-miş mi-sin.iz? (ye*nıl***mış** / mi*si*niz)

Anla-aş-mış-lar mı? (an*laş*mış***lar** / mɪ), Sev-in-miş-ler mi? (se*vin***miş*ler** / mɪ). Eski araba-lar-ı-n/ı sat-mış-lar mı? (es*ki / a*ra*ba*la***rı**nı / sat*mış***lar** / mɪ).

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Her zamanki gibi, fiil kök, gövde ya da çatılarına ♪[me, ma] olumsuzluk allomorfları eklenir. Vurgular diğer olumsuz fiil gruplarındaki gibi ♪[me, ma] allomorflarından **önce gelen** heceler üzerindedir:

Anla-ma-mış mı-/y/ım? (an***la***ma*mış / mı*yım),

Git-me-miş mi-sin? (**git*****me*****miş** / **mi*****sin**),

Engelle-me-miş mi? (en*gel***le***me*miş / mi),

Tırman-ma-mış mı-/y/ız? (*tır*man*ma*mış / mı*yız*),

Yakala-ma-mış mı-sın-ız? (ya*ka***la***ma*mış / mı*sı*nız),

Bitir-me-miş-ler mi? (bi*tir*-me*miş*ler / mi)

Söylenti anlamı içeren **♫** [miş, mış, müş, muş] allomorfları, **♫** [ir, ır, ür, ur, er, ar], [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor], [e.cek, a.cak], [me.li, ma.lı], [se, sa], [e.bil-ir-se, a.bil-ir-se] allomorflarıyla olumlu ve olumsuz fiil gruplarında da kullanılabilir. Örneğin:

Fırsat bul-sa gel-ir-miş. Kanatları ol-sa uç-ar-miş. Parası ol-sa uçak al-ır-miş. Gör-se bile inan-maz-mış. Bir ayı bile gör-se kaç-maz-mış. Gel-mez-ler-miş. Bekle-mez-miş-iz. Herşey-i o bil-ir-miş.

Yarın İstanbul'a gel-i.yor-muş. Siz-i tanı-ı.yor-muş. Uyu-u.yor-muş, Sokak-ta bekle-i.yor-muş. Saklan-ı.yor-muş. Umursa-ma-ı.yor-muş. Para iste-i.yor-muş-um. Geceleri nöbet tut-u.yor-lar-mış. Uç-u.yor-lar-mış. Bağır-ı.yor-muş-sun. Sen-i tanı-ma-ı.yor-muş.

Gel-e.cek-miş. Gel-me-/y/e.cek-miş. Ders çalış-ma-/y/a.cak-mış. Kafanı kır-a.cak-mış. Fotoğraf çek-e.cek-ler-miş, Bulaşık-lar-ı yıka-ma-/y/a.cak-mış, Cevap ver-me-/y/e.cek-ler-miş.

Toplantı-/y/a git-me.li/y/-miş-im. Ev her gün temizlen-me.li/y/-miş. Düşün-me.li-ler-miş. Herşey-i kırıp dök-me-me.li/y/-miş-iz. Utan-ma.li/y/-miş-sın-ız. Eті-i pişir-me.li/y/-miş-iz. Bekle-me-me.li/y/-miş-iz.

Gel-se/y/-miş gör-ür-müş-üz. İyi çalış-ma-sa/y/-miş işinden atıl-a.cak-mış. Arslan-ı gör-se/y/-miş kulak-ı-/n/ı (ku**la*ğr*nl*) çek-er-miş. İste-se/y/-miş-im başar-a.bıl-ir-miş-im. Maç bit-me-den bir gol at-a.bil-se-ler-miş maç-ı kazan-a.bıl-ir-ler-miş.

Miş'li Geçmiş allomorfları "şaşkınlık" ifade etmek için de kullanılır:

Kedi papağan-ım-ı ye-miş! Yemek yan-mış! Kuş kafes-ten kaç-mış! Unut-muş-um! Vazo kırıl-mış!

ÇİFT MORFEMDEN OLUŞAN BİLEŞİK ZAMAN FİİL GRUPLARI

GENİŞ ZAMAN'IN HİKÂYESİ EYLEM FİİL KİPİ

Türkçede Geniş Zamanın Hikâyesi diye bilinen bu fiil grubu birbirine bitişik iki morfemden oluşmuştur ve Türk dilinin sözel yapısı gereği üretilmiş allomorfları vardır:

Geniş Zaman allomorfları: ♪ [ir, ır, ür, ur, er, ar]

Di'li Geçmiş Zaman allomorfları ♪ [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu]

[İR] allomorflarının hepsi /r/ yumuşak ünsüzleriyle sonlandıkları için, bu yumuşak ünsüzleri ancak yumuşak ünsüzlerle başlayan ♪ [di, dı, dü, du] allomorfları izleyebilir. Geriye kalan sert ünsüzlerle başlayan ♪ [ti, tı, tü, tu] allomorfları Geniş Zaman'ın Hikâyesinde kullanılmaz. Bu bileşik zaman allomorfları eskiden yapılması olağan olan eylemleri anlatmak için kullanılır. Bu allomorfları içeren fiil grupları, Di'li Geçmiş Zaman allomorflarında kullanılan kişi allomorflarıyla sonlanır:

Olumlu:

Hergün erken kalk-ar-dı-ım. (her*gün / er*ken / kal*kar*dım)
Okul-a koş-a-rak git-er-di-ım. (o*ku*la / ko*şa*rak / gi*der*dım)

Futbol oyna-ar-dı-ın. (fut*bol (oy*nar*dın)
Anne-en-i çok üz-er-di-ın. (an*ne*ni / çok / ü*zer*din)

Bisiklet-le gez-er-di. (bi*sik*let*le / ge*zer*dı)
Herkeş-i koru-ur-du. (her*ke*si / ko*rur*du)

Okul-a yürü-/y/e.rek git-er-di-ik. (o*ku*la / yü*rü*ye*rek / gi*der*dık)
Sokak-ta futbol oyna-ar-dı-ık. (so*kak*ta / fut*bol / oy*nar*dık)

Eskiden söz dinle-er-di-ın-ız. (es*ki*den / söz / din*ler*di*nız)
Herşey-i bil-ir-di-ın-ız. (her*şe*yi / bi*li*r*di*nız)

Okul-a bisiklet-le git-er-ler-di. (o*ku*la / bi*sik*let*le / gi*der*ler*dı)
Erken yat-ar-lar-dı. (er*ken / ya*tar*lar*dı)

Olumsuz:

Olumsuz Hikâye kiplerinde Geniş Zaman kiplerinde olduğu gibi fiil kök ya da çatılarından sonra [mez, maz] olumsuzluk allomorfları kullanılır:

Ders çalış-maz-dı-ım. (ders / ça*lış*maz*dım)
Okul-a otobüs-le git-mez-di-ım. (o*ku*la / o*to*büs*le / git*mez*dım)

Eskiden çok konuş-maz-dı-ın. (es*ki*den / çok / ko*nuş*maz*dın)
Kimse-/y/i beğen-mez-di-ın. (kim*se*yi / be*ğen*mez*din)

Hamburger ye-mez-di. (ham*bur*ger / ye*mez*dı)
Top oyna-maz-dı. (top / oy*na*maz*dı)

Televizyon seyret-mez-di-ik. (te*le*viz*yon / sey*ret*mez*dık)
Okul-a otobüs-le git-mez-di-ik. (o*ku*la / o*to*büs*le / git*mez*dık)

Biz-den hoşlan-maz-dı-ın-ız. (biz*den / hoş*lan*maz*dı*nız)
Uçak-la git-mez-di-ın-ız. (u*çak*la / git*mez*di*nız)

Yabancı dil bil-mez-ler-di. (ya*ban*cı / dil / bil*mez*ler*dı)
Umursa-maz-lar-dı. (u*mur*sa*maz*lar*dı)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Düzen-li çalış-ır mı/y/-d-i-im? (dü*zen*li / ça*lı*şır / mıy*dım)

Erken kalk-ar mı/y/-d-i-im? (er*ken / kal*kar / mıy*dım)

Müze-leṛ-i gez-er mi/y/-d-i-in? (mü*ze*le*ri / ge*zer / mıy*din)

Çok kitap oku-ur mu/y/-du-un? (çok / ki*tap / o*kur / mıy*dun)

Araba kullan-ır-mı/y/-d-i? (a*ra*ba / kul*la*nır / mıy*dı)

Hayvan-laṛ-ı sev-er mi/y/-d-i? (hay*van*la*rı / se*ver / mıy*dı)

Karga-laṛ-ı kovala-ar mı/y/-d-i-ik? (kar*ga*la*rı / ko*va*lar / mıy*dık)

Irmak-ta yüz-er mi/y/-d-i-ik? (ır*mak*ta / yü*zer / mıy*dik)

Erik çalış-ar mı/y/-d-i-in-iz? (e*rik / ça*lar / mıy*dı*nız)

Körebe oyna-ar mı/y/-d-i-in-iz? (kö*re*be / oy*nar / mıy*dı*nız)

Kız-lar futbol oyna-ar mı/y/-d-i? (kız*lar / fut*bol / oy*nar / mıy*dı)

Anlaş-ır-lar mı/y/-d-i? (an*la*şır*lar / mıy*dı)

Hikâye Kipi içeren tümceler şart tümcelerinde de kullanılır:

Bilet-in ol-sa konser-e git-er mi/y/-d-i-in?

(bi*le*tin / ol*sa / kon*se*re / gi*der / mıy*din)

Bavul-um-u taşı-ma-/y/a yardım et-er mi/y/-d-i-in-iz?

(ba*vu*lu*mu / ta*şı*ma*ya / yar*dım / e*der / mıy*dı*nız)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Siz-e hiç yardım et-mez mi/y/-d-i-im?

(si*ze / hiç / yar*dım / et*mez / mıy*dim)

Maç-a git-mez mi/y/-d-i-in?

(ma*ça / git*mez / mıy*din)

Takım-da oyna-maz mı/y/-d-i?

(ta*kım*da / oy*na*maz / mıy*dı)

Señ-in-le güreş-mez mi/y/-d-i-ik?

(se*nin*le / gü*reş*mez / mıy*dik)

Tenis oyna-maz mı/y/-d_i-ın-ı-z?
(te**nis* / oy**na****maz** / mıy*d_i**nız*)

Üzül-mez-ler mi/y/-d_i? Üzül-mez mi/y/-d_i-ler?
(ü*zül***mez****ler* / miy*d_i) (ü*zül***mez** / miy*d_i**ler*)

Gücen-mez mi/y/-d_i-ler? (gü**cen****mez** / miy*d_i**ler*)
Gücen-mez-ler mi/y/-d_i? (gü**cen****mez****ler* / miy*d_i)

ŞİMDİKİ ZAMAN'IN HİKÂYESİ EYLEM FİİL KİPİ

Olumlu:

[i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] ve [du] allomorflarından oluşan bu fiil grubu, bir eylemin geçmişte süregeldiğini ifade eder. [İ.YOR] morfeminin ♪ [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] allomorflarından hepsi de bu fiil grubunda kullanıldığı halde, bu allomorflarda bulunan "yor" heceleri değişmediği için, [Dİ] morfeminin sadece ♪ [du] allomorfı kullanılır. Kişi allomorfları da [du] allomorflarını izlediğinden, "**ben**" için ♪ [um], "**sen**" için ♪ [un], "**o**" için [Ø], "**biz**" için ♪ [uk], "**siz**" için ♪ [uñ-uz] ve "**onlar**" için ♪ [Ø] [ler-di], [lar-dı] kişi allomorfları kullanılır:

Sen-i saat beş-te bekle-i.yor-du-um.
(se**ni* / sa**at* / beş***te** / bek**li***yor***dum*)

O saat-te ders çalış-ı.yor-du-um.
(o / sa**at***te* / **ders** / ça**lı****şı****yor***dum*)

Çiçekler-i sula-u.yor-du-un. (çi**çek***le****ri** / su**lu***yor***dun*)
Düşün-ü.yor-du-un. (dü**şü****nü****yor***dun*)

Sara-ıp sol-u.yor-du. (sa**ra***rı*p / so***lu****yor***du*)
Biz-e bağı-ı.yor-du. (bi**ze* / ba***ğ****rı***yor***du*)

Hesap yap-ı.yor-du-uk. (he***sap** / ya**pı***yor***duk*)
Güneşlen-i.yor-du-uk. (gü**neş***le****ni****yor***duk*)

Saklañ-ı.yor-du-uñ-uz. (sak**la****nı****yor***du***nuz*)
Gülüş-ü.yor-du-uñ-uz. (gü**lü****şü****yor***du***nuz*)

İş-i savsakla-ı.yor-lar-dı. (i***şi** / sav**sak****lı****yor***lar***dı*)
Sırıt-ı.yor-lar-dı. (sı**rı****tu****yor***lar***dı*)

Olumsuz:

Bekle-me-i.yor-du-um. (bek***le***mı*yor*dum)

Bil-me-i.yor-du-um. (**bil***mı*yor*dum)

Hiçbir şey anla-ma-ı.yor-du-un. (**hiç***bir / şey / an***la***mı*yor*dun)

İletişim kur-ma-u.yor-du-un. (i*le*ti*şim / **kur***mu*yor*dun)

Kıskan-ma-ı.yor-du. (kıs***kan***mı*yor*du)

Konuş-ma-u.yor-du. (ko***nuş***mu*yor*du)

Kız-ma-ı.yor-du-uk. (**kız***mı*yor*duk)

Üşü-me-ü.yor-du-uk. (ü***şü***mü*yor*duk)

Uslan-ma-ı.yor-du-uñ-uz. (us***lan***mı*yor*du*nuz)

Beğen-me-i.yor-du-uñ-uz. (be***ğen***mı*yor*du*nuz)

İkna ol-ma-u.yor-lar-dı. (ik*na: / **ol***mu*yor*lar*dı)

İste-me-i.yor-lar-dı. (is***te***mı*yor*lar*dı)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Anla-ı.yor mu/y/-du-um? (an***lı***yor / muy*dum)

Çalış-ı.yor mu/y/-du-um? (ça***lı***şır*yor / muy*dum)

Bekle-i.yor mu/y/-du-un? (bek***li***yor / muy*dun)

Umutlan-ı.yor mu/y/-du-un? (u*mut***la***nır*yor / muy*dun)

Kız-ı.yor mu/y/-du? (kı***zı***yor / muy*du)

Dinle-i.yor mu/y/-du? (din***li***yor / muy*du)

Güven-i.yor mu/y/-du-uk? (gü*ve***ni***yor / muy*duk)

Anlaş-ı.yor mu/y/-du-uk? (an***la***şır*yor / muy*duk)

Koş-u.yor mu/y/-du-uñ-uz? (ko***şu***yor / muy*du*nuz)

Dinlen-i.yor mu/y/-du-uñ-uz? (din*le***ni***yor / muy*du*nuz)

İste-i.yor-lar mı/y/-dı? (is***ti***yor*lar / mıy*dı)

Güven-i.yor-lar mı/y/-dı? (gü*ve***ni***yor*lar / mıy*dı)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Çalış-ma-ı.yor mu/y/-du-um? (ça***l**ış***m**ı***y**or / **muy*****dum**)

Dikkat et-me-i.yor mu/y/-du-um? (di*k**a**t / **e**t***m**ı***y**or / **muy*****dum**)

Bil-me-i.yor mu/y/-du-un? (**bil*****m**ı***y**or / **muy*****dun**)

Dinle-me-i.yor mu/y/-du-un? (din***le*****m**ı***y**or / **muy*****dun**)

Bekle-me-i.yor mu/y/-du-un? (bek***le*****m**ı***y**or / **muy*****dun**)

İş-i/-n/i yap-ma-ı.yor mu/y/-du? (i*ş**i*****n**i / **yap*****m**ı***y**or / **muy*****du**)

Utan-ma-ı.yor mu/y/-du? (u***tan*****m**ı***y**or / **muy*****du**)

Kazan-ma-ı.yor-mu/y/-du-uk? (ka***zan*****m**ı***y**or / **muy*****duk**)

Üret-me-i.yor mu/y/-du-uk? (ü***ret*****m**ı***y**or / **muy*****duk**)

Bekle-me-i.yor mu/y/-du-un-uz? (bek***le*****m**ı***y**or / **muy*****du*****nuz**)

Tanı-ma-ı.yor mu/y/-du-un-uz? (ta***nı*****m**ı***y**or / **muy*****du*****nuz**)

Tartış-ma-ı.yor-lar mı/y/-dı? (tar***tış*****m**ı***y**or***lar** / **mıy*****dı**)

Öğret-me-i.yor-lar mı/y/-dı? (öğ***ret*****m**ı***y**or***lar** / **mıy*****dı**)

Yukarıdaki örneklerde **ortak** ve **özdeş** olan “**u-u**” ünlüleri birleşerek “**u**” ünlüsü olarak söylenip yazılır.

GELECEK ZAMAN’IN HİKÂYESİ EYLEM FİİL KİPİ

Bu kip, ♪ [e.cek, a.cak] allomorflarına Di’li Geçmiş Zaman allomorf-larından ♪ [ti, tı] allomorflarının eklenmesiyle yapılır ve geçmişte ya-pılması düşünülen bir eylemin herhangi bir nedenle kesintiye uğra-dığını ifade eder ve genellikle şart tümcelerinde kullanılır. Kişi allo-morfları Di’li Geçmiş Zaman fiil gruplarında kullanılanların aynıdır.

Olumlu:

Ödey-im-i yap-a.cak-tı-ım ama elektrik-ler sön-dü.

Maç-a git-e.cek-ti-im ama bilet bul-a.ma-dı-ım.

Ben-i ara-/ya.cak-tı-ın, ne ol-du? (be***n**i / a***r**a***y**a***ca**k***t**ın / **ne** / ol***d**u)

Çukur-a düş-e.cek-ti-in, neyse ki sen-i Fatma kurtar-dı.

Polis gör-me-se/y/-di kaç-a.cak-tı. (po***l**is / **gör*****m**e***se**y***d**i / ka***ç**a***ca**k***t**ı)

Kredi bul-sa/y/-dı araba al-a.cak-tı. (kre***d**i / bul***s**a*y***d**i / a***l**a***ca**k***t**ı)

İş-im-iz-i bitir-se/y/-di-ik gel-e.cek-ti-ik.

Çamaşır-lar kuru-/sa/y/-dı ütüle-/y/e.cek-ti-ik.

Gel-se/y/-di-i_n-iz gör-e.cek-ti-i_n-iz. (gel*sey*di*niz / gö*re*cek*ti*niz)

Kaç-sa/y/-di-i_n-iz yakala_n-a.cak-tı-i_n-iz. (ya*ka*la*na*cak*tı*niz)

Çağır-sa/y/-dı-ık gel-e.cek-ler-di. (ça*ğır*say*dık / ge*le*cek*ler*di)

Deniz-e düş-se-ler-di boğul-a.cak-lar-dı. (bo*ğul*la*cak*lar*di)

Olumsuz:

Fatma/y/-la konuş-ma-/y/a.cak-tı-ım ama özür dile-di.

Özür dile-me-se/y/-di Fatma/y/-la konuş-ma-/y/a.cak-tı-ım.

Dikkat et-se/y/-di-i_n kedi-/y/i ez-me-/y/e.cek-ti-i_n. (ez*me*ye*cek*ti*n*)

Gör-me-se-en inan-ma-/y/a.cak-tı-i_n. (gör*me*sen / i*nan*ma*ya*cak*ti*n*)

Korkut-ma-sa/y/-dı-ın kaç-ma-/y/a.cak-tı.

At ürk-me-se/y/-di seyis düş-me-/y/e.cek-ti.

Biz-im takım iyi oyna-sa/y/-dı maç-ı kaza_n-a.cak-tı-ık. (ka*za*na*cak*ti*k*)

Hata-/s/ı/n/ı kabul et-se/y/-di şikâyet et-me-/y/e.cek-ti-ık.

Zorla-ma-sa/y/-dı-ık gel-me-/y/e.cek-ti-i_n-iz.

Sor-ma-sa/y/-dı-ık söyle-me-/y/e.cek-ti-i_n-iz.

Gül-me-se/y/-di-i_n-iz anla-ma-/y/a.cak-lar-dı.

Zorla-ma-sa/y/-dı-ık bitir-me-/y/e.cek-ler-di.

Yukarıdaki örneklerde kullanılan “i-i”, “ı-ı” ortak özdeş ünlüleri kaynaşır ve “i” ya da “ı” olarak söylenip yazılır.

Cevapları “evet, hayır” olan **olumlu** sorular:

Elma-la_r-ı da soy-a.cak mı/y/-dı-ım? (el*ma*la*rı / da / so*ya*cak / mıy*dım)

Bu proble_m-i de çöz-e.cek mi/y/-di-im?

Ben-i azarla-/y/a.cak mı/y/-dı-ın? (be*ni / a*zar*la*ya*cak / mıy*dın)

İstese-em bana yardım et-e.cek mi/y/-di-in?

Biz-im-le konuş-a.cak mı/y/-dı? (bi*zim*le / ko*nu*şa*cak / mıy*di)

Bahçe-/y/i süpür-e.cek mi/y/-di? (bah*çe*yi / sü*pü*re*cek / mıy*di)

Toplantı yap-a.cak mı/y/-dı-ık? (top*lan*tı / ya*pa*cak / mıy*dık)

Araba-/y/ı yıka-/y/a.cak mı/y/-dı-ık? (yı*ka*ya*cak / mıy*dık)

Bir şey mi sor-a.cak tı-ı-ız? (bi*şey / mi / so*ra*cak*tı*nız)

Gel-e.cek mi/y/-di-ı-ız? (ge*le*cek / miy*di*niz)

Açıkla-sa-am anla-/y/a.cak-lar mı/y/-dı? (an*la*ya*cak*lar / mıy*dı)

Bitir-e.cek-ler mi/y/-di? (bi*ti*re*cek*ler / miy*dı)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumsuz** sorular:

Anla-ma-/ya.cak mı/y/-dı-ım? (an*la*ma*ya*cak / mıy*dım)

Bekle-me-/y/e.cek mi/y/-di-ım? (bek*le*me*ye*cek / miy*dim)

Temizle-me-/y/e.cek mi/y/-di-ın? (te*miz*le*me*ye*cek / miy*din)

Karşı koy-ma-/y/a.cak mı/y/-dı-ın? (kar*şı / koy*ma*ya*cak / mıy*dın)

Kız-ma-/y/a.cak mı/y/-dı? (kız*ma*ya*cak / mıy*dı)

Utan-ma-/y/a.cak mı/y/-dı? (u*tan*ma*ya*cak / mıy*dı)

Piknik-e git-me-/y/e.cek mi/y/-di-ık? (pik*ni*ğē / git*me*ye*cek / miy*dık)

Futbol oyna-ma-/y/a.cak mı/y/-dı-ık? (fut*bol / oy*na*ma*ya*cak / mıy*dık)

Tava-ı boya-ma-/y/a.cak mı/y/-dı-ı-ız? (bo*ya*ma*ya*cak / mıy*dı*nız)

Bu saat-e kadar bitir-me-/y/e.cek mi/y/-di-ı-ız?

Ben-i ara-ma-/y/a.cak-lar mı/y/-dı? (be*ni / a*ra*ma*ya*cak*lar / mıy*dı)

Bugün gel-me-/y/e.cek-ler mi/y/-di? (gel*me*ye*cek*ler / miy*dı)

MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN'IN HİKÂYESİ EYLEM FİİL KİPİ

Miş'li Geçmiş Zamanın Hikâyesi, ♪ [miş, miş, müş, muş] ve ♪ [ti, tı, tü, tu] allomorflarının ardı ardına eklenmesiyle oluşturulur. Bu kipte [MİŞ] morfeminin tüm allomorfları kullanılsa da, bu allomorfların hepsi /ş/ sert ünsüzleriyle sonlandığından, [Dİ] morfeminin sadece sert ünsüzlerle başlayan [ti, tı, tü, tu] allomorfları kullanılabilir. Ardı ardına kullanılan bu iki allomorf, geçmişte yapılan iki eylemden **öncekini** bildirir. Kişi allomorfları Dİ'li Geçmişte kullanılan allomorfların aynıdır:

Olumlu:

[MİŞ]: ♪ [miş, miş, müş, muş]

[Dİ]: ♪ [ti, tı, tü, tu]

Bu film-i gör-müş-tü-üm. (bu / fil*mi / gör***müş***tüm)
Bulaşık-lar-ı yıka-mış-tı-ım. (bu*la*şık*la*rı / yı*ka***miş***tım)

Bana söyle-miş-ti-in. (ba*na / söy*le***miş***tin)
Araba-/y/ı al-mış-tı-ın. (a*ra*ba*yı / al***miş***tın)

Ev-den çık-mış-tı. (ev*den / çık***miş***tı)
Benzin-i bit-miş-ti. (ben*zi***ni** / bit-miş*tı)

Güpegündüz soyul-muş-tu-uk. (gü***pe***gün*düz / so*yul*muş*tuk)
Araba-/y/ı yıka-mış-tı-ık. (a*ra*ba*yı / yı*ka***miş***tık)

İş-in-iz-i bitir-miş-ti-in-iz. (i*şi*ni*zi / bi*tir***miş***ti*niz)
Çok yorul-muş-tu-uñ-uz. (**çok** / yo*rul*muş*tu*nuz)

Hırsız-lar kaç-mış-lar-dı. (hır*sız*lar / kaç*miş***lar***dı)
Uzaklaş-mış-lar-dı. (u*zak*laş*miş***lar***dı)

Olumsuz:

Bir şey de-me-miş-ti-im. (bir / şey / **de***me*miş*ti*im)
Daha uyu-ma-mış-tı-ım. (da*ha / u***yu***ma*miş*tım)

Ben-i gör-me-miş-ti-in. (be*ni / **gör***me*miş*tin)
Cevap ver-me-miş-ti-in. (ce*vap / **ver***memiş*tin)

Ev-den çık-ma-mış-tı. (ev*den / **çık***ma*miş*ti)
Bavul-lar-ı-/n/ı al-ma-mış-tı. (ba*vul*la*rı*ni / **al***ma*miş*ti)

Elma-lar-ı tart-ma-mış-tı-ık. (el*ma*la*rı / **tart***ma*miş*tık)
Duvar-lar-ı boya-ma-mış-tı-ık. (du*var*la*rı / bo***ya***ma*niş*tık)

Bana yardım et-me-miş-ti-in-iz. (ba*na / yar*dım / **et***me*miş*ti*niz)
Çiçek-ler-i sula-ma-mış-tı-in-iz. (çi*çek*le*ri / su***la***ma*miş*ti*niz)

Gücen-me-miş-ler-di. (gü***cen***me*miş*ler*di)
Aldır-ma-mış-lar-dı. (al***dır***ma*miş*lar*dı)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumlu** sorular:

Bu-/n/u oku-muş mu/y/-du-um? (bu*nu / o*ku***muş** / muy*dum)
Kız-mış-mı/y/-dı-ım? (kız***miş** / mıy*dım)

Ödev-in-i bitir-miş mi/y/-di-in? (ö*de*vi*ni / bi*tir***miş** / miy*din)

Ey-i temizle-miş mi/y/-di-in? (e*vi / te*miz*le***miş** / miy*din)

Git-miş mi/y/-di? (git***miş** / miy*dı)

Anla-mış mı/y/-di? (an*la***miş** / mıy*dı)

Gönder-miş mi/y/-di-ik? (gön*der***miş** / miy*dık)

Para-/s/-i/-n/-ı al-mış mı/y/-di-ik? (pa*ra*sı*nı / al***miş** / mıy*dık)

Maktup-u yolla-mış mı/y/-di-ik? (mek*tu*bu / yolla***miş** / mıy*dık)

Uyu-muş mu/y/-du-uk? (u*yu***muş** / muy*duk)

Başla-mış-lar mı/y/-di? (baş*la***miş***lar / mıy*dı)

Gel-miş-ler mi/y/-di? (gel***miş***ler / miy*dı)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumsuz** sorular:

Sana söyle-me-miş mi/y/-di-im? (sa*na / söy*le*me***miş** / miy*dım)

İlaç-ım-ı al-ma-mış mı/y/-di-im? (i*la*cı*mı / al*ma***mış** / mıy*dım)

Onlar-a söyle-me-miş mi/y/-di-in? (on*la*ra / söy*le*me***miş** / miy*din)

Birşey ye-me-miş mi/y/-di-in? (bir*şey / ye*me***miş** / miy*din)

Oda-/y/-ı topla-ma-mış mı/y/-di? (o*da*yı / top*la*ma***mış** / mıy*dı)

Söz-ü-ün-de dur-ma-mış mı/y/-di? (sö*zün*de / dur*ma***mış** / mıy*dı)

Anla-aş-ma-mış mı/y/-di-ik? (an*laş*ma***mış** / mıy*dık)

Söz-leş-me-miş mi/y/-di-ik? (söz*leş*me***miş** / miy*dık)

Onay-la-ma-mış-mıy/-di-in.iz? (o*nay*la*ma***mış** / mıy*dı*nız)

Sor-ma-mış mı/y/-di-in.iz? (**sor***ma***mış** / mıy*dı*nız)

Saklan-ma-mış mı/y/-di-lar? (sak*lan*ma***mış** / mıy*dı*lar)

Bitir-me-miş mi/y/-di-ler? (bi*tir*me***miş** / miy*dı*ler)

GENİŞ ZAMAN'IN SÖYLENTİSİ EYLEM FİİL KİPİ

Bu fiil kipini oluşturmak için Geniş Zaman ♪ [ir, ır, ür, ur, er, ar] allo-morflarından sonra bu allomorflara ünlü uyumuna uyan ♪ [miş, miş, müş, muş] allomorflarından birisi ve kişi allomorfları eklenir. Bu fiil grubu her zaman yapıldığı söylenen bir işin başkasına iletilmesi için kullanılır.

Olumlu:

Okul-a geç git-er-miş-im. (o*ku*la / **geç** / gi*der*mi*şim)
Koltuk-ta uyu-ur-muş-sun. (kol*tuk*ta / u*yur*muş*sun)
Her şey-i o bil-ir-miş. (her / şe*yi / o / bi*li*rmiş)

Hep yeni-lir-miş-iz. (hep / ye*ni***lir***mi*şiz)
Göl-de yüz-er-miş-sin-iz. (göl***de** / yü*zer*miş*si*niz)
Okul-dan kaç-ar-mış-lar. (o*kul*dan / ka***çar***mış*lar)

Olumsuz:

Erken kalk-maz-mış-im. (er*ken / kalk***maz***mı*şım)
Futbol oyna-maz-mış-sın. (fut*bol / oy*na***maz***mı*şsın)
Maç-a git-mez-miş. (ma*ça / git***mez***miş)

Sanat-tan anla-maz-mış-iz. (san*at*tan / an*la***maz***mı*şız)
Cumartesi günler-i çalış-maz-mış-sin-iz. (ça*lış***maz***mı*şsı*nız)
Ev-den çık-maz-lar-mış. (ev*den / çık***maz***lar*mış)

Cevapları “evet, hayır” olan olumlu sorular:

Her şey-den anla-ar mı/y/-miş-im? (her / şey*den / an*lar / mıy*mi*şım)
Her iş-i yap-ar mı/y/-miş-sin? (her / işi / ya***par** / mıy*mı*şsın)
Bir saat-te bitir-ir mi/y/-miş? (bir / sa*at*te / bi*ti*rir / mıy*miş)
Herkes-i iş-e al-ır mı/y/-miş-iz? (her*ke*si / işe / a***lir** / mıy*mi*şız)
Ne iş ol-sa yap-ar mı/y/-miş-sin-iz? (ya***par** / mıy*mı*şsı*nız)
Kurban keş-er mi/y/-miş-ler? (kur*ban / ke***ser** / mıy*miş*ler)

Cevapları “evet, hayır” olan olumsuz sorular:

Hiç kimse-/y/i beğen-mez mi/y/-miş-im? (be*ğen***mez** / mıy*mi*şım)
Kötü mal sat-maz mı/y/-miş-sin? (kö*tü / mal / sat***maz** / mıy*mı*şsın)
İste-mez mi/y/-miş? (is*te***mez** / mıy*miş)
Anla-maz mı/y/-miş-iz? (an*la***maz** / mıy*mi*şız)
İste-mez mi/y/-miş-sin-iz? (is*te***mez** / mıy*mi*şiz)
Çalış-maz mı/y/-miş-lar? (ça*lış***maz** / mıy*mı*şlar)

ŞİMDİKİ ZAMAN'IN SÖYLENTİSİ EYLEM FİİL KİPİ

Bu fiil kipi, Şimdiki Zaman allomorfları olan $\text{[i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor]}$ allomorflarına $[\text{muş}]$ ve $[\text{um, sun, } \emptyset, \text{uz, sun.uz, lar}]$ kişi allomorflarının eklenmesiyle oluşturulur ve geçmişte süregelen bir söylentiye bir başkasına iletmek için kullanılır.

Olumlu:

Yalan söyle-ü.yor-muş-um. ($\text{ya}^*\text{lan} / \text{söy}^*\text{lü}^*\text{yor}^*\text{mu}^*\text{şum}$)
Büro-/y/a geç gel-i.yor-muş-sun. ($\text{bü}^*\text{ro}^*\text{ya} / \text{geç} / \text{ge}^*\text{li}^*\text{yor}^*\text{muş}^*\text{sun}$)
Sakla-ı.yor-muş. ($\text{sak}^*\text{la}^*\text{nı}^*\text{yor}^*\text{muş}$)

Gül-ü.yor-muş-uz. ($\text{gü}^*\text{lü}^*\text{yor}^*\text{mu}^*\text{şuz}$)
Utan-ı.yor-muş-sun-uz. ($\text{u}^*\text{ta}^*\text{nı}^*\text{yor}^*\text{muş}^*\text{su}^*\text{nuz}$)
Bekle-i.yor-lar-mış. ($\text{bek}^*\text{li}^*\text{yor}^*\text{lar}^*\text{mış}$)

Olumsuz:

Anla-ma-ı.yor-muş-um. ($\text{an}^*\text{la}^*\text{mı}^*\text{yor}^*\text{mu}^*\text{şum}$)
Söz dinle-me-i.yor-muş-sun. ($\text{söz} / \text{din}^*\text{le}^*\text{mi}^*\text{yor}^*\text{muş}^*\text{sun}$)
Gel-me-i.yor-muş. ($\text{gel}^*\text{mi}^*\text{yor}^*\text{muş}$)

Umursa-ma-ı.yor-muş-uz. ($\text{u}^*\text{mur}^*\text{sa}^*\text{mı}^*\text{yor}^*\text{mu}^*\text{şuz}$)
İste-me-i.yor-muş-sun-uz. ($\text{is}^*\text{te}^*\text{mi}^*\text{yor}^*\text{muş}^*\text{su}^*\text{nuz}$)
Sat-ma-ı.yor-lar-mış. ($\text{sat}^*\text{mı}^*\text{yor}^*\text{lar}^*\text{mış}$)

Cevapları “evet, hayır” olan olumlu sorular:

İşi savsakla-ı.yor mu/y/-muş-um? ($\text{i}^*\text{şi} / \text{sav}^*\text{sak}^*\text{lı}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{mu}^*\text{şum}$)
Ey-i-in-i sat-ı.yor mu/y/-muş-sun? ($\text{e}^*\text{vi}^*\text{ni} / \text{sa}^*\text{tı}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{muş}^*\text{sun}$)
Ben-i tan-ı-ı.yor mu/y/-muş? ($\text{be}^*\text{ni} / \text{ta}^*\text{nı}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{muş}$)

Yalvar-ı.yor mu/y/-muş-uz? ($\text{yal}^*\text{va}^*\text{rı}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{mu}^*\text{şuz}$)
Ertele-i.yor mu/y/-muş-sun-uz? ($\text{er}^*\text{te}^*\text{li}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{muş}^*\text{su}^*\text{nuz}$)
Sıklı-ı.yor mu/y/-muş-lar? ($\text{sı}^*\text{kı}^*\text{lı}^*\text{yor} / \text{mu/y}/^*\text{muş}^*\text{lar}$)

Cevapları “evet, hayır” olan olumsuz sorular:

Onlar-a güven-me-i.yor mu/y/-muş-um? ($\text{gü}^*\text{ven}^*\text{mi}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{mu}^*\text{şum}$)
Bekle-me-i.yor mu/y/-muş-sun-uz? ($\text{bek}^*\text{le}^*\text{mi}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{muş}^*\text{su}^*\text{nuz}$)
Bil-me-i.yor mu/y/-muş? ($\text{bil}^*\text{mi}^*\text{yor} / \text{muy}^*\text{muş}$)

Üret-me-i.yor mu/y/-muş-uz? (ü*ret*mi*yor / muy*mu*şuz)

Sakla-ma-ı.yor mu/y/-muş-sun-uz? (sak*la*mi*yor / muy*muş*su*nuz)

Gel-me-i.yor mu/y/-muş-lar? (gel*mi*yor / muy*muş*lar)

GELECEK ZAMAN'IN SÖYLENTİSİ EYLEM FİİL KİPİ

Bu kip birbirini izleyen [e.cek, a.cak] ve [miş, miş] allomorflarıyla yapılır. Kişi allomorfları Miş'li Geçmiş Zaman kipinde kullanılan allomorf-lardır. Genellikle yakınma (şikâyet) bildirir:

Olumlu:

Herşey-i ona sor-a.cak-mış-ım. (her*şe*yi / o*na / so*ra*cak*mi*şım)

Araba-/y/ı ben yıka-/y/a.cak-mış-ım. (ben / yı*ka*ya*cak*mi*şım)

Tüm işler-i sen yap-a.cak-mış-sın. (sen / ya*pa*cak*mi*şsın)

Avrupa-/y/a git-e.cak-mış-sın. (av*ru*pa*ya / gi*de*cek*mi*şsin)

Hesap sor-a.cak-mış. (he*sap / so*ra*cak*mi*ş)

Yarın bitir-e.cak-mış. (ya*rın / bi*ti*re*cek*mi*ş)

Anla-/y/a.cak-mış-ız. (an*la*ya*cak*mi*şız)

Taşın-a.cak-mış-ız. (ta*şı*na*cak*mi*şız)

Cevap ver-e.cak-mış-sın-ız. (ce*vap / ve*re*cek*mi*şsi*niz)

Öğren-e.cak-mış-sın-ız. (öğ*re*ne*cek*mi*şsi*niz)

Bitir-e.cak-ler-miş. (bi*ti*re*cek*ler*miş)

Bekle-/y/e.cak-ler-miş. (bek*le*ye*cek*ler*miş)

Olumsuz:

Sor-ma-/y/a.cak-mış-ım. (sor*ma*ya*cak*mi*şım)

Çok bekle-me-/y/e.cak-mış-ım. (çok / bek*le*me*ye*cek*mi*şım)

Para harca-ma-/y/a.cak-mış-sın. (pa*ra / har*ca*ma*ya*cak*mi*şsın)

Umursa-ma-/y/a.cak-mış-sın. (u*mur*sa*ma*ya*cak*mi*şsın)

Çalış-ma-/y/a.cak-mış. (ça*lış*ma*ya*cak*miş)

Yıka-ma-/y/a.cak-mış. (yı*ka*ma*ya*cak*miş)

Bekle-me-/y/e.cak-mış-ız. (bek*le*me*ye*cek*mi*şiz)

Herkes-e güven-me-/y/e.cak-mış-ız. (gü*ven*me*ye*cek*mi*şiz)

Gönder-me-/y/e.cek-miş-sin-iz. (gön***der***me*ye*cek*miş*si*niz)

Zorla-ma-/y/a.cak-miş-sin-iz. (zor***la***ma*ya*cak*miş*si*nız)

Aldır-ma-/y/a.cak-lar-mış. (al***dır***ma*ya*cak*lar*mış)

Kız-ma-/y/a.cak-lar-mış. (**kız***ma*ya*cak*lar*mış)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumlu sorular:**

Bekle-/y/e.cek mi/y/-miş-im? (bek*le*ye***cek** / miy*mi***şim**)

Gönder-e.cek mi/y/-miş-im? (gön*de*re***cek** / miy*mi***şim**)

Yalvar-a.cak mı/y/-miş-sin? (yal*va*ra***cak** / mıy*miş***sin**)

Boya-/y/a.cak mı/y/-miş-sin? (bo*ya*ya***cak** / mıy*miş***sin**)

Uyu-/y/a.cak mı/y/-miş? (u*yu*ya***cak** / mıy*miş)

İste-/y/e.cek mi/y/-miş? (is*te*ye***cek** / miy*miş)

Unut-a.cak mı/y/-miş-iz? (u*nu*ta***cak** / mıy*mi***şiz**)

Sat-a.cak mı/y/-miş-iz? (sa*ta***cak** / mıy*mi***şiz**)

Al-a.cak mı/y/-miş-sin-iz? (a*la***cak** / mıy*miş*si*nız)

Düşün-e.cek mi/y/-miş-sin-iz? (dü*şü*ne***cek** / miy*miş*si*niz)

Delir-e.cek-ler mi/y/-miş? (de*li*re*cek***ler** / miy*miş)

Gül-e.cek-ler mi/y/-miş? (gü*le*cek***ler** / miy*miş)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumsuz sorular:**

Git-me-/y/e.cek mi/y/-miş-im? (**git***me*ye*cek / miy*mi***şim**)

Tartış-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-im? (tar***tış***ma*ya*cak / mıy*mi***şim**)

Uzat-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sin? (u***zat***ma*ya*cak / mıy*miş***sin**)

Kal-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sin? (**kal***ma*ya*cak / mıy*miş***sin**)

Üşü-me-/y/e.cek mi/y/-miş? (ü***şü***me*ye*cek / miy*miş)

Yorul-ma-/y/a.cak mı/y/-miş? (yo***rul***ma*ya*cak / mıy*miş)

Dokun-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-iz? (do***kun***ma*ya*cak / mıy*mi***şiz**)

Sakla-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-iz? (sak***la***ma*ya*cak / mıy*mi***şiz**)

Yükle-me-/y/e.cek mi/y/-miş-sin-iz? (yük*le*me*ye*cek / miy*miş*si*niz)

Sat-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sin-iz? (**sat***ma*ya*cak / mıy*miş*si*nız)

Ye-me-/y/e.cak-ler mi/y/-miş? (*ye*me*ye*cek*ler / miy*miş*)

Unut-ma-/y/a.cak-lar mı/y/-miş? (*u*nut*ma*ya*cak*lar / mıy*miş*)

GEREKLİLİK EYLEM FİİL KİPİ

Olumlu:

Türkçede gereklilik kavramı, fiil kök ve çatılarına **♪ [me.li, ma.lı]** allomorflarının eklenmesiyle elde edilir. Bu allomorflarla yapılan birinci kişi fiil grupları konuşan kişinin kendine dönük zorunluluğunu ifade eder (internal obligation). Aynı allomorflar öteki kişiler için kullanılırsa bu kişiler için güçlü öneriler taşırlar (external obligation). Bu fiil gruplarında vurgu "li", "lı" heceleri üzerindedir. **♪ [me.li, ma.lı]** allomorfları birer ünlüyle sonlandığından, bu allomorflar birer ünlüyle başlayan kişi allomorflarına eklendiğinde, bu iki ünlü arasına birer /y/ bağdaştırma ünsüzü (glide) girer:

Çalış-ma.lı-/y/ım (*ça*lış*ma*lı*yım*). Öğren-me.li-/y/ım (*öğ*ren*me*li*yım*), Başar-ma.lı-/y/-m (*ba*şar*ma*lı*yım*), Uç-ma.lı-/y/ım (*uç*ma*lı*yım*), Bekle-me.li-/y/ım (*bek*le*me*li*yım*).

Düşün-me.li-sin (*dü*şün*me*li*sin*). Yürü-me.li-sin (*yü*rü*me*li*sin*), Anla-ma.lı-sin (*an*la*ma*lı*sin*), Sor-ma.lı-sin (*sor*ma*lı*sin*).

Bitir-me.li (*bi*tir*me*li*). Uğraş-ma.lı (*uğ*raş*ma*lı*), Uyu-ma.lı-sin (*uy*ma*lı*sin*), İncele-me.li-sin (*in*ce*le*me*li*sin*).

Bekle-me.li-/y/iz (*bek*le*me*li*yiz*), Dur-ma.lı-/y/ız (*dur*ma*lı*yız*), Anlaş-ma.lı-/y/ız (*an*laş*ma*lı*yız*), At-ma.lı-/y/ız (*at*ma*lı*yız*).

Unut-ma.lı-sın-ız (*u*nut*ma*lı*sı*nız*). Dur-ma.lı-sın-ız (*dur*ma*lı*sı*nız*). Koş-ma.lı-sın-ız (*koş*ma*lı*sı*nız*), Ol-ma.lı-sın-ız (*ol*ma*lı*sı*nız*).

Öğren-me.li-ler (*öğ*ren*me*li*ler*). Anlat-ma.lı-lar (*an*lat*ma*lı*lar*), Koru-ma.lı-lar (*koru*ma*lı*lar*), Yap-ma.lı-lar (*yap*ma*lı*lar*)

Olumsuz:

Olumsuzluk allomorfları fiil kök, gövde ve çatılarına eklenir ve bu fiil

gruplarında vurgu, ♪ [me, ma] olumsuzluk allomorflarından **önce gelen** heceler üzerindedir:

Bekle-me-me.li-/y/im (*bek*le*me*me*li*yim*). Üşen-me-me.li-/y/im (*ü*şen*me*me.li*yim*), Kork-ma-ma.lı-/y/im (*kork*ma*ma*lı*yım*).

Unut-ma-ma.lı-sın (*u*nut*ma*ma*lı*sın*), Kır-ma-ma.lı-sın (*kır*ma*ma*lı*sın*), Sakla-ma-ma.lı-sın (*sak*la*ma*ma*lı*sın*).

Uyu-ma-ma.lı (*u*yu*ma*ma*lı*). Sor-ma-ma.lı (*sor*ma*ma*lı*). Üzül-me-me.li (*ü*zül*me*me*li*). Düş-me-me.li (*düş*me*me*li*).

Anlaş-ma-ma.-lı-/y/ız (*an*laş*ma*ma*lı*yız*). Umutlan-ma-ma.lı-/y/ız (*u*mut*lan*ma*ma*lı*yız*) Aç-ma-ma.lı-/y/ız (*aç*ma*ma*lı*yız*).

Kıskan-ma-ma.lı-sın-ız (*kıs*kan*ma*ma*lı*sı*nız*), Küs-me-me.li-sın-ız (*küs*me*me*li*si*niz*).

Anla-ma-ma.lı-lar (*an*la*ma*ma*lı*lar*). Bil-me-me.li-ler (*bil*me*me*li*ler*)., Unut-ma-ma.lı-lar (*u*nut*ma*ma*lı*lar*)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumlu** sorular:

Bu soru gruplarında ♪ [mi-/y/im?, mı-/y/im?], [mi-sin?, mı-sin?], [mi?, mı?], [mi-/y/iz?, mı-/y/iz?], [mi-sın-ız?, mı-sın-ız?], [mi?, mı?] sözcükleri ayrı yazılır:

Bitir-me.li mi-/y/im? (*bi*tir*me*li / mi*yim*). Al-ma.lı mı-/y/im? (*al*ma*lı / mı*yım*). Uzaklaş-ma.lı mı-/y/im? (*u*zak*laş*ma*lı / mı*yım*).

Bekle-me.li mi-sin? (*bek*ke*me*li / mi*sin*). Gel-me.li mi-sin? (*gel*me*li / mi*sin*), Ötle-me.li mi-sin? (*ön*le*me*li / mi*sin*).

Başla-ma.lı mı? (*baş*la*ma*lı / mı*). Onar-ma.lı mı? (*o*nar*ma*lı / mı*). Al-ma.lı mı? (*al*ma*lı / mı*), Sat-ma.lı mı? (*sat*ma*lı / mı*)

Sürdür-me.li mi-/y/iz? (*sür*dür*me*li / mi*yiz*). Engelle-me.li mi-/y/iz? (*en*gel*le*me*li / mi*yiz*). Git-me.li mi-/y/iz? (*git*me*li / mi*yiz*).

Yavaş-la-ma.lı mı-sın-ız? (*ya*vaş*la*ma*lı / mı*sı*nız*), İt-me.li mi-sin-iz? (*it*me*li / mı*si*niz*), Tut-ma.lı mı-sın-ız? (*tur*ma*lı / mı*sı*nız*)

Kaç-ma.lı-lar-mı? (*kaç*ma*lı*lar / mı*), Yürü-me.li-ler mi? (*yü*rü*me*li*ler / mı*), Aç-ma.lı-lar mı? (*aç*ma*lı*lar / mı*), Seç-me.li-ler mi? (*seç*me*li*ler / mı*).

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Olumlu soru grubunu olumsuz soruya dönüştürmek için fiil kök, gövde ya da çatılarına ♪ [me, ma] olumsuzluk allomoflarını eklemek yeterlidir. Soru sözcükleri olumlu sorulardaki gibidir. Olumsuzluk içeren diğer fiil gruplarında olduğu gibi **vurgulu hece** [me, ma] **eklerinden önceki hecelerdendir**:

Bitir-me-me.li mi-/y/im? (*bi*tir*me*me*li / mı*yım*), Başla-ma-ma.lı mı-/y/im? (*baş*la*ma*ma*lı / mı*yım*). Sor-ma.lı mı-/y/im?

Dur-ma-ma.lı mı-sın? (*dur*ma*ma*lı / mı*sın*). İlgilen-me-me.li mi-sin? (*il*gi*len*me*me*li / mı*sın*). Al-ma.lı mı-sın? (*al*ma*lı / mı*sın*).

Git-me-me.li mi? (*git*me*me*li / mı*), Unut-ma-ma.lı mı? (*u*nut*ma*ma*lı / mı*), Yaklaş-ma-ma.lı mı? (*yak*laş*ma*ma*lı / mı*).

Dokun-ma-ma.lı mı-/y/ız? (*do*kun*ma*ma*lı / mı*yız*), Al-ma-ma.lı mı-/y/ız? (*al*ma*ma*lı / mı*yız*), Ek-me-me.li mi-/y/ız? (*ek*me*me*li / mı*yız*), Kork-ma-ma.lı mı-/y/ız? (*kork*ma*ma*lı / mı*yız*).

Bekle-me-me.li mi-sin-iz? (*bek*le*me*me*li / mı*si*niz*), Ertele-me-me.li mi-sin-iz? (*er*te*le*me*me*li / mı*si*niz*).

Kork-ma-ma.lı-lar mı? (*kork*ma*ma*lı*lar / mı*). Kaç-ma-ma.lı-lar mı? (*kaç*ma*ma*lı*lar / mı*), Seç-me-me.li-ler mi? (*seç*me*me*li*ler / mı*).

YETENEK, İZİN ve OLASILIK EYLEM FİİL KİPİ

Olumlu:

Yetenek, olasılık ve izin kavramları taşıyan [e.bil-ir, a.bil-ir] allomorfaları **olumlu** fiil kök, gövde ve çatılarına eklenir. Bu fiil gruplarında vurgu

"li" ya da "lir" heceleri üzerindedir:

Gel-e.bil-ir-im (*ge*le*bi*li*rim*), Açıkla-/y/a.bil-ir-im (*a*çık*la*ya*bi*li*rim*), Bitir-e.bil-ir-im (*bi*ti*re*bi*li*rim*), Yap-a.bil-ir-im (*ya*pa*bi*li*rim*).

Gel-e.bil-ir-sin (*ge*le*bi*li*rsin*). Başla-/y/a.bil-ir-sin (*baş*la*ya*bi*li*rsin*), Otur-a.bil-ir-sin (*o*tu*ra*bi*li*rsin*), Al-a.bil-ir-sin (*a*la*bi*li*rsin*).

Kazan-a.bil-ir (*ka*za*na*bi*li*ir*). Ol-a.bil-ir (*o*la*bi*li*ir*). Bit-e.bil-ir (*bi*te*bi*li*ir*), Savsakla-/y/a.bil-ir (*sav*sak*la*ya*bi*li*ir*).

Anla-/y/a.bil-ir-iz (*an*la*ya*bi*li*riz*), Başar-a.bil-ir-iz (*ba*şa*ra*bi*li*riz*), Bırak-a.bil-ir-iz (*bi*ra*ka*bi*li*riz*).

Çık-a.bil-ir-sin-iz (*çı*ka*bi*li*rsi*niz*). Bekle-/y/e.bil-ir-sin-iz (*bek*le*ye*bi*li*rsi*niz*), Otur-a.bil-ir-sin-iz (*o*tu*ra*bi*li*rsi*niz*).

Başar-a.bil-ir-ler (*ba*şa*ra*bi*li*rler*). Kazan-a.bil-ir-ler (*ka*za*na*bi*li*rler*), Düş-e.bil-ir-ler (*düş*se*bi*li*rler*), Aş-a.bil-ir-ler (*a*şa*bi*li*rler*).

Yukarıda verilen örnekler yetenek, izin ve olasılık kavramlarından herhangi birini içerebilir. Örneğin, "açıklayabilirim" sözcüğü hem "belki açıklarım", hem "açıklamak için iznim var" hem de "bunu becerebilirim" anlamlarına gelebilir. Söz söyleyen ya da yazı yazan kişi, bu üç kavramdan her birisi için **aynı** sözel yapıyı kullanmak zorunda olduğundan ortaya dillerde **çok anlamlılık** (ambiguity) denen bir anlam karmaşası çıkabilir.

Olumsuz:

Gel-me-/y/e.bil-ir-im (*gel*me*ye*bi*li*rim*). Çalış-ma-/y/a.bil-ir-im (*ça*lış*ma*ya*bi*li*rim*), Aç-ma-/y/a.bil-ir-im (*aç*ma*ya*bi*li*rim*).

Gel-me-/y/e.bil-ir-sin (*gel*me*ye*bi*li*rsin*). İste-me-/y/e.bil-ir-sin (*is*te*me*ye*bi*li*rsin*), Konuş-ma-/y/a.bil-ir-sin (*ko*nuş*ma*ya*bi*li*rsin*).

Anla-ma-/y/a.bil-ir (*an*la*ma*ya*bi*li*ir*). Düşün-me-/y/e.bil-ir (*düş*şün*me*ye*bi*li*ir*), Utan-ma-/y/a.bil-ir (*u*tan*ma*ya*bi*li*ir*).

Kabul et-me-/y/e.bil-ir-iz (ka*bul / et*me*ye*bi*li*riz). Konuş-ma-/y/a.bil-ir-iz (ko*nuş*ma*ya*bi*li*riz).

Sus-ma-/y/a.bil-ir-sin-iz (sus*ma*ya*bi*li*r*si*niz). İşit-me-/y/e.bil-ir-sin-iz (i*şit*me*ye*bi*li*r*si*niz).

Yetiş-me-/y/e.bil-ir-ler (ye*tiş*me*ye*bi*li*r*ler). Bil-me-/y/e.bil-ir-ler (bil*me*ye*bi*li*r*ler)., Sat-ma-/y/a.bil-ir-ler (sat*ma*ya*bi*li*r*ler)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Gel-e.bil-ir mi-/y/im? (ge*le*bi*li*r / mi*yim) (izin).

Açıkla-/y/a.bil-ir mi-/y/im? (a*çık*la*ya*bi*li*r / mi*yim) (izin)

Gel-e.bil-ir mi-sin? (ge*le*bi*li*r / mi*sin) (olasılık) (yetenek)

Taşı-/y/a.bil-ir mi-sin?. (ta*şı*ya*bi*li*r / mi*sin) (yetenek)

Anla-/y/a.bil-ir mi? (an*la*ya*bi*li*r / mi) (olasılık) (yetenek)

Yetiş-e.bil-ir mi? (ye*ti*şe*bi*li*r / mi) (olasılık) (yetenek)

Başla-/y/a.bil-ir mi-/y/iz? (baş*la*ya*bi*li*r / mi*yiz) (izin)

Git-e.bil-ir mi-/y/iz? (gi*de*bi*li*r / mi*yiz) (izin)

Yetiş-e.bil-ir mi-sin-iz? (ye*ti*şe*bi*li*r / mi*si*niz) (olasılık) (yetenek)

Taşı-/y/a.bil-ir mi-sin-iz? (ta*şı*ya*bi*li*r / mi*si*niz) (yetenek)

Bitir-e.bil-ir-ler mi? (bi*ti*re*bi*li*r*ler / mi) (olasılık) (yetenek)

Anla-/y/a.bil-ir-ler mi? (an*la*ya*bi*li*r*ler / mi) (olasılık) (yetenek)

Görüldüğü gibi, yukarıda verilen soru örneklerinin anlamları kullanılan fiilin anlamına ve sözü söyleyen ya da işiten kişilerin yorumlarına bağlıdır. Bu durum bize bir dilde düşünsel, morfemik ve sözel yapıların birbirinden farklı öğeler olduğunu, ancak sözel yapıyı kurmak için her üç öğenin eşgüdümlü olarak çalıştırıldığını gösterir.

Düşünen insan, önce düşüncesinin karşılığı olan belleğinde depolanmış ve düşüncesini dile en iyi yansıtabilecek morfemleri ve gramatik yapıları seçer, ve bunları, kullandığı sözel yapının belleğinde depolanmış fonetik kurallarına uyarlayarak söze dönüştürür. Bellekte ne kadar çok morfem ve dilsel yapı varsa dili kullanan kişinin düşüncesini söze yansıtmaya o kadar kolay ve doyurucu olur.

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Gel-me-/y/e.bil-ir mi-/y/im? (**gel*me*ye*bi**lir* / mi*yim**) (izin)

Açıkla-ma-/y/a.bil-ir mi-/y/im? (**a*çık**la**ma*ya*bi**lir* / mi*yim**) (izin)

Gel-me-/y/e.bil-ir mi-sin? (**gel*me*ye*bi**lir* / mi**sin***) (olumsuz olasılık)

Sat-ma-/y/a.bil-ir mi-sin? (**sat*ma*ya*bi**lir* / mi**sin***) (olumsuz olasılık)

Uç-ma-/y/a.bil-ir-mi? (**uç*ma*ya*bi**lir* / mi**) (olumsuz olasılık)

Kazan-ma-/y/a.bil-ir mi? (**ka*zan*ma*ya*bi**lir* / mi**) (olumsuz olasılık)

Git-me-/y/e.bil-ir mi-/y/iz? (**git*me*ye*bi**lir* / mi*yiz**) (izin)

Bekle-me-/y/e.bil-ir mi-/y/iz? (**bek**le**me*ye*bi**lir* / mi*yiz**) (izin)

Bitir-me-/y/e.bil-ir mi-sin-iz? (**bi*tir*me*ye*bi**lir* / mi**si*niz***) (olumsuz olasılık)

Aç-ma-/y/a.bil-ir mi-sin-iz (**aç*ma*ya*bi**lir* / mi**si*niz***)

Anla-ma-/y/a.bil-ir-ler mi? (**an**la**ma*ya*bi**lir*ler* / mi**) (olumsuz olasılık)

Ara-ma-/y/a.bil-ir-ler mi? (**a**ra**ma*ya*bi**lir*ler* / mi**) (olumsuz olasılık)

Yukarıda verilen yetenek, izin ve olasılık kipine [di] allomorfu eklenmiş fiil grupları şart (koşul) tümcelerinde kullanılır. Örneğin:

Bana yardım et-se/y-di-in başa-r-a.bil-ir-di-im. (**ba*şa**ra**bi**lir*dim***)

Koş-/sa/y/-d-ı-n otobüs-e yetiş-e.bil-ir-di-in. (**ye**ti**şe*bi**lir*din***)

Oku-sa/y/-d-ı anla-/y/a.bil-ir-di. (**o*ku**say*dı* / an**la**ya*bi**lir*di***)

Sor-sa/y/-d-ı-ık, öğren-e.bil-ir-di-ik. (**sor**say*dık* / öğ**re**ne*bi**lir*dik***)

Uçak-la git-se/y/-d-i-in.iz yetiş-e.bil-ir-di-in.iz. (**ye**ti**şe*bi**lir*di*niz***)

Gel-se/y/-d-i-ler, gör-e.bil-ir-ler-di. (**gel**sey*di*ler* / gö**re**bi**lir*ler*di***)

Yukarıda verilen şart tümcelerinin **olumlu soru** biçimleri şöyledir:

Başarabilir miydim? (**ba*şa**ra**bi**lir* / miy**dim***)

Yetişebilir miydin? (**ye**ti**şe*bi**lir* / miy**din***)

Anlayabilir miydi? (**an**la**ya*bi**lir* / miy**di***)

Öğrenebilir miydik? (**öğ**re**ne*bi**lir* / miy**dik***)

Yetiſebilir miydiniz? (ye*ti*ſe*bi*liſ / miy*di*niz)

Görebilirler miydi? (gö*re*bi*liſ*ler / miy*di)

Yukarıda verilen ſart tümcelerinin **olumsuz soru** biçimleri:

Baſar-a.maz mı/y/-d_ı-ı-m? (ba*ſa*ra*maz / miy*dım)

Yetiſ-e.mez mi/y/-d_i-in? (ye*ti*ſe*mez / miy*din)

Anla-/y/a.maz mı/y/-d_ı? (an*la*ya*maz / miy*di)

Öğren-e.mez mi/y/-d_i-ik? (öğ*re*ne*mez / miy*dik)

Yetiſ-e.mez mi/y/-d_i-in-iz? (ye*ti*ſe*mez / miy*di*niz)

Gör-e.mez-ler mi/y/-d_i? (gö*re*mez*ler / miy*di)

OLANAKSIZLIK EYLEM FİİL KİPİ

Olanaksızlık allomorfları genelde [e.mez, a.maz] allomorflarıdır. Ancak birinci tekil ve çoğul kişilerde [e.mez, a.maz] allomorflarındaki son /z/ ünsüzleri kullanılmaz. Bu kipte kullanılan kiſi allomorfları "ben" [em, am], "sen" [sin, sın], "o" [Ø], "biz" [iz, ız], "siz" [sin-iz, sın.ız], "onlar" [ler, lar] allomorflarıdır. Bu kip **olanaksızlık** ya da **yasaklama** anlamları içerir:

Gele-e.me-em (ge*le*mem), Yap-a.ma-am (ya*pa*mam), Bitir-e.me-em (bi*ti*re*mem), Konuſ-a.ma-am (ko*nu*ſa*mam). (olanaksız).

Kaç-a.maz-sın (ka*ça*maz*sın). Bura-/y/a park et-e.mez-sin (bu*ra*-ya / park / e*de*mez*sın) (olanaksızlık ya da yasaklama).

Dondurma-am-ı ye-/y/e.mez-sin (don*dur*ma* mı / yi*ye*mez*sın), Burada sigara iç-e.mez-sin (bu*ra*da / si*ga*ra / i*çe*mez*sın).

Sinema-/y/a gi_t-e.mez (si*ne*ma*ya / gi*de*mez) (olumsuz emir). Bana bağı_r-a.maz (ba*na / ba*ğı*ra*maz) (olumsuz emir).

Siz-e yardım et-e.me-/y/liz (si*ze / yar*dım / e*de*me*yiz) (olanaksız). Gele-e.me-/y/liz (ge*le*me*yiz) (olanaksız).

Bitir-e.mez-sin-iz (bi*ti*re*mez*si*niz) (olanaksız), Anla-/y/a.maz-sin-iz (an*la*ya*maz*si*niz) (olanaksız).

Anla-/y/a.maz-lar (*an*la*ya*maz*lar*) (olanaksız), Bil-e.mez-ler (*bi*le*mez*ler*)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumsuz** sorular:

Genellikle "Gidemem mi?", "Anlayamam mı? soru şekilleri yerine "Gidemez miyim?", "Anlayamaz mıyım?" soru şekilleri tercih edilir:

O-/n/a güven-e.mez mi-/y/im? (*o*na / gü*ve*ne*mez / mi*yim*)

Çabuk gel-e.mez mi-sin? (*ça*buk / ge*le*mez / mi*sin*)

Yavaş yürü-/y/e.mez mi? (*ya*vaş / yü*rü*ye*mez / mi*)

Başar-a.maz mı-/y/ız? (*ba*şa*ra*maz / mı*yız*)

Açıkla-/y/a.maz mı-sın-ız? (*a*çık*la*ya*maz / mı*sı*nız*)

Bitir-e.mez-ler mi? (*bi*ti*re*mez*ler / mi*)

OLANAKSIZLIĞIN SÖYLENTİSİ EYLEM FİİL KİPİ

Bu fiil grubunu oluşturmak için fiil kök, gövde ya da çatılarına ünlü uyumuna göre ♪ [e.mez, a.maz] allomorflarından birisini ekledikten sonra, ♪ [miş, mış] allomorflarından ses uyumuna uyan birisini ve kişi allomorflarını ekleriz.

Olumsuz:

Gele.mez-miş-im (*ge*le*mez*mi*şim*).

Yap-a.maz-mış-sın (*ya*pa*maz*mış*sın*).

Anla-/y/a.maz-mış (*an*la*ya*maz*mış*).

Sor-a.maz-mış-ız (*so*ra*maz*mı*şız*).

Gir-e.mez-miş-sin.iz (*gi*re*mez*mış*si*niz*).

Dene-/y/e.mez-ler-miş (*de*ne*ye*mez*ler*miş*).

Olumsuz soru:

Gele.mez mi/y-miş-im? (*ge*le*mez / miy*mi*şim*).

Yap-a.maz mı/y/-miş-sin? (*ya*pa*maz / miy*mış*sın*).

Anla-/y/a.maz mı/y/-miş? (*an*la*ya*maz / miy*miş*).

Sor-a.maz mı/y/-miş-iz? (*so*ra*maz / miy*mı*şız*)

Gir-e.mez mi/y/-miş-sin.iz? (*gi*re*mez / miy*miş*si*niz*)

Dene-/y/e.mez-ler mi/y/-miş? (*de*ne*ye*mez*ler / miy*miş*)

OLANAKSIZLIĞIN OLASILIĞI EYLEM FİİL KİPİ

Bu fiil grubu, olanaksız bir eylemin olası olduğunu ifade eder ve fiil kök, gövde ya da çatılarına ♪ [e.me, a.ma] olanaksızlık ve ♪ [/y/e.bil-ir, /y/a.bil-ir] olasılık allomorflarının birbirine eklenmesiyle yapılır. Fiil grubu kişi allomorfları ile sonlanır.

Olumsuz:

Bitir-e.me-/y/e.bil-ir-im (*bi*re*me*ye*bi*li*rim*), Anla-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-im (*an*la*ya*ma*ya*bi*li*rim*), Bul-a.ma-/y/a.bil-ir-im (*bu*la*ma*ya*bi*li*rim*), Yetiş-e.me-/y/e.bil-ir-im (*ye*ti*şe*me*ye*bi*li*rim*).

Kaç-a.ma-/y/a.bil-ir-sin (*ka*ça*ma*ya*bi*li*rsin*), Tut-a.ma-/y/a.bil-ir-sin (*tu*ta*ma*ya*bi*li*rsin*), İt-e.me-/y/e.bil-ir-sin (*i*te*me*ye*bi*li*rsin*).

Gele-m*/y/e.bil-ir (*ge*le*me*ye*bi*li*ri*), Anla-/y/a.ma-/y/a.bil-ir (*an*la*ya*ma*ya*bi*li*ri*), Dur-a.ma-/y/a.bil-ir (*du*ra*ma*ya*bi*li*ri*).

Aç-a.ma-/y/a.bil-ir-iz (*a*ça*ma*ya*bi*li*riz*), Bekle-/y/e.me-/y/e.bil-ir-iz (*bek*le*ye*me*ye*bi*li*riz*), Al-a.ma-/y/a.bil-ir-iz (*a*la*ma*ya*bi*li*riz*).

Bul-a.ma-/y/a.bil-ir-sin.iz (*bu*la*ma*ya*bi*li*rsi*niz*), Ertele-/y/e.me-/y/e.bil-ir-sin.iz (*er*te*le*ye*me*ye*bi*li*rsi*niz*).

Anla-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-ler (*an*la*ya*ma*ya*bi*li*rlər*), Sor-a.ma-/y/a.bil-ir-ler (*so*ra*ma*ya*bi*li*rlər*).

Yukarıda verilen fiil gruplarına istenirse **söylenti** kavramı katmak için [miş] allomorfu da eklenebilir. Örneğin:

Bitir-e.me-/y/e.bil-ir-miş-im (*bi*ti*re*me*ye*bi*li*mi*şim*).

Anla-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-miş-sin (*an*la*ya*ma*ya*bi*li*mi*şsin*).

Bul-a.ma-/y/a.bil-ir-miş (*bu*la*ma*ya*bi*li*mi*ş*).

Yakala-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-miş-iz (*ya*ka*la*ya*ma*ya*bi*li*mi*şiz*).

Güven-e.me-/y/e.bil-ir-miş-sin.iz (*gü*ve*ne*me*ye*bi*li*mi*şsi*niz*).

Anlaş-a.ma-/y/a.bil-ir-ler-miş (*an*la*şa*ma*ya*bi*li*rlər*mi*ş*).

Cevapları genellikle "evet" olan **olumsuz** sorular:

Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş-im? (*bi*ti*re*me*ye*bi***lir** / miy*mi*şim*).
Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş-sin? (*bi*ti*re*me*ye*bi***lir** / miy*miş*sin*).
Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş? (*bi*ti*re*me*ye*bi***lir** / miy**
Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş-iz? (*bi*ti*re*me*ye*bi***lir** / miy*mi*şiz*)
Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş-sin.iz? (*miy*miş*si*niz*)
Bitir-e.me-/y/e.bil-ir mi/y/-miş-ler? (*miy*miş*ler*)

İNANILMAZ SÖYLENTİ EYLEM Fİİ KİPİ

İnanılmaz bir söylentiyi ifade etmek için [MİŞ] morfeminin [miş-miş], [mış-mış], [müş-müş], [muş-muş] allomorfları kullanılır.

Olumlu:

Büro-/y/a geç gel-i.yor-muş-muş-um. (*geç / ge*li*yor*muş*mu*şum*)
Çok televizyon izle-i.yor-muş-muş-sun. (*iz*li*yor*muş*muş*sun*)
Çin-ce bil-i.yor-muş-muş. (*çin*ce / bi*li*yor*muş*muş*)

Başar-a.bil-ir miş-miş-iz. (*ba*şa*ra*bi***lir***miş*mi*şiz*)
Açıkla-/y/a.bil-ir-miş-miş-sin.iz. (*a*çık*la*ya*bi***lir***miş*miş*si*niz*)
Getir-e.bil-ir-mim-miş-ler. (*ge*ti*re*bi***lir***miş*miş*ler*)

Olumsuz:

Başar-a.maz-miş-miş-ım. (*ba*şa*ra*maz*miş*mi*şım*)
Bil-e.mez-miş-miş-sin. (*bi*le*mez*miş*miş*sin*)
Konuş-a.maz-miş-miş. (*ko*nu*şa*maz*miş*miş*)
Sor-a.maz-miş-miş-ız. (*so*ra*maz*miş*mi*şız*)
Gir-e.mez-miş-miş-sin.iz. (*gi*re*mez*miş*miş*si*niz*)
Şirket-i idare et-e.mez-miş-miş-ler. (*i*da*re / e*de*mez*miş*miş*ler*)

EMİR EYLEM FİİL KİPİ

İnsanın kendisine emir vermesi akıl dışı olduğu için emirler ikinci kişilere verilir, ya da ikinci kişiler aracılığıyla üçüncü kişilere iletilir. İkinci kişilere verilen emirlerde gerekmezse zamirler kullanılmaz. Üçüncü kişiler için verilen emirlerde genelde özel adlar kullanılır. Bazı dualar ve beddualar da üçüncü tekil kişilere verilen emirler gibi gibidir.

Olumlu:

(Sen) bahçe-/y/i süpür. (bah*çe***yi** / sū*pür)

Yemek-i hazırla. (ye*me***ği** / ha*zır*la)

Oda-añ-ı tertiple. (o*da***nı** / ter*tip*le)

Bahçe-de toplañ-ın. (bah*çe***de** / top*la*nın)

Ey-i temizle-/y/in. (e***vi** / te*miz*le*yin)

Fatma bana kahve yap-sın. (fat*ma / ba*na / kah***ve** / yap*sın)

Hasan-la Mehmet araba-/y/ı yıka-sın-(lar). (a*ra*ba***yı** / yı*ka*sın*lar)

Öğrenci-ler içeri gir-sin-(ler). (öğ*ren*ci*ler / i*çe***ri** / gir*sin)

Allah razı ol-sun! (al*lah / ra***zı** / ol*sun)

Allah iş-i-/n/i rast getir-sin! (al*lah / i*ş*i***ni** / **rast** / ge*tir*sın)

Allah ceza-sı-/n/ı ver-sin! (al*lah / ce*za.*sı***nı** / ver*sın)

Allah yardım et-sin! (al*lah / yar***dım** / et*sın)

Olumsuz:

Sırtt-ma! (sı***rit***ma)

Bana karşılık ver-me! (ba*na / kar*şı*lık / **ver***me)

Yañ-ım-da davul çal-ma! (ya*nım*da / da*vul / **çal***ma)

Ey-e geç gel-me. /e*ve / geç / **gel***me)

Bilgisayar-ım-a dokun-ma-sın. (bil*gi*sa*ya*rı*ma / do*kun*ma*sın)

Geç kal-ma-sın. (geç / **kal***ma*sın)

Sokak-lar-da dolaş-ma-sın. (so*kak*lar*da / do***laş***ma*sın)

Gürültü yap-ma-/y/in. (gü*rül*tü / **yap***ma*yın)

Bir şey-e dokun-ma-/y/in. (bir / şe*ye / do*kun*ma*yın)

Gevezelik et-me-sin-ler. (ge*ve*ze*lik / **et***me*sın*ler)

Sokak-ta top oyna-ma-sın-lar. (so*kak*ta / top / oy***na***ma*sın*lar)

Kafa-añ-ı kızdır-ma-sın-lar! (ka*fa***mı** / kız***dır***ma*sın*lar)

İSTEK EYLEM FİİL KİPİ

İstek kipi birinci tekil ve çoğul kişilerde yapılmak istenen eylemleri ifade eder. Aynı kip ikinci ve üçüncü kişiler için daha çok dua ve beddualarda kullanılır. Bu kipte kullanılan kip ve kişi allomorfları şunlardır:

“ben” → ♪ [e-/y/im, a-/y/im]. “sen” → ♪ [e-sın, a-sın], “o” → ♪ [e. a],

“biz” → ♪ [e.lim, a.lım], “siz” → ♪ [e-sın-iz, a-sın-iz], “onlar” →

♪ [e-ler, a-lar]

Örneğin:

Siz-e çay yap-a-/y/ım. (si*ze / **çay** / ya*pa*yım)

Çanta-an-ız-ı taşı-/y/a-/y/ım. (**çan***ta*ni*zı / ta*şı*ya*yım)

Bu iş-i çabuk bitir-e.lim. (bu / i*şi / ça***buk** / bi*ti*re*lim)

Mektup yaz-a-lım. (mek***tup** / ya*za*lım)

Cehennem-e git-e-sin! (ce*hen*ne***me** / gi*de***sin**)

İş-in-i çabuk bitir-e-sin. (i*şi*ni / ça***buk** / bi*ti*re***sin**)

Allah-ın-dan bul-a-sın! (Al*la***hın***dan / bu*la***sin**)

Allah iş-in-i rast getir-e! (Al*lah / i*şi*ni / **rast***ge*ti*re) (Rast getirsin.)

Tut-tuk-un altın ol-a! (tut***tu***ğun / al***tin** / o*la) (Tuttuğun altın olsun.)

Baht-ın açık ol-a! (bah***tin** / a***çık** / o*la) (Bahtın açık olsun.)

Allah yüz-ün ak eyle-sin! (al***lah** / yü*zü*nü / **ak** / ey*le***sin**)

Beter ol-a-sın inşallah! (be***ter** / o*la***sin** / in*şal*lah)

Mekân-ın cennet ol-a! (me*kâ.*nın / cen***net** / o*la)

OLUŞ FİİL GRUPLARI (EK FİİLLİ GRUPLAR)

Oluş gruplarında eylem yerine adlara, ad öbeklerine, sıfatlara ve zarf öbeklerine eklenmiş kip ve kişi allomorfları kullanılır. Bu nedenle, bu grupları da eylem gruplarında olduğu gibi zaman kavramlarına göre sınıflandırmak gerekir.

ŞİMDİKİ ve GENİŞ ZAMAN OLUŞ FİİL GRUBU

Oluş gruplarında zaman bildiren bir morfem kullanılmadığı zaman, bu grupların şimdiki ya da geniş zaman olduğu anlaşılır.

Olumlu:

Ben öğretmen-im. (ben / öğ*ret***me***nim) (Şimdi ya da her zaman.)

Ben ev-de-/y/ım. (ben / ev***de***yim) (Şimdi.)

Ben çalışkan-ım. (ben / ça*lış***ka***nım) (Her zaman böyleyim.)

Sen öğrenci-sin. (sen / öğ*ren***ci***sin)

Sen okul-da-sın. (sen / o*kul***da***sın)

Sen iyi-sin. (sen / i***yi***sin)

O asker. (o / as***ker**)

O kışla-da. (o / kış***la*****da**)

O yakışıklı. (o / ya*kı***şık*****lı**)

Biz sporcu-/y/uz. (biz / spor***cu***yuz)

Biz heyecanlı-/y/ız. (biz / he*ye*can***lı***yız)

Biz maç-ta-/y/ız. (biz / maç***ta***yız)

Siz üretici-sın-iz. (siz / ü*re*ti***ci***si*niz)

Siz fabrika-da-sın-ız. (siz / fab***ri***ka***da***sı*nız)

Siz yorgun-sun-uz. (siz / yor***gun***su*nuz)

Onlar müzisyen. (on*lar / mü***zis*****yen**)

Onlar coşkulu. (on*lar / coş***ku*****lu**)

Onlar konser-de. (on*lar / kon***ser*****de**)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, oluş gruplarında şimdiki zaman ve geniş zaman kavramları iç içe geçmiştir ve söyleyenin düşüncesi-ne bağlıdır. Örneğin, “evdeyim” sözcüğünden “şimdi evdeyim” ya da “her zaman evdeyim” anlamları çıkarılabilir. Genellikle bu oluş gruplarında kullanılan sıfatlar geniş bir zamanı kapsarlar. “Ahmet çalışkandır” denildiğinde onun her zaman çalışkan olduğunu düşünürüz.

Oluş tümcelerinde birinci tekil/çoğul ve ikinci tekil/çoğul zamirleri, yani “ben, biz” ve “sen, siz” sözcükleri gerekmedikçe kullanılmaz. Bu sözcükler ancak vurgulanmak istenirse kullanılır.

Öte yandan, “o” ve “onlar” zamirleri, bu zamirlerin gerçek sahiplerinden daha önce söz edilmişse kullanılır. Söz edilmemişse, bu zamirlerin yerine adlar ve özel adlar kullanmak gerekir.

Bu grupların “oluş” kavramlı oldukları Gelecek Zaman [E.CEK], Şimdiki Zaman [İ.YOR] ve Geniş Zaman [İR] morfemleriyle kullanıldıklarında ortaya çıkar.

Oluş kavramlı grupta sadece [Dİ] ve [MİŞ] zaman morfemlerinin allomorfları kullanılır:

Şimdi ev-de-/y/im. O şimdi asker. Dün ev-de-/y/-**di**-im. O geçen hafta asker-**di**. Öfkeli/y/-miş-im. Bursa-da/y/-**miş**-im. Düşüncesiz-**miş**-ler.

Geriye kalan zamanlar için "ol" fiiline ʃ[a.cak], [ur], [u.yor], [ma.lı], [a.ma] ve benzeri allomorflar eklenir:

"Yarın ev-de ol-a.cağ-ım", "İstersen o saat-te ev-de ol-ur-um", "Sabah-le.yin kalk-ın.ca sinir-li ol-u.yor-um", "Dikkat-li ol-ma.lı/y/-mış-ım", "Taraf-sız ol-a.ma-dı-ım", "Gözlük-leğ-in masa-/n/ın üstü-ü/n/-de ol-ma.lı" gibi.

Oluş gruplarının olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru şekillerinin örnekleri aşağıdaki "yer" ve "yön" kavramlı ad ve sıfatlardan sonra verilecektir.

YER ve YÖN BİLDİREN AD ve SIFATLAR

Türkçede, "ön", "arka", "üst", "alt", "iç", "yan", "karşı", "bitişik", "orta", "ara", "sağ", "sol" gibi sözcükler sıfat olarak ve ad tamlamalarında ad olarak kullanılırlar. Aynı zamanda bu adlara ʃ [e, a], ʃ [de, da, te, ta] ve ʃ [den, dan, ten, tan] allomorfları eklendiğinde zarf öbeklerine dönüşürler ve tümcelerde zarf öbekleri olarak kullanılırlar. Örneğin:

<u>karşı bina</u>	<u>karşı bina-da</u>	<u>kapı-/n/ın ön-ü</u>	<u>kapı-/n/ın ön-ü-/n/de</u>
sıfat tamlaması	zarf öbeği	ad tamlaması	zarf öbeği
ad öbeği		ad öbeği	

Sıfat Tamlamalarından Oluşan Ad Öbekleri

Ön kapı, ön yargı, öngörü, önsöz, arka sokak, arka plan, üst geçit, üst kat, alt geçit, alt kat, alt yazı, alt sıra, yan duvar, karşı bina, karşı görüş, ara sokak, iç dekorasyon, iç kanama, iç giyim, iç mimar, dış görünüm, orta kulak, orta direk, orta saha, ön seçim, sol göz, sağ kulak...

Ad Tamlamalarından Oluşan Ad Öbekleri

Kapı-/n/ın ön-ü, ayna-/n/ın arka-/s/ı, masa-/n/ın üst-ü, karyola-/n/ın alt-ı, dolap-ın iç-i (do*/a***bin** / i*ç), okul-un karşı-/s/ı, söz-ün son-u, ben-im sol-um, sen-in arka-an, bakka-ın yan-ı, iki kaş-ın ara-/s/ı.

Zarf Öbekleri Yapanlar

Ön-e gel. Arka-/y/la geç. Yan-a geç. Karşı-/y/la geç. Orta-/y/la gel. Sağ-a dön. Sol-a bak. Arka-da dur. Yarış-ı ön-de bitir-di. Arka-dan gel-i.yor-du-um. Karşı-da yürü-ü.yor-lar. Karşı-dan bak-ı.yor. (Ben-

im) **ön-üm-den** geç-me. (Ben-im) arka-am-dan gel. (Ben-im) **ön-üm-de** dur-ma. (Sen-in) **ön-ün-e** bak. (Ben-im) **yan-ım-a** gel.

Yukarıdaki örneklerde verilen "ön-e", "arka-/y/a", "karşı-/y/a", "orta-/y/a", "sol-a", "ön-de", "karşı-da", "arka-dan", "karşı-dan", "(ben-im) ön-üm-den", "(ben-im) yan-ım-a" sözcükleri zarf öbekleridir.

Ad Tamlamalarından Oluşan Zarf Öbekleri ve Oluş Grupları

Araba ev-in ön-ü/n/-de. (a*ra*ba / e*vin / ö*nün*de)
özne ad tamlaması-de
 AÖ (oluş) FÖ

Kedi kapı-/n/ın arka-/s/ın-da. (ke*di / ka*pı*nın / ar*ka*sın*da)
 Gözlük-leṛ-in ayna-/n/ın ön-ü/n/-de. (ay*na*nın / ö*nün*de)
 Arı saç-laṛ-ın ara-/s/ın-da. (a*rı / saç*la*rı*nın / a*ra*sın*da)
 Ey-i.miz okul-un ön-ü/n/-de. (e*vi*miz / o*ku*lun / ö*nün*de)
 Telefon-un çekmece-/n/in iç-i/n/-de. (çek*me*ce*nin / i*çin*de)
 Masa salon-un orta-/s/ı/n/-da. (ma*sa / sa*lo*nun / or*ta*sın*da)

Olumsuz Geniş Zaman Oluş Fiil Grubu

Oluş yüklemelerini olumsuza dönüştürmek için “**değil**” zarfı kullanılır:

Ev-de değil-im. (ev*de / de*ğil*im)
 Sorumlu değil-sin. (so*rum*lu / de*ğil*sin)
 Yetenekli değil. (ye*te*nek*li / de*ğil)

Biz sorumlu değil-iz. (biz / so*rum*lu / de*ğil*iz)
 Gözlük-leṛ-in bura-da değil. (göz*lük*le*rin / bur*da / de*ğil)
 Ev-de değil-ler. (ev*de / de*ğil*ler)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumlu** sorular:

Sorumlu mu-/y/um? (so*rum*lu / mu*yum)
 Okul-da mı-sın? (o*ku*lda / mı*sın)
 Deneyimli mi? (de*ne*yim*li / mi)

Hazır mı-/y/ız? (ha*zır / mı*yız)
 Mutlu mu-suṇ-uz? (mut*lu / mu*su*nuz)
 Ankara-da-lar mı? (an*ka*ra*da*lar / mı)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumsuz** sorular:

Liste-de değil mi-/y/im? (lis*te*de / de***ğil** / mi*yim)

Hazır değil mi-sin? (ha*zır / de***ğil** / mi*sin)

Okul-da değil mi? (o*kul*da / de***ğil** / mi)

Tutarlı değil mi-/y/iz? (tu*tar*lı / de***ğil** / mi*yiz)

Kârlı değil mi-sin-iz? (kâr*lı / de***ğil** / mi*si*niz)

İstekli değil-ler mi? (is*tek*li / de***ğil***ler / mi)

Dİ'LI GEÇMİŞ ZAMAN OLUŞ FİİL GRUBU

Fiil gruplarında kullanılan **♪** [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu] allomorfları oluş gruplarında da kullanılır ve öznenin ne, nasıl ve nerede olduğunu anlatır. Bu oluş gruplarında kullanılan adlar ve sıfatlar **ünsüzlerle** sonlanıyorsa, verilen allomorfardan ünlü ve ünsüz uyumlarına uyanlar seçilir. Eğer oluş grupları **ünlülerle** sonlanan adlara, ad öbeklerine, sıfatlara ya da ünlülerle sonlanan **♪** [de, da, te, ta] ve **♪** [le, la] allomorflarıyla sonlanan zarf öbeklerine sahipseler, bunlarla **♪** [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu] allomorfalarının arasına /y/ bağdaştırma ünsüzleri yerleştirilir.

Olumlu:

(Ben) yorgun-du-um. (yor***gun***dum)

(Ben) asker-di-im. (as***ker***dim)

(Ben) iyi/y/-di-im. (i***iy***dim)

(Ben) okul-un ön-ü/n/-de/y/-di-im. (o*ku***lun** / ö*nün*dey*dim)

(Ben) sorumlu/y/-du-um. (so*rum***luy***dum)

(Ben) siz-in-le/y/-di-im. (ben / si***zin***ley*dim)

(Sen) kuşkulu/y/-du-un. (kuş*ku***luy***dun)

(Sen) maç-ta/y/-dı-ın. (maç***tay***dın)

(Sen) aç-tı-ın. (**aç***tın)

(Sen) sorumsuz-du-un. (so*rum***suz***dun)

(Sen) yalnız-dı-ın. (yal***nız***dın)

(Sen) Fatma/y/-la sinema-da/y/-dı-ın. (fat*may*la / si***ne***ma*day*dın)

Ahmet ben-im-le maç-ta/y/-dı. (ah*met / be*nim*le / maç***tay***dı)
 Maç sıkıcı/y/-dı. (maç / sı*kı***cıy***dı)
 Ahmet ev-de yok-tu. (ah*met / ev*de / **yok***tu)
 Salon kapkaranlık-tı. (sa*lon / **kap***ka*ran*lık***tı**)
 Hasan-ın yüz-ü sapsarı/y/-dı. (ha*sa*nın / yü*zü / **sap***sa*rıy***dı**)

Biz Bodrum-da/y/-dı-ık. (biz / **bod***rum*day*dık)
 Mutlu/y/-du-uk. (mut***luy***duk)
 Kapı-/n/ın ön-ü/n/-de/y/-di-ik. (ka*pı***nın** / ö*nün*dey*dik)
 Yaramaz-dı-ık. (ya*ra***maz***dık)
 Kahraman-dı-ık. (kah*ra***man***dık)

İsteksiz-di-iğ-iz. (is*tek***siz***di*niz)
 Yardımsever-di-iğ-iz. (yar*dım*se***ver***di*niz)
 Onurlu/y/-du-uğ-uz. (o*nur***luy***du*nuz)
 Toplantı-da/y/-dı-iğ-iz. (top*lan*tı***day***dı*nız)
 Yukarı-da/y/-dı-iğ-iz. (yu*kar***day***dı*nız)

Ağaç-lar bembeyaz-dı. (a*ğaç*lar / **bem***be*yaz*dı)
 Kuş-lar cıvı cıvı-dı. (kuş*lar / cı***vıl** / cı*vıl*dı)
 Oyuncu-lar hazır-dı. (o*yun*cu*lar / ha***zır***dı)
 Alacak-lı-lar kapı-da/y/-dı. (a*la*cak*lı*lar / ka*pı***day***dı)

Olumsuz:

Oluş gruplarını olumsuzla dönüştürmek için “**değil**” sözcüğünün sonuna [di] allomorfu ile kişi allomorflarını eklemek yeterlidir. Örneğin:

O ben değil-di-im. (o / ben / de***ğil***dim)
 Ev-de değil-di-im. (ev*de / de***ğil***dim)
 Şanssız değil-di-im. (şans*sız / de***ğil***dim)
 Okul-un ön-ü/n/-de değil-di-im. O*ku*lun / ö*nün*de / de***ğil***dim)

Sorumlu değil-di-in. (so*rum*lu / de***ğil***din)
 Toplantı-da değil-di-in. (top*lan*tı*da / de***ğil***din)
 Mutlu değil-di-in. (mut*lu / de***ğil***din)
 Haklı değil-di-in. (hak*lı / de***ğil***din)

Öfke-len-me-mek el-in-de değil-di. (e*lin*de / de***ğil***dî)
 Kimse-/n/in umuru/n/-da değil-di. (u*mu*run*da / de***ğil***dî)
 Baba-am ev-de değil-di. (ba*bam / ev*de / de***ğil***dî)

Problem kolay değil-di. (prob*lem / ko*lay / de***ğil***di)
Biz maç-ta değil-di-ik. (biz / maç*ta / de***ğil***dik)
Umutsuz değil-di-ik. (u*mut*suz / de***ğil***dik)
Beraber değil-di-ik. (be*ra.*ber / de***ğil***dik)
Onlar-la aynı fikir-de değil-di-ik. (ay*nı / fi*kir*de / de***ğil***dik)

Acemi değil-di-iñ-iz. (a*ce*mi / de***ğil***di*niz)
Kusurlu değil-di-iñ-iz. (ku*sur*lu / de***ğil***di*niz)
Öğrenci değil-di-iñ-iz. (öğ*ren*ci / de***ğil***di*niz)
Kuyruk-ta değil-di-iñ-iz. (kuy*ruk*ta / de***ğil***di*niz)

Büro-da değil-ler-di. (bü*ro*da / de***ğil***ler*di)
Hazır değil-ler-di. (ha*zır / de***ğil***ler*di)
Korkak değil-ler-di. (kor*kak / de***ğil***ler*di)
Biz-den yana değil-ler-di. (biz*den / ya*na / de***ğil***ler*di)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumlu** sorular:

Haksız mı/y/-dı-ım? (hak*sız / mıy*dım)
Borçlu mu/y/-du-um? (borç*lu / mıy*dum)

Kararlı mı/y/-dı-ın? (ka*rar*lı / mıy*dın)
Anne-en-le beraber mi/y/-di-in? (an*nen*le / be*ra*ber / mıy*din)

Çalış-ma-/s/ı başarısız mı/y/-dı? (ça*lış*ma*sı / ba*şa*rı*sız / mıy*dı)
Beceriksiz mi/y/-di? (be*ce*rik*sız / mıy*di)

İkinci sıra-da mı/y/-dı-ık? (i*kin*ci / sı*ra*da / mıy*dık)
Umutsuz mu/y/-du-uk? (u*mut*suz / mıy*duk)

Mecbur mu/y/-du-uñ-uz? (mec*bur / mıy*du*nuz)
Görevli mi/y/-di-iñ-iz? (gö*rev*li / mıy*di*niz)

Okul-da mı/y/-dı-lar? (o*kul*da / mıy*dı*lar)
Sıkıntılı mı/y/-dı-lar? (sı*kın*tı*lı / mıy*dı*lar)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumsuz** sorular:

Haklı değil mi/y/-di-im? (hak*lı / de***ğil** / miy*dim)

Yeterince dikkatli değil mi/y/-di-im? (ye*te*rin*ce / dik*kat*lı / de***ğil** / miy*dim)

Bahçe-de değil mi/y/-di-in? (bah*çe*de / de***ğil** / miy*din)

Aç değil mi/y/-di-in? (aç / de***ğil** / miy*din)

Suçlu değil mi/y/-di? (suç*lu / de***ğil** / miy*di)

Hava sıcak değil mi/y/-di? (ha*va / sı*cak / de***ğil** / miy*di)

Borçlu değil mi/y/-di-ik? (borç*lu / de***ğil** / miy*dik)

Plaj-da değil mi/y/-di-ik? (plaj*da / de***ğil** / miy*dik)

Yetkili değil mi/y/-di-in-iz? (yet*ki*li / de***ğil** / miy*di*niz)

Sınıf-ta değil mi/y/-di-in-iz? (sı*nıf*ta / de***ğil** / miy*di*niz)

"Türkiye-de değil-ler mi/y/-di?" ya da "Türkiye-de değil mi/y/-di-ler?"

"Sorumlu değil-ler mi/y/-di?" ya da "Sorumlu değil mi/y/-di-ler?"

(so*rum*lu / de***ğil*ler** / miy*di), ya da (so*rum*lu / de***ğil** / miy*di*ler)

GELECEK ZAMAN OLUŞ FİİL GRUBU

Oluş gruplarında gelecek zaman kipi, "ol" fiil köküne **♪** [a.cak] allomorfu ve kişi allomorfı eklenerek yapılır. Ancak, bu kipin kullanıldığı tümcelerde "fiil-**♪** [i.yor, ı.yor, ü.yor, u.yor] ve "fiil-**♪** [miş, miş, müş, muş] yapısında olan sözcükler zarf öbeği olarak da kullanılır.

Olumlu:

Saat sekiz-de okul-da ol-a.cağ-ım. (o*kul***da** / o*la*ca*ğım)

Büyü-/y/ün-ce pilot ol-a.cağ-ım. (bü*yü*yün*ce / pi***lot** / o*la*ca*ğım)

İş-im-i bitir-miş ol-a.cağ-ım. (i*şi*mi / bi*tir***miş** / o*la*ca*ğım)

Sen-i bekle-i.yor ol-a.cağ-ım. (se*ni / bek***li***yor / o*la*ca*ğım)

Ünlü ol-a.cak-sın. (ün***lü** / o*la*cak*sın)

Kapı-/n/ın ön-ü-/n/-de ol-a.cak-sın. (ka*pı***nın** / ö*nün*de / o*la*cak*sın)

Uyu-muş ol-a.cak-sın. (u*yu***muş** / o*la*cak*sın)

Ders çalış-ı.yor ol-a.cak-sın. (**ders** / ça*lı*şı*yor / o*la*cak*sın)

Mahcup ol-a.cak. (mah***cup** / o*la*cak)

Karamsar ol-a.cak. (ka*ram***sar** / o*la*cak)

İki saat bekle-miş ol-a.cak. (i***ki** / sa*at / bek*le***miş** / o*la*cak)

Söyle*ñ*-i.yor ol-a.cak. (söy*le***ni***yor / o*la*cak)

Tutumlu ol-a.cak-ız. (tu*tum***lu** / o*la*ca*ğız)

Tedbirli ol-a.cak-ız. (ted*bir***li** / o*la*ca*ğız)

Çalış-ı.yor ol-a.cak-ız. (ça*lı***şı***yor / o*la*ca*ğız)

Bitir-miş ol-a.cak-ız. (bi*tir***miş** / o*la*ca*ğız)

Biz-im yan-ı.mız-da ol-a.cak-sın-ız..(bi***zim** / ya*nı*mız*da / o*la*cak***sı***nız)

Dikkatli ol-a.cak-sın-ız. (dik*kat***li** / o*la*cak***sı***nız)

İncele-i.yor ol-a.cak-sın-ız. (in*ce***li***yor / o*la*cak***sı***nız)

Anla-mış ol-a.cak-sın-ız. (an*la***mış** / o*la*cak***sı***nız)

Mahcup ol-a.cak-lar. (mah***cup** / o*la*cak*lar)

Deli gibi ol-a.cak-lar. (de***li** / gi*bi / o*la*cak*lar)

Saç-lar-ı-n/ı yol-u.yor ol-a.cak-lar. (saç*la*rı***nı** / yo*lu*yor / o*la*cak*lar)

Kudur-muş ol-a.cak-lar. (ku*dur***muş** / o*la*cak*lar)

Olumsuz:

Toplantı-da ol-ma-/y/a.cak-ım. (top*lan*tı*da / ol*ma*ya*ca*ğım)

Kırıcı ol-ma-/y/a.cak-ım. (kı*rı*cı / ol*ma*ya*ca*ğım)

Üzü*ñ*-ü.yor ol-ma-/y/a.cak-ım. (ü*zü***lü***yor / ol*ma*ya*ca*ğım)

Kararsız ol-ma-/y/a.cak-sın. (ka*rar*sız / ol*ma*ya*cak*sın)

Pısırik ol-ma-/y/a.cak-sın. (pı*sı*rık / ol*ma*ya*cak*sın)

Aldatıl-mış ol-ma-/y/a.cak-sın. (al*da*tıl***mış** / ol*ma*ya*cak*sın)

Ev-de ol-ma-/y/a.cak. (ev*de / ol*ma*ya*cak)

İsrar-lı ol-ma-/y/a.cak. (ıs*rar*lı / ol*ma*ya*cak)

Anla-mış ol-ma-/y/a.cak. (an*la***mış** / ol*ma*ya*cak)

Borç-lu ol-ma-/y/a.cak-ız. (borç*lu / ol*ma*ya*ca*ğız)

Onlar-la beraber ol-ma-/y/a.cak-ız. (on*lar*la / be*ra*ber / ol*ma*ya*ca*ğız)

Bitir-miş ol-ma-/y/a.cak-ız. (bi*tir***miş** / ol*ma*ya*ca*ğız)

Mutlu ol-ma-/y/a.cak-sın-ız. (mut*lu / ol*ma*ya*cak***sı***nız)

Tedirgin ol-ma-/y/a.cak-sın-ız. (te*dir*gin / ol*ma*ya*cak***sı***nız)

Tartış-ı.yor ol-ma-/y/a.cak-sın-ız. (tar*tı***şı***yor / ol*ma*ya*cak***sı***nız)

Gezi-de ol-ma-/y/a.cak-lar. (ge*zi*de / ol*ma*ya*cak*lar)

Bur*ñ*-da ol-ma-/y/a.cak-lar. (bur*da / ol*ma*ya*cak*lar)

Hazırlan-mış ol-ma-/y/a.cak-lar. (ha*zır*lan*miş / ol*ma*ya*cak*lar)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Sorumlu ol-a.cak mı-/y/ım? (so*rum*lu / o*la*cak / mı*yım)

Yardımcı ol-a.cak mı-sın? (yar*dım*cı / o*la*cak / mı*sın)

Bitir-miş ol-a.cak mı? (bi*tir*miş / o*la*cak / mı)

Usta ol-a.cak mı-/y/ız? (us*ta / o*la*cak / mı*yız)

Onar-mış ol-a.cak mı-sın-ız? (o*nar*miş / o*la*cak / mı*sı*nız)

Tatmin ol-a.cak-lar mı? (tat*min / o*la*cak*lar / mı)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Sorumlu ol-ma-/y/a.cak mı-/y/ım? (so*rum*lu / ol*ma*ya*cak / mı*yım)

Ev-de ol-ma-/y/a.cak mı-sın-ız? (ev*de / ol*ma*ya*cak / mı*sı*nız)

Bekle-i.yor ol-ma-/y/a.cak mı? (bek*li*yor / ol*ma*ya*cak / mı)

Avantajlı ol-ma-/y/a.cak mı-/y/ız? (a*van*taj*lı / ol*ma*ya*cak / mı*yız)

Dikkatli ol-ma-/y/a.cak mı-sın-ız? (dik*kat*li / ol*ma*ya*cak / mı*sı*nız)

Onlar adam ol-ma-/y/a.cak-lar mı? (on*lar / a*dam / ol*ma*ya*cak*lar / mı)

SÖYLENTİ OLUŞ FİİL GRUBU

Fiil gruplarında kullanılan ♪ [miş, mış, müş, muş] allomorfları oluş gruplarında da kullanılır ve bu allomorflar oluş gruplarına söylenti kavramı katarlar.

Olumlu:

Tembel-miş-im. (tem*bel*mi*şim) (Öyle söylüyorlar.)

Akıllı/y/-miş-im. (a*kıl*lıy*mi*şim)

Maç-ta/y/-miş-im. (maç*tay*mi*şim)

Uzak-ta/y/-miş-im. (u*zak*tay*mi*şim)

Manyak-mış-sın. (man*yak*mış*sın) (Öyle diyorlar.)

İş-e yaramaz-mış-sın. (i*şe / ya*ra*maz*mış*sın)

Yakışıklı/y/-miş-sın. (ya*kı*şık*lıy*mış*sın)

Toplantı-da yok-muş-sun. (top*lan*tı*da / yok*muş*sun)

İki oğu-u var-mış. (i*ki / oğ***lu** / var***mı**ş)
Hiç kız-ı yok-muş. (hiç / kızı / **yok*****mu**ş)
Akşam-a dek ev-de/y/-miş. (ak*şa*ma / dek / ev***dey*****mı**ş)
İki villa-/s/ı var-mış. (i***ki** / vil***la***sı / var***mı**ş)

Duyarsız-mış-ız. (du***yar*****sız*****mı*****şız**)
Kavgacı/y/-miş-iz. (kav***ga*****cıy*****mı*****şız**)
Toplantı-da/y/-miş-iz. (top***lan***tı***day*****mı*****şız**)
İsteksiz-miş-iz. (is***tek*****siz*****mı*****şız**)

Dürüst-müş-sün-üz. (dü***rüst*****müş***sü*nüz)
Tatil-de/y/-miş-sin-iz. (ta***til*****dey*****mış***si*niz)
Büro-da/y/-miş-sin-iz. (bü***ro*****day*****mış***sı*nız)
Sorumlu/y/-muş-sun-uz. (so***rum*****luy*****muş***su*nuz)

Uyku-da-lar-mış. (uy***ku***da***lar*****mı**ş)
Uyku-da/y/-miş-lar. (uy***ku*****day*****mış***lar)
Yemek-te-ler-miş. (ye***mek***te***ler*****mı**ş)
Yemek-te/y/-miş-ler. (ye***mek*****tey*****mış***ler)

Olumsuz:

Çalışkan değil-miş-im. (ça***lış***kan / de***ğil*****mı*****şim**) (Öyle diyorlar.)
Güvenilir değil-miş-im. (gü***ve***ni***lir** / de***ğil*****mı*****şim**)

Toplantı-da değil-miş-sin. (top***lan***tı*da / de***ğil*****mı*****şsin**)
Huysuz değil-miş-sin. (huy***suz** / de***ğil*****mı*****şsin**)

Suçlu değil-miş. (suç***lu** / de***ğil*****mı**ş)
Patron inatçı değil-miş. (pat***ron** / i***nat***çı / de***ğil*****mı**ş)

Yetenekli değil-miş-iz. (ye***te*****nek***li / de***ğil*****mı*****şız**)
Uygar değil-miş-iz. (uy***gar** / de***ğil*****mı*****şız**)

Hazır değil-miş-sin-iz. (ha***zır** (de***ğil*****mı*****şsi***niz)
Kararlı değil-miş-sin-iz. (ka***rar***lı / de***ğil*****mı*****şsi***niz)

İstekli değil-ler-miş. (is***tek***li / de***ğil*****ler*****mı**ş)
Kusurlu değil-ler-miş. (ku***sur***lu / de***ğil*****ler*****mı**ş)

Cevapları “evet, hayır” olan **olumlu** sorular:

Küstah mı/y/-miş-im? (küs***ta**h / mıy*mı*şım)

Otobüs-ün arka-sı/n/-da mı/y/-miş-im? (o*to*bü*sün / ar*ka*sın***da** / mıy*mı*şım)

İzin-de mi/y/-miş-sin? (i*zin***de** / miy*mış***sin**)

Sabırlı mı/y/-miş-sin? (sa*bır***lı** / mıy*mış***sin**)

Postacı mı/y/-miş? (**pos***ta*cı / mıy*mış)

Alçak gönüllü mü/y/-mü? (al***çak** / gö*nül***lü** / müy*müş)

Dayanılmaz mı/y/-miş-iz? (da*ya*nıl***maz** / mıy*mı*şız)

Küstah mı/y/-miş-iz? (küs***ta**h / mıy*mı*şız)

Üzgün mü/y/-müş-sün-üz? (üz***gün** / müy*müş*sü*nüz)

Hasta mı/y/-miş-sin-iz? (has***ta** / mıy*mış***siniz**)

Hazır mı/y/-miş-lar? (ha***zır** / mıy*mış***lar**)

Güçlü mü/y/-müş-ler? (güç***lü** / müy*müş***ler**)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumsuz** sorular:

Anlayışlı değil mi/y/-miş-im? (an*la*yış***lı** / de***ğil** / mıy*mı*şım)

Adam değil mi/y/-miş-im? (a*dam / de***ğil** / mıy*mı*şım)

İlgili değil mi/y/-miş-sin? (il*gi***li** / de***ğil** / miy*mış***sin**)

Maç-ta değil mi/y/-miş-sin? (maç***ta** / de***ğil** / miy*mış***sin**)

Postacı değil mi/y/-miş? (**pos***ta*cı / de***ğil** / miy*mış)

Sağlam değil mi/y/-miş? (sağ***lam** / de***ğil** / miy*mış)

Yetkili değil mi/y/-miş-iz? (yet*ki***li** / de***ğil** / miy*mı*şız)

Nazik değil mi/y/-miş-iz? (na*zik / de***ğil** / miy*mı*şız)

Kazançlı değil mi/y/-miş-sin-iz? (ka*zanç***lı** / de***ğil** / miy*mış***siniz**)

İstekli değil mi/y/-miş-sin-iz? (is*tek***li** / de***ğil** / miy*mış***siniz**)

İyi değil mi/y/-miş-ler? (i*yi / de***ğil** / miy*mış***ler**)

Korkak değil mi/y/-miş-ler? (kor*kak / de***ğil** / miy*mış***ler**)

Korkak değil-ler mi/y/miş? (kor*kak / de***ğil*****ler** / miy*mış)

GEREKLİLİK OLUŞ FİİL GRUBU

Eğer ♪ [ma.lı] ve kişi allomorfları sıfatlardan, sıfat tamlamalarından, adlardan, ad öbeklerinden ya da zarf öbeklerinden sonra kullanılırlarsa bunlara "**kesinlik**", "**gereklilik**" ya da "**emir**" kavramları katarlar. Bu oluş grupları Şimdiki Zaman, Geniş Zaman ve Gelecek Zaman kavramlı olabilirler.

Olumlu:

Toplantı-da ol-ma.lı-/y/ım. (top*lan*tı***da** / ol*ma*lı*yım) (gereklilik)
Haklı ol-ma.lı-/y/ım. (hak***lı** / ol*ma*lı*yım) (gereklilik)

Toplantı-da ol-ma.lı-sın. (top*lan*tı***da** / ol*ma*lı*sın) (emir, gereklilik)
Dürüst ol-ma.lı-sın. (dü*rüst / ol*ma*lı*sın) (emir, gereklilik)

Deli ol-ma.lı. (de***li** / ol*ma*lı) (Kuşkusuz, kesinlikle delidir.)
Saat sekiz-de okul-da ol-ma.lı-sın. (o*kul***da** / ol*ma*lı*sın) (emir)

Saat beş-te bitir-miş ol-ma.lı-/y/ız. (beş*te / bi*tir***miş** / ol*ma*lı*yız)
Anlayışlı ol-ma.lı-/y/ız. (an*la*yış***lı** / ol*ma*lı*yız)

Yorgun ol-ma.lı-sınız. (yor***gun** / ol*ma*lı*sı*nız) (yorgunsunuz)
Öğleden sonra hazır ol-ma.lı-sın-ız. (ha*zır / ol*ma*lı*sı*nız)

Maç-ta ol-ma.lı-lar. (maç***ta** / ol*ma*lı*lar) (Kuşkusuz maçtalar.)
Futbol-a düşün ol-ma.lı-lar. (fut*bo*la / düş***kün** / ol*ma*lı*lar)

Olumsuz:

Dikkatsiz ol-ma-ma.lı-/y/ım. (Dikkatsiz olmamam gerekir.)
Yorgun ol-ma-ma.lı-sın. (Yorgun olmaman gerekir.)
Bencil ol-ma-ma.lı. (Bencil olmaması gerekir.)

Tembel ol-ma-ma.lı-/y/ız. (tem*bel / ol*ma*ma*lı*yız)
Tedirgin ol-ma-ma.lı-sın-ız. (te*dir*gin / ol*ma*ma*lı*sı*nız)
Böcek-ler yok ol-ma-ma.lı. (bö*cek*ler / yok / ol*ma*ma*lı)

Cevapları "evet, hayır" olan **olumlu** sorular:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Hazır ol-ma.lı mı-/y/ım? (ha*zır / ol*ma*lı / mı*yım)

Destek ol-ma.lı mı-sın? (des*tek / ol*ma*lı / mı*sın)

Biz-im-le ol-ma.lı mı? (bi*zim*le / ol*ma*lı / mı)

Komik ol-ma.lı mı-/y/ız? (ko*mik / ol*ma*lı / mı*yız)

Birlik-te ol-ma.lı mı-sın-ız? (bir*lik*te / ol*ma*lı / mı*sı*nız)

Tören-de ol-ma.lı-lar mı? (tö*ren*de / ol*ma*lı*lar / mı)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Tedirgin ol-ma-ma.lı mı-/y/ım? (te*dir*gin / ol*ma*ma*lı / mı*yım)

Salon-da ol-ma-ma.lı mı-sın-ız? (sa*lon*da / ol*ma*ma*lı / mı*sı*nız)

Ahmet-in bilgi-/s/i ol-ma-ma.lı mı? (bil*gi*si / ol*ma*ma*lı / mı)

Gece yol-da ol-ma-ma.lı mı-/y/ız?

(ge*ce / yol*da / ol*ma*ma*lı / mı*yız)

Ağaç-lar-ın alt-ı/n/-da ol-ma-ma.lı mı-sın-ız?

(a*ğaç*la*rın / al*tın*da / ol*ma*ma*lı / mı*sı*nız)

Aceleci ol-ma-ma.lı-lar mı?

(a*ce*le*ci / ol*ma*ma*lı*lar / mı)

YETENEK, İZİN ve OLASILIK OLUŞ FİİL GRUBU

♪ [a.bił-ir] ve **kişi** allomorfları oluş gruplarına eklendiği zaman bunlara **yetenek** , **olasılık** ya da **izin** kavramları katarlar. Hem Şimdiki Zaman hem Gelecek Zaman ifade ederler.

Olumlu:

Siz-e yardımcı ol-a.bił-ir-im. (si*ze / yar*dım*cı / o*la*bi*li*rim)

Kârlı ol-a.bił-ir-sın-ız. (kâr*lı / o*la*bi*li*r*si*niz)

Dokuz-da büro-da ol-a.bił-ir. (do*kuz*da / bü*ro*da / o*la*bi*li*r)

Yarın Ankara-da ol-a.bił-ir-iz. (ya*rın / an*ka*ra*da / o*la*bi*li*riz)

O saat-te uyu-u.yor ol-a.bił-ir-sın-ız (u*yu*yor / o*la*bi*li*r*si*niz)

Ev-den ayrıl-mış ol-a.bił-ir-ler. (ev*den / ay*rıl*mış / o*la*bi*li*r*ler)

Olumsuz: (olası değil)

O saat-te uy-u.yor ol-a.ma-am. (o / sa*at*te / u*yu*yor / o*la*mam)
Unut-muş ol-a.maz-sın. (u*nut*muş / o*la*maz*sın)
Ertele-miş ol-a.maz. (er*te*le*miş / o*la*maz)

Kazançlı ol-a.ma-/y/iz. (ka*zanç*lı / o*la*ma*yız)
Düşün-me-miş ol-a.maz-sın-iz. (dü*şün*me*miş / o*la*maz*sı*nız)
Dayanıklı ol-a.maz-lar. (da*ya*nık*lı / o*la*maz*lar)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Siz-e yardımcı ol-a.bil-ir mi-/y/im? (si*ze / yar*dım*cı / o*la*bi***lir** / mi*yim)
Unut-muş ol-a.bil-ir mi-sin? (u*nut*muş / o*la*bi***lir** / mi*sin)
Yukarı-da ol-a.bil-ir mi? (yu*kar*da / o*la*bi***lir** / mi)

Engel ol-a.bil-ir-mi-/y/iz? (en*gel / o*la*bi***lir** / mi*yiz)
Emin ol-a.bil-ir mi-sin-iz? (e*min / o*la*bi***lir** / mi*si*niz)
Başla-mış ol-a.bil-ir-ler mi? (baş*la*mış / o*la*bi***lir***ler / mi)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Aldan-mış ol-a.maz mı-/y/ım? (al*dan*mış / o*la*maz / mı*yım)
Biraz insaf-lı ol-a.maz mı-sın? (bi*raz / in*saf*lı / o*la*maz / mı*sın)
Ev-de bekle-i.yor ol-a.maz mı? (ev***de** / bek*li*yor / o*la*maz / mı)

Daha dikkatli ol-a.maz mı-/y/iz? (da*ha / dik*kat*li / o*la*maz / mı*yız)
Güler yüzlü ol-a.maz mı-sın-iz? (gü***ler** / yüz*lü / o*la*maz / mı*si*niz)
Kurtul-muş ol-a.maz-lar mı? (kur*tul*muş / o*la*maz*lar / mı)

OLUŞ FİİL GRUBU'NDA OLANAKSIZLIK

Olanaksızlık kavramı, oluş öbeklerine, sıfatlara, adlara, ad öbeklerine ve zarf öbeklerine "ol-a.ma(z)" sözcükleri ve bunlara eklenen kişi allo-morfları ile yapılır. Bu fiil öbeklerinde bulunan "ma" hecesi bu öbeklere olumsuzluk kavramı katar ve bir bakıma, gerekliliğin tersi anlamındadır. Örneğin:

Kaygısız ol-a.ma-am. Unut-muş ol-ma.lı-/y/ım.
(kay*gr*sız / o*la*mam) (u*nut***muş** / ol*ma*lı*yım)

Yeteneksiz ol-a.maz-sın. Kaygısız ol-ma.lı-sın.
(ye*te*nek*siz / o*la*maz*sın) (kay*gr*sız / ol*ma*lı*sın)

Maç-ta ol-a.maz. Okul-da ol-ma.lı.
(maç*ta / o*la*maz) (o*kul*da / ol*ma*lı)

Saat beş-te hazır ol-a.ma-/y/ız.
(sa*at / beş*te / ha*zır / o*la*ma*yız)

Kaygısız ol-a.maz-sın-ız.
(kay*gı*sız / o*la*maz*sı*nız)

Ben-im arkadaş-lar-ım ol-a.maz-lar.
(be*nim / ar*ka*daş*la*rım / o*la*maz*lar)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Yorgun ol-a.maz mı-/y/ım? (yor*gun / o*la*maz / mı*yım)
İnsanlı ol-a.maz mı-sın? (in*saf*lı / o*la*maz / mı*sın)
Uyu-u.yor ol-a.maz mı? (u*yu*yor / o*la*maz / mı)

Arkadaş ol-a.maz mı-/y/ız? (ar*ka*daş / o*la*maz / mı*yız)
Unutmuş ol-a.maz mı-sın-ız? (u*nut*muş / o*la*maz / mı*sı*nız)
Yol-da ol-a.maz-lar mı? (yol*da / o*la*maz*lar / mı)

OLUŞ GRUBU'NDA OLUMSUZ SONUÇLANAN GEREKLİLİK

Bu oluş gruplarında ad, sıfat ya da yer zaflarına [ma.lı]-[dı] allomorf-ları ve kişi allomorfları eklersek, geçmişte olması gereken bir gerekliliğin bir nedenle yerine getirilemediğini ifade etmiş oluruz.

Olumlu:

Dikkatli ol-ma.lı/y/-dı-ım. (dik*kat*lı / ol*ma*lıy*dım)
(Dikkatli olmam gerekirdi ama bir nedenle olamadım.)
Tarafsız ol-ma.lı/y/-dı-ın. (ta*raf*sız / ol*ma*lıy*dın)
Ödev-i-n/ı yap-mış ol-ma.lı/y/-dı. (ö*de*vi*ni / yap*miş / ol*ma*lıy*dı)

Şimdi-/y/e kadar bitir-miş ol-ma.lı/y/-dı-ık. (bi*tir*miş / ol*ma*lıy*dık)
Çalış-ı.yor ol-ma.lı/y/-dı-ın-ız. (ça*lı*şı*yor / ol*ma*lıy*dı*nız)
Kararlı ol-ma.lı/y/-dı-lar. (ka*rar*lı / ol*ma*lıy*dı*lar)

Olumsuz:

İsteksiz ol-ma-ma.lı/y/-dı-ım. (is*tek*sız / ol*ma*ma*lıy*dım).

Kararsız ol-ma-ma.lı/y/-dı-ın. (ka*rar*sız / ol*ma*ma*lıy*dın)

Defolu ol-ma-ma.lı/y/-dı. (de*fo*lu / ol*ma*ma*lıy*dı)

Kıskanç ol-ma-ma-lı/y/-dı-ık. (kis*kanç / ol*ma*ma*lıy*dık)

Hazırlıksız ol-ma-ma.lı/y/-dı-ıñ-ız. (ha*zır*lık*sız / ol*ma*ma*lıy*dı*nız)

Üretim sorumlusu ol-ma-ma-lı/y/-dı-lar. (ol*ma*ma*lıy*dı*lar)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Hazırlıklı ol-ma.lı mı/y/-dı-ım? (ha*zır*lık*lı / ol*ma*lı / mıy*dım)

Kararsız ol-ma.lı mı/y/-dı-ın? (ka*rar*sız / ol*ma*lı / mıy*dın)

Araştırmış ol-ma.lı mı/y/-dı? (a*raş*tır*mış / ol*ma*lı / mıy*dı)

Uyanmış ol-ma.lı mı/y/-dı-ık? (u*yan*mış / ol*ma*lı / mıy*dık)

Dağ-da ol-ma.lı mı/y/-dı-ıñ-ız? (dağ*da / ol*ma*lı / mıy*dı*nız)

Bizimle ol-ma.lı mı/y/-dı-lar? (bi*zim*le / ol*ma*lı / mıy*dı*lar)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

Sonuncu ol-ma-ma.lı mı/y/-dı-ım? (so*nun*cu / ol*ma*ma*lı / mıy*dım)

Kıskanç ol-ma-ma.lı mı/y/-dı-ın? (kis*kanç / ol*ma*ma*lıy*dın)

Heyecanlı ol-ma-ma.lı mı/y/-dı? (he*ye*can*lı / ol*ma*ma*lı / mıy*dı)

Karamsar ol-ma-ma.lı mı/y/-dı-ık? (ka*ram*sar / ol*ma*ma*lı / mıy*dık)

Duyarsız ol-ma-ma.lı mı/y/-dı-ıñ-ız? (du*yar*sız / ol*ma*ma*lı / mıy*dı*nız)

Deniz-de ol-ma-ma.lı mı/y/-dı-lar? (de*niz*de / ol*ma*ma*lı / mıy*dı*lar)

OLUŞ GRUBU'NDA OLUMSUZ SONUÇLANAN OLGU

Bu oluş grubunda ad, sıfat ya da yer zarflarına [a.bil]-[ir]-[di] allomorf-
larını ve kişi allomorf-lerini eklersek, bir nedenle bir amacın kullanı-
lamadığını ifade etmiş oluruz.

Olumlu:

Dikkatli ol-a.bil-ir-di-im. (dik*kat*lı / o*la*bi*lır*dim) (Olamadım.)

Yol-da ol-a.bil-ir-di-im. (yol*da / o*la*bi*lır*dim) (Olamadım.)

Toplantı-da ol-a.bil-ir-di-in. (top*lan*tı*da / o*la*bi*lır*din)

Şimdi-/y/e kadar bitir-miş ol-a.bil-ir-di-in (o*la*bi*lır*din)

Uyu-u.yor ol-a.bil-ir-di. (u***yu***yor / o*la*bi***lir***di)

Sat-mış ol-a.bil-ir-di. (sat***mış** / o*la*bi***lir***di)

Ankara-da ol-a.bil-ir-di-ik. (**an***ka*ra*da / o*la*bi***lir***dik)

Fırsat-ı kaç-ır-mış ol-a.bil-ir-di-ik. (fır*sa*tı / ka*çır*mış / o*la*bi***lir***dik)

Maç-ı kaybet-miş ol-a.bil-ir-di-in.iz. (kay*bet*miş / o*la*bi***lir***di*niz)

Güçlü ol-a.bil-ir-di-in.iz. (güç***lü** / o*la*bi***lir***di*niz)

Kararsız ol-a.bil-ir-ler-di. (ka***rar***sız / o*la*bi***lir*****ler***di)

Yorgun ol-a.bil-ir-ler-di. (yor***gun** / o*la*bi***lir*****ler***di)

Olumsuz:

Dikkatli ol-ma-/y/a.bil-ir-di-im. (dik*kat*li / **ol***ma*ya*bi***lir***dim)

İstekli ol-ma-/y/a.bil-ir-di-im. (iş*tek*li / **ol***ma*ya*bi***lir***dim)

Ev-de ol-ma-/y/a.bil-ir-di-in. (ev*de / **ol***ma*ya*bi***lir***din)

Hazırlıklı ol-ma-/y/a.bil-ir-di-in. (ha*zır*lık*lı / **ol***ma*ya*bi***lir***din)

Zararsız ol-ma-/y/a.bil-ir-di. (za***rar***sız / **ol***ma*ya*bi***lir***di)

Suçlu ol-ma-/y/a.bil-ir-di. (suç***lu** / **ol***ma*ya*bi***lir***di)

Sorumlu ol-ma-/y/a.bil-ir- di-ik. (so*rum*lu / **ol***ma*ya*bi***lir***dik)

Beğen-miş ol-ma-/y/a.bil-ir-di-ik. (be*ğen*miş / **ol***ma*ya*bi***lir***dik)

Büro-da ol-ma-/y/a.bil-ir-di-in.iz. (bü*ro*da / **ol***ma*ya*bi***lir***di*niz)

Sat-mış ol-ma-/y/a.bil-ir-di-in.iz. (sat***mış** / **ol***ma*ya*bi***lir***di*niz)

Adam ol-ma-/y/a.bil-ir-ler-di. (a***dam** / **ol***ma*ya*bi***lir*****ler***di)

Dürüst ol-ma-/y/a.bil-ir-ler-di. (dü*rüst / **ol***ma*ya*bi***lir*****ler***di)

Cevapları "evet, hayır" olan olumlu sorular:

Kaygısız ol-a.bil-ir mi/y/-di-im? (kay***gı***sız / o*la*bi***lir** / miy***dim**)

Çekimser ol-a.bil-ir mi/y/-di-in.iz? (çe***kim***ser / o*la*bi***lir** / miy***di***niz)

Uzak-ta ol-a.bil-ir mi/y/-di? (u*zak*ta / o*la*bi***lir** / miy***di**)

Umutlu ol-a.bil-ir mi/y/-di-ik? (u***mut***lu / o*la*bi***lir** / miy***dik**)

Hazır ol-a.bil-ir mi/y/-di-in.iz? (ha*zır / o*la*bi***lir** / miy***di***niz)

Gecik-miş ol-a.bil-ir mi/y/-di-ler? (ge***cik***miş / o*la*bi***lir** / miy***di***ler)

Cevapları "evet, hayır" olan olumsuz sorular:

*Kaygısız ol-a.ma-/y/a-bil-ir mi/y/-di-im?

(kay*gr*sız / o*la*ma*ya*bi*lir** / miy*dim)*

*Güncel ol-a.ma-/y/a.bil-ir mi/y/-di?

(gün*cel / o*la***ma*ya*bi***lir** / miy*di)*

Bu olumsuz soru biçimi genellikle kullanılmaz; yerine "Kaygısız olamaz mıydım?" soru tümcesi kullanılır

TÜMCE YAPISI (SYNTAX)

Tümce yapısı iki türdür: **1.** İçinde dönüşmüş söz grupları olmayan Basit Tümce Yapıları. **2.** İçinde ad'a ya da zarfa dönüşmüş söz grupları bulunan karmaşık (complex) tümce yapıları.

İçinde dönüşmüş söz grupları olmayan basit tümce yapıları, içinde ad'a ve zarfa dönüşmüş söz grupları bulunan karmaşık tümce yapılarının da temel şablonu olduğundan, basit tümce yapıları her tür tümce yapısının şemasıdır.

Basit tümceler üç çeşittir:

1. İçlerinde **geçişsiz eylem fiil grupları** bulunan basit tümceler.
2. İçlerinde **geçişli eylem fiil grupları** bulunan basit tümceler.
3. İçlerinde **oluş grupları** olan basit tümceler.

1. **İçinde geçişsiz bir fiil grubu** bulunan bir tümcede bir **"özne"** ve **"zarflar"** bulunur:

(özne) + zarf + zarf + zarf + ... geçişsiz fiil grubu
yüklem

(Ben) okul-dan ev-e dün beş-te gel-di-im.
özne zarf öbeği zarf öb. zarf zarf öb fiil grubu
yüklem

Türkçede fiil gruplarının sonlarında özneyi temsil eden bir kişi alomorfu zorunlu olarak bulunduğu için gerekmedikçe özneler kullanılmaz. Bu yüzden, yukarıdaki tümce dizisini aşağıdaki şekilde de yazabiliriz:

Okul-dan ev-e dün beş-te gel-di - im.
 zarf öbeği zarf öb zarf zarf öb fiil özne
 yüklem

Türkçe bir tümcede zarflar kullanılmadığı zaman, fiil gruplarının sonlarında her zaman kişi allomorfları bulunduğu için, geçişsiz fiil grupları tek başlarına anlamlı tümceler oluşturabilirler:

Çalış-ı.yor-du-um. (ça*lı*ş*ı*yor*dum)

Uyu-u.yor-sun. (u*yu*yor*sun)

Başar-a.bil-ir-ler. (ba*şa*ra*bi*li*ler)

2. İçlerinde **geçişli fiiller bulunan** fiil gruplarıyla yapılan tümcelerde kesinlikle **belirtili ya da belirtisiz nesneler** ve **zarflar** bulunur:

(özne) + zarf + zarf... + nesne + geçişli fiil grubu
 yüklem

(Ben) dün okul-da bir tavşan gör-dü-üm.
 özne zarf zarf grubu belirtisiz nesne geçişli fiil grubu
 yüklem

(Ben) dün okul-da Hasan-ı gör-dü-üm.
 özne zarf zarf öbeği belirtili nesne geçişli fiil grubu
 yüklem

Türkçe tümcelerde tümce sonlarına eklenmiş, özneyi temsil eden, başka bir deyişle özne olan zorunlu kişi allomorfları bulunduğu için zamirler gerekmedikçe kullanılmaz:

Dün okul-da bir tavşan gör-dü - üm
 zarf zarf grubu belirtisiz nesne geçişli fiil özne
 yüklem

Nesneler ve zarflar verilen öneme göre Türkçe tümcelerde yerlerini değiştirebilirler. Zarflar ve özneler fiil gruplarına ne kadar yakın söylenirlerse o kadar **önem** kazanırlar. Aşağıda, fiil grupları tümce sonunda olan tümcelerin hepsi olağan tümcelerdir:

(Ben) dün Ayşe-/y/i okul-da gör-dü-üm.
 (Ben) Ayşe-/y/i dün okul-da gör-dü-üm.
 (Ben) Ayşe-/y/i okul-da dün gör-dü-üm.
 (Ben) okul-da Ayşe-/y/i dün gör-dü-üm.
 (Ben) Ayşe-/y/i dün okul-da gör-dü-üm.
 Ayşe-/y/i okul-da dün (ben) gör-dü-üm.

Türkçede, olağan tümcelerin yanı sıra, **fiil grupları tümce sonunda olmayan** ve **devrik tümce** adı verilen tümceler de yapılabilir:

Gördüm (ben) dün Ayşe'yi okulda.
Okulda gördüm dün (ben) Ayşe'yi.
(Ben) dün gördüm Ayşe'yi okulda.
Dün (ben) gördüm Ayşe'yi okulda.
Gördüm dün Ayşe'yi okulda (ben).
Okulda gördüm dün Ayşe'y/i (ben).

Türk dilinin sözel yapısında bulunan ünlü/ünsüz uyumları, hece yapıları ve vurgular, Türkçeye olağanüstü müziksel bir akıcılık sağlarlar. Üstelik, yukarıda verilen devrik tümce yapıları da Türkçenin melodik söz yapısına şiirsel katkılarda bulunurlar. Türk edebiyatı bunların örnekleriyle doludur.

3. İçinde bir oluş grubu bulunan bir tümcede bir özne ve zarflar bulunur. Fiil gruplarının temel sözcüğünü bir fiil kökü, gövdesi ya da çatısı oluştururken, oluş gruplarının temelini bir ad, bir ad öbeği, bir sıfat ya da bir yer zarfı oluşturabilir:

(özne) + zarf + zarf ... + ad (sıfat) (yer zarfı) + oluş grubu

(Ben) gelecek yıl pilot ol-a.cak-ım
özne zarf ad oluş grubu
yüklem

Ben-im baba-am çalışkan-dır
özne sıfat
yüklem

Annem dün saat dokuzda ev-de/y/-di
özne zarf zarf öbeği oluş grubu
yüklem

Biz yarın Ahmet-in bürosu/n/-da ol-ma.lı-/y/ız
özne zarf zarf öbeği oluş grubu
yüklem

Yukarıda Türkçe basit tümcelerin kalıpları verilmiştir. Bu kalıplarla oluşturulmuş her tür basit tümce zihinsel yolla **ad tamlamalarına** ve **zarf öbeklerine** dönüştürülüp yukarıda verilen **aynı** basit tümce kalıplarına yerleştirilebilir.

SORU SÖZCÜKLERİ

Türkçedeki soru sözcükleri, soru zamirlerinin **yalın halleri** ve bunlara [İ], [E], [DE], [DEN] ve [LE] morfemleri eklenmiş şekillerinden oluşur. Bunların yanı sıra, soru sözcüklerinden sonra edatlar da kullanılarak başka soru sözcüğü grupları da yapılabilir:

YALIN SORU SÖZCÜKLERİ

Kim? Soru zamiri. Özne olan kişiyi sorar.

Maç-a **kim** gitti? Kalem-im-i **kim** aldı? Bu soru-/y/a **kim** cevap verecek? **Kim** haklı? Bu soru-/y/u **kim** sordu?

Ne? Soru zamiri. Özne olan şeyi ya da belirtisiz nesneyi ya da belirtisiz ad tamlamalarında belirtisiz adı sorar:

Balkon-dan **ne** düştü? Bakkal-dan **ne** aldın? Sana **ne** verdi? **Ne** saklıyorsun? **Ne** biliyorsun? Sana **ne**? **Ne** düşünüyorsun? **Ne** sorusu? Sınav sorusu. **Ne** tatlısı? Ayva tatlısı. **Ne** pilavı? Pirinç pilavı.

Nasıl? Soru zarfı ya da soru sıfatı. Bir fiilin ne araçla, hangi şartlar altında, nasıl bir şekilde yapıldığını ya da öznenin sağlığını sorar. Adların niteliklerini sorduğunda soru sıfatı olur.

Cüzdan-ın-ı **nasıl** buldun? Ankara'ya **nasıl** gittin? Bu kravat **nasıl**? Bu **nasıl** bir araba? **Nasıl**-sın? **Nasıl** becerdin? **Nasıl** geleceksin?

Niçin? Aslında "ne" zamiri ve "için" edatının birleşmesinden oluşmuş bir zarftır. Fiilin nedenini sorar.

Okul-a **niçin** gelmedin? Ödev-in-i **niçin** yapmadın? **Niçin** yalan söyledin? **Niçin** ben-i dinlemedin? **Niçin** ağlıyorsun? **Niçin** beğenmedin?

[İ], [E], [DE], [DEN] ve [LE] MORFEMLERİ EKLİ SORU SÖZCÜKLERİ

Yukarda verilen yalın soru zamirlerine [İ] morfemi eklendiğinde belirtili kişi ya da belirtili şeyi soran soru zamiri öbekleri elde edilir. Bu zamirlere [E], [DE], [DEN] ya da [LE] morfemleri eklenirse soru zarf öbekleri oluşur:

Kim-i? Soru zamiri öbeği. Belirtili nesne olan kişiyi sorar.

Sokak-ta **kim-i** gördün? **Kim-i** bekliyorsun? **Kim-i** arıyorsun? **Kim-i** kim-e şikâyet edeyim? Öğretmen **kim-i** sordu? **Kim-i** arıyorsun?

Ne-/y/li? Soru zamiri öbeği. Belirtili nesne olan şeyi sorar.

Ne-/y/li anlamadın?

Kim-e? Soru zarfı öbeği. Fiilin (eylemin) kime yöneldiğini sorar.

Kim-e bakıyorsun? **Kim-e** söyledin? **Kim-e** sordun? Bu-/n/u **kim-e** ver-e-/y/im? **Kim-e** güveniyorsun? **Kim-e** ne! (Ünlem) **Kim kim-e** dum dum-a! (Ünlem)

Kaç? Soru sıfatı. Bir şeyin ya da kişinin sayısını sorar.

Sınıfta **kaç** kişi var? Bir futbol maçı **kaç** kişi/y/-le oynanır? **Kaç** tane elma yedin? **Kaç** kez Londra'ya gittin? Sen-i **kaç** kez uyardım? Bu gömlek **kaç** lira?

Kaç-a? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin fiyatını sorar.

Bu **kaç-a?** Bu **kaç-a** satılıyor. Bu gömlek **kaç-a?** Bunu **kaç-a** aldın? Bu külüs-tür-ü **kaç-a** satarsın? Bir ons altın **kaç-a** çıkmış?

Kaç-ta? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin yapıldığı saati sorar.

Sabahleyin **kaç-ta** kalkıyorsun? Maç **kaç-ta?** **Kaç-ta** geleyim? İş **kaç-ta** bitirirler? Tren **kaç-ta** kalkıyor? Aksam ey-e **kaç-ta** geldin? Saat **kaç-ta** buluşalım?

Kaç-tan? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin kaç mal olduğunu sorar.

Domanesleri **kaç-tan** aldın? Fındığı **kaç-tan** sattın? **Kaç-tan** alırsın?

Kim-de? Soru zarfı öbeği. Bir şeyin kimde olduğunu sorar.

Sıra **kim-de?** Çanta-am **kim-de?** Nöbet **kim-de?** Güç **kim-de?**

Kim-den? Soru zarfı öbeği. Eylemin (fiilin) kimden ayrıldığını sorar.

Haber_i **kim-den** aldın? **Kim-den** şikâyet ediyorsun? **Kim-den** korku-yorsun? Bu söylenti **kim-den** çıktı? **Kim-den** alayım? Sen **kim-den** yanasın?

Ne-den? Soru zarfı öbeği. Eylemin (fiilin) nedenini sorar.

Ne-den bana sormadın? **Ne-den** sınav-a girmedin? **Ne-den** biz-e bil-dirmedin? **Ne-den** ben-i aramıyorsun? **Ne-den** susuyorsun? Ödey-i-/n/i **ne-den** yapmadın? Toplantı-/y/a **ne-den** katılmadın?

Kim-le? Soru zarfı öbeği. Eylemin (fiilin) kimle yapıldığını sorar.

Maç-a **kim-le** gittin? Program-ı **kim-le** hazırladın? Bu sorun-u **kim-le** tartıştın? **Kim-le** oynayalım? Ayşe **kim-le** oturuyor? **Kim-le** konuştu-ğunu biliyor musun?

Ne ile? (*ney*/e*) Soru zarfı öbeği. Eylemde kullanılan aracı sorar.

Trabzon'-a **neyle** gideceksin? Kapı-/y/ı **neyle** açmışlar? Cam-lar-ı **ney-le** siliyorsun? Ey-i **neyle** ısıtıyorsunuz?

Nere-/y/i? **Nere-leğ-i** Soru zamiri öbeği. Eylemin yerini sorar.

İstanbul'da **nere-leğ-i** gördün? **Nere-/y/i** görmemi önerirsin? **Nere-leğ-i** gezdin?

Nere-/yle? Soru zarfı öbeği. Eylemin varacağı yeri sorar.

Nere-/yle gidiyoruz? **Nere-/yle** taşınacak-sın-ız? **Nere/yle** gide-lim? Bilgisayarımı **nere-/yle** sakladın? **Nere-ye** oturalım?

Nere-de? (*ne*re*de*) Soru zarfı öbeği. Eylemin nerede yapıldığını ya da öznenin nerede olduğunu sorar.

Bu cüzdan-ı **nere-de** buldun? Otobüs-ten **nere-de** ineceksin? Şimdi **nere-de-/y/liz?** **Nere-de-sin?** Araba-an **nere-de?** (*a*ra*ban / ne*re*de*) Sen-i **nere-de** bulabilirim? **Nere-de** buluşalım?

Nere-den? (*ne*re*den*) Soru zarfı öbeği. Yapılan eylemin başladığı yeri sorar.

Nere-den geliyorsun? **Nere-den** anladın? **Nere-den** başlayım? **Nere-den** bileyim? Bu saksı **nere-den** düştü? **Nere-den** nere-/y/e?! (ünlem)
Çocuk-lar **nere-de** oynuyor?

Hangi? (Belirtme soru sıfatı. Belirteni sorar.)

Hangi çocuk? **Bu** çocuk . **Sen-in** bahsettiğin çocuk. **Dün** gördüğün çocuk. **Hangi** kitap? **Dün** okuduğun kitap. **Bu** kitap. **Masanın üstün-deki** kitap.

Not: **Siyah** harflerle yazılmış sözcük ve sözcük grupları belirten öbekleridir.

Hangi-/s/i? Soru zamiri. İki şeyden ya da kişiden birinin seçilmesini ister.

Hangi-/s/i daha ucuz? Bu daha ucuz. **Hang-i/s/i** daha çalışkan? Ahmet daha çalışkan. **Hangi-/s/i-/n/i** seç-i.yor-sun? Bu-/n/u. (*bu*nu*)

EDATLARLA KULLANILAN SORU ÖBEKLERİ:

Kim için? Edat soru öbeği. Soru zarfı. Bir şeyin kim için olduğunu ya da bir eylemin kim için yapıldığını sorar.

Bu çiçekleri **kim için** aldın? **Kim için** çalışıyorsun? Bunlar **kim için**?

Ne için? (*ni*çin*) Edat soru öbeği. Soru zarfı öbeği. Bir eylemin nedenini sorar.

Bura-/y/a **niçin** geldin? **Niçin** gülüyorsun? Bildiğini **niçin** saklıyorsun?

Kim tarafından? Edat soru öbeği. Soru zarfı öbeği. Eylemin kim tarafından yapıldığını sorar.

Bu şarkı **kim tarafından** bestelendi? Bu heykel **kim tarafından** yapıldı?

Kim / ne hakkında? Edat soru öbeği. Soru zarfı öbeği. Eylemin kim/ne hakkında yapıldığını sorar.

Kim hakkında dedikodu ediyorsunuz? **Ne hakkında** kitap yazıyorsun? Bakan **ne hakkında** demeç verdi?

Ne kadar? Edat soru öbeği. Soru zarfı ve sıfatı. Bir eylemin süresini, bir sıfatın ve zarfın derecesini ya da bir şeyin fiyatını sorar.

Bu gömlek **ne kadar**? **Ne kadar** bekledin? **Ne kadar** istiyorsun? **Ne kadar** ilginç? **Ne kadar** avantajlı? **Ne kadar** istekli?

SIFAT TAMLAMALARIYLA YAPILAN SORU ZARFLARI

Kaç saat? Kaç gün? Kaç yıl? Kaç dakika? Kaç kez?

Sıfat tamlaması. Soru zarfı öbeği. Eylemin süresini sorar.

Kaç saat bekledin? Bayram-a **kaç gün** kaldı? Öğretmen seni **kaç kez** azarladı? Bu iş **kaç gün-de** biter? Bu işi **kaç saat-te** bitirebilirsin? Bu çiçekleri haftada **kaç kez** suluyorsun?

Ne zaman? Sıfat tamlaması. Soru zarfı öbeği. Eylemin zamanını sorar.

Ne zaman geleceksin? **Ne zaman** bitirebilir? Onu **ne zaman** aldın? Duvarları **ne zaman** boyatacaksın? Okullar **ne zaman** açılıyor? **Ne zaman** döneceksin?

Ne gün? Sıfat tamlaması. Soru zarfı öbeği. Eylemin gününü sorar.

Ne gün geliyorsun? Bu işi **ne gün** bitireceksin? **Ne gün** toplantı yapıyoruz?

Saat kaç-tan beri? Soru zarfı öbeği. Eylemin saat kaçtan beri sürdüğünü sorar.

Saat kaç-tan beri telefonla konuşuyorsun? **Saat kaç-tan beri** sokaktasın? **Saat kaç-tan beri** mutfaktasın? **Saat kaç-tan beri** buradasın? **Saat kaç-tan beri** yoldasın? **Saat kaç-tan beri** televizyon izliyorsun?

Ne zaman-dan beri? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin ya da oluşun ne zamandan beri sürdüğünü sorar.

Ne zaman-dan beri araba sürüyorsun? **Ne zamandan beri** okuldasın? **Ne zamandan beri** bunalımdasın? **Ne zamandan beri** buradasın?

Ne zaman-a dek (kadar)? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin ya da oluşun ne zamana kadar sürdüğünü ya da süreceğini sorar.

Ne zaman-a kadar bekleyeceğiz? Ne zaman-a kadar evdesin? Ne zaman-a kadar tartışacaksınız? Ne zaman-a kadar çalıştınız? Ne zaman-a kadar bitirebiliriz?

Kaç-a kadar? Soru zarfı öbeği. Bir eylemin ya da oluşun saat kaç kadar süreceğini ya da sürdüğünü sorar.

Dün akşam **kaç-a kadar** ders çalıştın? **Kaç-a kadar** bekleyim? **Kaç-a kadar** evdesin? Sabah **kaç-a kadar** uyudun?

EDATLAR (POSTPOSITIONS)

Edatlar (ilgeçler) allomorfları olmayan bağımlı morfemlerdir. Bu nedenle tek başlarına bir anlam taşımazlar. Kendilerinden önce bir ad öbeği kullanılırsa işlevlerine göre sıfat ya da zarf öbekleri oluşturmakla birlikte, Türkçedeki edatların çoğu genellikle kendilerinden önce gelen fiillere ya da ad öbeklerine eklenmiş bağımlı allomorfardan sonra kullanılırlar ve zarf öbekleri oluştururlar:

Zarf Öbekleri Oluşturan Edatlar

dek:

Fiil-♪ [e.ne, a.na] + dek (kadar) (zarf öbeği):

(Ben) otobüs gel-e.ne dek bekledim.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öbeği</u>		<u>fiil</u>
		FÖ	

(Ben) maç bit-e.ne dek televizyon seyrettim.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>edat</u>		
AÖ	<u>zarf öbeği</u>		bs nesne	<u>fiil</u>
		FÖ		

(Ben) bebek uyu-/y/a.na dek bekledim.

<u>özne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öbeği</u>		<u>fiil</u>
		FÖ	

Ad, ya da ad tamlaması-♪ [e, a] + dek (zarf öbeği):

(Bn) sabah-a dek uyumadım.

<u>özne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>	
	FÖ		

(Ben) onu (onun) gelme-/s/i-/n/e dek bekledim.

<u>özne</u>		<u>ad tamlaması öb-/n/e</u>	<u>edat</u>	
AÖ	b nesne	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>	
	FÖ			

Eğer bir ad tamlaması bir ünlüyle sonlanıyorsa, [e, a] allomorfları da birer ünlü olduklarından, ad tamlamasının sonundaki ünlü ile [e, a] arasına Türkçenin ses düzenini sürdürmek için Türkçenin sözel yapısı tarafından bir /n/ **bağdaştırma fonemi** (glide) konur.

Bağdaştırma fonemleri "/s/, /y/, /n/, /ş/" biçiminde iki eğik çizgi arasında gösterilmektedir. Türkçe ses uyumu tarafından üretilen bu anlamsız fonemler, anlamsal yapıyı etkilemez ama hem söze hem yazıya yansıtılır.

Fiil grubu- ♪ [in.ce, ın.ca, ün.ce, un.ca]-[/y/e, /y/a] + dek (zarf öbeği):

(Ben) çocuklar gel-in.ce -/y/e dek bekledim.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>	
	FÖ		

beri:

Ad, ya da ad tamlaması-♪[den, dan, ten, tan] beri (zarf öb):

(Ben) sabah-tan beri çalışıyorum.

<u>özne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>	
	FÖ		

Ahmet saat sekiz-den beri uyuyor.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ	

(Ben) sen-i (ben-im) ilk gördüğüm-den beri seviyorum.

<u>özne</u>		<u>ad tamlaması öb-den</u>	<u>edat</u>	
AÖ	b nesne	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>	
	FÖ			

"Berî" sözcüğü tek başına zarf olarak da kullanılabilir:

(Sen)	<u>biraz</u>	<u>berî</u>	<u>gel.</u>
özne	zarf	zarf	
AÖ	zarf öbeği		fiil
	FÖ		

Yukarıdaki tümcedeki "biraz" zarfı kendisinden sonra gelen "berî" zarfının anlamını etkileyerek beraberce bir zarf öbeği oluşturur.

Not: Ayraç içindeki zamirler gerekirse kullanılır. Türkçede kişi kavramı içeren iki morphem vardır. Bunlardan genelde tümce başlarında kullanılan zamirler (free morphemes) gerekirse bu zamirleri vurgulamak için kullanılır. Fiil gruplarının sonlarına eklenen kişi eklerinin (allomorphs) kullanılması ise zorunludur. Örneğin:

"(Ben) yarın Ankara'ya gidiyor-um" tümcesindeki "ben" sözcüğü kullanılsa da tümce anlaşılabilir doğru bir tümcedir. Öte yandan "ben" sözcüğünün anlamını içeren [um] eki kullanılmazsa, "Ben yarın Ankara'ya gidiyor" biçiminde Türk dilinin yapısı dışında bir dizi oluşur. Şu halde, fiil gruplarının sonlarına eklenen kişi ekleri zorunlu allomorflar, zamirler ise verilen öneme göre kullanılan bağımsız morfemlerdir. "Ben Türkçe bilmiyor", ya da "Ben seni seviyor" tümceleri anlaşılır olsalar bile yanlış (ungrammatical) tümcelerdir.

Bu kitapta morfemleri ya da onların allomorflarını birbirinden ayırmak için bunların aralarına (-) tire işaretleri yerleştirilmiştir. Yıldız (*) işaretleri heceleri ayırmakta kullanılır. Bunların yanı sıra, Türkçedeki bazı bağımlı morfemler ve onların allomorfları birden çok heceden oluştuklarından, bu heceleri de diğerlerinden ayırmak için aralarına nokta (.) işaretleri koyulmuştur.

Ancak, üçüncü tekil ve çoğul kişiler için kullanılan "o" ve "onlar" zamirleri, söz edilen bir kişi ya da kişileri temsil ettiklerinden tek başlarına bunların kullanılması anlamlı olmayabilir. Örneğin, "anladım" ve "anladın" sözcüklerini işittiğimizde "Kim anladı?" diye sormayız. Öte yandan, "Anladı" ya da "O anladı" sözlerini duyunca "o" zamininin kimi kastettiğini bilmiyorsak "Kim anladı? diye sorarız. Bu nedenle çoğu kez üçüncü kişileri temsil eden "o" ve "onlar" zamirleri yerine adları kullanmak zorunlu olur.

Türkçenin ses yapısını oluşturmak için kullanılan **ünlü uyumu**, **ünsüz uyumu**, **ünlü düşmesi**, **ünlü birleşmesi**, iki ünlü arasında dengeli bir sözel bağlantı kurmaya yarayan /s/, /l/, /n/, /ʃ/ anlamsız **bağdaştırma** ünsüzleri (glides or semi vowels) ve **heceleme kuralları** (syllabication rules), tümüyle anlamsal yapıdan bağımsız olarak Türkçenin ses sistemini kollayarak morfemlerin yeniden şekillenmesini sağlamak amacıyla kullanılırlar. Bu nedenle, Türkçenin ses yapısı (phonetic structure) hiçbir zaman Türkçenin anlamsal yapısını (morphemic structure) etkileyip bozmaz; sadece morfemleri ve onların allomorfalarını Türkçenin ses yapısına göre yeniden düzenleyip ayarlar. Türkçenin ses düzeni tarafından uygulanan bu işlemler tümüyle söze ve yazıya yansıtılır. Bu işlem, bir bakıma, bir güfteyi bestelemek gibidir.

ad öbeği + **diye** (zarf öbeği)

Türkçede "diye" edatı (ilgeci) (postposition) bazı **tümcelerden** sonra da kullanılır. Ancak bu tümceler, bütünüyle bir edattan önce kullanıldıklarından, birer ad öbeği işlevi görürler ve "diye" edatıyla birlikte kullanıldıklarında zarf öbekleri oluştururlar. Örneğin:

(Ben) kız-ım gelecek diye bekledim. (Niçin?)

<u>özne</u>	<u>tümce ad öbeği</u>	<u>edat</u>	
AÖ	zarf öbeği		fiil
			FÖ

(Ben) herkes anlamıştır diye konuşma-/y/a devam ettim. (Niçin?)

<u>özne</u>	<u>tümce ad öbeği</u>	<u>edat</u>			
AÖ	zarf öbeği		zarf öbeği		fiil
					FÖ

Ad ya da ad öbeği - ♪ [e, a] + **doğru** (zarf öbeği)

[E, a] allomorfaları bir ad ya da bir ad öbeğine eklendiklerinde zarf öbekleri oluştururlar. Bu zarf öbeklerinden sonra kullanılan "doğru" sözcüğü bir edattır ve kendisinden önce gelen "ad-[e, a]" zarfı ile birlikte yeni bir zarf öbeği oluşturur:

(Biz) akşam-a doğru senin-le buluşabiliriz. (Ne zaman; kimle?)

<u>özne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>edat</u>			
AÖ	zarf öbeği		zarf öbeği		fiil
					FÖ

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Annem babam-in ev-e dönme-/s/i-/n/e doğru sofra-/y/ı hazırladı.
 özne ad tamlaması öb-/n/e edat ad öbeği |
 AÖ zarf öbeği (Ne zaman?) b nesne fiil
 FÖ

Ad öbeği-♪ [den, dan, ten, tan] + **dolayı** (zarf öbeği):

♪[e, a] ve ♪[den, dan, ten, tan] allomorfları ad ya da ad öbeklerine eklenirlerse zarf öbekleri oluştururlar. Bunlardan sonra edatlar kullanılırsa zarflar ve edatlar beraberce yeni zarf öbekleri oluşturur:

(Ben) yoğun trafik-ten (dolayı) okul-a geç gittim.
 özne zarf öbeği edat | | |
 AÖ zarf öbeği (Niçin?) zarf öb zarf fiil
 FÖ

Annem ben-i (Benim) akşam ev-e geç gelmem-den dolayı azarladı.
 özne | ad tamlaması öb-den edat |
 AÖ b nesne zarf öb (Niçin?) fiil
 FÖ

Ad öbeği-♪ [e, a] + **göre** (zarf öbeği):

Ben kız kardeşim-e göre çok bencil-im:
 özne ad öb-e edat | |
 AÖ zarf öb (kime göre?) zarf sıfat (oluş)
 FÖ

Sen kardeş-im-in söyle-diğ-i-/n/e göre dahi/y/-miş-sin.
 özne ad tamlaması öbeği-/n/e edat |
 AÖ zarf öbeği sıfat (oluş)
 FÖ

Ad ya da ad öbeği-♪ [den, dan, ten, tan] + **sonra** (zarf öb.)

(biz) öğle-den sonra maç-a gideceğiz.
 özne zarf öb edat | |
 AÖ zarf öbeği zarf öb fiil
 FÖ

(Biz) program-ın bit-me-/s/i/n/-den sonra ev-e döndük .
 özne ad tamlaması öbeği-den edat | |
 AÖ zarf öbeği (Ne zaman?) zarf öb fiil
 FÖ

Fiil- ♪ [dik.ten, dık.tan, dük.ten, duk.tan, tik.ten, tık.tan, tük.ten, tuk.tan] + **sonra** (zarf öb.)

(Ben) (ben-im) ev ödev-im-i yap-tık.tan sonra yattım.
 özne b ad tamlanası öb zarf öb edat |
 AÖ zarf öbeği (Ne zaman?) fiil
 FÖ

(Sen) sofra-/y/a (sen-in) el-ler-in-i yıka-dık.tan sonra gel.
 özne | zarf öbeği edat |
 AÖ zarf öbeği zarf öbeği (Ne zaman?) fiil
 FÖ

Fiil-♪[me.den, ma.dan] + (**önce**) (zarf öbeği):

(Sen) ödev-in-i yap-ma.dan (önce) ev-den çıkma.
 özne zarf öb edat | |
 AÖ zarf öb zarf öb zarf öb fiil
 FÖ

Not: "Ödev-in-i" sözcüğü "sen-in ödev-in-i" ad tamlamasının tamlanan bölümünün belirtili biçimidir. Zamirlerle yapılan ad tamlamalarında gerekmezse **tamlayan** zamiri kullanılmaz. **Tamlanan** adlarına eklenmiş olan kişi iyelik ekleri zamirlerin anlamını taşıdığından ad tamlamalarının sadece ikinci bölümü de bir **ad tamlaması** olarak kabul edilir.

Ad, ya da ad öbeği- ♪ [e, a] + **doğru** (zarf öbeği)

(Biz) ada-/y/a doğru kürek çektik.
 özne zarf öb edat | |
 AÖ zarf öbeği bs nesne fiil
 FÖ

Annem babam-ın ev-e gelme/s/i-/n/e doğru sofrayı hazırladı.
 özne ad tamlaması öbeği-/n/e edat | |
 AÖ zarf öbeği (Ne zaman?) b nesne fiil
 FÖ

fiil - ♪ [dik-i, dık-ı, dük-ü, duk-u, tik-i, tık-ı, tük-ü, tuk-u]-kişi allomorfu + **halde**

Bizim takım çok uğraş-tık-ı halde maç-ı kazanamadı.
 özne ad tamlaması edat | |
 AÖ zarf öbeği b nesne fiil
 FÖ

Not: "b nesne" = belirtili nesne; "bs nesne" = belirtisiz nesne

Bazı edatlar ad ya da ad öbeklerinden sonra kullanıldıkları zaman sıfat öbekleri, bunlar da adları nitelediklerinde beraberce ad öbekleri oluştururlar:

"gibi"

(Ben) dün dev gibi bir adam-a rastladım.

özne		sıfat	ad öbeği	
AÖ			ad öbeği-a	
		zarf	zarf öb	fiil
FÖ				

(Onlar) bizim ev-in ön-ü-/n/e dağ gibi bir bina dikiyorlar.

özne	zincirleme ad tam öbeği-/n/e	sıfat öb	ad öbeği	
AÖ	zarf öbeği	bs nesne öbeği	fiil	
FÖ				

YÜKLEM (PREDICATE)

Türkçe tümceler, tüm doğal dillerde olduğu gibi, iki temel bileşenden oluşur: **özne** ve **yüklem** (AÖ + FÖ). **Yüklem**, içinde kesinlikle bir fiil grubu ya da oluş grubu bulunduran ve özne hakkındaki **tüm bilgileri** içeren bölümdür. Bu gruplar "**fiil** (eylem) **grubu**" ve içinde **ad**, **sıfat** ya da **yer zarflarını** barındıran genelde "**oluş**" kavramlı gruplardır. Yüklemelerde kullanılan bu grupları "**fiil** (eylem) **grubu**" ve "**oluş grubu**" diye ikiye ayırmak daha gerçekçi bir yaklaşımdır. Bir **fiil grubu** içinde süreklilik, zaman, gereklilik, olasılık gibi kavramlar taşıyan ve **eylemi yapan zamirlerin** yerini tutan kişi allomorfları bulunur. Bir oluş grubu içinde ise bir ad, bir sıfat, ya da bir yer zarfıyla beraber zaman ve kişi allomorfları bulunur. Fiil grupları **geçişli** ve **geçişsiz** fiil grupları olarak ikiye ayrılır. Geçişli fiillerle oluşturulan **fiil grupları** içinde **nesneyi** temsil eden bir morfe **bulunmaz**. Bu nedenle, nesne ayrı bir sözcük olarak **yüklem içinde** yerini alır.

Not: **Fiil grubu** ile **fiil öbeği**ni birbirine karıştırmamak gerekir. **Fiil grupları** eylem bildiren, **oluş grupları** oluş bildiren sözcüklerdir. **Fiil öbeği** "FÖ" **yüklemi** (predicate) temsil eder.

Yüklem, fiil ve oluş gruplarından ayrı bir kavramdır. Yüklem, fiil ya da oluş gruplarında **bulunmayan** fakat bu grupları anlamsal yönden

destekleyen **nesne** ve **zarf** gruplarını içerir. Bu nedenle nesneler, zarflar, zarf öbekleri ve fiil ya da oluş grupları beraberce yüklemi oluştururlar. **Yüklem**, öznenin ne, nasıl ya da nerede olduğunu, ya da ne yaptığını söyler. **Özne** ise hakkında yüklem tarafından bilgi verilen bir ad ya da bir ad öbeğidir. Bu ad ya da ad öbekleri bir **zamir**, bir **ad**, bir **mastar** ya da bir ad **öbeği**nden oluşabilir. Örneğin:

O kitap okuyor.

özne yüklem
AÖ FÖ

Ahmet'in annesi mutfak-ta pilav pişiriyor.

ad tamlaması zarf öbeği bs nesne fiil grubu
özne yüklem
AÖ FÖ

Yürümek faydalıdır.

mastar oluş grubu
özne yüklem

Salon-da bulun-an herkes o-/n/u alkışladı.

belirten belirtilen b nesne fiil grubu
özne yüklem
AÖ FÖ

Okul müdürü-/n/ün sınıf-a girme-/s/i hepimiz-i şaşırttı.

ad tamlaması b nesne fiil grubu
özne yüklem
AÖ FÖ

Yukarıdaki tümcelerde verilen öznelerin hepsi birer ad öbeğidir ve AÖ kısaltmalarıyla, yüklemeler ise FÖ kısaltmalarıyla gösterilmektedir.

Bazı **geçişsiz** fiil ve oluş grupları tek başlarına yüklem olabilirler. Örneğin “gel-i.yor-um” fiil grubu tek başına hem bir **yüklem**, hem de bir **tümcedir**. Çünkü bu fiil grubu içinde hem **özne** “um”, hem **fiil** “gel”, hem de süreklilik kavramı içeren bir **allomorf** “i.yor” vardır. “Ev-de-/y/im” sözcüğü de hem bir yüklem hem bir tümcedir.

Öte yandan, "Ahmet uyuyor" tümcesindeki "uyu" fiili **geçişsiz** bir fiildir ve bir nesnesi olması gerekmez. Eğer fiiller geçişli ise, geçişli fiil yüklemeleri nesneleri de kapsar. Aşağıda altlarına “**fiil**” yazılı sözcükler kısaca **fiil gruplarını** temsil etmektedir.

Ahmet kitap okuyor. (geçişli fiil yüklemi)

özne bs nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet uyuyor. (geçişsiz fiil yüklemi)

özne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Zarf ve zarf öbeklerinin görevi bir sıfatın ya da başka bir zarfın anlamsal yoğunluğunu artırıp azaltmaktan çok, fiillerin yerini, zamanını, nedenini, yönünü, şartını ve amacını belirtmektir. Bu nedenle, zarf ve zarf öbekleri bir **yüklem**in kapsama alanı içindedir. Örneğin:

Ahmet ev-de uyuyor.

özne zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet yatak-ta kitap okuyor.

özne zarf öb bs nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Tüm fiil gruplarında olumsuzluk kavramı genelde [me, ma] allomorflarının fiil kök, gövde ya da çatılarına eklenmeleriyle oluşur. Bunları zaman, zorunluluk, gereklilik, yetenek, öğüt ve söylenti gibi kavramları içeren kip allomorfları izler. Tüm fiil gruplarının bitiminde zorunlu olarak kişi allomorfları kullanılır. Bu kuralın tek istisnası üçüncü kişilerde kullanılmayan kişi morfemidir. Başka bir deyişle, bir fiil grubunun sonunda bir kişi allomorfı yoksa bu **olmayan** allomorf üçüncü şahıs kişi morfeminin yerini alır ve örneklerde (Ø) simgesiyle gösterilebilir.

Ancak, istisnai (kural dışı) bir kural olarak, geniş zaman olumsuz eylem öbeklerinde birinci tekil ve çoğul şahıslarda olumsuzluk eki için [me, ma] allomorfları kullanılsa da, öteki tekil ve çoğul kişiler için [mez, maz] allomorfları kullanılır. Örneğin:

Gel-ir-im. Gel-**me**-em. (Ortak /e-e/ ünlüleri kaynaşıp /e/ olur.)

Gel-ir-sin. Gel-**mez**-sin.

Gel-ir. Gel-**mez**.

Gel-ir-iz. Gel-**me**-/y/iz.

Gel-ir-sin-iz. Gel-**mez**-sin-iz

Gel-ir-ler. Gel-**mez**-ler.

**SORU SÖZCÜKLERİNİN TÜMCELERDE
KULLANILMASI**

Konuşan ya da yazan bir kişi olumlu ya da olumsuz tümcelerin içine bu tümcelerin yapısını değiştirmeden **özneyi, nesneyi, zarfları ve belirtenleri** soran soru sözcükleri yerleştirebilir. Yerleştirilen bu sözcükler, tümcelerin **ilk yapılarını** (olumlu ya da olumsuz) değiştirmez; sadece bu yapılara **soru kavramı** katarlar. Örneğin:

Bu soruya cevap vermek istiyor.

Kim bu soruya cevap vermek istiyor?

Bu soruya **kim** cevap vermek istiyor?

Dün okula gelmedi.

Kim dün okula gelmedi?

Dün **kim** okula gelmedi?

Dün okula **kim** gelmedi?

Ahmet okula gelmedi?

Ne zaman Ahmet okula gelmedi?

Ahmet **ne zaman** okula gelmedi?

Ahmet okula **ne zaman** gelmedi?

Ödevini yapmadın.

Niçin ödevini yapmadın?

Ödevini **niçin** yapmadın?

Ankara'ya gittin.

Neyle Ankara'ya gittin?

Ankara'ya **neyle** gittin?

Yarın gideceksiniz.

Yarın **nereye** gideceksiniz?

Yarın **nereye, neyle** gideceksiniz?

Yarın **nereye, neyle, kimle** ve **nasıl** gideceksiniz?

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Bir tümce içindeki temel gramatik (dilbilgisel) bölümleri bulmanın en kolay yolu bu bölümleri soran soru sözcüklerini belirlemektir. Başka bir deyişle, soru sözcükleri tümcelerdeki gramatik bölümleri genelle-yen düşünsel yapılardır. İnsan, zihninde oluşan çeşitli sorulara cevap-lar bulmaya çalışarak konuşur ve yazar. Bu nedenle, soru sözcükleri bir dilin en önemli unsurlarından biridir.

Aşağıda verilen tümcede bulunan temel kavramların altları çizilmiş ve bunları soran sorular çizgilerin altlarına yazılmıştır. Bunlar ve benzeri sorular basit tümcelerin dönüştürümü konusunda tekrar incelenecektir.

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle süpermarkete gitti.
kim? ne zaman? niçin? neyle? nereye? ne yaptı?

Kim dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle süpermarkete gitti?
Dün **kim** çocuklarına oyuncak almak için otobüsle süpermarkete gitti?
Dün çocuklarına oyuncak almak için **kim** otobüsle süpermarkete gitti?
Dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle **kim** süpermarkete gitti?
Dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle süpermarkete **kim** gitti?

Ne zaman Ayşe çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete gitti?
Ayşe **ne zaman** çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete gitti?
Ayşe çocuklarına oyuncak almak için **ne zaman** otobüsle markete gitti?
Ayşe çocuklarına oyuncak almak için otobüsle **ne zaman** markete gitti?
Ayşe çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete **ne zaman** gitti?

Niçin Ayşe dün süpermarkete otobüsle gitti?
Ayşe **niçin** dün otobüsle süpermarkete gitti?
Ayşe dün **niçin** otobüsle süpermarkete gitti?
Ayşe dün otobüsle **niçin** süpermarkete gitti?
Ayşe dün süpermarkete otobüsle **niçin** gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için **neyle** süpermarkete gitti?
Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için süpermarkete **neyle** gitti?
***Neyle** Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için süpermarket gitti?
*Ayşe **neyle** dün çocuklarına oyuncak almak için süpermarkete gitti?
*Ayşe dün **neyle** çocuklarına oyuncak almak için süpermarkete gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için **nereye** otobüsle gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle **nereye** gitti?

***Nereye** Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle gitti?

*Ayşe **nereye** dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle gitti?

*Ayşe dün **nereye** çocuklarına oyuncak almak için otobüsle gitti?

Yukarıda verilen ilk üç örnek paragrafta "kim", "ne zaman" ve "niçin" soru sözcüklerinin belirgin bir biçimde "gitti" fiil grubu hakkında soru sorduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, dördüncü ve beşinci paragraflarda kullanılan, başları yıldız (*) imleriyle işaretlenmiş "neyle" ve "nereye" soru sözcüklerini içeren, içinde mastarların da kullanıldığı sorularda kullanılması, bu soru sözcüklerinin "almak" mastarını mı yoksa "gitti" fiil grubunu mu ilgilendirdiği belirgin bir biçimde anlaşılmadığından, bu soru zarflarının mastarlardan **sonra** kullanılması çokanlamlılığı ortadan kaldırmak için gereklidir. Bu nedenle, başları yıldız (*) imli soru tümcelerini kullanmaktan kaçınmak gerekir.

♪ [mi?, mı?, mü?, mu?]

♪ [mi, mı, mü, mu] soru sözcükleri allomorfları olan sözcüklerdir ve kendilerinden önce kullanılan sözcüklerle ünlü uyumu sağlarlar. Bu tip soru tümcelerinde vurgu, ♪ [mi, mı, mü, mu] sözcüklerinden önce kullanılan sözcüklerin son hecelerindedir. Bunlar, tümceyi hem cevapları "evet, hayır" olan sorulara dönüştürmeye, hem de vurguladığı sözcük hakkında soru sormaya yararlar. Diğer soru sözcüklerinde olduğu gibi bunlar da (tümce başı hariç) hemen her gramatik öbekten sonra kullanılabilirler. Örneğin:

Ayşe **mi** dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete gitti?

Ayşe dün **mü** çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete gitti?

Ayşe dün çocuklarına **mı** oyuncak almak için otobüsle markete gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak **mı** almak için otobüsle markete gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için **mi** otobüsle markete gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle **mi** markete gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete **mi** gitti?

Ayşe dün çocuklarına oyuncak almak için otobüsle markete gitti **mi**?

Yukarıda verilen soru tümcelerinde özne "Ayşe" adıdır ve bu ad üçüncü kişi olduğundan "mi" sozcüğünün sonunda bir kişi allomorfu bulunmaz.

Di'li Geçmiş Zaman fiil öbeklerinde ♪[di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu] zaman allomorfları fiill kök, gövde ya da çatılarına eklendikten sonra bunlara kişi allomorfları eklenir. Bu fiil öbeklerini olumlu ya da olumsuz sorulara dönüştüren ♪ [mi, mı, mü, mu] soru sözcükleri ayrı yazılır.

Örneğin:

Git-ti-im mi?, Git-ti-in mi?, Git-ti mi? Git-ti-ik mi? Gi-ti-iñ-iz mi? Git-ti-ler mi?

Ne var ki, diğer soru öbeklerinde kişi allomorfları (üçüncü tekil ve çoğul öbekleri hariç) [mi, mı, mü, mu] soru sözcüklerine eklenir.

Örneğin:

Sey-er mi-/y/im? Sey-er mi-sin? Sey-er mi? Sey-er mi-/y/iz? Sey-er mi-siñ-iz? Sev-er-ler mi?

Gül-ü.yor mu-/y/um? Gül-ü.yor mu-sun? Gül-ü.yor mu? Gül-ü.yor mu-/y/uz? Gül-ü.yor mu-suñ-uz? Gül-ü.yor-lar mı?

Bekle-/y/e.cek mi-/y/im? Bekle-/y/e.cek mi-sin? Bekle-/y/e.cek mi? Bekle-/y/e.cek mi-/y/iz? Bekle-/y/e.cek mi-siñ-iz? Bekle-/y/e.cek-ler-mi?

Anla-mış mı-/y/im? Anla-mış mı-sin? Anla-mış mı? Anla-mış mı-/y/iz? Anla-mış mı-siñ-iz? Anla-mış-lar mı?

Çalış-ma.lı mı-/y/im? Çalış-ma.lı mı-sin? Çalış-ma.lı mı? Çalış-ma.lı mı-/y/iz? Çalış-ma.lı mı-siñ-iz? Çalış-ma.lı-lar mı?

Güven-e.bil-ir mi-/y/im? Güven-e.bil-ir mi-sin? Güven-e.bil-ir mi? Güven-e.bil-ir mi-/y/iz? Güven-e.bil-ir mi-siñ-iz? Güven-e.bil-ir-ler mi?

Bitir-e.mez mi-/y/im? Bitir-e.mez mi-sin? Bitir-e.mez mi? Bitir-e.mez mi-/y/iz? Bitir-e.mez mi-siñ-iz? Bitir-e.mez-ler mi?

Gör-müş mü/y/-dü-üm? Gör-müş mü/y/-dü-ün? Gör-müş mü/y/-dü? Gör-müş mü/y/-dü-ük? Gör-müş mü/y/-dü-üñ-üz? Gör-müş-ler mi/y/-di?

Oyna-ar mı/y/-d_i-ım? Unut-ur mu/y/-du-un? Sat-ar mı/y/-d_i? Gez-er mi/y/-d_i-ik? Sor-ar mı/y/-d_i-iñ-iz? Anla-ar-lar mı/y/-d_i?

Sor-a.cak mı/y/-d_i-ım? Uku-/y/a.cak mı/y/-d_i-ın? Gül-e.cek mi/y/-d_i? Üzül-e.cek mi/y/-d_i-ik? Küs-e.cek mi/y/-d_i-iñ-iz? Sat-a.cak-lar mı/y/-d_i?

Başar-a.bil-ir mi/y/-d_i-im? Başar-a.bil-ir mi/y/-d_i-in? Başar-a.bil-ir mi/y/-d_i? Başar-a.bil-ir mi/y/-d_i-ik?

Dur-ma.lı mı/y/-d_i-ım? Kaç-ma.lı mı/y/-d_i-ın? İncele-me-li mi/y/-d_i? Kurtar-ma.lı mı/y/-d_i-ik? Sus-ma.lı mı/y/-d_i-iñ-iz? Çek-me.li mi/y/-d_i-ler?

Tüm oluş gruplarında cevapları "evet, hayır" olan ♪ [mi, mı, mü, mu] allomorflu sorularda zaman ve kişi allomorflarını ♪ [mi, mı, mü, mu] allomorflarını izler:

Haklı mı-/y/ım? Haksız mı-/y/ım? Haklı mı/y/-d_i-ım? Haklı mı/y/-mış-ım? Haksız mı/y/-mış-ım? Ev-de mi/y/-d_i-in? Hasta mı/y/-d_i-ın? Durak-ta mı/y/-mış? Üzgün mü/y/-mü? Bitir-miş mi/y/-mış-ler? Bekliyor mu/y/-muş-uz? Sıra-da değil mi/y/-mış-iz? Hazır ol.a.cak-lar mı/y/-mış? Gel-e.mez mi/y/-mış-ler?

FİİLLERİ AD'A DÖNÜŞTÜREN YAPIM EKLERİ

[me, ma]: çalış-ma, öğren-me, bekle-me, uyu-ma, unut-ma, yalvar-ma, sakla-ma, pişir-me, üşü-me, düşün-me, aşın-ma, uyan-ma

[mek, mak]: yürü-mek, otur-mak, anla-mak, sev-mek, işit-mek, ağla-mak, bekleş-mek, ağlaş-mak, konuş-mak, uyuş-mak, çekiş-mek

[gi, gı, gü, gu, ki, k_i, kü, ku]: sev-gi, say-gı, sar-gı, gör-gü, sür-gü, sor-gu, ol-gu, duy-gu, vur-gu, et-ki, kat-kı, at-kı, tut-ku, kork-ku,

[iş, ış, üş, uş]: bak-ış, yalvar-ış, sat-ış, bekle-/y/iş, sür-üş, uyan-ış, otur-uş, anla-/y/iş, bekle-/y/iş, sun-uş, kapan-ış, gör-üş, dur-uş

[im, im, üm, um]: seç-im, al-ım, sat-ım, sür-üm, öl-üm, kal-ım, dur-um, duy-um, uy-um

[en.ek, an.ak]: seç-en.ek (se*çe***nek**) day-a-an.ak (da*ya***nak**)

[**in.ti, in.tı, ün.tü, un.tu, en.ti, an.tı**]: gez-in.ti, al-in.tı, gör-ün.tü, ku-un.tu, bekle-en.ti, sapla-an.tı, yaşa-an.tı, kaz-ın.tı, bul-un.tu

[**inç, inç, ünç, unç, enç, anç**]: sey-inç, öv-ünç, uta-anç, kaz-anç

Önceki konularda belirtildiği gibi, altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan ünsüzler, yeni heceler oluşturmak için, hecelerinden ayrılarak izleyen ünlülere eklenirler: bağ-ış (*ba*kış*), sun-uş (*su*nuş*), doğ-uş (*do*ğuş*)

Biri birini izleyen **kalin siyah** harflerle belirtilmiş olan özdeş ünlü ve ünsüzler birleşip tek ünlü ya da ünsüz olarak söylenip yazılırlar: Bek-le-en.ti (*bek*len*ti*), daya-an.ak (*da*ya*nak*), kork-ku (*kor*ku*)

Az işitilse de fiil ve eklerin özdeş **an-an** bölümleri birleşirler: uta-anç (*u*tanç*)

SIFATLARI AD'A DÖNÜŞTÜREN YAPIM EKLERİ

[**lik, lük, lük, luk**]: güzel-lik, çirkin-lik, iyi-lik, sorumlu-luk, geveze-lik, şı-marık-lık, küstah-lık, yaramaz-lık, saygısız-lık, sorumlu-luk, karamsar-lık, kötü-lük, tutarsız-lık, eylemsiz-lik, kaba-lık, aymaz-lık, düşkün-lük, konuşkan-lık, beceriksiz-lik, yumuşak-lık, sert-lik, isteksiz-lik

MASTARLAR

Tüm mastarlar fiil kök, gövde ve çatılarından yapılmış adlardır. Türkçede dört çeşit mastar vardır.

1. Fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen [mek, mak] allomoflari:

oku-mak, yüz-mek, yardım et-mek, konuş-mak, temizle-mek, oynamak, tart-mak, tartıl-mak, tartış-mak, kaç-mak, kaçın-mak, kaçış-mak sür-t-mek, sür-tün-mek, sür-tüş-mek, döv-mek, dövül-mek, dövün-mek dövüş-mek, çek-mek, çekil-mek, çekin-mek, çekiş-mek, at-mak, atılmak, atış-mak, çek-mek, çektir-mek, çekin-mek

2. Fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen [me, ma] allomorfları:

git-me, gel-me, çalış-ma, anla-ma, anlaş-ma, tart-ma, tartıl-ma, tartış-ma, gör-me, görül-me, görün-me, görüş-me, kaç-ma, kaçın-ma, kaçış-ma, gül-me, güldür-me, gülüş-me, sev-me, sevil-me, sevdire-me, se-viş-me, it-me, ittir-me, itil-me, itiş-me, bul-ma, buldur-ma, bulun-ma, buluş-ma, kır-ma, kırdır-ma, kırıl-ma, yap-ma, yapıl-ma, edil-me

3. Fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen ♪ [iş, ış, üş, uş] allomorfları:

gül-üş, bak-ış, kaç-ış, gör-üş, çök-üş, anla-/y/ış, bekle-/y/ış, özle-/y/ış, yalvar-ış, tüken-ış, düş-üş, yıkıl-ış, kurul-uş, kurtul-uş, diren-ış

4. Fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen ♪ [dik, dık, dük, duk, tık, tık, tük, tuk] allomorfları. Tüm mastar allomorfları çekim ekleridir:

gel-dik, oku-duk, bekle-dik, sat-tık, çalış-tık, anlaş-tık, kaç-tık, bekleş-tik, şakalaş-tık, yaklaş-tık, görüş-tük, buluş-tuk, oyna-dık, yap-tık

MASTARLAR NEREDE ve NASIL KULLANILIR

Mastarlar fiil kök, gövde ve çatılarına eklenen allomorflarla yapıldığı için fiillerin tüm özelliklerine sahiptir. Fiillerden önce kullanılan belirtili/belirtsiz nesneler, ad tamlamaları ve zarf öbekleri bunlardan önce de kullanılabilir ve mastarlarla beraber **ad (mastar) öbekleri** oluştururlar. Mastarların hiç biri zaman kavramı içermezler:

1(a). ♪ [mek, mak] mastarları ve mastarlarla yapılan ad öbekleri tümcede **özne** olarak kullanılabılır. Bu mastarların sonlarında ne **kişi allomorfları** ne de **zaman allomorfları** bulunur.

Yüz-mek sağlık için yararlıdır.

<u>özne</u>	<u>ad</u>	<u>edat</u>	
AÖ		<u>zarf öb</u>	<u>(sıfat) oluş</u>
			FÖ

Sigara iç-mek zararlıdır.

<u>bs nesne mastar</u>	
<u>özne</u>	<u>(sıfat) oluş</u>
AÖ	FÖ

Günde sekiz saat uyu-mak sağlıklı bir kişi için yeterlidir.

<u>zarf öb</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>mastar</u>	<u>ad öbeği</u>	<u>edat</u>	
	<u>özne</u>		<u>zarf öbeği</u>	<u>(sıfat) oluş</u>	
	AÖ			FÖ (yüklem)	

Bütün gün televizyon seyret-mek zaman kaybıdır.

AÖ (özne)

FÖ (yüklem)

Onu ikna et-mek kolay olmadı.

AÖ (özne)

FÖ (yüklem)

1(b). ♪ [mek, mak] mastarları “**yerine**” ve “**için**” edatlarından önce kullanıldıklarında beraberce zarf öbekleri oluştururlar:

(Biz) **ders çalış-mak yerine çarşı-da gezdik.**

özne

ad öbeği

edat

|

|

AÖ

zarf öbeği

zarf öbeği

fiil

FÖ (yüklem)

(Sen) **televizyon izle-mek yerine ödevini yap.**

özne

ad öbeği

edat

|

|

AÖ

zarf öbeği

b nesne

fiil

FÖ (yüklem)

Kimi öğrenciler **dersi dinle-mek yerine hayal kuruyor.**

b.sıfatı ad

ad öbeği

edat

|

|

özne

zarf öbeği

bs nesne

fiil

AÖ

FÖ (yüklem)

(Ben) **yeni bir araba al-mak için para biriktireceğim.**

özne

ad öbeği

edat

|

|

AÖ

zarf öbeği

bs nesne

fiil

FÖ (yüklem)

Herkes **cumhurbaşkanını gör-mek için ayağa kalktı.**

özne

ad öbeği

edat

|

|

AÖ

zarf öbeği

zarf

fiil

FÖ (yüklem)

(Sen) **yabancı dil öğren-mek için çok çalışmalısın.**

özne

ad öbeği

edat

|

|

AÖ

zarf öbeği

zarf

fiil

FÖ (yüklem)

Yukarıdaki ve aşağıdaki örneklerde **kalin** harflerle belirtilmiş bölümler **zarf öbekleridir**.

(Sen) **ben-i anla-mak için** dikkat-le dinle.

(Ben) **ıslanma-mak için** şemsiye-em-i aldım.

Öğretmen **ben-i daha iyi gör-mek için** gözlük-le-i-/n/i taktı.

(Biz) **otobüs-e yetiş-mek için** hep beraber koştuk.

1(c). ♪ [mek, mak] mastarları ile yapılan ad öbekleri “**iste**” ve “**zorunda**” sözcüklerinden önce de kullanılır:

(Ben) **Türkçe öğren-mek** istiyorum.

özne (bs nesne) ad öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Ben) **bulaşık-lar-ı yıka-mak** istemiyorum.

(Sen) **bu kitap-ı oku-mak** istiyor musun? (ki*ta*bı)

(Ben) **sen-i dinle-mek** istemiyorum.

(Ben) **çalış-mak** zorundaydım.

özne bs nese (ad öbeği) (zarf) oluş
AÖ FÖ (yüklem)

(Biz) **bekle-mek** zorundayız.

(Biz) **masrafı azalt-mak** zorundayız.

(Sen) **her gün traş ol-mak** zorunda mı-sın?

1(d). ♪ [mek, mak] mastarlarına ♪ [ten, tan] allomorfları eklenince zarf öbekleri oluşur:

(Sen) **yanlışlık yap-mak-tan** kaçınmalısın.

özne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Ben) **geceleyn yalnız dışarı/y/a çık-mak-tan** korkuyorum.

özne zarf zarf zarf (mastar-tan) zarf |
AÖ zarf öbeği fiil
FÖ (yüklem)

♪ [mek, mak] allomorflarıyla yapılan mastarlar ad tamlamalarında kullanılmaz. Yukarıda ve aşağıda **siyah** harflerle verilmiş bölümler **zarf öbekleridir**.

(Ben) **bulaşık yıka-mak-tan** bıktım.

(Ben) **bütün gün ev-de otur-mak-tan** sıkıldım.

(Ben) **üzül-mek-ten** kendim-i alamıyorum.

(Biz) **maç-a git-mek-ten** vazgeçtik.

(Sen) **yalan söyle-mek-ten** utanmıyor musun?

Çoğu öğrenci-ler **ödev yap-mak-tan** hoşlanmaz

(Sen) **hızlı araba sür-mek-ten** kaçınmalısın.

(Onlar) **gül-mek-ten** kırıldılar.

(Sen) **yardım iste-mek-ten** çekinme.

2(a). ♪ [me, ma] allomorfları bazı fiil kök ve çatılarına eklenerek bunları ad öbeklerine dönüştürür:

Bizim total ördek uç-ma-/y/ı denedi.

<u>özne</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)	

(Biz) çalış-ma-/y/ı erteledik.

<u>özne</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)	

Çalış-ma ertelendi.

<u>b nesne</u>	<u>edilgen fiil</u>
FÖ (yüklem)	

Hasan ödev yapma-/y/ı unuttu.

<u>özne</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)	

Ödev yapmak unutuldu.

<u>b nesne</u>	<u>edilgen fiil</u>
FÖ (yüklem)	

2/b). ♪ [me, ma] mastarları ad tamlamalarının **tamlayan ve tamlanan bölümlerinde** kullanılır. Bunların hem tamlayan hem tamlanan bölümlerinin sonlarına iyelik (sahiplik) kişi allomorfları eklenir ve tümcelerde ad öbeği olarak kullanılırlar:

(Ben-im) büro-/y/a gel-me-em biraz gecikebilir.

<u>tamlayan</u>	<u>zarf öb</u>	<u>tamlanan</u>		
	<u>özne</u>		<u>zarf</u>	<u>fiil</u>
	AÖ		FÖ (yüklem)	

(Ben) (sen-in) gerçeği söyle-me-en-i istiyorum.

<u>özne</u>	<u>tamlayan</u>	<u>b nesne</u>	<u>tamlanan</u>	
AÖ		<u>b nesne</u>		<u>fiil</u>
			FÖ (yüklem)	

Baba-am (ben-im) daha çok çalış-ma-am-ı istiyor.

<u>özne</u>	<u>tamlayan</u>	<u>zarf</u>	<u>zarf</u>	<u>tamlanan</u>	
AÖ		<u>b nesne</u>			<u>fiil</u>
			FÖ (yüklem)		

(Sen-in) daha çok çalış-ma-an baba-an-ı mutlu et-er.
 tamlayan zarf zarf tamlanan | |
 özne b nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

(Ben) banka-/n/in açıl-ma-/s/-n/ı bekliyorum.
 özne tamlayan tamlanan-/n/ı |
 AÖ b nesne fiil
 FÖ (yüklem)

(Ben) o-/n/un konus-ma-/s/-n/in bit-me-/s/-n/i bekledim.
 özne zincirleme ad tamlaması |
 AÖ b nesne fiil
 FÖ (yüklem)

Kuş-lar-ın öl-me-/s/i hepimiz-i üzdü
 ad tamlaması öb | |
 özne b nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

3(a). ♪ [ış, ış, üş, uş] allomorfı kullanılarak yapılan mastarlar, [me, ma] ile yapılanlar gibidir ve aynı anlamı taşırlar. Ancak, ♪ [ış, ış, üş, uş] allomorfı ile yapılan tamlamalar genellikle kalıplaşmış bazı tamlamalarda kullanılır.

Örneğin :

Fiyatların yüksel-me-/s/i (yüksel-ış-i) satıcıyı, düş-me-/s/i (düş-üş-ü) alıcıyı mutlu eder. Aşağıda ayraç içinde başlarına (*) yıldız imi koyulmuş mastarlar kullanılmayan mastarlardır:

Maç-in bit-ış (*bit-me) **düdük-ü.** (dü*dü*ğü)

Kurtul-uş (*kurtul-ma) **Savaş-ı.**

Bizans-in (*çok-me-/s/i) **çök-üş-ü.**

Uç-uş (*uç-ma) **koridor-u.**

Açıl-ış (*açıl-ma) (*konuş-uş-u) **konus-ma-/s/ı.**

Açıl-ış (*açıl-ma) **tören-i.**

Araba-/n/in (*çek-me) **çek-ış güç-ü.** (gü*cü)

Al-ış sat-ış (*al-ma sat-ma) **fiyat-lar-ı.**

Hırsız-in kaç-ış (*kaç-ma) **yön-ü.**

4(a). Fiil kök ve çatılarının sonlarına eklenen $\text{[dik, dık, dük, duk, tık, tık, tük, tuk]}$ allomorfları ad tamlamalarının tamlayan ve tamlanan bölümlerinde kullanılabilirler ve öteki ad ve mastar tamlamalarında olduğu gibi sonlarına kişi allomorfları alırlar. Bu allomorflarla yapılan tamlamalar hem ad öbeği hem sıfat tamlaması işlevi görürler. Örneğin:

(Ben) Ahmet-in deniz-de yüz-dük-ü-/n/ü gördüm.

özne	tamlayan	zarf öbeği	tamlanan-ü	
AÖ		b nesne		fiil
			FÖ	

Ahmet-in yaşa-dık-ı şehir çok kalabalık.

tamlayan	tamlanan	ad		
belirten	belirtilen	zarf (sıfat) oluş		
	özne		FÖ (yüklem)	
	AÖ			

Tüm mastarlar zaman kavramı içermezler. [Mek, mak] allomorfları eklenmiş mastarlar ne zaman kavramı içerirler ne de sonlarında kişi allomorfları kullanılır. Geriye kalan tüm mastarlar zaman kavramı içermezler de ad tamlamalarının hem tamlayan hem de tamlanan bölümlerine iyelik kişi allomorfları kullanılır:

Anne-em ben-im nere-ye git-tik-im-i bilmiyordu.

özne	tamlayan	zarf öb	tamlanan	
AÖ	ad tamlaması öb (b nesne)			fiil
		FÖ (yüklem)		

(Ben) Fatma-/n/in ne yap-tık-ı-/n/ı bilmiyorum.

özne	tamlayan	tamlanan	
AÖ	ad öbeği (b nesne)		fiil
		FÖ (yüklem)	

Onlar-in nere-de çalış-tık-lar-ı ben-i ilgilendir-me-i.yor.

tamlayan	zarf öb	tamlanan	b nesne	fiil
	özne		FÖ (yüklem)	
	AÖ			

[Dik] morfeminin allomorfları eklenmiş mastarlar, tamlayan bölümleri olmayan ad tamlamaları olarak da kullanılırlar. Örneğin:

(Ben) (~~ben-im~~) çok çalış-tık-ım için başardım.

(Sen) (~~sen-in~~) ev-e dön-dük-ün-de bunlar-ı yaza-ar-sın.

(O) (~~kendi-si/n/in~~) iyi ol-duk-u-/n/u söylüyor.

BELİRTENLER ve SIFATLAR

Türkçede sıfatlar "nasıl?" sorusuna, belirtenlerse "hangi?" sorusuna cevap veren sözcük ya da sözcük öbeklerdir. Örneğin, "bu", "şu", "o", "Ahmet'in", "kapının önünde duran", "bize bakan", "sokaktaki", "senin söz ettiğin", "sokakta oynayan" gibi dilsel diziler, içinde bulundukları tümcelerde "hangi?" sorusuna cevap veriyorlarsa, bunlar birer belirtendir (belirtme sıfatı). Örneğin, aşağıda siyah harflerle yazılmış sözcük kümelerini işittiğimizde "Hangi?" sorusunu sormaya gerek duymayız:

Bu araba, **şu** araba, **Ahmet'in** arabası, **benim** arabam, **senin** araban, **kapının önünde duran** araba, **beyaz** araba, **sokak-ta-ki** araba, **içinde iki kızın oturduğu** araba, **bir** araba, **her** kız, **bazı** kızlar, **hiç bir** çocuk, **birkaç** kişi, **tüm** insanlar. Hangi araba?

Bunların yanı sıra, zamirler de özne olarak kullanıldıklarında belirlilik kavramını içlerinde taşırlar. Bu nedenle bir kişi "Ben dün Ankara'ya gittim" dediğinde "Kim gitti?" diye sormayız. Şu halde "ben, sen, o, biz, siz, onlar" zamirleri ve tüm adlar özne olduklarında belirlilik kavramını içlerinde taşırlar. Öte yandan, bu zamirler ve adlar **nesne** olduklarında [i, ı, ü, u] belirten allomorflarını alırlar: "ben-i", "sen-i", "o-/n/u", "biz-i", "siz-i", "onlar-ı", Ahmeti, araba-/y/ı, tavşan-ı.

Yukarıda söz edilen bu ayrıntının basit tümcelerin ad öbeklerine dönüşümünde önemli bir rol aldıkları görülecektir.

AD TAMLAMALARI

Bir ad tamlamasının oluşması için iki ad öbeği gereklidir. Bir ad öbeği bir addan, bir zamirden, bir mastardan (infinitive), ya da **"belirten + belirtilen"** yapısına dönüşmüş **ad öbeklerinden** oluşabilir.

Ad tamlamaları yapılarına göre üç çeşittir; **"belirtili ad tamlamaları"**, **"belirtisiz ad tamlamaları"** ve **"takısız ad tamlamaları"**. Ad tamlamalarında bulunan ilk ad öbeğine "tamlayan", ikincisine "tamlanan" adı verilir. Bunlardan belirtili ad tamlamalarında birinci ad öbeğine işlevinden dolayı "belirten" (determiner), ikincisine "belirtilen" (determined) adı da verilebilir. Ancak, bunların anlamları dikkate alınırsa, birinci ad öbeğine "sahip olan" (possessor), ikinci ad öbeğine "sahip

olunan" (possessed) adları da verilebilir. Verilen bu terimlerin hepsini birden genelleyen sözcükler soru sözcükleridir:

"Kimin nesi?", "Neyin nesi?"

BELİRTİLİ AD TAMLAMALARI

okul-un duvar-ı (Neyin duvarı?)
neyin? nesi ?

ben-im okul-um (Kimin okulu?)
kimin? nesi?

çalış-ma-/n/in bit-me-/s/i (Neyin bitmesi?)
neyin? nesi?

deniz-e düşen kız-ın anne-/s/i (Kimin annesi?)
kimin? nesi?

deniz-e düşen kız-ın kurtarıl-ma-/s/ı (Kimin kurtarılması?)
kimin? nesi?

hırsız-lık-ın ne zaman yapıldık-ı (Neyin ne yapıldığı?)
neyin? nesi?

Yukarıda verilen ad tamlaması örneklerinden anlaşıldığı gibi, anlam-sal yönden tamlamaların birinci bölümleri "sahip olan", ikinci bölümleri ise "sahip olunan" kavramlarını içermektedir. Öte yandan, yukarıdaki ad tamlamalarından bazılarına "hangi?" sorusu sorulabildiği için, bu tamlamaların birinci bölümleri birer belirtendir. Yani, bir kişi "Ahmet'in arabası" dediği zaman ona "Kimin arabası?" diye sormanız yersizdir. Ya da "çalışmanın bitmesi" dediğinde, "neyin bitmesi" diye sormak gülünç olur.

Hangi duvar? Okulun duvarı.

Hangi okul? Benim okulum?

Neyin bitmesi? Çalışmanın bitmesi.

Hangi kızın annesi? Denize düşen kızın annesi.

Hangi kızın kurtarılması? Denize düşen kızın kurtarılması.

Neyin ne zaman yapıldığı? Hırsızlığın ne zaman yapıldığı.

Türkçedeki tüm ad tamlamaları yapısal yönden zincirleme ad tamlamalarına da dönüşerek bitimsiz (infinite) bir özellik de gösterirler. Örneğin aşağıdaki anlamsız ad öbeği bir zincirleme ad öbeğidir:

"sey-in sey-i-/n/in sey-i-/n/in sey-i-/n/in sey-i
zincirleme ad tamlaması öbeği (AÖ)

Yukarıdaki zincirleme ad öbeğini aşağıdaki gibi anlamlı bölümlere ayırarak da gösterebiliriz:

gençler-in spor yapma-sı → sahip olan + sahip olunan
yapması-nın önem-i → sahip olan + sahip olunan
önemi-nin anlaşılma-sı → sahip olan + sahip olunan
gerekir. → fiil grubu

Gençlerin spor yapmasının öneminin anlaşılması gerekir.
zincirleme ad tamlaması öbeği fiil
(özne) AÖ (yüklem) FÖ

Ad tamlamalarında zamirlerin yanı sıra, özel adlar, cins adları, ve mastarlar da kullanılabilir. Zamirler sadece ad tamlamalarının birinci bölümlerinde "sahip olan" olarak kullanılabilirler, "sahip olunan" bölümlerinde kullanılamazlar. Özel adlar, cins adları ve mastarlarla yapılan ad tamlamaları üçüncü şahıs "o" zamiri ile yapılan ad tamlamalarındaki gibidir.

Ad tamlamalarının "Kimin?, Neyin?" bölümüne eklenen iyelik kişi allomorfları:

ben-im (be*nim), **sen-in** (se*nin), **o-/n/lun** (o*nun), **biz-im** (bi*zim), **siz-in** (si*zın), **onlar-in** (on*la*rin), **oku-lun** (o*ku*lun), **sandalye-/nlin** (san*da*le*ye*nin), **görüŖme-/nlin** (gö*rüŖ*me*nin)

Ad tamlamalarının "Nesi?" bölümünde kullanılan allomorflar:

Ben: (ben-im ne-/y/im) ♪ [im, ım, üm, um, em, am]

(Ben-im) **ey-im**, (ben-im) **sepet-im**, (ben-im) **oku-lum**, (ben-im) **gül-üm**, (ben-im) **bekleyiŖ-im**, (ben-im) **sorun-um**, (ben-im) **kız-ım**

Yukarıdaki ad tamlamalarındaki "Nesi?" bölümlerinde bulunan adların

son fonemleri birer ünsüzdür. Hecceleme kuralına göre bu ünsüzler hecelerinden ayrılarak izleyen kişi allomorflarının ilk ünlüleriyle birleşirler:

ben-im ey-im, ben-im sepet-im, ben-im okul-um, ben-im gül-üm, ben-im bekleyiş-im, ben-im sorun-um, ben-im kız-ım, ben-im ad-ım.

Ad tamlamalarının "nesi" bölümündeki adlar birer **ünlü** ile sonlanıyorlarsa, birer ünlü ile başlayan [im, ım, üm, um, em, am] kişi allomorfları ile birleştiklerinde, ad'ın ünlüsü ile kişi allomorflarının ünlüleri **özdeş** ve **ortak** oldukları için kaynaşarak **tek** ünlü olarak söylenip yazılırlar. Kaynaşan bu ünlüler **siyah** harflerle gösterilmiştir:

(ben-im) deri-im (be**nim* / de**rim*), (ben-im) araba-am (be**nim* / a**ra***bam*), (ben-im) baba-am (be**nim* ba**bam*), (ben-im) sürü-üm (be**nim* sü**rüm*), (ben-im) soru-um (be**nim* so**rum*), (ben-im) konuşma-am (be**nim* / ko**nuş***mam*), (ben-im) bekleme-em (be**nim* / bek**le***mem*)

Ad tamlamalarının her iki bölümünün sonlarında ("mek-mak" masterları hariç) aynı kişiyi temsil eden birer **iyelik kişi** (possessor personal) allomorfu bulunur. Bu nedenle, ikinci bölümdeki iyelik kişi allomorfları birinci bölümdeki "ben" morfemi ve "im" allomorfunun her ikisinin birden anlamını içerdiğinden, "ben-im" sözcüğü konuşan kişi tarafından gerekli görülürse vurgulamak için kullanılır. Yani, bir kişinin "araba-am" demesi zaten "ben-im arabam" demektir. **Zamirlerle** yapılan tüm ad tamlamalarında bu kural geçerlidir. **Adlarla** yapılan tamlamalarda ise tamlamanın her iki bölümündeki adların ya da masterların kullanılması zorunludur.

Sen: (sen-in ne-/y/in) ♪ [in, ın, ün, un, en, an]

Birer **ünsüzle** sonlanan adlar:

(Sen-in) dil-in, (sen-in) kâr-ın, (sen-in) göz-ün, (sen-in) okul-un

Birer **ünlüyle** sonlanan adlar:

(Sen-in) araba-an (a**ra***ban*), (sen-in) baba-an (ba**ban*), (sen-in) tencere-en (ten**ce***ren*), (sen-in) yaka-an (ya**kan*), (sen-in) uyku-un

O: (o/n/un ne/**/s/i**) **♪** [i, ı, ü, u]

Birer **ünsüzle** sonlanan adlar:

(onun) **ev-i**, (onun) **gözler-i**, (onun) **söz-ü**, (onun) **oku-l-u**

Birer **ünlüyle** sonlanan adlar:

(onun) **yenge-/s/i**, (onun) **baba-/s/ı**, (onun) **yaka-/s/ı**, (onun) **görgü-/s/ü**, (onun) **uyku-/s/u**, (onun) **korku-/s/u**, (onun) **su-/y/u**

Aşağıdaki tabloda üçüncü kişi zamirleri ve adlarla yapılan ad tamlamalarının allomorfları görülebilir. Aşağıdaki tablodaki "ü" bir ünlü ile sonlanan bir adı ya da zamiri, "üs" ise bir ünsüz ile sonlanan bir adı simgelemektedir:

<u>kimin?, neyin?</u>	<u>nesi?</u>	<u>örnek</u>
üs-[in, ın, ün, un]	üs-[i, ı, ü, u]	Jack-in oku-l-u
üs-[in, ın, ün, un]	ü-/s/i, /s/ı, /s/ü, /s/u]	Jack-in araba-/s/ı
ü-/n/in, /n/ın, /n/ün, /n/un]	üs-[i, ı, ü, u]	perde-/n/in kumaş-ı
ü-/n/in, /n/ın, /n/ün, /n/un]	ü-/s/i, /s/ı, /s/ü, /s/u]	Ayşe-/n/in anne-/s/ı

Örneğin:

o-/n/un kalem-i (o***nun** / ka*le*mi); köy-ün deli-/s/i (kö***yün** / de*li*-si); ev-in kedi-/s/i (e***vin** / ke*di*sı); tümce-/n/in son-u (tüm*ce***nin** / so*nu); oku-l-un şarkı-/s/ı (o*ku***lun** / şar*kı*sı); deli-/n/in gül-me-/s/i (de*li***nin** / gül*me*sı); çalış-ma-/n/ın sonuç-u (ça*lış*ma***nın** / so*nu*cu); ağla-ma-/n/ın neden-i (ağ*la*ma***nın** / ne*de*ni); kız-ın güzellik-i (kı***zın** / gü*zel*li*ğ*ı*)

(biz): [im-iz, ım-ız, üm-üz, um-uz, em-iz, am-ız]:

biz-im oku-l-um-uz (bi***zim** / o*ku*lu*muz); biz-im tencere-em-iz (bi***zim** / ten*ce*re*miz); biz-im baba-am-ız (bi***zim** / ba*ba*mız); biz-im köy-üm-üz (bi***zim** / kö*yü*müz); biz-im sorun-um-uz (so*ru*nu***muz**), biz-im bahçe-em-iz (bah*çe***miz**), biz-im anlaş-ma-am-ız (an*laş*ma***mız**).

(siz): [in-iz, ın-ız, ün-üz, un-uz, en-iz, an-ız]:

siz-in davul-un-uz (si***zin** / da*vu*lu*nuz); siz-in araba-an-ız (a*ra*ba*-**nız**); siz-in kız-ın-ız (kı***zı*nız**); siz-in kafa-an-ız (ka*fa***nız**), siz-in bah-çe-en-iz (si***zin** / bah*çe*niz); siz-in torba-an-ız (tor*ba***nız**); siz-in ko-nuş-ma-an-ız (ko*nuş*ma***nız**). siz-in bekleme-en-iz

(**onlar**): [i, ı, ü, u] ya da ([ler-i, lar-ı]):

onlar-ın okul-u (on*/a***rin** / o*ku*lu); onlar-ın çiçek-le-r-i (on*/a***rin** / çi*çek*le*rı); onlar-ın konuş-ma-lar-ı (on*/a***rin** / ko*nuş*ma*la*rı); onlar-ın anne-/s/i (on*/a***rin** / an*ne*sı); onlar-ın kedi-/s/i (on*/a***rin** / ke*di*sı)

BELİRTİSİZ AD TAMLAMALARI

Belirtisiz ad tamlamaları ad tamlamalarının her iki tarafında da adlar kullanılarak yapılır. Zamirlerle belirtisiz ad tamlamaları yapılamaz. Bu tip tamlamaların birinci bölümündeki adlar takısız olarak kullanılır. İkinci bölümlerinde ise eğer ad bir ünsüzle sonlanıyorsa ünlü uyumuna göre **♪** [i, ı, ü, u] allomorflarından birisi eklenir. Eğer bu adlar ünlülerle sonlanıyorsa bu ünlülerle, **♪**[i, ı, ü, u] ünlüleri arasına /s/ bağdaştırıcıları konur.

Örneğin:

Ne çanta-/s/ı? (**ne** / çan*ta*sı); Okul çanta-/s/ı (o***kul** / çan*ta*sı); Ne soru-lar-ı? (**ne** / so*ru*la*rı); Sınav soru-lar-ı (sı***nav** / so*ru*la*rı); öğrenci kavga-/s/ı (ög*ren***ci** / kav*ga*sı); otomobil yarış-ı (o*to*mo***bil** / ya*rı*şı); insan hak-lar-ı (in***san** / hak*la*rı); Ne reçel-i? Elma reçel-i (el***ma** / re*çe*li); Ne kaza-/s/ı? (**ne** / ka*za*sı); Araba kaza-/s/ı (a*ra*ba / ka*za*sı); kalem kutu-/s/u (ka***lem** / ku*tu*su); kış bahçe-/s/i (**kış** / bah*çe*sı); işsizlik sorun-u (iş*siz***lik** / so*ru*nu); yaz eğlen-ce-/s/i (**yaz** / eğ*len*ce*sı); güneş gözlük-le-r-i (gü***neş** / göz*lük*le*rı); patates salata-/s/ı (pa*ta***tes** / sa*la*ta*sı); hava kir-lilik-i (ha***va** / kir*li*li*ğ); baş ağrı-/s/ı (**ba***şağ*rı*sı); it dalaş-ı (**it** / da*la*şı); mürekkep leke-/s/i (mü*rek***kep** / le*ke*sı)

TAKISIZ AD TAMLAMALARI

Takisiz ad tamlamalarında takısız iki ad ardı ardına kullanılır.

Örneğin:

tahta kutu (tah**ta* / ku**tu*); **altın bilezik** (al**tin* / bi**le***zik*); **porcelain fincan** (por**se***len* / fin**can*); **demir kapı** (de**mir* / ka**pı*); **taş bina** (*taş* / bi**na*:); **plastik oyuncak** (plas**tik* / o**yun***cak*); **bakır tel** (ba**kır* / tel); **mermer heykel** (mer**mer* / hey**kel*); **kız arkadaş** (*kı***zar***ka***daş*); **erkek arkadaş** (er**ke***kar***ka***daş*); **gümüş para** (gü**müş* / pa**ra*); **tahta köprü** (tah**ta* / köp**rü*); **Beyaz Saray** (be**yaz* / sa**ray*)

Not: Yukarıdaki “kız arkadaş” ve “erkek arkadaş” “baş ağrısı” tamlamalarında altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan ünsüzler konuşmada hecelerinden koparak izleyen adın ilk ünlüsüyle birleşirler. **Sözcükler arasında** yapılan bu ünsüz-ünlü birleşmesine **ulama** adı verilir. Yapılan bu işlem, ad ve fiil kök, gövde ve çatılarının allomorflarla birleşmelerinde kullanılan ünsüz-ünlü birleşmesinin aynısıdır. Ancak, **ulama** terimi yalnız sözcükler arasında yapılanlar için kullanılır.

BASİT TÜMCELERİN ADLAŞTIRILIP TEMEL BASİT TÜMCE KALIPLARINA YERLEŞİMİ

İnsan mantığında doğuştan birincil bazal tümce oluşturma şablonu "özne" ve "yüklem" kümeleridir. Mantık ifade etmek istediği her tür tümceyi önce bu iki küme içine yerleştirir. Bu iki kümeden hangisinin önce hangisinin sonra nasıl kullanılacağına kişinin işitme organları vasıtasıyla belleğine yerleşen anadili düzeni karar verir. Bu nedenle, tümce yapma düzeni dilden dile farklılıklar gösterse bile, tüm dillerde yerleri değişik olan aynı mantıksal kalıplar kullanılır.

Türkçede basit ve karmaşık tümce dizilerinin şablonu üç türdür:

1. özne + zarf + zarf + geçişsiz eylem fiil grubu
2. özne + zarf + zarf + nesne + geçişli eylem fiil grubu
3. özne + zarf + zarf + oluş fiil grubu

Yukarıda verilen her tür tümce şablonu içinde bir "özne" kalıbı bulunur. Bu özne kalıpları bir **zamirden**, bir **özel addan**, bir **cins adından**, bir **mastardan** ya da basit bir tümceden **ad'a dönüşmüş** bir ad grubundan oluşabilir.

1. Geçişsiz Eylem Fiil Grubu:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

(Ben) dün saat sekiz-de koltuk-ta uyuyordum.
özne zarf zarf öbeği zarf öbeği geçişsiz eylem fiil grubu
yüklem

Fatma dün sınıf-ta ağlıyordu.
özne zarf zarf öbeği geçişsiz eylem fiil grubu
yüklem

Kuşlar ağaçların arasında uçuşuyorlar.
özne zarf öbeği geçişsiz eylem fiil grubu
yüklem

Sokakta koşan çocuk çamur-a düşecek.
ad'a dönüşmüş basit tümce zarf grubu geçişsiz fiil grubu
yüklem

2. Geçişli Eylem Fiil Grubu:

İki numaralı tümce dizisinde **geçişli bir eylem fiil grubu** bulunduğu için dizide bir de **belirtisiz** ya da **belirtili bir nesnenin** bulunması gerekir. Bu nesneler de, öznelere olduğu gibi, bir zamir, bir özel ad, bir cins adı, bir mastar ya da basit bir temel tümceden ad'a dönüşmüş bir ad grubu olabilir:

(Sen) ben-i hiç sevmiyorsun.
özne belirtili nesne zarf geçişli eylem fiil grubu
yüklem

Avcı bugün hiç tavşan avlayamadı.
özne zarf öb zarf belirtisiz nesne geçişli eylem fiil grubu
yüklem

(Ben) bir avcının tavşan avlamasını syrettim
özne ad'a dönüşmüş basit tümce (belirtili nesne) geçişli eylem fiil grubu
yüklem

3. Oluş Fiil Grubu:

Üç numaralı tümce dizisinde, diğer dizilerde olduğu gibi, özne bir zamir, bir özel ad, bir cins adı, bir mastar ya da basit bir tümceden ad'a dönüşmüş bir ad grubu olabilir. Bu tür tümcelerde eylem fiilleri yerine, içinde sonlarına zaman, kip, kişi allomorfları eklenmiş ad, sıfat ya da yer zarfları kullanılır.

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

(Ben) çok yorgundum.
özne zarf oluş grubu
yüklem

Ahmet dün okul-da değildi.
özne zarf zarf öbeği oluş grubu
yüklem

Bahçede basketbol oynayan çocuklar çok neşeliydi.
özne zarf oluş grubu
yüklem

Türkçede geçişsiz fiillerle oluşturulan fiil grupları, içlerinde ek olarak özneleri de barındırdığından, tek başlarına hem **yüklem** hem **tümcedirler**. Örneğin:

“Üşü-ü.yor-um”, “Saçmala-ı.yor-sun”, “Çalış-ı.yor-lar”.

Her tümce, uzun ya da kısa, iki temel unsurdan oluşur: **özne** ve **yüklem**. **Özne**, tümcenin **kim** ya da **ne** hakkında olduğunu söyler, **yüklem** ise **özne hakkında** gereken **tüm bilgileri** içerir. Örneğin:

Ahmet düştü. Çalış-ı.yor - uz.
özne yüklem FÖ özne
AÖ FÖ tümce

Ahmet dün yolda yürürken önüne bakmayıp kızlara baktığı için düştü.
özne yüklem
AÖ FÖ

Tarlada çalışan çocuk inekleri kovaladı.
(ad öb) özne yüklem
AÖ FÖ

(Ben-im) anne-em (ben-im) top oyna-ma-am-a kızdı.
(ad tamlaması) özne (ad tamlaması)-a |
AÖ zarf öb fiil
(FÖ) yüklem

Not: Bu kitapta ayraçlar içinde gösterilen (ben-im) gibi zamirler bu sözcükleri vurgulamak için kullanılır; gerekmedikçe kullanılmazlar. Ancak, yukarıda verilen son tümcede olduğu gibi, “benim annem” ve “benim oynamam” gibi ad tamlamalarında, Türkçenin özelliği gereği, “anne-em” ve “oyna-ma-am” sözcüklerindeki “em” ve “am” iyelik kişi

allomorfları “ben-im” kavramlarını taşıdıkları için “benim”, “senin”, “onun”, “bizim”, “sizin”, “onların” tamlayanları ad tamlamalarında gerekmedikçe kullanılmazlar. Bunların ad tamlamalarında ayraç içinde kullanılması, “annem” ve “gitmem” sözcüklerinin “benim annem” ve “benim gitmem” biçiminde ad tamlamaları olduğunun belirtilmesi içindir. Bu nedenle, yukarıdaki son örnek tümce aşağıdaki biçimde de yazılabilir:

Anne-em top oynama-am-a kızdı. (anne-em = ben-im anne-em)
(ad tamlaması) (ad tamlaması)-a | (oynama-am) = ben-im oynama-am)
özne zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Türkçede tüm tümceler, öteki dillerde olduğu gibi, özne ve yüklem gruplarından (AÖ + FÖ) oluşmuştur. **Mantık, tüm basit tümceleri de ad öbeklerine dönüştürerek bunları aynı AÖ + FÖ mantıksal yapısı içine yerleştirebilir.**

Daha önceki konularda değinilen **temel tümce** ile **basit tümce** kavramlarını birbirinden ayırmak gerekir.

Temel tümceler (kernel sentences) **düşünsel** yapıda **basit tümce-lerden önce** oluşturulan tümcelerdir. Basit tümceler ise (simple sentences) **gramatik** yapının oluşturduğu tümcelerdir. Örneğin:

Köpek kaçtı. Köpek karaydı.
özne yüklem özne yüklem
AÖ FÖ AÖ FÖ

Yukarıda verilen her iki tümce de temel tümcedir. Ancak mantık bu iki tümceyi bir anda “**kara köpek** (özne) **kaçtı** (yüklem)” biçiminde basit bir tümceye dönüştürür. Örneğin mantık, "Hangi köpek?" sorusunu düşünür düşünmez, "kara köpek" dönüşümünü yapar ve "kara köpek kaçtı" tümcesini oluşturur. Mantık bundan sonraki aşamalarda temel tümceleri değil, içinde tek **bir fiil** ya da **oluş** grubu bulunan **basit tümceleri** isterse zarflarıyla beraber “AÖ + FÖ” mantıksal tümce kalıbında kullanabilmek amacıyla ad öbeklerine dönüştürebilir.

Örneğin:

Ahmet'in bir kara köpeği var. ∪ Ahmet'in kara köpeği (ad tamlaması)

Ahmet'in kara köpeği kaçtı.

(ad tamlaması) özne yüklem
AÖ FÖ

Mantık, tümceleri oluşturmak için iki işlem yapar. Bunlardan birincisi basit tümceleri oluşturmak, ikincisi ise bu basit tümceleri gerektiğinde **adlaştırmaktır**. Dönüşüm kurallarına göre adlaştırılan bu basit tümceler, "özne + nesne + fiil" (geçişli fiil), "özne + fiil" (geçişsiz fiil), ya da "özne + oluş" yapılarında olan "AÖ + FÖ" mantıksal yapısı içine **"özne"** (AÖ) ya da **"nesne"** (AÖ) olarak yerleştirebilir.

Basit tümceleri adlaştırmak, insan zihni için etkileşimli (interactive) ve eşzamanlı bir işlemdir. Bu nedenle, basit tümceler düşüncede oluşurken, mantık aynı anda bunları adlaştıracaktır. Bu yüzden insan isterse bir basit tümce, isterse bu basit tümceyi adlaştırıp "özne+yüklem" tümce kalıbına yerleştirmek için (belirten + belirtilen) biçimine dönüştürür. Bu işlemi yapma dürtüsü "hangi?" sorusunun araştırılmasıyla başlar ve mantık bir basit tümceyi "hangi" sorusunu cevaplar biçime dönüştürür. Örneğin:

Bir çocuk sokakta koşuyordu. Bu çocuk düştü.

Hangi çocuk düştü? Sokakta koşan çocuk düştü.

belirten belirtilen fiil
özne yüklem

Mantık basit bir tümceyi "belirten + belirtilen" yapısının yanı sıra "tamlayan + tamlanan" yapısına da dönüştürebilir. Eğer basit bir tümce "özne + nesne + fiil" tümce kalıbında **özne** ya da **nesne** olarak kullanılmak istenirse, bu tümce "tamlayan + tamlanan" (ad tamlaması) yapısına da dönüştürülebilir. Türkçede isme dönüşmüş "tamlayan + tamlanan" yapısında tamlanan bölümlerinde kullanılan "♫ [me, ma]" ve "♫ [dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk]" mastar allomorflarıyla yapılan iki tür ad tamlaması vardır. Örneğin:

Şayet ad tamlaması **özne**, bazan da **nesne** olarak kullanılırsa "ad + V- ♫ "[me, ma]-iyelik kişi allomorfu" kullanılır: Örneğin:

Ben-im düş-me-em, sen-in düş-me-en, o/n/un düş-me-/s/i,
Ben-im koş-ma-am, sen-in koş-ma-an, o/n/un koş-ma-/s/ı
Biz-im düş-me-em-iz, siz-in düş-me-en-iz, o/n/-lar-ın düş-me-/s/i.
Biz-im koş-ma-am-iz, siz-in koş-ma-an-iz, o/n/-lar-ın koş-ma-/s/ı

Yukarıda verilen ad tamlamalarının **tamlayan** bölümlerinde bir zamirle beraber iyelik kişi ekleri kullanılır:

ben-im, sen-in, o-/n/un, biz-im, siz-in, o/n/-lar-in.

Bu tamlayan bölümlerinde, her zaman olduğu gibi, altları tek çizgilerle gösterilmiş "n", "z", ve "r" ünsüzleri hecelerinden ayrılarak izleyen allomorfun ilk ünlüsüyle birleşip sözel heceler oluştururlar:

ben-im (*be*nim*), sen-in (*se*nin*), biz-im (*bi*zim*), siz-in (*si*zın*), onlar-in (*on*la*rin*)

Tamlanan bölümlerindeki iyelik kişi allomorflarının altları çizilmiştir. Bu iyelik kişi allomorflarında **me**, **ma** allomorflarının son heceleri ünlü olduğundan, bunları izleyen **em**-iz, **am**-ız, **en**-iz, **an**-ız allomorflarının ilk ünlüleri ile kaynaşip tek ünlü olarak söylenirler. Bu arada **em**, **am** allomorflarının son sesizleri de hecelerinden ayrılarak **iz**, **ız** allomorflarının ünlüleriyle birleşirler.

Kısaca özetlenirse, **siyah** harlerle yazılmış ardı ardına gelen özdeş ünlüler birleşip tek ünlü olarak söylenip yazılır:

düş-me-em (*düş*mem*), düş-me-en (*düş*men*), koş-ma-am (*koş*mam*), dur-ma-an (*dur*man*)

em-iz, **en**-iz, **am**-ız, **an**-ız morfeplerinde de altları çizilmiş **m** ve **n** ünsüzleri de hecelerinde ayrılarak izleyen allomorfun ilk ünlüleriyle birleşirler.

Sayfa başında verilen örneklerin hepsi Türkçenin sözel yapısı tarafından aşağıdaki sözel hece yapılarına dönüşürler:

(*be*nim / düş*mem*), (*se*nin / düş*men*), (*o*nun / düş*me*si*)
(*be*nim / koş*mam*), (*se*nin / koş*man*), (*o*nun / koş*ma*si*)
(*bi*zim / düş*me*miz*), (*si*zın / düş*me*niz*), (*on*la*rin / düş*me*si*)
(*bi*zim / koş*ma*mız*), (*si*zın / koş*ma*nız*), (*on*la*rin / koş*ma*si*)

Ad tamlamalarının tamlayan bölümlerinde zamirler yerine **özel adlar**, **cins adları** ya da **mastarlar** kullanılırsa üçüncü kişi "o" zami-
rindeki gibi ad tamlamaları yapılır. Örneğin:

O-/n/un düş-me-/s/i, o-/n/un araba-sı, araba-/n/ın kaporta-/s/ı, söz-ün bit-me-/s/i, fiyat-lar-ın düş-me-/s/i, aşk-ın bit-me-/s/i, iş-in bit-me-/s/i, havuz-un dol-ma-/s/ı (ha*vu*zun / dol*ma*sı)

Zamirler ad tamlamalarının **tamlanan** bölümlerinde kullanılmaz.

Ahmet koşarken düştü. ∪ Ahmet'in koş-ar.ken düş-me-/s/i

Ahmet'in koş-ar-ken düş-me-/s/i kimse-/y/i ilgilendirmedir.

ad tamlaması

özne

AÖ

b nesne

FÖ (nesne)

fiil

Herkes ben-im koşar-ken düş-me-em-i seyretti.

özne

AÖ

ad tamlaması (b nesne)

yüklem (FÖ)

fiil

Şayet aynı basit tümce **nesne** olarak ya da **nasıl, niçin, nerede, ne, ne zaman, kaç kez**, gibi soru sözcükleriyle kullanılırsa bu kez ad tamlamasının tamlanan bölümünde ses uyumuna göre "♪ [dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk]-iyelik kişi allomorfu-♪ [i, ı, ü, u]" kullanılır.

Örneğin:

Fatma ben-im gel-dik-im-i gör-me-di. (be*nim / gel*di*ği*mi)

özne

ad tamlaması (b nesne)

fiil

yüklem

(Ben) sen-in düş-tük-ün-ü gör-me-di-im. (se*nin / düş*tü*ğü*nü)

özne

ad tamlaması (b nesne)

fiil

yüklem

Kimse o-/n/un ağla-dık-ı-/n/ı işit-me-di. (o*nun / ağ*la*dı*ğı*nı)

özne

ad tamlaması (b nesne)

fiil

yüklem

Biz Ahmet'in nasıl, nerede, neden düş-tük-ü-/n/ü bil-me-i.yor-uz.

özne

ad tamlaması (b nesne)

fiil

yüklem

(biz / ah*me*din / na*sıl / ne*re*de / ne*den / düş*tü*ğü*nü / bil*mi*yo*ruz)

Yukarıda verilen allomorflarda altları tek çizgilerle belirtilmiş olan /k/ fonemleri hecelerinden ayrılarak izleyen /i, ı, ü, u/ ünlüleriyle birleşince /ğ/ fonemine dönüşürler.

Yukarıda özetleri verilen temel basit tümce kalıpları görülmektedir. Aynı kalıplar içine yerleşebilmek amacıyla her tür basit tümcenin ad ve zarf öbeklerine dönüşerek basit tümceler içine nasıl yerleştikleri ayrıntılarıyla aşağıda verilmiştir.

AD ÖBEKLERİ OLUŞTURMA KURALLARI

Mantık belirli bazı dönüşüm kuralları kullanarak basit tümceleri, bunların zaman kavramlarını göz ardı ederek, belirtili ad tamlaması öbeklerine dönüştürebilir. Düşünce, bu işlemi spontane olarak basit tümceler düşüncede mevcut iken eş zamanlı olarak gerçekleştirir.

Türkçede basit bir tümce tümüyle bir ad öbeğine ya ♪ [me, ma], ya da ♪[dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük tuk] mastar allomorflarıyla dönüştürülebilir. Örneğin:

Kızlar tarlalar-da çiçek topluyor.

özne	zarf öb	bs nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)	

1. Kızlar tarlalarda çiçek topluyor. ∪ kızlar-ın tarlalar-da çiçek topla-ma-/s/ı
 tümce (ad tamlaması) AÖ

2. Kızlar tarlalarda çiçek topluyor. ∪ kızlar-ın tarlalar-da çiçek topla-dık-ı
 tümce (ad tamlaması) AÖ

Yukarıdaki 1 numaralı tümce ve benzerlerinde yapılan AÖ dönüşümü tümcelerde genelde **özne** olarak kullanılır:

Kızların tarlalar-da çiçek toplaması ben-i ilgilendirmiyor.

tamlayan	zarf öbeği	bs nesne	tamlanan		
	özne		b nesne		fiil
	AÖ		FÖ (yüklem)		

Yukarıdaki 2 numaralı tümce ve benzerlerinde yapılan AÖ dönüşümü ise tümcelerde genellikle **nesne** olarak kullanılır:

(Ben) kız-lar-ın tarla-lar-da çiçek topla-dık-ı/n/ı görmedim.

özne	tamlayan	zarf öbeği	bs nesne	tamlanan	
AÖ		(ad öbeği) b nesne			fiil
					FÖ

Türkçede etken yapılı tümceler edilgen yapıya dönüşünce özne düşüncede kalır ve **belirtili nesne** tümce başına geçer. Bu geçiş sü-

recinde belirtili nesne, belirlilik kavramı içeren [i, ı, ü, u] allomorfunu **yitirir**. Örneğin:

Polis **hırsız-ı** yakaladı. ∪ **Hırsız** yakalandı.

özne b nesne etken fiil b nesne edilgen fiil
AÖ FÖ (yüklem) FÖ (yüklem)

Görüldüğü gibi, edilgen yapıya dönüşen tümcede özne gibi görünen “hırsız” sözcüğü gerçekte [İ] morfemi **almamış** bir **belirtili nesne-dir**. Etken yapıdaki tüm tümceler edilgen yapıya dönüştüklerinde, tümce başına geçen belirtili nesneler [İ] morfemini taşımadıkları halde düşünsel olarak **belirtilidirler**. Bu nedenle bunların altına “belirtili nesne” sözcükleri yazılmıştır. Edilgen yapılı tümcelerde özne **olmadığı** için bu **tümceler** tümüyle fiil gruplarıdır (yüklemdir).

Kızların tarlalarda çiçek topladığı görülmedi.

belirtili nesne edilgen fiil
(yüklem) FÖ

Aşağıda verilen örnek tümce içinde altları çizilerek numaralandırılmış **üç ad** vardır. Verilen bu basit tümce, içinde bulunan her üç adı ayrı biçimlerde belirtecek şekilde **belirten + belirtilen** ad öbeklerine dönüştürebilir:

Kızlar tarlalarda çiçek topluyor.

1 2 3

1. **Kızlar tarlalarda çiçek topluyor.** ∪ **tarlalarda çiçek toplayan kızlar**
tümce belirten belirtilen
AÖ

Tarla-lar-da çiçek topla-/y/an kız-lar okul-a gelmedi.

zarf öbeği bs nesne sıfat | | |
belirten belirtilen | |
özne zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Tarla-lar-da çiçek topla-/y/an kız-lar ben-im öğrenci-ler-im-dir.

özne öbeği (ad tamlaması) oluş
AÖ FÖ (yüklem)

(Ben) tarla-lar-da çiçek topla-/y/an kız-lar-ı görmedim.

özne b nesne öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Tarla-lar-da çiçek topla-/y/an kız-lar cezalandırılmadı.

b nesne öbeği edilgen fiil
FÖ (yüklem)

2. Kızlar tarlalarda çiçek topluyor. ̐ kızlar-ın çiçek topla-dık-lar-ı tarlalar

belirten belirtilen
AÖ

(Ben) kız-lar-ın çiçek topla-dık-lar-ı tarla-lar-ı gezdim.

özne b nesne öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Kız-lar-ın çiçek topla-dık-lar-ı tarla-lar sulandı.

b nesne edilgen fiil
FÖ (yüklem)

Kız-lar-ın çiçek topla-dık-lar-ı tarla-lar bakımsızdı.

özne (sıfat) oluş
AÖ FÖ (yüklem)

3. Kızlar tarlalarda çiçek topluyor. ̐ kızların tarlalarda topladı-ı çiçekler

(Ben) kız-lar-ın tarla-lar-da topla-dık-ı çiçek-ler-i anne-em-e verdim.

özne b nesne zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Kız-lar-ın tarla-lar-da topla-dık-ı çiçek-ler harikaydı. (top*la*dı*ğ-ı)

özne öbeği (sıfat) oluş öb
AÖ FÖ (yüklem)

Kızların tarlalarda topladığı çiçekler öğretmen-e gönderildi.

(ad tamlaması öb) b nesne zarf öb edilgen fiil
FÖ (yüklem)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, **özneyi** belirten belirtme sıfatları “fiil+[en, an]”, geriye kalan adları belirten belirtme sıfatları “fiil-[dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk] biçimindedirler.

SORU SÖZCÜKLÜ AD ÖBEKLERİ

Soru sözcükleri içeren ad öbeği dönüşümlerini anlamak için aşağıda verilen tümceyi örnek bir basit tümce olarak ele alalım. Bu tümcedeki öğeleri soran soru sözcükleri, öğelerin altları çizgilerle çizildikten sonra çizgilerin altlarına yazılmıştır:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Ayşe çocuklarına bazı oyuncaklar almak için dün otobüsle markete gitti.

kim? kime? niçin? ne zaman? nasıl? nereye? ne yaptı?

Yukarıda verilen bu basit tümcenin **tümü** iki biçimde ad öbeğine dönüşürülebilir:

1. Ɔ Ayşe'nin çocuklarına bazı oyuncaklar almak için markete git-me-/s/i

2. Ɔ Ayşe'nin çocuklarına bazı oyuncaklar almak için markete git-tik-i

Yukarıdaki **bir** numaralı AÖ dönüşüm yapısı genellikle **özne**, bazen de **nesne** olarak kullanılırken, ikinci tip AÖ yapısı yalnız **nesne** olarak kullanılır:

Ayşe'nin bazı oyuncaklar almak için dün markete gitmesi beni ilgilendirmez.

belirten	zarf öbeği	belirtilen		
ad tamlaması özne		b nesne	fiil	
AÖ (özne)		FÖ (yüklem)		

(Ben) Ayşe'nin/in market-e yalnız git-me-/s/i-/n/i anlamıyorum.

özne	belirten	zarf öb	zarf	belirtilen	
AÖ	b nesne			fiil	
					FÖ (yüklem)

(Ben) Ayşe'nin bazı oyuncaklar almak için markete git-tik-i-/n/i görmedim.

özne	(b nesne) AÖ	fiil
AÖ	FÖ (yüklem)	

Fatma'nın market-e git-tik-i görülmemiştir.

(b nesne) AÖ	edilgen fiil
FÖ (yüklem)	

Biz-im sınıf-ta top oyna-ma-am-ız öğretmen-i kızdır-dı

ad tamlaması (özne)	b nesne	fiil
AÖ	FÖ (yüklem)	

Biz onlar-ın maç-ı kazan-ma-/s/i-/n/i bekle-i.yor-uz. (bek*li*yo*ruz)

özne	ad tamlaması	
AÖ	b nesne	fiil
FÖ (yüklem)		

Soru sözcüklü tamlamalar:

1. kim-in:

(Ben) kim-in market-e git-tik-i-/n/i bilmiyorum.

özne	(ad tamlaması öb)	b nesne	fiil
AÖ	FÖ (yüklem)		

2. kim-e:

(Onlar) biz-im kim-e oyuncak al-dık-ı.mız-ı bil-me-i.yor-lar. (bil*mi*yor*lar)

özne	ad tamlaması	öb	
AÖ	b nesne		fiil
FÖ (yüklem)			

3. kim:

Sen ben-im kim ol-duk-um-u bil-i.yor mu-sun?

özne	ad tamlaması	öb	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)	

4. niçin:

(Ben) Ayşe'/n/in niçin market-e git-tik-i/n/i bilmiyorum.

özne	(ad öbeği) b nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)

5. ne zaman:

(Ben) Ayşe'/n/in ne zaman market-e git-tik-i/n/i bilmiyorum.

özne	(ad öbeği) b nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)

6. nasıl:

(Ben) Ayşe-/n/in market-e nasıl git-tik-i/n/i bilmiyorum.

özne	(ad öbeği) b nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)

7. nere-/yle:

(Ben) Ayşe-/n/in nere-/yle git-tik-i/n/i bilmiyorum.

özne	(ad öbeği) b nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)

8. ne:

(Ben) Ayşe-/n/in ne yap-tık-ı-/n/ı bilmiyorum.

özne	(ad öbeği) b nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, içlerinde **soru sözcükleri** olan ad öbeklerinin hepsi “ad-iyelik + fiil-[MEK]-iyelik” tamlaması yapısındadır. Bu tamlamaların sonlarına ♪ [i, ı, ü, u] belirten allomorf-

ları eklendiğinde, bu tamlamalar belirtili ad tamlamaları olurlar ve tümcelerde belirtili nesne olarak kullanılırlar. Kısaca özetlersek:

Ben kim-in, nereye, ne zaman, niçin, nasıl, kimle git-tik-i-n/i bilmiyorum.

özne b nesne geçişli fiil grubu

yüklem

(Ben) onun gitme-/s/i-/n/i anlamıyorum.
özne b nesne geçişli fiil grubu
 yüklem

Onun gitmesi ben-i ilgilendirmez.
özne b nesne geçişli fiil grubu
 yüklem

Etken yapılı tümceler edilgen yapıya dönüştüğünde, belirtili nesneler tümce başına geçince bunlar belirtili olma özelliklerini sonlarına [i, ı, ü, u] belirten allomorflarını **almaksızın** devam ettirirler. Edilgen tümcelerde **özne olmaz**. Tümce başlarında bulunan sözcükler özne gibi görünseler bile bunlar [i, ı, ü, u] belirten ekleri **almamış belirtili** nesnelerdir. Verilen soru sözcüklü ad öbeklerini içeren tümceleri edilgen yapıya dönüştürürsek özne ortadan kalkar ve tümce bütünüyle **fiil grubu** (yüklem) olur:

(Ben) **kim-in market-e git-tik-i-/n/i** bilmiyorum. (etken tümce)

Kim-in market-e git-tik-i bilinmiyor. (*git**ti*ğI*)
 b nesne **edilgen fiil**
 FÖ (yüklem)

(Ben) **o-/n/un ne yap-tık-ı-/n/ı** bilmiyorum. (etken tümce)

Onun ne yaptığı bilinmiyor.
b nesne edilgen fiil
FÖ (yüklem)

Dönüşlü fiillerle yapılan tümceler edilgen yapıli fiillerden biraz daha değiştir. Bu tip tümcelerde **özne**, hem **özne** hem **nesne**dir:

Ağaçlar kendileri-/n/i beyaz-a bürüdü. (etken tümce)
özne b nesne zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ağaclar beyaz-a büründü. (dönüşlü tümce)
özne + b nesne zarf öb dönüşlü fiil
FÖ (yüklem)

(Ben)	yeni ay-ı	gördüm.	Yeni ay	göründü.
özne	b nesne	fiil	özne + nesne	dönüşlü fiil
AÖ	FÖ (yüklem)			FÖ (yüklem)

BASİT TÜMCELERİN ZARF ÖBEKLERİNE DÖNÜŞÜMÜ

Düşünce (reasoning) basit tümceleri **zaman**, **sebeup, amaç**, **neden**, **sonuç**, **hal**, **derece**, **yer**, **koşul** ve **karşıtlık** (rağmen) kavramları içerecek biçimde zarf öbeklerine dönüştürebilir.

Zarf öbekleri oluşturmak için ad ve ad öbeklerine eklenen **♪** [e, a], **♪** [de, da, te, ta], **♪** [den, dan, ten, tan] ve **♪** [le, la] allomorfları yanı sıra, ad ve ad öbeklerinin ardından **edatlar** da kullanılır.

Ad öbekleri ya tek bir **addan**, ya bir **zamirden**, ya bir **mastardan**, ya bir **ad tamlamasından**, ya da bir **sıfat tamlamasından** oluşabilirler. Sıfat tamlamaları bir sıfat ve addan oluşmakla beraber ikisi bir araya geldiğinde **ad öbekleri** oluştururlar.

Örneğin aşağıda kullanılan sözcüklerin ya da sözcük dizilerinin tümü tümcelerde ad olarak kullanılır.

Zamir: ben, sen, o, biz, siz, onlar.

Ad: Ahmet, Fatma, okul, ev, ağaç, iyilik, çapkınlık, deney, sevgi.

Mastar: yürümek, yürüme, yürüyüş, beklemek, bekleme, bekleyiş.

Ad tamlamaları: benim odam, senin kızın, onun çenesi, oda-/n/ın kapı-/s/ı, araba-/n/ın örtü-/s/ü, kuşlar-/ın öt-/üş-ü, biz-im çalış-ma-am-ız, Fatma'/n/ın ağla-ma-/s/ı, ben-im çalış-tık-ım.

Ad tamlamalarının tamlayan ve tamlanan bölümlerinde ad olduklarından dolayı mastarlar da kullanılır ve tümcelerdeki görevleri addır:

ben-im bekle-me-em, o-/n/un gel-me-/s/i, çalış-ma-/n/ın bit-me-/s/i, o-/n/un gül-üş-ü, maç-/ın başla-ma-/s/ı, güneş-/in doğ-uş-u, ben-im kork-tuğ-um, o-/n/un anla-dık-ı, biz-im gördüğ-ü.müz şey-/in hayalet ol-duk-u.

Sıfat tamlamaları da birer ad öbeğidir:

iki çocuk, bir adam, güzel bir manzara, masa-da-ki vazo, araba-da oturan iki kız, bahçe-de uçuş-an kuşlar, siz-in çalış-tık-ı.nız şirket-in müdür-ü.

ZAMAN

Düşünce (reasoning), basit tümcelere bazı zarf kavramları katmak için, basit tümcelerin fiil kök, gövde ya da çatılarına bazı morfemler ekler. Bu morfemler ve bunları izleyen zarflar beraberce yukarıda sözü edilen zarf kavramına dönüşmüş zarf öbekleri oluştururlar. Bu zarf öbekleri, mastarlar gibi hem zaman kavramı içermezler hem de mastarlar gibi kendilerine ait **öznel**, **nesnel** ve **zarflar** alabilirler. Bu öbeklerde kullanılan **“önce”** ve **“sonra”** zarfları, dönüşmüş zarf beklerine ait olduklarından **tümcelerin fiil gruplarının zamanlarını** etkilemezler:

1. Fiil- 🎵 [me-den, ma-dan] (önce) (zarf öbeği)

Verilen allomorflar basit tümcelere eklendiği zaman bu tümceleri “önce” kavramlı zarf öbeklerine dönüştürürler:

(Sen) ödey-in-i yap + önce ∪ (sen) ödey-in-i yap-ma-dan (önce)

(Sen) ödev-in-i yap-ma-dan (önce) okul-a git-me.

<u>özne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ		

(Ben) *ev-e gideceğim* + (önce) ∪ (ben) *ev-e git-me-den (önce)*

(Ben) ev-e git-me-den (önce) biraz meyve alacağım.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>bs nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

(Ben) tiyatro-/y/a gittim (önce) ∪ (ben) tiyatro-/y/a git-me-den (önce)

(Ben) tiyatro-/y/a git-me-den (önce) piyes-i okumuştum.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

Yukarıdaki tümcelerde ayraç içindeki sözcükler gerekmedikçe kullanılmaz. Görüldüğü gibi, “ödevini yapmadan önce”, “eve gitmeden önce”, “tiyatroya gitmeden önce” zarf öbeklerindeki “önce” zarfları “yap-ma” ve “git-me” mastarlarının zamanını belirler. Yüklem öbeklerindeki fiil grupları bundan etkilenmez. Örneğin:

Tren ben istasyona var-ma-dan (önce) kalkmıştı.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>geçişsiz fiil grubu</u>
AÖ	FÖ (yüklem)	

(Sen) cevap ver-me-den (önce) düşün.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>geçişli fiil grubu</u>
AÖ		FÖ (yüklem)

(Ben) unut-ma-dan (önce) o-/n/u defter-im-e yazacağım.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>geçişli fiil grubu</u>
AÖ				FÖ (yüklem)

2. Fiil-♪[dik-ten, dık-tan, dük-ten, duk-tan, tik-ten, tık-tan, tük-ten, tuk-tan] + sonra

Türkçede “fiil-♪[dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk]” allomorfları mas-tar üretirler ve tümcelerde hem ad tamlaması olarak kullanılırlar, hem de sonlarına adlarda olduğu gibi ♪ [ten, tan] allomorfları alabi-lirler. Aşağıda *italik* harflerle yazılmış bölümler, söz söylenmeden önce sözün düşüncede tasarlanmış biçimidir. Dönüşüm (↻) işare-tinden sonraki bölüm ise sözel yapıdır:

Ahmet ödevini bitirecek + sonra ↻ Ahmet ödevini bitir-dik-ten sonra

Ahmet ödevini bitirdi + sonra ↻ Ahmet ödevini bitir-dik-ten sonra

Ahmet ödevini bitirir + sonra ↻ Ahmet ödevini bitir-dik-ten sonra

Ahmet ödevini bitirmiş + sonra ↻ Ahmet ödevini bitir-dik-ten sonra

Ahmet ödev-i-/n/i bitir-dik-ten sonra yattı, yatacak, yatmıştı, yatmalı.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>zarf</u>				
AÖ		<u>zarf öbeği</u>	fiil	fiil	fiil	fiil
			FÖ (yüklem)			

Yağmur duracak + sonra ↻ yağmur dur-duk-tan sonra

(Biz) yağmur dur-duk-tan sonra yo-l-a çıkacağız. (yo*la)

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
AÖ			FÖ (yüklem)

(O) *duş yaptı* + sonra ↻ o duş yap-tık-tan sonra

(o) duş yap-tık-tan sonra yattı.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>
AÖ		FÖ (yüklem)

(Biz) konser bit-tik-ten sonra bir restoran-a gidelim.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>
AÖ			FÖ (yüklen)

3. fiil-İ [in.ce, in-ca, ün-ce, un-ca]

Basit tümcelerinde fiil kök ya da çatılarına eklenen bu allomorflar, eklendikleri fiillerin oluş anını ifade eden zarf öbekleri oluştururlar. Bu zarf öbekleri de öncekiler gibi zaman kavramı içermezler. Örneğin:

Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkar.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkacak.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıktı.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkmış.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkmalı.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkardı.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkmalıydı.
 Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkacakmış.
Öğrenciler zil çal-in.ca bahçeye çıkabilir.
 özne zarf öbeği zarf öbeği fiil

Düşüncede olan tüm basit tümceler zarf öbeklerine aynı biçimde dönüşürler:

Zil çalar. [in.ca] ∪ zil çal-in.ca
Zil çalacak. [in.ca] ∪ zil çal-in.ca
Zil çaldı. [in.ca] ∪ zil çal-in.ca
Sen okul-a gideceksin. [in.ce] ∪ sen okul-a git-in.ce

(Sen) okul-a git-in.ce öğretmen-in-i göreceksin. (gi***din***ce)
 özne zarf öbeği b nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

O ben-i gördü. [ün.ce] ∪ o ben-i gör-ün-ce

O ben-i gör-ün.ce gülümsedi.
 özne zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Öğretmen sınıf-a girer. [in.ce] ∪ öğretmen sınıf-a gir-in.ce

Tüm öğrenci-ler öğretmen sınıf-a gir-in-ce ayak-a kalk-ar. (a*ya***ğa**)
 özne zarf öbeği zarf öb fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Sen haber-i işiteceksin. [in.ce] ∪ sen haber-i işit-in.ce

(Sen) haber-i işit-in-ce mutlu ol-a.cak-sın.
 özne zarf öbeği sıfat (oluş)
 AÖ FÖ (yüklem)

Trafik ışık-lar-ı kırmızı-ya dönecek. [ün.ce] ∪ kırmızıya dön-ün.ce

(Biz) trafik ışık-lar-ı kırmızı-/y/a dön-ün.ce dur-ma.lı-/y/ız.

özne zarf öbeği fiil grubu
AÖ FÖ (yüklem)

4(a). fiil-*İ*[ir, ır, ür, ur, er, ar]-ken

Verilen allomorflar, şimdiki zaman, şimdiki zamanın hikâyesi (sürekli geçmiş zaman) kipleriyle yapılmış olan basit tümcelerın fiil kök ve çatılarına eklenince bunları **süreklilik** kavramlı zarf öbeklerine dönüştürürler.

Örneğin:

Hasan bahçe-de oyna-u.yor-du. [ar-ken] ∪ hasan bahçe-de oyna-ar-ken

Hasan bahçe-de oyna-ar-ken bir saat buldu.

özne zarf öbeği bs nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

*Ben ev-e gidiyorum. [er.ken] ∪ eve git-er-ken (gi*der*ken)*

(Ben) ev-e git-er-ken banka-/y/a uğrayacağım.

özne zarf öbeği zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Ben-im) ev-e giderken banka-/y/a uğra-ma-am gerekıyor.

| zarf öbeği zarf öbeği |
tamlayan özne tamlanan fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet kız-lar-a bak-ı.yor. [ar.ken] ∪ Ahmet kız-lar-a bak-ar-ken

Ahmet kız-lar-a bak-ar-ken çukur-a düşecek.

özne zarf öbeği zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

4(b). [KEN]

Verilen bu morfemin allomorfları yoktur ve oluş gruplarıyla “olduğum, olduğun, olduğu, olduğumuz, olduğunuz, oldukları zaman” anlamında kullanılırlar:

Ben ev-de-/ylim. [ken] ı ben ev-de/y/-ken (evde olduğum zaman)

Kimse sen-i ben ev-de/y/-ken aramadı

özne b nesne zarf öbeği geçişli fiil grubu
AÖ FÖ (yüklem)

Bu adam sinirli. [ken] ı bu adam sinirli/y/-ken

(Sen) bu adam sinirli/y/-ken (o-n/un) yan-ı-n/a yaklaşma.

özne zarf öbeği zarf öbeği geçişsiz fiil grubu
AÖ FÖ (yüklem)

(Sen) ev ödev-in-i ben bura-da/y/-ken yap.

özne b nesne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Sen) ben bura-da/y/-ken gürültü etme.

özne zarf öbeği bs nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Kedi sen mutfak-ta uğraş-ır.ken bütün süt-ü ıçtı

özne zarf öbeği b nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

5. ad-ı[den, dan, ten, tan] + beri

Yukarıda verilen allomorflar, bir ad ya da bir ad öbeğine eklendikten sonra “beri” edatı kullanılarak zarf öbekleri oluşturulur. Bu zarf öbekleri geçmişteki belirli bir zamandan bu yana anlamı taşır. Geçmişteki bir zamanı bildiren bu adlar tek bir addan ya da iki addan oluşabileceği gibi, bir ad öbeğinden de oluşabilir. Sözel yapı, ünlü ünsüz uyumuna göre bu ad ya da ad öbeklerine, verilen allomorflardan uygun olanını ekler ve bunlardan sonra “beri” edatı kullanılır. Örneğin:

(Ben) dün-den beri bir şey yemedim.

özne zarf öbeği edat | |
AÖ zarf öbeği bs nesne geçişli fiil grubu
FÖ (yüklem)

Kar geçen ay-dan beri yağmadı. (Geçen aydan beri kar yağmadı.)

özne zarf öbeği geçişsiz fiil grubu
AÖ FÖ (yüklem)

Türkçede zarf öbeklerinin tümcedeki yerleri bu öbeklere verilen öneme göre değişebilir. Zarf öbeği fiile ne kadar yakınsa o kadar

önem kazanır. Özne için de aynı durum geçerlidir. Özne de fiile ne kadar yakınsa o kadar önem kazanır.

Ben sen-i ilk gördüm.[andan beri] ∪ ben-im sen-i ilk gördük-üm-den beri

(Ben) sen-i (ben-im) ilk gördük-üm-den beri seviyorum.

özne | tamlayan tamlanan-den edat |
AÖ b nesne zarf öbeği geçişli fiil grubu
FÖ (yüklem)

(Ben) (ben-im) Amerika-dan dön-dük-üm-den beri hiç uçak-a binmedim.

özne zarf öbeği zarf zarf öb geçişsiz fiil
AÖ FÖ (yüklem)

6 (a). ad-♪ [e, a] + kadar (dek)

Yukarıda verilen allomorflardan birisi sözel yapı tarafından ünlü uyumuna göre seçilerek bir ad'a eklenir ve sonra "kadar" edatı kullanılır.

Sonlarına [e, a] allomorflarından biri eklenmiş adlardan sonra "kadar" ya da "dek" edatları kullanılınca bu diziler zarf öbeklerine dönüşür.

Örneğin:

(Ben) akşam-a kadar çalışmalıyım.

özne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Biz) gece yarısı-/n/a dek televizyon izledik.

özne zarf öbeği bs nesne geçişli fiil grubu
AÖ FÖ (yüklem)

6(b). fiil-♪[e.ne, a.na] + dek

Yağmur durdu. [o zamana dek] ∪ yağmur dur-a.na dek

(Biz) yağmur dur-a.na dek ev-de bekledik.

özne zarf öbeği zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Biz) gürültü bit-e.ne dek uyuyamadık.

özne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

7. Olumlu ve Olumsuz Geniş Zaman Kiplerinden Oluşan Zarflar

Olumlu ve olumsuz geniş zaman üçüncü kişi allomorfları içeren fiil grupları ardı ardına söylendiğinde “o anda” anlamı taşıyan ve zaman kavramı içermeyen zarf öbekleri oluştururlar. Örneğin:

gel-ir gel-mez, gör-ür gör-mez, gir-er gir-mez, işit-ir işit-mez

Fatma oda-/y/a gir-er gir-mez bir iskelet görecektir.

özne	zarf öbeği	bs nesne	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)	

Herkes haber-i işit-ir işit-mez gölüş-me-/y/e başladı.

özne	zarf öbeği	zarf öbeği	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)	

Hasan çakmak-ı yak-ar yak-maz bıyık-lar-ı tutuştu. (çak*ma*ğı)

özne	zarf öbeği	b nesne	fiil
		FÖ (yüklem)	

SEBEP (NEDEN)

Neden kavramlı zarf öbekleri oluşturmak için, fiil kök ya da çatılarının sonlarına ünlü ve ünsüz uyumuna göre [dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk] allomorflarından birisi ve iyelik kişi allomorfları eklenip ad tamlamaları oluşturulur ve bu tamlamalardan sonra “için” edatı kullanılır.

Örneğin:

öğretmen ben-i (Ben-im) ders-e geç gir-dik-im için cezalandırdı.

özne		ad tamlaması	edat	
AÖ	b nesne	zarf öbeği		fiil
		FÖ (yüklem)		

(Ben) sorular güç ol-duk-u için onlar-ın çok-u-/n/a cevap veremedim.

özne		ad tamlaması-/n/a		
AÖ	zarf öbeği	zarf öbeği	bs nesne	fiil
		FÖ (yüklem)		

(onlar) çok yağmur yağ-dık-ı için maç-a zaman-ı/n/-da varamadılar.

özne	zarf öbeği	zarf öb	zarf öb	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)		

Not: “gir-diğ-im”, “ol-duğ-u”, “çok-u-/n/a”, “yağ-dığ-ı” sözcüklerindeki altları çizilmiş /k/ sert ünsüzleri sözel yapı tarafından /ğ/ yumuşak ünsüzlerine dönüştürülür.

RAĞMEN (KARŞIN)

“Rağmen” ve “karşın” edatları ad ya da ad öbeklerine eklenen ♪ [e, a] allomorflarından sonra kullanılırsa “ama”, “fakat”, “ne var ki” kavramlı zarf öbekleri oluşur:

Yoğun bir sis vardı ama ∪ yoğun sis-e rağmen

(Biz) yoğun sis-e rağmen kara-/y/a ulaştık.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

Takım (~~takım-ın~~) çok iyi oynama-/s/ı-/n/a rağmen başaramadı.

<u>özne</u>	<u>tamlayan</u>	<u>zarf + zarf</u>	<u>tamlanan-a</u>	<u>edat</u>	
AÖ	<u>zarf öbeği</u>				<u>fiil</u>
FÖ (yüklem)					

Yukarıda verilen (~~takım-ın~~) tamlayanı kullanılmaz. Çünkü “oynama-/s/ı” tamlananındaki “/s/ı” eki “takım-ın” anlamını içerir. Örneğin “Ahmet bugün okula gelmedi, çünkü anne-/s/i hasta” denildiğinde “anne-/s/i” sözcüğü “Ahmet-in anne-/s/i” demektir. “Bu gün babam okula gelecek” denildiğinde “babam” benim babam demektir. Bu nedenle ad tamlamalarında sadece düşüncede var olan “ben-im”, “sen-in”, “o-/n/un”, “biz-im”, “siz-in” ve “onlar-in” tamlayanları kullanılmaz. Ancak, üçünü kişi tekil ve çoğul zamirleriyle yapılan tamlamalarda “onun baba-/s/ı” denildiğinde kimin babası olduğu belli olmadı için, “onun” tamlayanı yerine “Ahmet’in”, “Ayşe’nin” gibi özel adların kullanılması gerekli olur.

Verilen örnek tümcelerde “annem”, “okulum”, “babam”, “eviniz” tamlananları sırasıyla “benim annem”, “benim okulum”, “senin babam”, “sizin eviniz” anlamlarını içerdiğinden, “annem”, “okulum”, “babam” ve “eviniz” sözcükleri tek başlarına birer ad tamlamasıdır. Bu nedenle, bunların altlarına çizilen çizgilerin altlarına “ad tamlaması” ya da “ad öbeği (AÖ)” yazılmıştır.

“Halde” edatı da “rağmen” ya da “karşın” edatları yerine kullanılabilir.

Örneğin:

(Ben) koş-tuk-um halde otobüs-e yetişemedim.
 özne ad tamlaması edat | fiil
 AÖ zarf öbeği zarf öbeği
 FÖ (yüklem)

Fatma problem-i çöz-dük-ü halde iyi bir not alamadı.
 özne zarf öbeği bs nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet yağmur yağ-dık-ı halde şemsiye-/s/i-/n/i açmadı.
 özne zarf öbeği (ad tamlaması) b nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Yukarıdaki örneklerde “koştuk-um” (benim koştuğum), “şemsiye-/s/i” (kendisinin şemsiyesi) tamlamalarının tamlanan bölümleri ol-dukları için, bu bölümler tek başlarına ad tamlamalarının tümünü temsil ederler. Tamlayan bölümleri düşüncede kalır.

AMAÇ

Türkçede amaç kavramlı zarf öbekleri elde etmek için **istek** kipli basit tümcelere “**diye**” edatı, ya da ad öbeklerine “**için**” edatı eklenir.

İstek kipi içeren basit bir tümce kurmak için fiil kök, gövde ya da çatılarına [e, a] ve kişi allomorfları eklenir. Örneğin:

(Ben) yaz-a-/y/im. (Ben) gez-e-/y/im. (Ben) öğren-e-/y/im.
 (Sen) yaz-a-sın. (Sen) gez-e-sin. (Sen) öğren-e-sin.
 (O) yaz-sın. (O) gez-sin. (O) öğren-sin. (O) anla-sın.
 (Biz) yaz-a-/im. (Biz) gez-e-/im. (Biz) öğren-e-/im.
 (Siz) yaz-a-sın-ız. (Siz) gez-e-sin-iz. (Siz) öğren-e-sin-iz.
 (Onlar) yaz-sın-lar. (Onlar) gez-sin-ler. (Onlar) öğren-sin-ler.

Yukarıdaki örnek tümcelerde görüldüğü gibi, üçüncü tekil ve çoğul istek kipi eklerinde [e, a] allomorfları kullanılır. Sözel yapı, her zamanki gibi, birbirini izleyen değişik ünlüler arasına /y/ kaynaştırma ünsüzleri yerleştirir. Birinci kişi çoğul tümcelerinde ise kural dışı olarak /y/ bağdaştırma ünsüzü yerine /L/ ünsüzü kullanılır. Eğer çoğul birinci kişi için /y/ ünsüzü kullanılırsa fiil grubu birinci kişi olur.

a. diye:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

(O) (ben) içeri-/y/e gir-e-/y/im diye kapı-/y/ı açtı.

<u>özne</u>	<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>			
AÖ		<u>ad tümcesi</u>	<u>edat</u>			
		<u>zarf öbeği</u>		<u>b nesne</u>		<u>fiil</u>
						FÖ (yüklem)

(Ben) (ben-im) at-ım kaç-ma-/s/ın diye o-/n/u bir ağaç-a bağladım.

<u>özne</u>	<u>özne</u>	<u>fiil</u>				
AÖ		<u>ad tümcesi</u>	<u>edat</u>			
		<u>zarf öbeği</u>		<u>b nesne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>fiil</u>
						FÖ (yüklem)

Babam (Ben) İngilizce öğren-e-/y/im diye ben-i İngiltere-/y/e gönderdi.

<u>özne</u>	<u>zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
AÖ				FÖ (yüklem)

Yukarıdaki örneklerde gösterildiği gibi, “Ben içeriye gireyim”, “Be-nim atım kaçmasın”, “Ben İngilizce öğreneyim” tümceleri birer ad tümcesi olarak lullanıldıkları için bunlardan sonra “diye” edatı kullanılmış ve bu yöntemle amaç kavramlı zarf öbekleri oluşturulmuştur.

b. için:

Yukarıda verilen amaç kavramlı zarf öbekleri, “için” edatı kullanılarak da yapılabilir. Bu durumda, istek kipiyle yapılan tümce önce ad tamlamasına dönüştürülür, sonra da ardından “için” edatı kullanılır.

Örneğin:

(Ben) içeri-/y/e gir-e-/y/im. ∪ (ben-im) içeri-/y/e gir-me-em

(O) (Ben-im) içeri-/y/e girmem için kapı-/y/ı açtı.

<u>özne</u>	<u>ad tamlaması öbeği</u>	<u>edat</u>			
AÖ		<u>zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>		<u>fiil</u>
					FÖ (yüklem)

(Ben-im) at-ım kaç-ma-sın. ∪ (Ben-im) at-ım-ın kaç-ma-ma-/s/ı

(Ben) (ben-im) at-ım-ın kaçma-ma-/s/ı için onu bir ağaç-a bağladım.

<u>özne</u>	<u>zincirleme ad tamlaması</u>	<u>edat</u>			
AÖ		<u>zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
					FÖ (yüklem)

YER

Basit bir tümceyi yer kavramlı bir zarf öbeğine dönüştürmek için, basit tümce önce ♪ [dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk] allomorflarından birisi ve iyelik kişi ekli bir ad tamlamasına dönüştürülür. Daha önce de değinildiği gibi bu tip ad tamlamaları belirten olarak da kullanılır. Bu ad tamlaması "yer" adını belirtir. "Yer" adına da "e" eki eklenince hepsi birden bir yer zarfı oluşturur. Örneğin:

(Sen) bir yerde bir kitap buldun. ∪ sen-in kitap-ı bul-duk-un yer

(Sen) kitap-ı (sen-in) bul-duk-un yer-e koy. (bul*du*ğun)

özne		belirten	belirtilen	
AÖ			ad öbeği-e	
	b nesne		zarf öbeği	fiil
FÖ (yüklem)				

(Sen) (sen-in) iste-dik-in yer-e gidebilirsin.

özne	ad tamlaması-yer-e	
AÖ	zarf öbeği	fiil
FÖ (yüklem)		

(Sen) bir yer-e otur-mak istiyorsun. ∪ otur-mak iste-dik-in yer

(Sen) (sen-in) otur-mak iste-dik-in yer-e oturabilirsin.

özne	ad öbeği-yer-e	
AÖ	zarf öbeği	fiil
FÖ		

Not: ♪[dik, dık, dük, duk, tik, tık, tük, tuk] allomorflarında bulunan /k/ sert ünsüzleri kendi hecelerinden ayrılıp bir ünlü ile birleşecek olurlarsa sözel yapı tarafından /ğ/ yumuşak ünsüzlerine dönüştürülür.

YÖNTEM (TARZ) (NASIL?)

Basit bir tümceyi "yöntem" kavramlı bir zarf öbeğine dönüştürmek için, basit bir tümce önce [DİK] morfemi ekli bir ad tamlamasına dönüştürülür ve ardından "gibi" edatı kullanılır.

Örneğin:

(Ben) sana söyledim + gibi ∪ ben-im sana söyle-dik-im gibi

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

(Sen) o-/n/u (ben-im) sana söyle-dik-im gibi yapmalısın.

özne		ad tamlaması	edat	
AÖ	b nesne	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)				

(Onlar) *geldiler* + *gibi* ∪ (onlar_ı-in) *gel-dik-leṛ-i* gibi

(Onlar) (~~onlar_ı-in~~) *gel-dik-leṛ-i* gibi *giderler.* (Mustafa Kemal Atatürk)

özne	ad tamlaması	edat	
AÖ	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)			

(Sen) *istedin* + *gibi* ∪ (sen_ı-in) *iste-dik-in* gibi

(Sen) (~~sen_ı-in~~) *iste-dik-in* gibi *yap.*

özne	ad tamlaması	edat	
AÖ	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)			

SANKİ, GÜYA, SÖZÜM ONA

“Sanki” anlamlı zarf öbekleri oluşturmak için tüm kiplerin sonuna ♪ [miş, mış, müş, muş] allomorflarıyla kişi allomorfları eklenir ve arkasından “gibi” edatı kullanılır. Bu zarf öbekleri genellikle **doğru olmayan** bir varsayım kavramı taşır.

Örneğin:

Anlamış gibi görünüyor. (-) (Anlamamıştır, belki anlamıştır)

Bana aptalmışım gibi davranıyor. (-) (Aptal değilim.)

Hastaymış gibi yataktan kalkmıyor. (-) (Hasta değil.)

Beni tanıımıyormuş gibi davrandı. (-) (Beni tanıyordu.)

Hizmetçisiymişim gibi bana bağıırıyor. (-) (Hizmetçisi değilim.)

Yukarıdaki tümceler, basit tümceden zarf öbeklerine aşağıdaki gibi dönüşmüş olabilir:

O *sanki anladı.* ∪ anla-mış gibi

(Q) anla-mış gibi görünüyor.

özne	ad tümcesi	edat	
AÖ	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)			

Sanki ben deli-/y/lim. ∪ deli/y/-miş-im gibi

(Q) bana (ben) deli/y/-miş-im gibi davranıyor.

özne		ad tümcesi	edat	
AÖ	zarf öb	zarf öbeği	fiil	
FÖ (yüklem)				

Sanki Ahmet hasta. ∪ Ahmet hasta/y/-miş gibi

Ahmet hasta/y/-miş gibi yatak-tan kalkmıyor.

özne	ad tümcesi	edat		
AÖ	zarf öbeği	zarf öbeği	fiil	
FÖ (yüklem)				

Sanki Hasan beni tanımıyor. ∪ Hasan ben-i tanı-ma-ı.yor-muş gibi

Hasan ben-i tanı-ma-ı.yor-muş gibi davrandı.

özne			
AÖ	ad tümcesi	edat	fiil
zarf öbeği			
FÖ (yüklem)			

Sanki ben bir süpermenim. ∪ ben bir süpermen-miş-im gibi

Karım ben bir süpermen-miş-im gibi her şey-i yap-ma-am-ı istiyor.

özne	ad tümcesi	edat		
AÖ	zarf öbeği	ad tamlaması b nesne	fiil	
FÖ (yüklem)				

Sanki ben bir çocuk-um. ∪ ben bir çocuk-muş-um

(Sen) (ben) bir çocuk-muş-um gibi bana davranma.

özne	ad tümcesi	edat		
AÖ	zarf öbeği	zarf öb	fiil	
FÖ (yüklem)				

Sanki ben onun hizmetçisiyim. ∪ hizmetçi-/s/i/y/-miş-im gibi

(Q) (onun) hizmetçi-/s/i/y/-miş-im gibi bana bağırıyor.

özne	ad tümcesi	edat		
AÖ	zarf öbeği	zarf öb	fiil	
FÖ (yüklem)				

Aynı yapıya sahip bazı tümceler **doğru varsayımlı** olabilir:

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Bir şey yanıyor olabilir. ∪ bir şey yan-ı.yor-muş gibi

(Ben) bir şey yan-ı.yor-muş gibi bir koku alıyorum.

özne	ad tümcesi	edat		
AÖ	zarf öbeği	bs nesne		fiil
FÖ (yüklem)				

Sanırım bir soru sormak istiyorsun. ∪ bir soru sor-a.cak-mış-sın gibi

(Sen) bir soru sor-a.cak-mış-(sın) gibi görünüyorsun.

özne	ad tümcesi	edat	
AÖ	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)			

Sanırım sen bana kızdın. ∪ sen bana kız-mış-sın gibi

(Sen) bana kız-mış-(sın) (gibi) gör-ün-ü.yor-sun.

özne	ad tümcesi	edat	
AÖ	zarf öbeği		fiil
FÖ (yüklem)			

NEDEN ve SONUÇ

İki basit tümce neden ve sonuç bildirmek için ardı ardına kullanılabilir.

Örneğin:

(O) çok hızlı koş-u.yor-du. Kimse bu yüz-den ona yetiş-e.me-di.

özne	zarf	zarf	fiil	özne	zarf öbeği	zarf öb	fiil
AÖ		FÖ (yüklem)		AÖ		FÖ (yüklem)	

Verilen bu iki basit tümceden birincisi neden kavramlı bir zarf öbeği-ne dönüştürüldükten sonra, içindeki “bu yüzden” zarf öbeği çıkarılmış basit tümceyle beraber kullanılır:

O çok hızlı koşuyordu (bu nedenle) ∪ o kadar hızlı koş-u.yor-du ki

O kadar hızlı koşuyordu ki kimse ona yetiş-e.me-di.

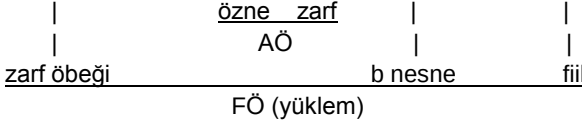
zarf öb	zarf	fiil	bağlaç	özne		
				AÖ		
zarf öbeği				zarf öb fiil		
FÖ (yüklem)						

Yük çok ağır-dı. İki at bile bu yüz-den araba-/y/ı çek-eme-di.

özne	zarf (sıfat) oluş	özne	zarf	zarf öbeği	b nesne	fiil
AÖ	FÖ (yüklem)	AÖ			FÖ	

Yük çok ağırdı (bu yüzden) ∪ yük o kadar ağır-dı ki

Yük o kadar ağır-dı ki iki at bile araba-/y/ı çek-eme-di.

DERECELENDİRME

Basit bir tümcede yüklem, ya öznenin bir eylemi nasıl, niçin, ne zaman, nerede yaptığını, ya da öznenin ne, nasıl olduğunu ve nerede ne zaman bulunduğunu söyler. Eylem bildiren tümcelerin içinde öznenin bir eylemi nasıl yaptığını bildiren hal zarfları, oluş bildiren tümcelerin içinde ise öznenin nasıl olduğunu bildiren niteleme sıfatları bulunur. Derecelendirme bu zarflar ve niteleme sıfatları hakkındadır.

Niteleme sıfatları ve hal zarfları üzerinde üç türlü derecelendirme yapılır: **Üstünlük derecesi**, **en üstünlük derecesi** ve **eşitlik derecesi**.

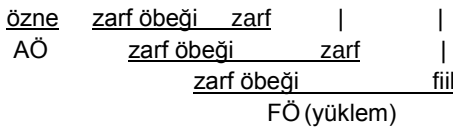
Türkçede hemen tüm niteleme sıfatları biçim değiştirmeden hal zarfları olarak kullanılabilir.

Üstünlük:

Üstünlük tartışması, iki basit tümcenin özneleri arasında yapılır. Üstünlüğü belirtmek için “özne-den” üstünlük zarf öbeği ikinci tümcenin öznesinden sonra kullanılır:

Sen hızlı koş-ar-sın. Ben daha hızlı koş-ar-ım.

(Ben) sen-den (daha) hızlı koş-ar-ım.

Yukarıda verilen tümcede görüldüğü gibi, “sen-den” sözcüğü bir zarf öbeği, “daha” sözcüğü “hızlı” zarfını etkileyen bir zarftır. Bu du-

rumda “sen-den”, “daha” ve “hızlı” zarfları ardı ardına gelerek beraberce bir zarf öbeği oluştururlar.

Fatma güzel-(dir). Ayşe daha güzel-(dir).

Ayşe Fatma-dan (daha) güzel(dir).

özne	zarf öbeği	zarf	
AÖ	zarf öbeği	(sıfat) oluş	
FÖ			

Uçak-la seyahat et-mek ucuz-dur. Otobüs-le seyahat et-mek daha ucuz-dur.

Otobüs-le seyahat et-mek uçak-la seyahat etmek-ten ucuz-dur.

mastar ad öbeği	mastar ad öbeği-den	
özne	zarf öbeği	(sıfat) oluş
AÖ	FÖ (yüklem)	

Ahmet okul-a gel-di. Ben okul-a daha erken gel-di-im.

(Ben) okul-a Ahmet-ten (daha) erken geldim.

özne		zarf öbeği	zarf	zarf	
AÖ	zarf öb	zarf öbeği		fiil	
FÖ (yüklem)					

Yukarıdaki örneklerde ayraç içinde verilen “daha” zarfları birer güçlendirici olarak kullanıldıklarından bunları kullanmak isteme bağlıdır. Bu nedenle Tümceler bunlar kullanılsa da aynı anlama gelir.

En üstünlük:

Üstünlük derecesi sıfat ve zarfların öncesine “en” zarfı koyularak yapılır:

Ahmet biz-im okul-um-uz-da en uzun boy-lu öğrenci-dir.

özne	ad tamlaması öb-da			
AÖ	zarf öbeği	zarf	sıfat öbeği	(ad) oluş
FÖ (yüklem)				

Çita hayvanlar içi/n/-de en hızlı koşan hayvandır

özne	ad tamlaması-de	zarf	zarf	sıfat	
AÖ	zarf öbeği	sıfat öbeği		(ad) oluş	
FÖ (yüklem)					

Eşitlik:

Eşitlik derecesi iki öznenin eylem ya da sıfatının eşit olduğunu bildirir için kullanılır:

Bir kedi bir köpek kadar hızlı koş-a.bil-ir.
özne ad edat |
AÖ zarf öbeği zarf fiil
FÖ (yüklem)

<u>Ben-im baba-am</u>	<u>sen-in baba-an</u>	<u>kadar</u>	<u>yakışıklı-dır.</u>
ad tamlaması öb	ad tamlaması öb	edat	
özne	zarf öbeği	(sıfat) oluş	
AÖ	FÖ (yüklem)		

ŞART (KOŞUL) TÜMCELERİ

Şart tümcelerinde özne olarak bir ad öbeği (AÖ), yüklem olarak bir fiil öbeği (FÖ), ve bu yüklem öbeğinin (FÖ) içinde bir zarf öbeği bulunur.

Fiil grupları içinde bulunan zarf öbekleri ya **doğru** varsayımlı ya da **doğru olmayan** varsayımlıdır. **Doğru** varsayımlı zarf öbekleri, içlerinde bulunan fiil ya da oluşların **olumlu** varsayıldığını, **doğru olmayan** varsayımlı fiil ya da oluş grupları, içlerinde bulunan fiil ya da oluşların **olumlu varsayılmadığını** ifade ederler.

Eğer zarf öbeklerindeki fiil ya da oluş grupları doğru varsayımıysa, fiil gruplarındaki fiiller Geniş Zaman, Gelecek Zaman, Dî'li Geçmiş Zaman yapılarında olabilirler. Eğer zarf öbeklerindeki fiil ya da oluş grupları doğru olmayan varsayımıysa, fiil gruplarındaki fiiller **Geçmiş Zamanın Hikâyesi** yapısında olur.

Doğru Varsayımli Fiiller İçeren Zarf Öbekleri ve Tümcelerin Fiil Grupları:

Fiillerle Yapılan Zarf Öbekleri (doğru varsayımlı):

1. (Sen) oku-(ur)-sa-an anla-ar-sın. (geniş zaman)
2. (Sen) oku-ur-sa-an anla-/y/a.cak-sın. (gelecek zaman)
3. (Sen) oku-du/y/-sa-an anla-dı-ın (anla-mış-sın-dır). (geçmiş zaman)

Oluş Fiilleriyle Yapılan Zarf Öbekleri (doğru varsayımli):

4. (O) iyi/y/-se oku|-a gel|-ir. (geniş zaman)
5. (O) iyi ol-ur-sa oku|-a gel|-e.cek. (gelecek zaman)
6. (O) iyi ol-du/y/-sa oku|-a gel-di (gel-miş-tir). (geçmiş zaman)

Fiillerle Yapılan Zarf Öbekleri (doğru olmayan varsayımli):

7. (Sen) oku-sa/y/-dı-ın anla-ar-dı-ın. (geçmiş zaman)

Oluş Fiilleriyle Yapılan Zarf Öbekleri (doğru olmayan varsayımli):

8. (O) iyi ol-sa oku|-a gel-ir-di. (geniş zaman) (İyi değil.)
9. (O) iyi ol-sa/y/dı oku|-a gel-ir-di. (geçmiş zaman) (İyi değildi.)

Yukarıda özetleri verilen şart tümcelerinin ayrıntılı şemaları aşağıdadır.

1.

Kedi (sen) kapı-y/ı açık bırak-ır-sa-an dışarı-y/a çık-ar.

özne doğru varsayılan zarf öbeği zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Yukarıda verilen tümcede önemsenen bölüm zarf öbeğidir. Eğer tümcede özne önemsenirse “kedi” öznesi fiile yakın olur:

(Sen) kapıyı açık bırakırsan kedi dışarıya çık-ar.

özne doğru varsayılan zarf öbeği FÖ (yüklem) zarf öbeği fiil
AÖ

Yukarıda şemaları verilen iki tümce anlamsal yönden özdeşdir, ancak aralarında özneye ya da zarf öbeğine verilen önem farkı bulunur.

2.

Ahmet (biz) davet et-er-se-ek gel-e.cek. (e*der*sek)

özne doğru varsayılan zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Sen) çalış-ır-sa-an başar-a.cak-sın. (ça*lı*şır*san)

özne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

3.

(Sen) Paris'e git-ti/y/-se-en Eyfel Kulesi-/n/i gör-müş-sün-dür.

özne doğru varsayımlı zarf öb b nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Sen) kapı-/y/ı açık bırak-tı/y/-sa-an kedi dışarı-/y/a çık-mış-tır.

özne | |
AÖ | |
doğru varsayımlı zarf öbeği zarf öbeği fiil
FÖ (yüklem)

Uçak-la git-ti/y/-se-ler (onlar) Ankara'/y/a var-mış-lar-dır.

özne | |
AÖ | |
doğru varsayımlı zarf öb zarf öbeği fiil
FÖ (yüklem)

(Sen) çalış-tı/y/-sa-an başar-mış-sın-dır.

özne zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

4.

(O) ev-de/y/-se kapı-/y/ı aç-ar.

özne doğru varsayımlı zarf öb b nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Verilen tümcede "O" zamiri, hem "ol" fiilinin öznesi, hem de "aç" fiilinin öznesi olduğu ve "O" zamiri aynı kişiyi temsil ettiğinden "aç-ar" fiili için aynı öznenin tekrar kullanılmasına gerek kalmaz. "aç-ar" zaten "o açar" demektir.

Ahmet iyi/y/-se toplantı-/y/a gel-ir.

özne doğru varsayımlı z.ö. zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

5.

(Biz) yarın hava iyi ol-ur-sa piknik-e git-e.cek-iz.

özne doğru varsayımlı zarf öbeği zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Biz) başarılı ol-ur-sa-ak madalya al-a.cak-ız.

özne doğru varsayımlı zarf öb bs nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

6.

Ahmet iyi ol-du/y/-sa maç-a git-miş-tir.

<u>özne</u>	<u>doğru varsayımlı zarf öb</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

(O) yüz-ü sap-sarı ol-du/y/-sa çok kız-mış-tır.

<u>özne</u>	<u>doğru varsayımlı zarf öbeği</u>	<u>zarf</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

7.

(Sen) İstanbul-a git-se/y/-di-in camiler-i gör-ür-dü-ün.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan varsayımlı zarf</u>	<u>öb</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)			

(Sen) oku-sa/y/-di-in adam ol-ur-du-un.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan varsayımlı zarf öb</u>	<u>oluş grubu</u>
AÖ	FÖ (yüklem)	

8.

(O) ev-de ol-sa kapı-/y/ı aç-ar-dı.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan zarf</u>	<u>öb</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)			

(O) baş-ı dert-te ol-sa ben-i ara-ar-dı.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan</u>	<u>zarf</u>	<u>öb</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ		FÖ (yüklem)			

9.

(Sen) dikkatli ol-sa/y/-di-in araba-/y/ı ağaç-a tosla-maz-di-in.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>zarf öb</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)			

Sen ben-im kız-ım ol-sa/y/-dı-ın sopa-y/ı yer-di-in.

<u>özne</u>	<u>doğru olmayan varsayımlı zarf öbeği</u>	<u>b nesne</u>	<u>fiil</u>
AÖ	FÖ (yüklem)		

(Sen) kafes-i açık bırak-sa/y/-d~~i~~-**ın** kuş uç-up git-er-di.

	özne		
	AÖ		
doğru olmayan varsayımlı zarf öbeği		zarf öb	fiil
FÖ (yüklem)			

(Ben) ödev-im-i bitir-se/y/-di-im git-ip yat-ar-dı-ım. (gi**dip*)
 özne doğru olmayan varsayımlı zarf öb zarf öb fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Çoğu konuşmacı ve yazarlar yukarıda verilen doğru olmayan varsayımlı zarf öbeklerinden [Dİ] allomorflarını çıkararak aynı tümceleri kursalar da anlamda bir değişiklik olmaz:

Oku-sa/y/-dı-ın anla-ar-dı-ın. = Oku-sa-an anla-ar-dı-ın.
 Geç gel-se/y/-di-im kız-ar-dı-ın. = Geç gel-se-em kız-ar-dı-ın.
 Dikkatli ol-sa/y/-dı-ın çarpmaz-dı-ın. = Dikkatli ol-sa-an çarpmaz-dı-ın.
 Erken başla-sa/y/-dı-ın bitir-ir-di-in.= Erken başla-sa-an bitir-ir-di-in.
 İyi ol-sa/y/-dı toplantı-/y/a gel-ir-di.= İyi ol-sa toplantı-/y/a gel-ir-di.
 (Sen-in) yer-in-de olsa-am bekle-er-di-im. Yer-in-de ols-sa/y/-dı-ım...

Yukarıda verilen şart tümcelerindeki fiiller **olumsuz** olursa tümcelerin hepsi olumsuzla döner fakat varsayımlar aynı kalır.

Örneğin:

Kedi (sen) kapıyı açık bırak-maz-sa-an dışarı-/y/a çık-maz.
 özne doğru olduğu varsayılan zarf öbeği zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet iyi değil-se toplantı-/y/a gel-mez.
 özne doğru olduğu... zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Kedi (sen) kapı-/y/ı açık bırak-ma-sa-an dışarı-/y/a çık-maz-dı.
 özne doğru olduğu varsayılan zarf öbeği zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet iyi ol-ma-sa toplantı-/y/a gel-mez-di.
 özne doğru varsayımlı zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

(Sen) Paris-e git-me-di/y/-se-en Eyfel Kulesi-/n/i gör-me-miş-sin-dir.
 özne doğru varsayımlı zarf öbeği b nesne fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

(Onlar) uçak-la git-me-di/y/-se-ler Ankara'/y/a var-ma-mış-lar-dır.
 özne doğru varsayılan zarf öbeği zarf öbeği fiil
 AÖ FÖ (yüklem)

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Ahmet iyi değil-se okul-a git-me-miş-tir.
özne doğru varsayılan z. ö. zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Θ) gömlek-i ütö-lü değil-se giy-me-miş-tir.
özne doğru varsayılan zarf öbeği fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet Paris-e git-me-se/y/-di Eyfel Kulesi-/n/i gör-e.mez-di.
özne doğru olmadığı varsayılan zarf öb b nesne fiil
AÖ FÖ (yüklem)

(Onlar) uçak-la git-me-se-ler-di toplantı-ya zaman-ın-da var-a.maz-lar-dı.
özne doğru olmadığı vars. zarf öb zarf öb zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Ahmet iyi ol-ma-sa/y/-dı okul-a git-mez-di.
özne doğru olmadığı varsayılan z. ö. zarf öb fiil
AÖ FÖ (yüklem)

Köpek aç ol-ma-sa/y/-dı biz-im yan-ı.mız-a gel-mez-di.
özne | ad tamlaması-a |
AÖ doğru olmadığı varsayılan z.ö zarf öbeği fiil
FÖ (yüklem)

TEMEL ANLAMSAZ ve SÖZEL ANLAMSAZ DİZİLER

Söz, bir insanın doğuştan başlayarak işitme organları yardımıyla belleğinde depoladığı fonemlerden, hecelerden, vurgulardan ve morfemlerden oluşur. Bu birimler içinde bulunan fonemler, heceler ve vurgular bir dilin ses sistemini oluşturur. Bu ses sistemi içinde anlam taşıyan morfemler bulunmazsa anlamlı sözler oluşmaz. Anlam en küçük anlamlı birimler olan morfemlerin sözel yapıya dönüştürülmesiyle ortaya çıkan sözel anlamsal dizilerdir. Bellekte depolanmış soyut düşünsel kavramlar olan morfemler söze dönüştürülmezlerse onları ne anlayabilir ne de yazabiliriz. Ancak, istenirse morfemler ayrı ayrı ardı ardına söylenip yazılabilir. Ardı ardına dizilen bu morfemlerin olduğu gibi dillendirilmesi Türkçenin sözel yapısına aykırı olduğu için, bunlar dillendirilirken sözel yapı tarafından yeniden biçimlendirilirler. Yeniden biçimlendirilmiş olan morfeim dizileri anlaşılırlar ve anlatımda söz dizileri kullanıldığında anlaşılırlar. Fonemler, heceler ve vurgular işitilir; söze dönüştürülmüş temel morfeimler hem işitilir hem anlaşılır.

Aşağıda verilen örneklerde söze dönüştürülmemiş temel morfemler, aralarına (-) tire işaretleri koyularak sırayla yazılmıştır. Sözel yapının fonemlerden, hecelerden, vurgulardan ve değiştirilmiş morfemlerden oluşturduğu işitilen ve anlaşılan yapı, ayrıca içinde heceler arasına yıldız (*) imleri koyularak verilmiştir. İlk tümceler, sözel yapıya **dönüştürülmemiş** temel anlamsal (morphemic) yapıyı, bunu izleyen ayrıca içinde bulunan normal harflerle yazılmış tümceler ise işitsel yapı içinde bulunan anlamsal yapıyı göstermektedir. Sözel yapının morfemik yapıya uyguladığı işlemler aşağıda gösterilmiştir.

1. Sözel yapı, **ünsüzlerle** sonlanan bazı morfem ya da allomorfların bu ünsüzlerini koparıp, izleyen allomorf bir ünlü ile başlıyorsa bu ünlü ile birleştirir. Kopan bu ünsüzlerin altları tek çizgilerle (n) işaretlenmiştir. Bunun yanı sıra, kopan bazı sert ünsüzler “/p/, /t/, /ç/, /k/”, izleyen allomorfun ilk ünlüsüyle birleşirken, bu sert ünsüzlerin muadili olan “/b/, /d/, /c/, /ğ/” yumuşak ünsüzlerine dönüştürülürler.

2. Bazı durumlarda morfemlerin son **ünlüleri**, izleyen morfem bir **ünlü** ile başlıyorsa bu ünlüler düşer. Düşen bu ünlülerin altları çift çizgilerle (a) işaretlenmiştir.

3. Bazı morfemlerin son ünlüleri, izledikleri allomorfların ilk ünlüleriyle **özdeş** ve **ortaktır**. Sözel yapı, bu iki özdeş ve ortak ünlünün ayrı ayrı ardı ardına söylenmesine izin vermediği için, bunları birleştirip tek ünlüye indirger. Tek ünlüye indirgenen ortak ünlüler “**a-a**”, “**e-e**”, “**i-i**”, “**ı-ı**”, “**ü-ü**”, “**u-u**” şekillerinde **kalin** harflerle belirtilmiştir.

4. Bazen bir **ünlü** ile sonlanan bir morfem, **değişik bir ünlü** ile başlayan bir allomorfa bağlanacak olursa bu iki ünlüyü bağdaştırmak amacıyla sözel yapı tarafından aralarına “/s/, /y/, /n/, /ş/” bağdaştırıcı ünsüzlerinden (glides) birisi yerleştirilir. Bağdaştırma ünsüzleri sözel yapı tarafından üretilmiş anlamsız ünsüzlerdir. Bunlar, ardı ardına gelen ünlülerin arasına girerek dengeli bir sözel geçiş sağlarlar.

FiİL VE OLUŞ GRUPLARINDA TEMEL ANLAMSAL ve SÖZEL ANLAMSAL DİZİLERİN GENİŞ ÖZETİ

5. Fiil grupları Türkçe tümcelerinin en önemli ve karmaşık yapılarıdır. Fiil gruplarında, baştaki fiil kök, gövde ve çatılarına ilaveten olumsuzluk, zaman, kip ve kişi allomorfları (ekleri) ardı ardına dizilirler.

Fiil kökleri bağımsız morfeimlerdir. Bu nedenle allomorfları olmaz. Öte yandan, fiil gövde ve çatılarında aynı anlama gelen değişik (ekler) allomorflar bulunur. Bu allomorflardan hangisinin kullanılacağını Türkçenin sözel yapısı belirler. Türkçede fiil **kök**, **gövde** ve **çatıları** fiil gruplarında öncelikli dizilerdir. Bunları olumsuzluk, zaman, kip ve kişi allomorfları izler.

Aşağıda verilen normal harflerle yazılmış ilk fiil grupları söze dönüşmemiş morfeim ve allomorfları göstermektedir. Bu morfeim ve allomorflar birbirinden (-) tire işaretleriyle ayrılmışlardır. Tirelerle işaretlenmiş bölümlerden her biri ayrı ayrı anlamlar taşırlar ve fiil gruplarının anlamlarını yansıtırlar. Bu morfeim ve allomorf dizileri düşüncede oluşmuş anlamlar içeren dizilerdir. Söze dönüşmedikçe anlamsal olarak kalırlar.

Türkçenin söz sistemi bu morfeim dizileri üzerinde bazı işlemler yaparak, örneğin altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan (r) gibi) ünsüzleri hecelerinden alarak izleyen allomorfun ilk ünlüsü ile birleştirirler. Bunun yanı sıra, bazı fiillerin son ünlüleri ile izleyen allomorfların ilk ünlüleri, ya da birbirini izleyen iki allomorftan birinin son ünlüsü ile izleyen allomorfun ilk ünlüsü **özdeş**tir. Bu **özdeş** ünlüler birbirini izleyen iki allomorfun **ortak** ünlüleridir. Bu **özdeş** ve **ortak** ünlüler Türkçenin ses sistemi tarafından tek ünlüye dönüştürülüp tek ünlü olarak söylenip yazılırlar. Örneğin: "oku-du-um" (o*ku*dum), bek-le-di-ik (bek*le*dik), bekle-e-iz (bek*le*riz), oku-u-uz (o*ku*ruz)...

Ayraçlar arasında gösterilmiş olan fiil gruplarında heceler birbirinden yıldız (*) imleri ile ayrılmışlardır ve bu hecelerden vurgulu olanlar **kalın** harflerle yazılmıştır. Dikkat edilirse sözel yapıyı gösteren ayraç içindeki hecelerin anlamsal yapıyı temsil eden dizilerden oldukça farklı olduğu görülecektir. Sözel yapı, sözel diziler oluştururken anlamsal yapıyı baz (temel) alır. Bu yüzden, sözü dinleyen kişi anlamsal yapının **tümünü** anlar. Sözel yapının baz morfeimik yapı üzerinde bazı değişiklikler yapmasının amacı, baz morfeimik yapının dil, dişler, dudaklar ve ses telleri yardımıyla akıcı ve uyumlu bir şekilde söylenmesini sağlamaktır.

Verilen örneklerde ayrıca fiil gruplarının olumlu (+), olumsuz (-), olumlu soru (+?) ve olumsuz soru (-?) biçimleri örneklerle verilmiştir.

Geniş Zaman

"ir-ır-ür-ur-er-ar" allomorfları geniş zaman ifade eder.

Ben → "im-im-üm-um-em-am" allomorfları "ben" anlamlıdır.

gel-ir-im (*ge*li*rim*) (+),
gel-me-em (*gel*mem*) (-),
gel-ir mi-/y/im? (*ge*liir / mi*yim*) (+?),
gel-mez mi-/y/im? (*gel*mez / mi*yim*) (-?)

al-ır-im (*a*li*rim*) (+)
al-ma-am (*al*mam*) (-)
al-ır mı-/y/im? (*a*liir / mı*yım*) (+?)
al-maz mı-/y/im? (*al*maz / mı*yım*) (-?)

gör-ür-üm (*gö*rü*rüm*) (+)
gör-me-em (*gör*mem*) (-)
gör-ür / mü-/y/üm? (*gö*rür / mü*yüm*) (+?)
gör-mez / mi-/y/im? (*gör*mez / mi*yim*) (-?)

oku-ur-um (*o*ku*rum*) (+)
oku-ma-am (*o*ku / mam*) (-)
oku-ur mu-/y/um? (*o*kur / mu*yum*) (+?)
oku-maz mı-/y/im? (*o*ku*maz / mı*yım*) (-?)

bekle-e-im (*bek*le*rim*) (+)
bekle-me-em (*bek*le*mem*) (-)
bekle-er mi-/y/im? (*bek*ler / mi*yim*) (+?)
bekle-mez mi-/y/im? (*bek*le*mez / mi*yim*) (-?)

başla-a-im (*baş*la*rim*) (+)
başla-ma-am (*baş*la*mam*) (-)
başla-ar mı-/y/im? (*baş*lar / mı*yım*) (+?)
başla-maz mı-/y/im? (*baş*la*maz / mı*yım*) (-?)

Sen → "sin-sın-sün-sun" allomorfları "sen" anlamlıdır

ge_l-ir-sin (ge***lir***sin) (+)
 ge_l-mez-sin (ge***mez***sin) (-)
 ge_l-ir mi-sin? (ge***lir** / mi*sin) (+?)
 (ge_l-mez mi-sin? (ge***mez** / mi*sin)) (-?)

a_l-ır-sın (a***lir***sın) (+)
 a_l-maz-sın (a***maz***sın) (-)
 a_l-ır mı-sın? (a***lir** / mı*sın) (+?)
 a_l-maz mı-sın? (a***maz** / mı*sın) (-?)

gö_r-ür-sün (gö***rür***sün) (+)
 gör-mez-sin (gör***mez***sin) (-)
 gö_r-ür mü-sün? (gö***rür** / mü*sün) (+?)
 gör-mez mi-sin? (gör***mez** / mi*sin) (-?)

büyü-ür-sün (bü***yür***sün) (+)
 büyü-mez-sin (bü*yü***mez***sin) (-)
 büyü-ür mü-sün? (bü***yür** / mü*sün) (+?)
 büyü-mez mi-sin? (bü*yü***mez** / mi*sin) (-?)

oku-ur-sun (o***kur***sun) (+)
 oku-maz-sın (o*ku***maz***sın) (-)
 oku-ur mu-sun? (o***kur** / mu*sun) (+?)
 oku-maz mı-sın? (o*ku***maz** / mı*sın) (-?)

bekle-er-sin (bek***ler***sin) (+)
 bekle-mez-sin (be*le***mez***sin) (-)
 bekle-er mi-sin? (bek***ler** / mi*sin) (+?)
 bekle-mez mi-sin? (bek*le***mez** / mi*sin) (-?)

uç-ar-sın (u***çar***sın) (+)
 uç-maz-sın (uç***maz***sın) (-)
 uç-ar mı-sın? (u***çar** / mı*sın) (+?)
 uç-maz mı-sın? (uç***maz** / mı*sın) (-?)
)

anla-ar-sın (an***lar***sın) (+)
 anla-maz-sın (an*la***maz***sın) (-)
 anla-ar mı-sın? (an***lar** / mı*sın) (+?)
 anla-maz mı-sın? (an*la***maz** / mı*sın) (-?)

Yukarıdaki ve aşağıdaki fiil gruplarında verilen "me, ma, mez, maz" allomorfları fiil gruplarını olumsuza, "mi, mı, mü, mu" allomorfları bunları soruya dönüştürür.

O → **Ø** Sıfır işareti, bu fiil grubunda kişi allomorfu olmadığını gösterir ve olmayan bu kişi morfemi üçüncü kişiyi temsil eder.

gel-ir (*ge***lir***) (+),
gel-mez (*ge/***mez***) (-),
gel-ir mi? (*ge***lir** / mī*) (+?),
gel-mez mi? (*ge/***mez** / mī*) (-?)

al-ır (*a***lir***) (+),
al-maz (*al/***maz***) (-),
al-ır mı? (*a***lir** / mī*) (+?),
al-maz mı? (*al/***maz** / mī*) (-?)

yürü-ür (*yü***rür***) (+),
yürü-mez (*yü***rür*****mez***) (-),
yürü-ür mü? (*yü***rür** / mü*) (+?),
yürü-mez mi? (*yü***rür*****mez** / mī*) (-?)

uyu-ur (*u*yur*) (+),
uyu-maz (*u*yu***maz***) (-)
uyu-ur mu? (*u***yur** / mu*) (+?),
uyu-maz mı? (*u*yu***maz** / mī*) (-?)

bekle-er (*bek***ler***) (+),
bekle-mez (*bek***le*****mez***) (-),
bekle-er mi? (*bek***ler** / mī*) (+?),
bekle-mez mi? (*bek***le*****maz** / mī*) (-?)

ara-ar (*a***rar***) (+),
ara-maz (*a***ra*****maz***) (-),
ara-ar mı? (*a***rar** / mī*) (+?)
ara-maz mı? (*a***ra*****maz** / mī*) (-?)

Biz → "iz-ız-üz-uz" allomorfları "biz" anlamındadır.

gel-i-iz (*ge***li*****riz***) (+),
gel-me-/y/iz (*ge/***me*****yiz***) (-),

gel-ir / mi-/y/liz? (ge***lir** / mi*yiz) (+?),
gel-mez / mi*yiz? (gel***mez** / mi*yiz) (-?)

al-ır-ız (a***lir***rız) (+),
al-ma-/y/ız (al***ma***yız) (-),
al-ır mı-/y/ız? (a***lir** / mı*yız) (+?) ,
al-maz mı-/y/ız? (al***maz** / mı*yız) (-?)

gör-ür-üz (gö***rür***rüz), (+),
gör-me-/y/liz (gör***me***yiz) (-),
gör-ür mü-/y/üz? (gö***rür** / mü*yüz) (+?),
gör-mez mi-/y/liz? (gör***mez** / mi*yiz) (-?)

ol-ur-uz (o***lu***ruz) (+),
ol-ma-/y/ız (ol***ma***yız)
ol-ur mu-/y/uz? (o***lur** / mu*yuz) (+?),
ol-maz mı-/y/ız? (-?) (ol***maz** / mı*yız) (-?)

ye-e-iz (ye***riz**) (+),
ye-me-/y/liz (ye***me***yiz) (-),
ye-er mi-/y/liz? (ye***r** / mı*yiz) (+?),
ye-mez mi-/y/liz? (ye***mez** / mı*yiz) (-?)

anla-ar-ız (an***la***rız) (+),
anla-ma-/y/ız (an***la*****ma***yız) (-),
anla-ar mı-/y/ız? (an***lar** / mı*yız) (+?),
anla-maz mı-/y/ız? (an***la*****maz** / mı*yız) (-?)

Siz → "sin-iz-sın-ız-sün-üz-sun-uz" allomorfları "siz" demektir. Her biri iki allomorftan oluşan bu kişi allomorflarından "sin-sın-sün-sun" allomorfları "sen" anlamında, "iz-ız-üz-uz" allomorfları da "ler-lar" anlamını taşırlar. İki allomorf birleşince "siz" anlamını verir: (sen-ler)

gel-ir-sin-iz (ge***lir***si*niz) (+),
gel-mez-sin-iz (gel***mez***si*niz) (-),
gel-ir mi-sin-iz? (ge***lir** / mi*si*niz) (+?),
gel-mez mi-sin-iz? (gel***mez** / mi*si*niz) (-?)

al-ır-sın-ız (a***lir***sı*nız) (+),
al-maz-sın-ız (al***maz***sı*nız) (-),

al-ır mı-sın-ız? (a***lir** / mı*sı*nız) (+?),
al-maz mı-sın-ız? (al***maz** / mı*sı*nız) (-?)

yürü-ür-sün-üz (yü*rür*sü*büz) (+),
yürü-mez-sın-ız (yü*rü***mez***si*niz) (-),
yürü-ür mü-sün-üz? (yü*rür / mü*sü*nüz) (+?),
yürü-mez mi-sın-ız? (yü*rü***mez** / mi*si*niz) (-?)

ol-ur-sun-uz (o***lur***su*nuz) (+),
ol-maz-sın-ız (ol***maz***sı*nız) (-)
ol-ur mu-sun-uz? (o***lur** / mu*su*nuz) (+?),
ol-maz mı-sın-ız? (ol***maz** / mı*sı*nız) (-?)

elle-er-sın-ız (el***ler***si*niz) (+),
elle-mez-sın-ız (el*le***mez***si*niz) (-),
elle-er mi-sın-ız? (el***ler** / mi*si*niz) (+?),
elle-mez mi-sın-ız? (el*le*-**mez** / mi*si*niz) (-?)

avla-ar-sın-ız (av***lar***sı*nız) (+),
avla-maz-sın-ız (av*la***maz***sı*nız),
avla-ar mı-sın-ız? (av***lar** / mı*sı*nız) (+?),
avla-maz mı-sın-ız? (av*la***maz** / mı*sı*nız) (-?)

Onlar → "Ø", ya da "ler, lar"

gel-ir-ler (ge***lir***ler) (+),
gel-mez-ler (gel*mez***ler**) (-),
gel-ir-ler / mi? (ge***lir*****ler** / mi) (+?),
gel-mez-ler mi? (gel*mez***ler** / mi) (-?)

al-ır-lar (a***lir*****lar**) (+),
al-maz-lar (al***maz*****lar**) (-),
al-ır-lar mı? (a***lir*****lar** / mı) (+?),
al-maz-lar mı? (al***maz*****lar** / mı) (-?)

gör-ür-ler (gö*rür***ler**) (+),
gör-mez-ler (gör*mez***ler**) (-),
gör-ür-ler mi? (gö*rür***ler** / mi) (+?),
gör-mez-ler mi? (gör*mez***ler** / mi) (-?)

yürü-ür-ler (*yü*rür*ler*) (+),
 yürü-mez-ler (*yü*rü*mez*ler*) (-),
 yürü-ür-ler mi? (*yü*rür*ler / mi*) (+?),
 yürü-mez-ler mi? (*yü*rü*mez*ler / mi*) (-?)

Şimdiki Zaman

"i.yor", "ı.yor", "ü.yor", "u.yor" allomorfları bir fiilin sürekli olarak yapıldığını bildirir.

Ben → um

gel-i.yor-um (*ge*li*yu*rum*) (+),
 gel-me-i.yor-um (*gel*mi*yo*rum*) (-),
 gel-i.yor mu-/y/um? (*ge*li*yor / mu*yum*) (+?),
 gel-me-i.yor mu-/y/um? (*gel*mi*yor / mu*yum*) (-?)

Şimdiki Zaman fiil gruplarında fiil kök , gövde ya da çatıları bir **ünlü** ile sonlanıyorsa altları **çift çizgi** (örneğin bekle-i.yor-um (*bek*li*yo*rum*) ile gösterilen bu **ünlüler düşer** ve bu ünlülerden önceki altı **tek çizgilerle** gösterilen "ı" ve benzeri **ünsüzler**, izleyen allomorfun "**i, ı, ü, u**" ünlülerinden birisi ile birleşir. Olumsuz fiil gruplarında bulunan "me-ma" allomorflarının son fonemleri de ünlü olduğundan bu ünlüler de düşer ve bu ünlülerden önce gelen altları tek çizgilerle işaretlenmiş "m" ünsüzleri de "i, ı, ü, u" allomorflarının birisine eklenir.

al-ı.yor-um (*a*lı*yo*rum*) (+),
 al-ma-ı.yor-um (*al*mi*yo*rum*) (-),
 al-ı.yor mu-/y/um? (*a*lı*yor / mu*yum*) (+?),
 al-ma-ı.yor mu-/y/um? (*al*mi*yor / mu*yum*) (-?)

gör-ü.yor-um (*gö*rü*yo*rum*) (+),
 gör-me-ü.yor-um (*gör*mü*yo*rum*) (-),
 gör-ü.yor mu-/y/um? (*gö*rü*yor / mu*ly/um*) (+?),
 gör-me ü.yor mu-/y/um? (*gör*mü*yor / mu*yum*) (-?)

oku-u.yor-um (*o*ku*yo*rum*) (+),
 oku-ma-u.yor-um (*o*ku*mu*yo*-rum*) (-),

okuu-u.yor mu-/y/um (o***ku***yor / mu*yum) (+?),
oku-ma-u.yor mu-/y/um? (o***ku***mu*yor / mu*yum) (-?)

bekle-i.yor-um (bek***li***yo*rum) (+),
bekle-me-i.yor-um (bek***le***mi*yo*rum) (-),
bekle-i.yor mu-/y/um? (bek***li***yor / mu*yum) (+?),
bek-le-me-i.yor mu-/y/um? (bek***le***mi*yor / mu*yum) (-?)

ağla-ı.yor-um (ağ***la***yo*rum) (+),
ağla-ma-ı.yor-um (ağ***la***mı*yo*rum) (-),
ağla-ı.yor mu-/y/um? (ağ***la***yor / mu*yum) (+?),
ağla-ma-ı.yor mu-/y/um? (ağ***la***mı*yor / mu*yum) (-?)

Sen → sun

gez-i.yor-sun (ge***zi***yor*sun) (+),
gez-me-i.yor-sun (gez***mi***yor*sun) (-),
gez-i.yor mu-sun? (ge***zi***yor* / mu*sun) (+?),
gez-me-i.yor mu-sun (gez***mi***yor / mu*sun) (-?)

san-ı.yor-sun (sa***ni***yor*sun) (+),
san-ma-ı.yor-sun (sa***ni***mı*yor*sun) (-),
san-ı.yor mu-sun? (sa***ni***yor / mu*sun) (+?),
san-ma-ı.yor mu-sun (sa***ni***mı*yor / mu*sun) (-?)

gör-ü.yor-sun (gö***rü***yor*sun) (+),
gör-me-ü.yor-sun (gör***mü***yor*sun) (-),
gör-ü.yor mu-sun? (gö***rü***yor / mu*sun) (+?),
gör-me-ü.yor mu-sun? (gör***mü***yor / mu*sun) (-?)

okuu-u.yor-sun (o***ku***yor*sun) (+),
oku-ma-u.yor-sun (o***ku***mu*yor*sun) (-),
okuu-u.yor mu-sun? (o***ku***yor / mu*sun) (+?),
oku-ma-u.yor mu-sun? (o***ku***mu*yor / mu*sun) (-?)

dene-i.yor-sun (de***ni***yor*sun) (+),
dene-me-i.yor-sun (de***ne***mi*yor*sun) (-),

dene-ne-i.yor mu-sun? (*de*ni*yor / mu*sun*) (+?),
dene-me-i.yor mu-sun? (*de*ne*mi*yor / mu*sun*) (-?)

başla-la-ı.yor-sun (*baş*lı*yor*sun*) (+)
başla-ma-ı.yor-sun (*baş*la*mi*yor*sun*) (-),
başla-la-ı.yor mu-sun? (*baş*lı*yor / mu*sun*) (+?),
Başla-ma-ı.yor mu-sun? (*baş*la*mi*yor / mu*sun*) (-?)

bekle-le-i.yor-sun (*bek*li*yor*sun*) (+),
bekle-me-i.yor-sun (*bek*le*mi*yor*sun*) (-),
(bekle-le-i.yor mu-sun? (*bek*li*yor / mu*sun*) (+?),
bekle-me-i.yor mu-sun? (*bek*le*mi*yor / mu*sun*) (-?)

Ø → Ø

gel-i-i.yor (*ge*li*yor*) (+),
gel-me-i.yor (*gel*mi*yor*) (-),
gel-i-i.yor mu? (*ge*li*yor / mu*) (+?),
gel-me-i.yor mu? (*gel*mi*yor / mu*) (-?)

sat-i-i.yor (*sa*tı*yor*) (+),
sat-ma-ı.yor (*sat*mi*yor*) (-),
sat-i-i.yor mu? (*sa*tı*yor / mu*) (+?),
sat-ma-ı.yor mu? (*sat*mi*yor / mu*) (-?)

gör-ü-i.yor (*gö*rü*yor*) (+),
gör-me-ü.yor (*gör*mü*yor*) (-),
gör-ü-i.yor mu? (*gö*rü*yor / mu*) (+?),
gör-me-ü.yor mu? (*gör*mü*yor / mu*) (-?)

sor-u-i.yor (*so*ru*yor*) (+),
sor-ma-u.yor (*sor*mu*yor*) (-),
sor-u-i.yor mu? (*so*ru*yor / mu*) (+?),
sor-ma-u.yor mu? (*sor*mu*yor / mu*) (-?)

yükle-ü-i.yor (*yük*lü*yor*) (+),
yükle-me-i.yor (*yük*le*mi*yor*) (-),
yükle-ü-i.yor mu? (*yük*lü*yor / mu*) (+?),
yükle-me-i.yor mu? (*yük*le*mi*yor / mu*) (-?)

anla-ı.yor (*an***l***yor*) (+),
 anla-ma-ı.yor (*an***la***mı*yor*) (-),
 anla-ı.yor mu (*an***l***yor / mu*) (+?),
 anla-ma-ı.yor mu? (*an***la***mı*yor / mu*) (-?)

Biz → uz

gel-i.yor-uz (*ge***li***yo*ruz*) (+),
 gel-me-i.yor-uz (*gel***mi***yo*ruz*) (-),
 gel-i.yor mu-/y/uz (*ge***li***yor / mu*yuz*) (+?),
 gel-me-i.yor mu-/y/uz? (*gel***mi***yor / mu*yuz*) (-?)

kal-ı.yor-uz (*ka***l***yo*ruz*) (+),
 kal-ma-ı.yor-uz (*kal***m***yo*ruz*) (-),
 kal-ı.yor mu-/y/uz? (*ka***l***yor / mu*yuz*) (+?),
 kal-ma-ı.yor mu-/y/uz? (*kal***m***yor / mu*yuz*) (-?)

gör-ü.yor-uz (*gö***rü***yo*ruz*) (+),
 gör-me-ü.yor-uz (*gör***mü***yo*ruz*) (-),
 gör-ü.yor mu-/y/uz? (*gö***rü***yor / mu*yuz*) (+?),
 gör-me-ü.yor mu-/y/uz? (*gör***mü***yor / mu*yuz*) (-?)

ol-u.yor-uz (*o***lu***yo*ruz*) (+),
 ol-ma-u.yor-uz (*ol***mu***yo*ruz*) (-),
 ol-u.yor mu-/y/uz? (*o***lu***yor / mu*yuz*) (+?),
 ol-ma-u.yor mu-/y/uz? (*ol***mu***yor / mu*yuz*) (-?)

bekle-i.yor-uz (*bek***li***yo*ruz*) (+),
 bekle-me-i.yor-uz (*bek***le***mı*yo*ruz*) (-),
 bekle-i.yor mu-/y/uz? (*bek***li***yor / mu*yuz*) (+?),
 bekle-me-i.yor mu-/y/uz? (*bek***le***mı*yor / mu*yuz*) (-?)

başla-ı.yor-uz (*baş***l***yo*ruz*) (+),
 başla-ma-ı.yor-uz (*baş***la***mı*yo*ruz*) (-),
 başla-ı.yor mu-/y/uz? (*baş***l***yor / mu*yuz*) (+?),
 baş-la-ma-ı.yor mu-/y/uz? (*baş***la***mı*yor / mu*yuz*) (-?)

Siz → sun-uz

bi̇l-i.yor-sun-uz (*bi*li*yor*su*nuz*) (+),
 bil-me-i.yor-sun-uz (*bil*mi*yor*su*nuz*) (-),
 bi̇l-i.yor mu-sun-uz? (*bi*li*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 bil-me-i.yor mu-sun-uz? (*bil*mi*yor / mu*su*nuz*) (-?)

ȧl-i.yor-sun-uz (*a*li*yor*su*nuz*) (+),
 al-ma-i.yor-sun-uz (*al*mi*yor*-su*nuz*) (-),
 ȧl-i.yor mu-sun-uz? (*a*li*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 al-ma-i.yor mu-sun-uz? (*al*mi*yor / mu*su*nuz*) (-?)

gü̇l-ü.yor-sun-uz (*gü*lü*yor*su*nuz*) (+),
 gül-me-ü.yor-sun-uz (*gü*lü*mü*yor*su*nuz*) (-),
 gü̇l-ü.yor mu-sun-uz? (*gü*lü*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 gül-me-ü.yor mu-sun-uz? (*gü*lü*mü*yor / mu*su*nuz*) (-?)

otur-u.yor-sun-uz (*o*tu*ru*yor*su*nuz*) (+),
 otur-ma-u.yor-sun-uz (*o*tur*mu*yor*su*nuz*) (-),
 otur-u.yor mu-sun-uz? (*o*tu*ru*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 otur-ma-u.yor mu-sun-uz? (*o*tur*mu*yor / mu*su*nuz*) (-?)

ele-i.yor-sun-uz (*e*li*yor*su*nuz*) (+),
 ele-me-i.yor-sun-uz (*e*le*mi*-yor*su*nuz*) (-),
 ele-i.yor mu-sun-uz? (*e*li*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 ele-me-i.yor mu-sun-uz? (*e*le*mi*yor / mu*su*nuz*) (-?)

yürü̇-ü.yor-sun-uz (*yü*rü*yor*su*nuz*) (+),
 yürü-me-ü.yor-sun-uz (*yü*rü*mü*yor*su*nuz*) (-),
 yürü̇-ü.yor mu-sun-uz? (*yü*rü*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 yürü-me-ü.yor mu-sun-uz? (*yü*rü*mü*yor / mu*su*nuz*) (-?)

anla-i.yor-sun-uz (*an*li*yor*su*nuz*) (+),
 anla-ma-i.yor-sun-uz (*an*la*mi*yor*su*nuz*) (-),
 anla-i.yor mu-sun-uz? (*an*li*yor / mu*su*nuz*) (+?),
 anla-ma-i.yor mu-sun-uz? (*an*la*mi*yor / mu*su*nuz*) (-?)

Onlar → "Ø", ya da "lar"

Bi̇l-i.yor-lar (*bi*li*yor*lar*) (+),
 bil-me-i.yor-lar (*bil*mi*yor*lar*) (-),

bi*l*-i.yor-lar mı? (*bi*li*yor*lar / mı*) (+?),
bi*l-me*-i.yor-lar mı? (*bi*mi*yor*lar / mı*) (-?)

Gelecek Zaman

"e.cek", "a.cak" bir fiilin gelecekte yapılacağını ifade eder.

Ben → im, ım

ge*l*-e.ce*k*-im (*ge*le*ce*ğim*) (+),
ge*l-me*-/y/e.ce*k*-im (*ge*me*ye*ce*ğim*) (-),
ge*l*-e.cek mi-/y/im? (*ge*le*cek / mi*yim*) (+?),
ge*l-me*-/y/e.cek mi-/y/im? (*ge*me*ye*cek / mi*yim*) (-?)

bu*l*-a.ca*k*-ım (*bu*la*ca*ğim*) (+),
bu*l-ma*-/y/a.ca*k*-ım (*bu*ma*ya*ca*ğim*) (-),
bu*l*-a.cak mı-/y/ım? (*bu*la*cak / mı*yım*) (+?),
bu*l-ma*-/y/a.cak mı-/y/ım? (*bu*ma*ya*cak / mı*yım*) (-?)

be*k*le-/y/e.ce*k*-im (*be*le*ye*ce*ğim*) (+),
be*k*le-me-/y/e.ce*k*-im (*be*le*me*ye*ce*ğim*) (-),
be*k*le-/y/e.cek mi-/y/im? (*be*le*ye*cek / mi*yim*) (+?),
be*k*le-me-/y/e.cek mi-/y/im? (*be*le*me*ye*cek / mi*yim*) (-?)

ba*ş*la-/y/a.ca*k*-ım (*baş*la*ya*ca*ğim*) (+),
ba*ş*la-ma-/y/a.ca*k*-ım (*baş*la*ma*ya*ca*ğim*) (-),
ba*ş*la-/y/a.cak mı-/y/ım? (*baş*la*ya*cak / mı*yım*) (+?),
ba*ş*la-ma-/y/a.cak mı-/y/ım? (*baş*la*ma*ya*cak / mı*yım*) (-?)

Sen → sin, sın

gü*l*-e.cek-sin (*gü*le*cek*sin*) (+),
gü*l-me*-/y/e.cek-sin (*gü*me*ye*cek*sin*) (-),
gü*l*-e.cek mi-sin? (*gü*le*cek / mi*sin*) (+?),
gü*l-me*-/y/e.cek mi-sin? (*gü*me*ye*cek / mi*sin*) (-?)

a*l*-a.cak-sın (*a*la*cak*sin*) (+),
a*l-ma*-/y/a.cak-sın (*al*ma*ya*cak*sin*) (-),
a*l*-a.cak mı-sın? (*a*la*cak / mı*sin*) (+?),
a*l-ma*-/y/a.cak mı-sın? (*al*ma*ya*cak / mı*sin*) (-?)

bekle-/y/e.cek-sin (*bek*le*ye*cek*sin*) (+),
 bekle-me-/y/e.cek-sin (*bek*le*me*ye*cek*sin*) (-),
 bekle-/y/e.cek mi-sin? (*bek*le*ye*cek / mi*sin*) (+?),
 bekle-me-/y/e.cek mi-sin? (*bek*le*me*ye*cek / mi*sin*) (-?)

bağla-/y/a.cak-sın (*bağ*la*ya*cak*sın*) (+),
 bağla-ma-/y/a.cak-sın (*bağ*la*ma*ya*cak*sın*) (-),
 bağla-/y/a.cak mı-sın? (*bağ*la*ya*cak / mı*sın*) (+?),
 bağla-ma-/y/a.cak mı-sın? (*bağ*la*ma*ya*cak / mı*sın*) (-?)

O → **Ø** (Fiil gruplarında olmayan kişi morfemi fiil grubunun üçüncü kişi olduğunu ifade eder.)

gör-e.cek (*gö*re*cek*) (+),
 gör-me-/y/e.cek (*gör*me*ye*cek*) (-),
 gör-e.cek mi? (*gö*re*cek / mi*) (+?),
 gör-me-/y/e.cek mi? (*gör*me*ye*cek / mi*) (-?)

al-a.cak (*a*la*cak*) (+),
 al-ma-/y/a.cak (*al*ma*ya*cak*) (-),
 al-a.cak mı? (*a*la*cak / mı*) (+?),
 al-ma-/y/a.cak mı? (*al*ma*ya*cak / mı*) (-?)

zorla-/y/a.cak (*zor*la*ya*cak*) (+),
 zorla-ma-/y/a.cak (*zor*la*ma*ya*cak*) (-),
 zorla-/y/a.cak mı? (*zor*la*ya*cak / mı*) (+?),
 zorla-ma-/y/a.cak mı? (*zor*la*ma*ya*cak / mı*) (-?)

oku-/y/a.cak (*o*ku*ya*cak*) (+),
 oku-ma-/y/a.cak (*o*ku*ma*ya*cak*) (-),
 oku-/y/a.cak mı? (*o*ku*ya*cak / mı*) (+?),
 oku-ma-/y/a.cak mı? (*o*ku*ma*ya*cak / mı*) (-?)

Biz → **iz-iz**

sil-e.cek-iz (*si*le*ce*ğiz*) (+),
 sil-me-/y/e.cek-iz (*sil*me*ye*ce*ğiz*) (-),
 sil-e.cek mi-/y/iz? (*si*le*cek / mi*yiz*) (+?),
 sil-me-/y/e.cek mi-/y/iz? (*sil*me*ye*cek / mi*yiz*) (-?)

bul-a.cak-ız (*bu*la*ca*ğız*) (+),
 bul-ma-/y/a.cak-ız (*bul*ma*ya*ca*ğız*) (-),
 bul-a.cak mı-/y/ız? (*bu*la*cak / mı*yız*) (+?),
 bul-ma-/y/a.cak mı-/y/ız? (*bul*ma*ya*cak / mı*yız*) (-?)

besle-/y/e.cek-ız (*bes*le*ye*ce*ğiz*) (+);
 besle-me-/y/e.cek-ız (*bes*le*me*ye*ce*ğiz*) (-),
 besle-/y/e.cek mi-/y/ız? (*bes*le*ye*cek / mı*yız*) (+?)
 besle-me-/y/e.cek mi-/y/ız? (*bes*le*me*ye*cek / mı*yız*) (-?)

yolla-/y/a.cak-ız (*yo*la*ya*ca*ğız*) (+),
 yürü-/y/e.cek-ız (*yü*rü*ye*ce*ğiz*) (+),
 oku-/y/a.cak-ız (*o*ku*ya*ca*ğız*) (+),
 sevin-e.cek-ız (*se*vi*ne*ce*ğiz*) (+)

Siz → sin-ız, sin-ız

uç-a.cak-sin-ız (*u*ça*cak*si*nız*) (+),
 uç-ma-/y/a.cak-sin-ız (*uç*ma*ya*cak*si*nız*) (-),
 uç-a.cak mı-sin-ız? (*u*ça*cak / mı*si*nız*) (+?),
 uç-ma-/y/a.cak mı-sin-ız? (*uç*ma*ya*cak / mı*si*nız*) (-?)

ver-e.cek-sin-ız (*ve*re*cek*si*niz*) (+),
 ver-me-/y/e.cek-sin-ız (*ver*me*ye*cek*si*niz*) (-),
 ver-e.cek mi-sin-ız? (*ve*re*cek / mı*si*niz*) (+?),
 ver-me-/y/e.cek mi-sin-ız? (*ver*me*ye*cek / mı*si*niz*) (-?)

büyü-/y/e.cek-sin-ız (*bü*yü*ye*cek*si*niz*) (+),
 oku-/y/a.cak-sin-ız (*o*ku*ya*cak*si*niz*) (+),
 anla-/y/a.cak mı-sin-ız? (*an*la*ya*cak / mı*si*niz*) (+?),
 bekle-me-/y/e.cek mi-sin-ız (*bek*le*me*ye*cek / mı*si*niz*) (-?)

Onlar → ler-lar

gör-e.cek-ler (*gö*re*cek*ler*) (+),
 gör-me-/y/e.cek-ler (*gör*me*ye*cek*ler*) (-),
 gör-e.cek-ler mi? (*gö*re*cek*ler / mi*) (+?),
 gör-me-/y/e.cek-ler mi? (*gör*me*ye*cek*ler / mi*) (-?)

aç-a.cak-lar (*a*ça*cak*lar*) (+),
aç-ma-/y/a.cak-lar (*aç*ma*ya*cak*lar*) (-),
aç-a.cak-lar mı? (*a*ça*cak*lar / mı*) (+?),
aç-ma-/y/a.cak-lar mı? (*aç*ma*ya*cak*lar / mı*) (-?)

bekle-/y/e.cek-ler (*bek*le*ye*cek*ler*) (+),
bekle-me-/y/e.cek-ler (*bek*le*me*ye*cek*ler*) (-),
bekle-/y/e.cek-ler mi? (*bek*le*ye*cek*ler / mi?*) (+?),
bekle-me-/y/e.cek-ler mi? (*bek*le*me*ye*cek*ler / mi*) (-?)

yürü-/y/e.cek-ler (*yü*rü*ye*cek*ler*) (+),
oku-/y/a.cak-lar (*o*ku*ya*cak*lar*) (+),
yolla-/y/a.cak-lar (*yol*la*ya*cak*lar*) (+),
anla-/y/a.cak-lar (*an*la*ya*cak*lar*) (+),
sor-a.cak-lar (*so*ra*cak*lar*) (+)

Di'li Geçmiş Zaman (Görülen Geçmiş Zaman)

"di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu" bir fiilin geçmişte yapıldığını belirtir.

Ben → im, ım, üm, um

Bu fiil grubunda geçmiş zaman allomorflarının **son ünlüleri** ve kişi allomorflarının **ilk ünlüleri** özdeş ve ortaktır. Bu nedenle bu iki özdeş ünlüyü iki allomorf beraber kullanarak bir "ünsüz **ünlü** ünsüz" hecesi oluştururlar. Başka bir deyişle, bu özdeş ünlüler hem Di'li Geçmiş Zaman allomorfunun, hem de kişi allomorfunun ortak ünlüleridir. Bu nedenle **tek ünlü** olarak söylenip yazılırlar.

Gel-di-im (*gel*dim*) (+),
gel-me-di-im (*gel*me*dim*) (-),
gel-di-im mi? (*gel*dim / mi*) (+?),
gel-me-di-im mi? (*gel*me*dim / mi*) (-?)

al-dı-ım (*al*dim*) (+),
al-ma-dı-ım (*al*ma*dim*) (-),
al-dı-ım mı? (*al*dim / mı*) (+?),
al-ma-dı-ım mı? (*al*ma*dim / mı*) (-?)

gör-dü-üm (*gör*düm*) (+),
 gör-me-di-im (*gör*me*dim*) (-),
 gör-dü-üm mü? (*gör*düm / mü*) (+?),
 gör-me-di-im mi? (*gör*me*dim / mi*) (-?)

ol-du-um (*ol*dum*) (+),
 ol-ma-dı-ım (*ol*ma*dım*) (-),
 ol-du-um mu? (*ol*dum / mu*) (+?),
 ol-ma-dı-ım mı? (*ol*ma*dım / mı*) (-?)

geç-ti-im (*geç*tim*) (+),
 geç-me-di-im (*geç*me*dim*) (-),
 geç-ti-im mi? (*geç*tim / mi*) (+?),
 geç-me-di-im mi? (*geç*me*dim / mi*) (-?)

sat-tı-ım (*sat*tım*) (+),
 sat-ma-dı-ım (*sat*ma*dım*) (-),
 sat-tı-ım mı? (*sat*tım / mı*) (+?),
 sat-ma-dı-ım mı? (*sat*ma*dım / mı*) (-?)

öp-tü-üm (*öp*tüm*) (+),
 öp-me-di-im (*öp*me*dim*) (-),
 öp-tü-üm mü? (*öp*tüm / mü*) (+?),
 öp-me-di-im mi? (*öp*me*dim / mi*) (-?)

koş-tu-um (*koş*tum*) (+),
 koş-ma-dı-ım (*koş*ma*dım*) (-),
 koş-tu-um mu? (*koş*tum / mu*) (+?),
 koş-ma-dı-ım mı? (*koş*ma*dım / mı*) (-?)

Sen → in, ın, ün, un

gel-di-in (*gel*din*) (+),
 gel-me-di-in (*gel*me*din*) (-),
 gel-di-in mi? (*gel*din / mi*) (+?),
 gel-me-di-in mi? (*gel*me*din / mi*) (-?)

al-dı-ın (*al*dın*) (+),
 al-ma-dı-ın (*al*ma*dın*) (-),

al-dı-ın mı? (*al***dın** / mı*) (+?),
al-ma-dı-ın mı? (*al***ma*dın** / mı*) (-?)

gör-dü-ün (*gör***dün***) (+),
gör-me-di-in (*gör***me*din***) (-),
gör-dü-ün mü? (*gör***dün** / mü*) (+?),
gör-me-di-in mi? (*gör***me*din** / mi*) (-?)

oku-du-un (*o***ku*dun***) (+),
oku-ma-dı-ın (*o***ku*ma*dın***) (-),
oku-du-un mu? (*o***ku*dun** / mu*) (+?),
oku-ma-dı-ın mı? (*o***ku*ma*dın** / mı*) (-?)

O → **Ø**

sil-di (*sil***dî***) (+),
sil-me-di (*sil***me*dî***) (-),
sil-di mi? (*sil***dî** / mı*) (+?),
sil-me-di mi? (*sil***me*dî** / mı*) (-?)

kır-dı (*kır***dî***) (+),
kır-ma-dı (*kır***ma*dî***) (-),
kır-dı mı? (*kır***dî** / mı*) (+?),
kır-ma-dı mı? (*kır***ma*dî** / mı*) (-?)

gör-dü (*gör***dü***) (+),
gör-me-di (*gör***me*dî***) (-),
gör-dü mü? (*gör***dü** / mü*) (+?),
gör-me-di mi? (*gör***me*dî** / mı*) (-?)

oku-du (*o***ku*du***) (+),
oku-ma-dı (*o***ku*ma*dî***) (-),
oku-du mu? (*o***ku*du** / mu*) (+?),
oku-ma-dı mı? (*o***ku*ma*dî** / mı*) (-?)

seç-ti (*seç***tî***), kaç-tı (*kaç***tî***), ölç-tü (*ölç***tü***), uç-tu (*uç***tu***)

Biz → ik, ık, ök, uk

bitir-di-ik (*bi*tir*dik*) (+),
 bitir-me-di-ik (*bi*tir*me*dik*) (-),
 bitir-di-ik mi? (*bi*tir*dik / mı*) (+?),
 bitir-me-di-ik mi? (*bi*tir*me*dik / mı*) (-?)

anla-dı-ık (*an*la*dık*) (+),
 anla-ma-dı-ık (*an*la*ma*dık*) (-),
 anla-dı-ık mı? (*an*la*dık / mı*) (+?),
 anla-ma-dı-ık mı? (*an*la*ma*dık / mı*) (-?)

gör-dü-ük (*gör*dük*) (+),
 gör-me-di-ik (*gör*me*dik*) (-),
 gör-dü-ük mü? (*gör*dük / mü*) (+?),
 gör-me-di-ik mi? (*gör*me*dik / mı*) (-?)

koru-du-uk (*ko*ru*duk*) (+),
 koru-ma-dı-ık (*ko*ru*ma*dık*) (-),
 koru-du-uk mu? (*ko*ru*duk / mu*) (+?),
 koru-ma-dı-ık mı? (*ko*ru*ma*dık / mı*) (-?)

iç-ti-ik, (*iç*tık*), aç-tı-ık (*aç*tık*), ölç-tü-ük (*ölç*tük*)

Siz → in-iz, ın-ız, ün-üz, un-uz

gel-di-in-iz (*gel*di*niz*) (+),
 gel-me-di-in-iz (*gel*me*di*niz*) (-),
 gel-di-in-iz mi? (*gel*di*niz / mı*) (-?),
 gel-me-di-in-iz mi? (*gel*me*di*niz / mı*) (-?)

kal-dı-ın-ız (*kal*dı*nız*) (+),
 kal-ma-dı-ın-ız (*kal*ma*dı*nız*) (-),
 kal-dı-ın-ız mı? (*kal*dı*nız / mı*) (+?),
 kal-ma-dı-ın-ız mı? (*kal*ma*dı*nız / mı*) (-?)

sor-du-un-uz (*sor*du*nuz*) (+),
 sor-ma-dı-ın-ız (*sor*ma*dı*nız*) (-),
 sor-du-un-uz mu? (*sor*du*nuz / mu*) (+?),
 sor-ma-dı-ın-ız mı? (*sor*ma*dı*nız / mı*) (-?)

yürü-dü-ün-üz (*yü*rü*dü*nüz*) (+),
 yürü-me-di-in-iz (*yü*rü*me*di*niz*) (-),
 yürü-dü-ün-üz mü? (*yü*rü*dü*nüz / mü*) (+?),
 yürü-me-di-in-iz mi? (*yü*rü*me*di*niz / mi*) (-?)

seç-ti-in-iz (*seç*ti*niz*) (+),
 kaç-tı-ın-ız (*kaç*tı*nız*) (+),
 göç-tü-ün-üz (*göç*tü*nüz*) (+),
 sus-tu-un-uz (*sus*tu*nuz*) (+)

Yukarıda verilen ortak ünlüler birleşip tek ünlüye dönüşür ve altları tek çizgilerle gösterilen "n" ünsüzleri izleyen allomorfun ilk ünlüsüne eklenir.

Söylenti

"miş, mış, müş, muş" bir eylemin işitildiğini ifade eder.

Ben → im, ım, üm, um

git-miş-im (*git*mi*şim*) (+),
 git-me-miş-im (*git*me*mi*şim*) (-),
 git-miş mi-/y/im? (*git*miş / mi*yim*) (+?),
 git-me-miş mi-/y/im? (*git*me*miş / mi*yim*) (-?)

anla-mış-ım (*an*la*mi*şım*) (+),
 anla-ma-mış-ım (*an*la*ma*mi*şım*) (-),
 anla-mış mı-/y/ım? (*an*la*miş / mı*yım*) (+?),
 anla-ma-mış mı-/y/ım? (*an*la*ma*miş / mı*yım*) (-?)

gör-müş-üm (*gör*müşüm*) (+),
 gör-me-miş-im (*gör*me*mi*şim*) (-),
 gör-müş mü-/y/üm? (*gör*müş / mü*yüm*) (+?),
 gör-me-miş mi-/y/im? (*gör*me*miş / mi*yim*) (-?)

sor-muş-um (*sor*mu*şum*) (+),
 sor-ma-mış-ım (*sor*ma*mi*şım*) (-),
 sor-muş mu-/y/um? (*sor*muş / mu*yum*) (+?),
 sor-ma-mış mı-/y/ım? (*sor*ma*miş / mı*yım*) (-?)

Sen → sin, sın, sün, sun

iste-miş-sin (*is*te***miş***sin*) (+),
 iste-me-miş-sin (*is*te***me***miş*sın*) (-),
 iste-miş mi-sin? (*is*te***miş** / mı*sın*) (-?),
 iste-me-miş mi-sin? (*is*te***me***miş / mı*sın*) (-?)

kaç-miş-sin (*kaç***miş***sın*) (+),
 kaç-ma-miş-sin (***kaç***ma*miş*sın*) (-),
 kaç-miş mı-sın? (*kaç***miş** / mı*sın*) (+?),
 kaç-ma-miş mı-sın? (***kaç***ma*miş / mı*sın*) (-?)

yürü-müş-sün (*yü*rü***müş***sün*) (+),
 yürü-me-miş-sin (*yü*rü***me***miş*sın*) (-),
 yürü-müş mü-sün? (*yü*rü***müş** / mü*sün*) (+?),
 yürü-me-miş mi-sin? (*yü*rü***me***miş / mı*sın*) (-?)

sor-muş-sun (*sor***muş***sun*) (+),
 sor-ma-miş-sin (***sor***ma*miş*sın*) (-),
 sor-muş mu-sun? (*sor***muş** / mu*sın*) (-?),
 sor-ma-miş mı-sın? (***sor***ma*miş / mı*sın*) (-?)

O → Ø

git-miş (*git***miş***) (+),
 git-me-miş (***git***me*miş*) (-),
 git-miş mi? (*git***miş** / mı*) (+?),
 git-me-miş mi? (***git***me*miş / mı*) (-?)

sat-miş (*sat***miş***) (+),
 sat-ma-miş (***sat***ma*miş*) (-),
 sat-miş mi? (*sat***miş** / mı*) (+?),
 sat-ma-miş mi? (***sat***ma*miş / mı*) (-?)

gör-müş (*gör***müş***) (+),
 gör-me-miş (***gör***me*miş*) (-),
 gör-müş mü? (*gör***müş** / mü*) (+?),
 gör-me-miş mi? (***gör***m*miş / mı*) (-?)

bul-muş (*bul***muş***) (+),
bul-ma-mış (*bul***ma***mış*) (-),
bul-muş mu? (*bul***muş** / mu*) (+?),
bul-ma-mış / mı? (*bul***ma***mış / mı*) (-?)

Geniş Zaman'ın Hikâyesi

ir-di, ır-dı, ür-dü, ur-du, er-di, ar-dı

Ben → im, ım, üm, um

geġ-ir-di-im (*ge***lir***dim*) (+),
gel-mez-di-im (*gel***mez***dim*) (-),
geġ-ir mı/y/-di-im? (*ge***lir** / mıy*dim*) (+?),
gel-mez mı/y/-di-im? (*gel***mez** / mıy*dim*) (-?)

aġ-ır-dı-ım (*a***lir***dım*) (+),
al-maz-dı-ım (*al***maz***dım*) (-),
aġ-ır mı/y/-dı-ım? (*a***lir** / mıy*dım*) (+?),
al-maz mı/y/-dı-ım? (*al***maz** / mıy*dım*) (-?)

göġ-ür-dü-üm (*gö***rür***düm*) (+),
gör-mez-di-im (*gör***mez***dim*) (-),
göġ-ür mü/y/-dü-üm (*gö***rür** / müy*düm*) (+?),
gör-mez mı/y/-di-im? (*gör***mez** / mıy*dim*) (-?)

oku-ur-du-um (*o***kur***dum*) (+),
oku-maz-dı-ım (*o***ku*****maz***dım*) (-),
oku-ur mı/y/du-um? (*o***kur** / mıy*dum*) (+?),
oku-maz mı/y/-dı-ım? (*o***ku*****maz** / mıy*dım*) (-?)

bekle-er-di-im (*bek***ler***dim*) (+),
bekle-mez-di-im (*bek***le*****mez***dim*) (-),
bekle-er mı/y/-di-im? (*bek***ler** / mıy*dim*) (+?),
bekle-mez mı/y/-di-im? (*bek***le*****mez** / mıy*dim*) (-?)

başla-ar-dı-ım (*baş***lar***dım*) (+),
başla-maz-dı-ım (*baş***la*****maz***dım*) (-),

başla-ar mı/y/-dı-ım? (*baş*lar / mıy*dım*) (+?),
başla-maz mı/y/-dı-ım? (*baş*la*maz / mıy*dım*) (-?)

Sen → in, ın, ün, un

gel-ir-di-in (*ge*lır*din*) (+),
gel-mez-di-in (*gel*mez*din*) (-),
gel-ir mi/y/-di-in? (*ge*lır / mıy*din*) (+?),
gel-mez mi/y/-di-in? (*gel*mez / mıy*din*) (-?)

al-ır-dı-ın (*a*lır*dın*) (+),
al-maz-dı-ın (*al*maz*dın*) (-),
al-ır mı/y/-dı-ın? (*a*lır / mıy*dın*) (+?),
al-maz mı/y/-dı-ın? (*al*maz / mıy*dın*) (-?)

gör-ür-dü-ün (*gö*rür*dün*) (+),
gör-mez-di-in (*gör*mez*din*) (-),
gör-ür mü/y/-dü-ün? (*gö*rür / müy*dün*) (+?),
gör-mez mi/y/-di-in? (*gör*mez / mıy*din*) (-?)

otur-ur-du-un (*o*tu*rur*dun*) (+),
otur-maz-dı-ın (*o*tur*maz*dın*) (-),
otur-ur mu/y/-du-un? (*o*tu*rur / muy*dun*) (+?),
otur-maz mı/y/-dı-ın? (*o*tur*maz / mıy*dın*) (-?)

besle-er-di-in (*bes*ler*din*) (+),
besle-mez-di-in (*bes*le*mez*din*) (-),
besle-er mi/y/-di-in? (*bes*ler / mıy*din*) (+?),
besle-mez mi/y/-di-in? (*bes*le*mez / mıy*din*) (-?)

başla-ar-dı-ın (*baş*lar*dın*) (+),
başla-maz-dı-ın (*baş*la*maz*dın*) (-),
başla-ar mı/y/-dı-ın? (*baş*lar / mıy*dın*) (-?),
başla-maz mı/y/-dı-ın? (*baş*la*maz / mıy*dın*) (-?)

O → Ø

ge_l-ir-di (ge***lir***dī) (+),
 gel-mez-di (gel***mez***dī) (-),
 ge_l-ir mi/y/-di? (ge***lir** / miy*dī) (+?),
 gel-mez mi/y/-di? (gel***mez** / miy*dī) (-?)

ka_l-ır-dı (ka***lir***dī) (+),
 kal-maz-dı (kal***maz***dī) (-),
 ka_l-ır mı/y/-dī? (ka***lir** / miy*dī) (+?),
 kal-maz mı/y/-dī (kal***maz** / miy*dī) (-?)

yürü-ür-dü (yü***rür***dü) (+),
 yürü-mez-di (yü*rü***mez***dī) (-),
 yürü-ür mü/y/-dü? (yü***rür** / müy*dü) (+?),
 yürü-mez mi/y/-di? (yü*rü***mez** / miy*dī) (-?)

oku-ur-du (o***kur***du) (+),
 oku-maz-dı (o*ku***maz***dī) (-),
 oku-ur mu/y/-du? (o***kur** / muy*du) (+?),
 oku-maz mı/y/-dī? (o*ku***maz** / miy*dī) (-?)

bekle-er-di (bek***ler***dī) (+),
 bekle-mez-di (bek*le***mez***dī) (-),
 bekle-er mi/y/-di? (bek***ler** / miy*dī) (+?),
 bekle-mez mi/y/-di? (bek*le***mez** / miy*dī) (-?)

havla-ar-dı (hav***lar***dī) (+),
 havla-maz-dı (hav*la***maz***dī) (-),
 havla-ar mı/y/-dī? (hav***lar** / miy*dī) (+?),
 havla-maz mı/y/-dī? (hav*la***maz** / miy*dī) (-?)

Biz → ik, ık, ük, uk

ge_l-ir-di-ik (ge***lir***dik) (+),
 gel-mez-di-ik (gel***mez***dik) (-),
 ge_l-ir mi/y/-di-ik? (ge***lir** / miy*dik) (+?),
 gel-mez mi/y/-di-ik? (gel***mez** / miy*dik) (-?)

ka_l-ır-dı-ık (ka***lir***dık) (+),
 kal-maz-dı-ık (kal***maz***dık) (-),

ka_l-ır mı/y/-dı-ık? (ka***lir** / mıy*dık) (+?),
kal-maz mı/y/-dı-ık? (ka***maz** / mıy*dık) (-?)

gö_l-ür-dü-ük (gö***rür***dük) (+),
gör-mez-di-ik (gör***mez***dik) (-),
gö_l-ür mü/y/-dü-ük? (gö***rür** / müy*dük) (+?),
gör-mez / mi/y/-di-ik? (gör***mez** / miy*dik) (-?)

ol_l-ur-du-uk (o***lur***duk) (+),
ol-maz-dı-ık (ol***maz***dik) (-),
ol_l-ur mu/y/-du-uk? (o***lur** / muy*duk) (+?),
ol-maz mı/y/-dı-ık? (ol***maz** / mıy*dık) (-?)

bekle-er-di-ik (bek***ler***dik) (+),
bekle-mez-di-ik (bek***le*****mez***dik) (-),
bekle-er mi/y/-di-ik? (bek***ler** / miy*dik) (+?),
bekle-mez mi/y/-di-ik? (bek***le*****mez** / miy*dik) (-?)

başla-ar-dı-ık (baş***lar***dik) (+),
başla-maz-dı-ık (baş***la*****maz***dik) (-),
başla-ar mı/y/-dı-ık? (baş***lar** / mıy*dık) (+?),
başla-maz mı/y/-dı-ık? (baş***la*****maz** / mıy*dık) (-?)

Siz → in_l-iz, in_l-iz, ün_l-üz, un_l-uz

gel_l-ir-di-in_l-iz (ge***lir***dı*niz) (+),
gel-mez-di-in_l-iz (gel***mez***dı*niz) (-),
gel_l-ir mi/y/-di-in_l-iz? (ge***lir** / miy*dı*niz) (+?),
gel-mez mi/y/-di-in_l-iz? (gel***mez** / miy*dı*niz) (-?)

a_l-ır-dı-in_l-iz (a***lir***dı*niz) (+),
al-maz-dı-in_l-iz (al***maz***dı*niz) (-),
a_l-ır mı/y/-dı-in_l-iz (a***lir** / mıy*dı*niz) (+?),
al-maz / mı/y/-dı-in_l-iz? (al***maz** / mıy*dı*niz) (-?)

kork_l-ar-dı-in_l-iz (kor***kar***dı*niz) (+),
kork-maz-dı-in_l-iz (kork***maz***dı*niz) (-),
kork_l-ar mı/y/-dı-in_l-iz? (kor***kar** / mıy*dı*niz) (+?),
kork-maz mı/y/-dı-in_l-iz (kork***maz** / mıy*dı*niz) (-?)

gü|er-di-iñ-iz (gü***ler***dî*niz) (+),
 gül-mez-di-iñ-iz (gül***mez***dî*niz) (-)
 gü|er mı/y/-di-iñ-iz? (gü***ler** / miy*dî*niz) (+?),
 gül-mez mı/y/-di-iñ-iz? (gül***mez** / miy*dî*niz) (-?)

ütü|e-er-di-iñ-iz (ü*tü***ler***dî*niz) (+),
 ütüle-mez-di-iñ-iz (ü*tü***le*****mez***dî*niz) (-),
 ütüle-er mı/y/-di-iñ-iz? (ü*tü***ler** / miy*dî*niz) (+?),
 ütüle-mez mı/y/-di-iñ-iz? (ü*tü***le*****mez** / miy*dî*niz) (-?)

ağ|la-ar-dı-iñ-iz (ağ***lar***dî*niz) (+),
 ağ|la-maz-dı-iñ-iz (ağ***la*****maz***dî*niz) (-),
 ağ|la-ar mı/y/-dı-iñ-iz (ağ***lar** / mıy*dî*niz) (+?),
 ağ|la-maz mı/y/-dı-iñ-iz? (ağ***la*****maz** / mıy*dî*niz) (-?)

Onlar → ler-di, lar-dı

ge|ir-ler-di (ge***lir*****ler***dî) (+),
 gel-mez-ler-di (gel***mez*****ler***dî) (-),
 ge|ir-ler mı/y/-di? (ge***lir*****ler** / miy*dî) (+?),
 gel-mez-ler mı/y/-di? (gel***mez*****ler** / miy*dî) (-?)

a|ır-lar-dı (a***lır*****lar***dî) (+),
 al-maz-lar-dı (al***maz*****lar***dî) (-),
 a|ır-lar mı/y/-dı? (a***lır*****lar** / mıy*dî) (+?),
 al-maz-lar mı/y/-dı? (al***maz*****lar** / mıy*dî) (-?)

gö|ür-ler-di (gö*rür***ler***dî) (+),
 gör-mez-ler-di (gör***mez*****ler***dî) (-),
 gö|ür-ler mı/y/-di? (gö*rür***ler** / miy*dî) (+?),
 gör-mez-ler mı/y/-di? (gör***mez*****ler** / miy*dî) (-?)

koru-**ur**-lar-dı (ko*rur***lar***dî) (+),
 koru-maz-lar-dı (ko*ru***maz*****lar***dî) (-),
 koru-**ur**-lar mı/y/-dı? (ko*rur***lar** / mıy*dî) (+?),
 koru-maz-lar mı/y/-dı? (ko*ru***maz*****lar** / mıy*dî) (-?)

bekle-**er**-ler-di (bek***ler*****ler***dî) (+),
 bekle-mez-ler-di (bek***le*****mez*****ler***dî) (-),

bekle-er-ler mi/y/-di? (bek*ler***ler** / miy*di) (+?),
bekle-mez-ler mi/y/-di? (bek*le*mez***ler** / miy*di) (-?)

anla-ar-lar-dı (an*lar***lar***dı) (+),
anla-maz-lar-dı (an*la*maz***lar***dı) (-),
anla-ar-lar mı/y/-di? (an*lar***lar** / mıy*di) (+?),
anla-maz-lar mı/y/-di? (an*la*maz***lar** / mıy*di) (-?)

Şimdiki Zaman'ın Hikâyesi

i.yor-du

Ben → um

gel-i.yor-du-um (ge***li***yor*dum) (+),
gel-me-i.yor-du-um (**gel***mi*yor*dum) (-),
gel-i.yor mu/y/-du-um? (ge***li***yor / muy*dum) (+?),
gel-me-i.yor mu/y/-du-um? (**gel***mi*yor / muy*dum) (-?)

bak-ı.yor-du-um (ba***ki***yor*dum) (+),
bak-ma-ı.yor-du-um (**bak***mı*yor*dum) (-),
bak-ı.yor mu/y/-du-um? (ba***ki***yor / muy*dum) (+?),
bak-ma-ı.yor mu/y/-du-um? (**bak***mı*yor / muy*dum) (-?)

gör-ü.yor-du-um (gö***rü***yor*dum) (+),
gör-me-ü.yor-du-um (**gör***mü*yor*dum) (-),
gör-ü.yor mu/y/-du-um? (gö***rü***yor / muy*dum) (+?),
gör-me-ü.yor mu/y/-du-um? (**gör***mü*yor / muy*dum) (-?)

sor-u.yor-du-um (so***ru***yor*dum) (+),
sor-ma-u.yor-du-um (**sor***mu*yor*dum) (-),
sor-u.yor mu/y/-du-um? (so***ru***yor / muy*dum) (+?),
sor-ma-u.yor mu/y/-du-um? (**sor***mu*yor / muy*dum) (-?)

bekle-i.yor-du-um (bek***li***yor*dum) (+),
bekle-me-i.yor-du-um (bek***le***mi*yor*dum) (-),
bekle-i.yor mu/y/-du-um? (bek***li***yor / muy*dum) (+?),
bekle-me-i.yor mu/y/-du-um? (bek***le***mi*yor / muy*dum) (-?)

ara-a-ı.yor-du-um (a***ri***yor*dum) (+),
 ara-ma-ı.yor-du-um (a***ra***mı*yor*dum) (-),
 ara-a-ı.yor mu/y/-du-um? (a***ri***yor / muy*dum) (+?),
 ara-ma-ı.yor mu/y/-du-um? (a***ra***mı*yor / muy*dum) (-?)

oku-**u**.yor-du-um (o***ku***yor*dum) (+),
 uyu-**u**.yor-du-um (u***yu***yor*dum) (+),
 büyü-**ü**.yor-du-um (bü***yü***yor*dum) (+),
 yürü-**ü**.yor-du-um (yü***rü***yor*dum) (+)

Sen → **un**

kork-**u**.yor-du-un (kor***ku***yor*dun) (+),
 kork-ma-u.yor-du-un (**kork***mu*yor*dun) (-),
 kork-**u**.yor mu/y/-du-un? (kor***ku***yor / muy*dun) (+?),
 kork-ma-u.yor mu/y/-du-un? (**kork***mu*yor / muy*dun) (-?)

geç-**i**.yor-du-un (ge***çi***yor*dun) (+),
 geç-me-i.yor-du-un (**geç***mı*yor*dun) (-),
 geç-**i**.yor mu/y/-du-un? (ge***çi***yor / muy*dun) (+?),
 geç-me-i.yor mu/y/-du-un (**geç***mı*yor / muy*dun) (-?)

yürü-**ü**.yor-du-un (yü***rü***yor*dun) (+),
 yürü-me-ü.yor-du-un (yü***rü***mü*yor*dun) (-),
 yürü-**ü**.yor mu/y/-du-un? (yü***rü***yor / muy*dun) (+?),
 yürü-me-ü.yor muy*dun? (yü***rü***mü*yor / muy*dun) (-?)

engelle-**i**.yor-du-un (en*gel***li***yor*dun) (+),
 engelle-me-i.yor-du-un (en*gel***le***mı*yor*dun) (-),
 engelle-**i**.yor mu/y/-du-un? (en*gel***li***yor / muy*dun) (+?),
 engelle-me-i.yor mu/y/-du-un? (en*gel***le***mı*yor / muy*dun) (-?)

O → **Ø**

öt-**ü**.yor-du (ö***tü***yor*du) (+),
 öt-me-ü.yor-du (öt***mü***yor*du) (-),
 öt-**ü**.yor mu/y/-du? (ö***tü***yor / muy*du) (+?),
 öt-me-ü.yor mu/y/-du? (öt***mü***yor / muy*du) (-?)

uyü-u.yor-du (*u***yu***yor*du*) (+),
 uyu-ma-u.yor-du (*u***yu***mu*yor*du*) (-),
 uyü-u.yor mu/y/-du? (*u***yu***yor / muy*du*) (+?),
 uyu-ma-u.yor mu/y/-du? (*u***yu***mu*yor / muy*du*) (-?)

Biz → **uk**

izlen-i.yor-du-**uk** (*iz***le*****ni***yor*duk*) (+),
 izlen-me-i.yor-du-**uk** (*iz***len***mi*yor*duk*) (-),
 izlen-i.yor mu/y/-du-**uk**? (*iz***le*****ni***yor / muy*duk*) (+?),
 izlen-me-i.yor mu/y/-du-**uk**? (*iz***len***mi*yor / muy*duk*) (-?)

yürü-ü.yor-du-**uk** (*yü***rü***yor*duk*) (+),
 yürü-me-ü.yor-du-**uk** (*yü***rü***mü*yor*duk*) (-),
 yürü-ü.yor mu/y/-du-**uk**? (*yü***rü***yor / muy*duk*) (+?),
 yürü-me-ü.yor mu/y/-du-**uk**? (*yü***rü***mü*yor / muy*duk*) (-?)

dengele-i.yor-du-**uk** (*den***ge*****li***yor*duk*) (+),
 dengele-me-i.yor-du-**uk** (*den***ge*****le***mi*yor*duk*) (-),
 dengele-i.yor mu/y/-du-**uk**? (*den***ge*****li***yor / muy*duk*) (+?),
 dengele-me-i.yor mu/y/-du-**uk**? (*den***ge*****le***mi*yor / muy*duk*) (-?)

Siz → **un-uz**

çalış-ı.yor-du-**un-uz** (*ça***lı*****ş***yor*du*nuz*) (+),
 çalış-ma-ı.yor-du-**un-uz** (*ça***lı*****ş***mı*yor*du*nuz*) (-),
 çalış-ı.yor / mu/y/-du-**un-uz**? (*ça***lı*****ş***yor / muy*du*nuz*) (+?),
 çalış-ma-ı.yor mu/y/-du-**un-uz**? (*ça***lı*****ş***mı*yor / muy*du*nuz*) (-?)

sergile-i.yor-du-**un-uz** (*ser***gi*****li***yor*du*nuz*) (+),
 sergile-me-i.yor-du-**un-uz** (*ser***gi*****le***mi*yor*du*nuz*) (-),
 sergile-i.yor mu/y/-du-**un-uz**? (*ser***gi*****li***yor / muy*du*nuz*) (+?),
 sergile-me-i.yor mu/y/-du-**un-uz**? (*ser***gi*****le***mi*yor / muy*du*nuz*) (-?)

uyü-u.yor-du-**un-uz** (*u***yu***yor*du*nuz*) (+),
 uyu-ma-u.yor-du-**un-uz** (*u***yu***mu*yor*du*nuz*) (-),
 uyü-u.yor mu/y/-du-**un-uz**? (*u***yu***yor / muy*du*nuz*) (+?),
 uyu-ma-u.yor mu/y/-du-**un-uz**? (*u***yu***mu*yor / muy*du*nuz*) (-?)

Onlar → ler-di, lar-dı

bekle-e-i.yor-lar-dı (*bek*li*yor*lar*dı*) (+),
 bekle-me-i.yor-lar-dı (*bek*le*mi*yor*lar*dı*) (-),
 bekle-e-i.yor-lar mı/y/-dı? (*bek*li*yor*lar / mıy*dı*) (+?),
 bekle-me-i.yor-lar mı/y/-dı? (*bek*le*mi*yor*lar / mıy*dı*) (-?)

sula-a-u.yor-lar-dı (*su*lu*yor*lar*dı*) (+),
 sula-ma-ı.yor-lar-dı (*su*la*mi*yor*lar*dı*) (-),
 sula-a-u.yor-lar mı/y/-dı? (*su*lu*yor*lar / mıy*dı*) (-?),
 sula-ma-ı.yor-lar mı/y/-dı? (*su*la*mi*yor*lar / mıy*dı*) (-?)

seç-i.yor-lar-dı (*se*çi*yor*lar*dı*) (+),
 seç-me-i.yor-lar-dı (*seç*mi*yor*lar*dı*) (-),
 seç-i.yor-lar mı/y/-dı? (*se*çi*yor*lar / mıy*dı*) (+?),
 seç-me-i.yor-lar mı/y/-dı? (*seç*mi*yor*lar / mıy*dı*) (-?)

Miş'li Geçmiş Zaman'ın Hikâyesi

miş-ti, miş-tı, müş-tü, muş-tu

İki allomorftan oluşan bu allomorf dizisi geçmişteki bir eylemden önceki eylemi bildirir.

Ben → im, ım, üm, um

git-miş-ti-im (*git*miş*tim*) (+),
 git-me-miş-ti-im (*git*me*miş*tim*) (-),
 git-miş mi/y/-di-im? (*git*miş / miy*dim*) (+?),
 git-me-miş mi/y/-di-im? (*git*me*miş / miy*dim*) (-?)

anla-mış-tı-ım (*an*la*miş*tım*) (+),
 anla-ma-mış-tı-ım (*an*la*ma*miş*tım*) (-),
 anla-mış mı/y/-dı-ım? (*an*la*miş / mıy*dım*) (+?),
 anla-ma-mış mı/y/-dı-ım? (*an*la*ma*miş / mıy*dım*) (-?)

uyu-muş-tu-um (*u*yu*muş*tum*) (+),
 uyu-ma-mış-tı-ım (*u*yu*ma*miş*tım*) (-),
 uyu-muş mu/y/-du-um? (*u*yu*muş / muy*dum*) (+?),
 uyu-ma-mış mı/y/-dı-ım? (*u*yu*ma*miş / mıy*dım*) (-?)

Sen → in, ın, ün, un

sor-muş-tu-un (sor***muş****tu*) (+),
 sor-ma-mış-tı-ın (**sor****ma****mış****tı*) (-),
 sor-muş mu/y/-du-un? (sor***muş** / *muy***du*) (+?),
 sor-ma-mış mı/y/-dı-ın? (**sor****ma****mış** / *miy***dı*) (-?)

bitir-miş-ti-in (bi*tir***miş****ti*) (+),
 bitir-me-miş-ti-in (bi*tir**me****miş****ti*) (-),
 bitir-miş mi/y/-di-in? (bi*tir***miş** / *miy***dı*) (+?),
 bitir-me-miş mi/y/-di-in? (bi*tir**me****miş** / *miy***dı*) (-?)

yıka-mış-tı-ın (yı*ka***mış****tı*) (+),
 yıka-ma-mış-tı-ın (yı*ka**ma****mış****tı*) (-)
 yıka-mış mı/y/-dı-ın? (yı*ka***mış** / *miy***dı*) (+?),
 yıka-ma-mış mı/y/-dı-ın? (yı*ka**ma****mış** / *miy***dı*) (-?)

O → Ø

git-miş-ti (git***miş****ti*) (+),
 git-me-miş-ti (**git****me****miş****ti*) (-),
 git-miş mi/y/-di? (git***miş** / *miy***dı*) (+?),
 git-me-miş mi/y/-di? (**git****me****miş** / *miy***dı*) (-?)

unut-muş-tu (u*nut***muş****tu*) (+),
 unut-ma-mış-tı (u*nut**ma****mış****tı*) (-),
 unut-muş mu/y/-du? (u*nut***muş** / *muy***du*) (+?),
 unut-ma-mış mı/y/-dı? (u*nut**ma****mış** / *miy***dı*) (-?)

Biz → ik, ık, ök, uk

sev-miş-ti-ik (sev***miş****ti*) (+),
 sev-me-miş-ti-ik (**sev****me****miş****ti*) (-),
 sev-miş mi/y/-di-ik? (sev***miş** / *miy***dı*) (+?),
 sev-me-miş mi/y/-di-ik? (**sev****me****miş** / *miy***dı*) (-?)

dene-miş-ti-ik (de*ne***miş****ti*) (+),
 dene-me-miş-ti-ik (de*ne**me****miş****ti*) (-),

dene-miş mi/y/-di-ik? (*de*ne*miş / miy*dik*) (+?),
dene-me-miş mi/y/-di-ik? (*de*ne*me*miş / miy*dik*) (-?)

yürü-müş-tü-ük (*yü*rü*müş*tük*) (+),
yürü-me-miş-ti-ik (*yü*rü*me*miş*tik*) (-),
yürü-müş mü/y/-dü-ük? (*yü*rü*müş / müy*dük*) (+?),
yürü-me-miş mi/y/-di-ik? (*yü*rü*me*miş / miy*dik*) (-?)

Siz → in-iz, in-iz, ün-üz, un-uz

gör-müş-tü-ün-üz (*gör*müş*tü*nüz*) (+),
gör-me-miş-ti-in-iz (*gör*me*miş*ti*niz*) (-),
gör-müş mü/y/-dü-ün-üz? (*gör*müş / müy*dü*nüz*) (+?),
gör-me-miş mi/y/-di-in-iz? (*gör*me*miş / miy*di*niz*) (-?)

ertele-miş-ti-in-iz (*er*te*le*miş*ti*niz*) (+),
ertele-me-miş-ti-in-iz (*er*te*le*me*miş*ti*niz*) (-),
ertele-miş mi/y/-di-in-iz? (*er*te*le*miş / miy*di*niz*) (+?),
ertele-me-miş mi/y/-di-in-iz? (*er*te*le*me*miş / miy*di*niz*) (-?)

düşün-müş-tü-ün-üz (*dü*şün*müş*tü*nüz*) (+),
düşün-me-miş-ti-in-iz (*dü*şün*me*miş*ti*niz*) (-),
düşün-müş mü/y/-dü-ün-üz (*dü*şün*müş / müy*dü*nüz*) (+?),
düşün-me-miş mi/y/-di-in-iz (*dü*şün*me*miş / miy*di*niz*) (-?)

Onlar → ler-di, lar-dı

kaç-mış-lar-dı (*kaç*mış*lar*dı*) (+),
kaç-ma-mış-lar-dı (*kaç*ma*mış*lar*dı*) (-),
kaç-mış-lar mı/y/-dı? (*kaç*mış*lar / mıy*dı*) (+?),
kaç-ma-mış-lar mı/y/-dı? (*kaç*ma*mış*lar / mıy*dı*) (-?)

yakalan-mış-lar-dı (*ya*ka*lan*mış*lar*dı*) (+),
yakalan-ma-mış-lar-dı (*ya*ka*lan*ma*mış*lar*dı*) (-),
yakalan-mış-lar mı/y/-dı? (*ya*ka*lan*mış*lar / mıy*dı*) (+?),
yakalan-ma-mış-lar mı/y/-dı? (*ya*ka*lan*ma*mış*lar / mıy*dı*) (-?)

kucaklaş-mış-lar-dı (*ku*cak*laş*mış*lar*dı*) (+),
kucaklaş-ma-mış-lar-dı (*ku*cak*laş*ma*mış*lar*dı*) (-),

kucaklaş-mış-lar mı/y/-dı? (*ku*cak*laş*miş*lar / mıy*dı*) (+?), kucaklaş-
ma-mış-lar mı/y/-dı? (*ku*cak*laş*ma*miş*lar / mıy*dı*) (-?)

Gelecek Zaman'ın Söylentisi

e.cek-miş, a.cak-mış

Ben → im, ım

bitir-e.cek-miş-im (*bi*ti*re*cek*mi*şim*) (+),
bitir-me-/y/e.cek-miş-im (*bi*tir*me*ye*cek*mi*şim*) (-),
bitir-e.cek mi/y/-miş-im? (*bi*ti*re*cek / mıy*mi*şim*) (+?),
bitir-me-/y/e.cek mi/y/-miş-im? (*bi*tir*me*ye*cek / mıy*mi*şim*) (-?)

başla-/y/a.cak-mış-ım (*baş*la*ya*cak*mi*şım*) (+),
başla-ma-/y/a.cak-mış-ım (*baş*la*ma*ya*cak*mi*şım*) (-),
başla-/y/a.cak mı/y/-miş-ım? (*baş*la*ya*cak / mıy*mi*şım*) (+?),
başla-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-ım? (*baş*la*ma*ya*cak / mıy*mi*şım*)(-?)

ye-/y/e.cek-miş-im (*yi*ye*cek*mi*şim*) (+),
ye-me-/y/e.cek-miş-im (*ye*me*ye*cek*mi*şim*) (-),
ye-/y/e.cek mi/y/-miş-im? (*yi*ye*cek / mıy*mi*şim*) (+?),
ye-me-/y/e.cek mi/y/-miş-im? (*ye*mi*ye*cek / mıy*mi*şim*) (-?)

Sen → sin, sın

küş-e.cek-miş-sin (*kü*se*cek*miş*sin*) (+),
küş-me-/y/e.cek-miş-sin (*küş*mi*ye*cek*miş*sin*) (-),
küş-e.cek mi/y/-miş-sin? (*kü*se*cek / mıy*miş*sin*) (+?),
küş-me-/y/e.cek mi/y/-miş-sin? (*küş*mi*ye*cek / mıy*miş*sin*) (-?)

anla-/y/a.cak-mış-sın (*an*la*ya*cak*miş*sın*) (+),
anla-ma-/y/a.cak-mış-sın (*an*la*ma*ya*cak*miş*sın*) (-),
anla-/y/a.cak mı/y/-miş-sın? (*an*la*ya*cak / mıy*miş*sın*) (+?),
anla-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sın? (*an*la*ma*ya*cak / mıy*miş*sın*) (-?)

düşün-e.cek-miş-sin (*düş*ün*ne*cek*miş*sin*) (+),
düşün-me-/y/e.cek-miş-sin (*düş*ün*me*ye*cek*miş*sin*) (-),
düşün-e.cek mi/y/-miş-sin? (*düş*ün*ne*cek / mıy*miş*sin*) (+?),
düşün-me-/y/e.cek mi/y/-miş-sin? (*düş*ün*me*ye*cek / mıy*miş*sin*) (-?)

O → **Ø**

gel₁.e.cek-miş (*ge*le***cek***mıſ*) (+),
 gel-me-/y/e.cek-miş (*gel*me*ye*cek*mıſ*) (-),
 gel₁.e.cek mı/y/-mıſ? (*ge*le***cek** / mıy*mıſ*) (+?),
 gel-me-/y/e.cek mı/y/-mıſ? (*gel*me*ye*cek / mıy*mıſ*) (-?)

sakla-/y/a.cak-mıſ (*sak*la*ya***cak***mıſ*) (+),
 sakla-ma-/y/a.cak-mıſ (*sak*la*ma*ya***cak***mıſ*) (-),
 sakla-/y/a.cak mı/y/-mıſ? (*sak*la*ya***cak** / mıy*mıſ*) (+?),
 sakla-ma-/y/a.cak mı/y/-mıſ? (*sak*la*ma*ya***cak** / mıy*mıſ*) (-?)

uyu-/y/a.cak-mıſ (*u*yu*ya***cak***mıſ*) (+),
 uyu-ma-/y/a.cak-mıſ (*u*yu*ma*ya***cak***mıſ*) (-),
 uyu-/y/a.cak mı/y/-mıſ? (*u*yu*ya***cak** / mıy*mıſ*) (+?),
 uyu-ma-/y/a.cak mı/y/-mıſ? (*u*yu*ma*ya***cak** / mıy*mıſ*) (-?)

Biz → **iz**, **iz**

bekle-/y/e.cek-miſ-iz (*bek*le*ye*cek*mi*ſiz*) (+),
 bekle-me-/y/e.cek-miſ-iz (*bek*le*me*ye*cek*mi*ſiz*) (-),
 bekle-/y/e.cek mı/y/-miſ-iz? (*bek*le*ye*cek / mıy*mi*ſiz*) (+?),
 bekle-me-/y/e.cek mı/y/-miſ-iz? (*bek*le*me*ye*cek / mıy*mi*ſiz*) (-?)

sor₁-a.cak-mıſ-iz, (*so*ra***cak***mi*ſiz*) (+),
 sor-ma-/y/a.cak-mıſ-iz (*sor*ma*ya***cak***mi*ſiz*) (-),
 sor₁-a.cak mı/y/-mıſ-iz? (*so*ra***cak** / mıy*mi*ſiz*) (+?),
 sor-ma-/y/a.cak mı/y/-mıſ-iz? (*sor*ma*ya***cak** / mıy*mi*ſiz*) (-?)

düzel₁t-e.cek-iz (*dü*zel*te*ce*ğiz*) (+),
 düzelt-me-/y/e.cek-iz (*dü*zelt*me*ye*ce*ğiz*) (-),
 düzel₁t-e.cek mi-/y/iz? (*dü*zel*te*cek / mi*yiz*) (+?),
 düzelt-me-/y/e.cek mi-/y/iz? (*dü*zelt*me*ye*cek / mi*yiz*) (-?)

Siz → **sin**-iz, **sin**-iz

anla-/y/a.cak-mıſ-sin-iz (*an*la*ya***cak***mıſ*sı*nız*) (+),
 anla-ma-/y/a.cak-mıſ-sin-iz (*an*la*ma*ya***cak***mıſ*sı*nız*) (-),

anla-/y/a.cak mı/y/-miş-sın-ız (an*la*ya*cak / mıy*mış*si*nız) (+?),
anla-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sın-ız? (an*la*ma*ya*cak / mıy*mış*si*nız)(-?)

ütüle-/y/e.cek-miş-sın-ız (ü*tü*le*ye*cek*mış*si*nız) (+),
ütüle-me-/y/e.cek-miş-sın-ız (ü*tü*le*me*ye*cek*mış*si*nız) (-),
ütüle-/y/e.cek mı/y/-miş-sın-ız? (ü*tü*le*ye*cek / mıy*mış*si*nız) (+?),
ütüle-me-/y/e.cek mı/y/-miş-sın-ız? (ü*tü*le*me*ye*cek / mıy*mış*si*nız)(-?)

atla-/y/a.cak-miş-sın-ız (at*la*ya*cak*mış*si*nız) (+),
atla-ma-/y/a.cak-miş-sın-ız (at*la*ma*ya*cak*mış*si*nız) (-),
atla-/y/a.cak mı/y/-miş-sın-ız? (at*la*ya*cak / mıy*mış*si*nız) (+?),
atla-ma-/y/a.cak mı/y/-miş-sın-ız? (at*la*ma*ya*cak / mıy*mış*si*nız) (-?)

Onlar → ler-miş, lar-mış

git-e.cek-ler-miş (gi*de*cek*ler*miş) (+),
git-me-/y/e.cek-ler-miş (git*me*ye*cek*ler*miş) (-),
git-e.cek-ler mı/y/-miş? (gi*de*cek*ler / mıy*miş) (+?),
git-me-/y/e.cek-ler mı/y/-miş? (git*me*ye*cek*ler / mıy*miş) (-?)

izle-/y/e.cek-ler-miş (iz*le*ye*cek*ler*miş) (+),
izle-me-/y/e.cek-ler-miş (iz*le*me*ye*cek*ler*miş) (-),
izle-/y/e.cek-ler mı/y/-miş? (iz*le*ye*cek*ler / mıy*miş) (+?),
izle-me-/y/e.cek-ler mı/y/-miş? (iz*le*me*ye*cek*ler / mıy*miş) (-?)

Şimdiki Zaman'ın Söylentisi muş

Ben → um

bil-i.yor-muş-um (bi*li*yor*mu*şum) (+),
bil-me-i.yor -muş-um (bil*mi*yor*mu*şum) (-),
bil-i.yor mı/y/-muş-um? (bi*li*yor / mıy*mu*şum) (+?),
bil-me-i.yor mı/y/-muş-um? (bil*mi*yor / mıy*mu*şum) (-?)

bekle-i.yor-muş-um (bek*li*yor*mu*şum) (+),
bekle-me-i.yor-muş-um(bek*le*mi*yor*mu*şum) (-),
bekle-i.yor mı/y/-muş-um? (bek*li*yor / mıy*mu*şum) (+?),
bekle-me-i.yor mı/y/-muş-um? (bek*le*mi*yor / mıy*mu*şum) (-?)

Sen → **sun**

gi $\dot{\text{t}}$ -i.yor-muş-sun (*gi***di***yor*muş*sun*) (+),
 git-me-i.yor-muş-sun (*git***mi***yor*muş*sun*) (-),
 gi $\dot{\text{t}}$ -i.yor mu/y/-muş-sun? (*gi***di***yor / muy*muş*sun*) (+?),
 git-me-i.yor mu/y/-muş-sun? (*git***mi***yor / muy*muş*sun*) (-?)

anla-ı.yor-muş-sun (*an***lı***yor*muş*sun*) (+),
 anla-ma-ı.yor-muş-sun (*an***la***mı*yor*muş*sun*) (-),
 anla-ı.yor mu/y/-muş-sun? (*an***lı***yor / muy*muş*sun*) (+?),
 anla-ma-ı.yor mu/y/-muş-sun (*an***la***mı*yor / muy*muş*sun*) (-?)

O → $\emptyset$

oku-u.yor-muş (*o***ku***yor*muş*) (+),
 oku-ma-u.yor-muş (*o***ku***mu*yor*muş*) (-),
 oku-u.yor mu/y/-muş? (*o***ku***yor / muy*muş*) (+?),
 -ma-u.yor / mu/y/-muş? (*o***ku***mu*yor / muy*muş*) (-?)

ara-ı.yor-muş (*a***rı***yor*muş*) (+),
 ara-ma-ı.yor-muş (*a***ra***mı*yor*muş*) (-),
 ara-ı.yor mu/y/-muş? (*a***rı***yor / muy*muş*) (+?),
 ara-ma-ı.yor mu/y/-muş? (*a***ra***mı*yor / muy*muş*) (-?)

Biz → **uz**

gül-ü.yor-muş-uz (*gü***lü***yor*mu*şuz*) (+),
 gül-me-ü.yor-muş-uz (*gül*mü*yor*mu*şuz*) (-),
 gül-ü.yor mu/y/-muş-uz? (*gü***lü***yor / muy*mu*şuz*) (+?),
 gül-me-ü.yor mu/y/-muş-uz? (*gül*mü*yor / muy*mu*şuz*) (-?)

elle-i.yor-muş-uz (*el***li***yor*mu*şuz*) (+),
 elle-me-i.yor-muş-uz (*el***le***mı*yor*mu*şuz*) (-),
 elle-i.yor mu/y/-muş-uz? (*el***li***yor / muy*mu*şuz*) (+?),
 elle-me-i.yor mu/y/-muş-uz? (*el***le***mı*yor / muy*mu*şuz*) (-?)

Siz → **sun-uz**

Soru.yor-muş-sunuz (so***ru***yor*muş*su*nuz) (+),
 sor-ma-u.yor-muş-sunuz (sor***mu***yor*muş*su*nuz) (-),
 soru.yor mı/y/-muş-sunuz? (so***ru***yor / mıy*muş*su*nuz) (+?),
 sor-ma-u.yor mı/y/-muş-sunuz (sor***mu***yor / mıy*muş*su*nuz) (-?)

güncellee-i.yor-muş-sunuz (gün*cel***li***yor*muş*su*nuz) (+),
 güncelle-me-i.yor-muş-sunuz (gün*cel***le***mi*yor*muş*su*nuz) (-),
 güncellee-i.yor mı/y/-muş-sunuz? (gün*cel***li***yor / mıy*muş*su*nuz) (+?),
 gün-celle-me-i.yor mı/y/-muş-sunuz? (gün*cel***le***mi*yor / mıy*muş*su*nuz)

Onlar → lar-mış

buda-u.yor-lar-mış (bu***du***yor*lar*mış) (+),
 buda-ma-ı.yor-lar-mış (bu***da***mı*yor*lar*mış) (-),
 buda-u.yor-lar mı/y/-mış? (bu***du***yor*lar / mıy*mış) (+?),
 buda-ma-ı.yor-lar mı/y/-mış? (bu***da***mı*yor*lar / mıy*mış) (-?)

delir-i.yor-lar-mış (de***li***rı*yor*lar*mış) (+),
 delir-me-i.yor-lar-mış (de***lir***mi*yor*lar*mış) (-),
 delir-i.yor-lar mı/y/-mış? (de***li***rı*yor*lar / mıy*mış) (+?),
 delir-me-i.yor-lar mı/y/-mış? (de***lir***mi*yor*lar / mıy*mış) (-?)

Geniş Zaman'ın Söylentisi

ir-miş, ır-mış, ür-müş, ur-muş, er-miş, ar-mış

Ben → im, ım, üm, um

gel-ir-miş-im (ge***lir***mi*şim) (+),
 gel-mez-miş-im (gel***mez***mi*şim) (-)
 gel-ir mı/y/-miş-im? (ge***lir** / mıy*mi*şim) (+?),
 gel-mez mı/y/-miş-im? (gel***mez** / mıy*mi*şim) (-?)

yürü-ür-müş-üm (yü***rür***mü*şüm) (+),
 yürü-mez-miş-im (yü***rü***mez*mi*şim) (-),
 yürür mü/y/-müş-üm? (yü***rür** / müy*mü*şüm) (+?),
 yürü-mez mı/y/-miş-im? (yü***rü***mez / mıy*mi*şim) (-?)

Sen → sin, sın, sün, sun

düş-er-miş-sin (*dü*şer*miş*sin*) (+),
 düş-mez-miş-sin (*düş*mez*miş*sin*) (-),
 düş-er mi/y/-miş-sin? (*dü*şer / miy*miş*sin*) (+?),
 düş-mez mi/y/-miş-sin? (*düş*mez / miy*miş*sin*) (-?)

otur-ur-muş-sun (*o*tu*rur*muş*sun*) (+),
 otur-maz-miş-sin (*o*tur*maz*miş*sin*) (-),
 otur-ur mu/y/-muş-sun? (*o*tu*rur / muy*muş*sun*) (+?),
 otur-maz mı/y/-miş-sin? (*o*tur*maz / mıy*miş*sin*) (-?)

O → Ø

sat-ar-mış (*sa*tar*mış*) (+),
 sat-maz-mış (*sa*maz*mış*) (-),
 sat-ar mı/y/-miş? (*sa*tar / mıy*mış*) (+?),
 sat-maz mı/y/-miş? (*sa*maz / mıy*mış*) (-?)

uyu-ur-muş (*u*yur*muş*) (+),
 uyu-maz-mış (*u*yu*maz*mış*) (-),
 uyu-ur mu/y/-muş? (*u*yur / muy*muş*) (+?),
 uyu-maz mı/y/-miş? (*u*yu*maz / mıy*mış*) (-?)

Biz → iz, iz, üz, uz

yuġ-ar-mış-iz (*yu*tar* mı*şız*) (+),
 yut-maz-mış-iz (*yut*maz* mı*şız*) (-),
 yuġ-ar mı/y/-miş-iz? (*yu*tar / mıy* mı*şız*) (+?),
 yut-maz mı/y/-miş-iz? (*yut*maz / mıy* mı*şız*) (-?)

selamla-ar-mış-iz (*se*lam*lar* mı*şız*) (+),
 selamla-maz-mış-iz (*se*lam*la*maz* mı*şız*) (-),
 selamla-ar mı/y/-miş-iz? (*se*lam*lar / mıy* mı*şız*) (+?),
 selamla-maz mı/y/-miş-iz? (*se*lam*la*maz / mıy* mı*şız*) (-?)

Siz → sını-iz, sını-iz, sünü-üz, sunu-uz

utan-ır-mış-sın-iz (*u*ta*nır*mış*sı*nız*) (+),
 utan-maz-mış-sın-iz (*u*tan*maz*mış*sı*nız*) (-),

utan-ır mı/y/-miş-sin-iz? (u*ta*nır / mıy*mış*si*niz) (-?),
utan-maz mı/y/-miş-sin-iz? (u*tan*maz / mıy*mış*si*niz) (-?)

süsle-er-miş-sin-iz (süs*ler*mış*si*niz) (+),
süsle-mez-miş-sin-iz (süs*le*mez*mış*si*niz) (-),
süsle-er mi/y/-miş-sin-iz? (süs*ler / mıy*mış*si*niz) (+?),
süsle-mez mi/y/-miş-sin-iz? (süs*le*mez / mıy*mış*si*niz) (-?)

Onlar → ler, lar

çalış-ır-mış-lar (ça*lı*şır*mış*lar) (+),
çalış-maz-mış-lar (ça*lı*şmaz*mış*lar) (-),
çalış-ır mı/y/-miş-lar? (ça*lı*şır / mıy*mış*lar) (+?),
çalış-maz mı/y/-miş-lar? (ça*lı*şmaz / mıy*mış*lar) (-?)

Gelecek Zaman'ın Hikâyesi

e.cek-ti, a.cak-tı

Ben → im, ım

bitir-e.cek-ti-im (bi*ti*re*cek*tim) (+),
bitir-me-/y/e.cek-ti-im (bi*tir*me*ye*cek*tim) (-),
bitir-e.cek mi/y/-di-im? (bi*ti*re*cek / mıy*dim) (+?),
bitir-me-/y/e.cek / mi/y/-di-im? (bi*tir*me*ye*cek / mıy*dim) (-?)

başla-/y/a.cak-tı-ım (baş*la*ya*cak*tım) (+),
başla-ma-/y/a.cak-tı-ım (baş*la*ma*ya*cak*tım) (-),
başla-/y/a.cak mı/y/-di-ım? (baş*la*ya*cak / mıy*dim) (+?),
başla-ma-/y/a.cak mı/y/-di-ım? (baş*la*ma*ya*cak / mıy*dim) (-?)

Sen → in, ın

sor-a.cak-tı-ın (so*ra*cak*tın) (+),
sor-ma-/y/a.cak-tı-ın (sor*ma*ya*cak*tın) (-),
sor-a.cak mı/y/-di-ın? (so*ra*cak / mıy*dın) (+?),
sor-ma-/y/a.cak mı/y/-di-ın? (sor*ma*ya*cak / mıy*dın) (-?)

uyu-/y/a.cak-tı-ın (u*yu*ya*cak*tın) (+),
uyu-ma-/y/a.cak-tı-ın (u*yu*ma*ya*cak*tın) (-),

uyu-/y/a.cak mı/y/-di-in? (*u***yu***ya*cak / mıy*dın*) (+?),
uyu-ma-/y/a.cak mı/y/-di-in? (*u***yu***ma*ya*cak / mıy*dın*) (-?)

O → Ø

düş-e.cek-ti (*dü***şe***cek*ti*) (+),
düş-me-/y/e.cek-ti (*düş*me*ye*cek*ti*) (-),
düş-e.cek mi/y/-di? (*dü***şe***cek / mıy*dı*) (+?),
düş-me-/y/e.cek mi/y/-di? (*düş*me*ye*cek / mıy*dı*) (-?)

kurula-/y/a.cak-tı (*ku*ru*la*ya*cak*tı*) (+),
kurula-ma-/y/a.cak-tı (*ku*ru*la*ma*ya*cak*tı*) (-),
kurula-/y/a.cak mı/y/-di? (*ku*ru*la*ya*cak / mıy*dı*) (+?),
kurula-ma-/y/a.cak mı/y/-di? (*ku*ru*la*ma*ya*cak / mıy*dı*) (-?)

Biz → ik, ık

anlaş-a.cak-tı-ık (*an*la*şa*cak*tıık*) (+),
anlaş-ma-/y/a.cak-tı-ık (*an*laş*ma*ya*cak*tıık*) (-),
anlaş-a.cak mı/y/-di-ık? (*an*la*şa*cak / mıy*dık*) (+?),
anlaş-ma-/y/a.cak mı/y/-di-ık? (*an*laş*ma*ya*cak / mıy*dık*) (-?)

yükle-/y/e.cek-ti-ik (*yük*le*ye*cek*тік*) (+),
yükle-me-/y/e.cek-ti-ik (*yük*le*me*ye*cek*тік*) (-),
yükle-/y/e.cek mi/y/-di-ik? (*yük*le*ye*cek / mıy*dık*) (+?),
yükle-me-/y/e.cek mi/y/-di-ik? (*yük*le*me*ye*cek / mıy*dık*) (-?)

Siz → in-iz, ın-iz

tut-a.cak-tı-ın-iz (*tu*ta*cak*tı*ınız*) (+),
tut-ma-/y/a.cak-tı-ın-iz (*tut*ma*ya*cak*tı*ınız*) (-),
tut-a.cak mı/y/-di-ın-iz? (*tu*ta*cak / mıy*dı*ınız*) (+?),
tut-ma-/y/a.cak mı/y/-di-ın-iz? (*tut*ma*ya*cak / mıy*dı*ınız*) (-?)

anla-/y/a.cak-tı-ın-iz (*an*la*ya*cak*tı*ınız*) (+),
anla-ma-/y/a.cak-tı-ın-iz (*an*la*ma*ya*cak*tı*ınız*) (-),
anla-/y/a.cak mı/y/-di-ın-iz? (*an*la*ya*cak / mıy*dı*ınız*) (+?),
anla-ma-/y/a.cak mı/y/-di-ın-iz? (*an*la*ma*ya*cak / mıy*dı*ınız*) (-?)

Onlar → ler-di, lar-dı

dur-a.cak-lar-dı (*du*ra*cak*lar*dı*) (+),
dur-ma-/y/a.cak-lar-dı (*dur*ma*ya*cak*lar*dı*) (-),
dur-a.cak mı/y/-dī-lar? (*du*ra*cak / mıy*dı*lar*) (+?),
dur-ma-/y/a.cak mı/y/-dī-lar? (*dur*ma*ya*cak / mıy*dı*lar*) (-?)

anla-/y/a.cak-lar-dı (*an*la*ya*cak*lar*dı*) (+),
anla-ma-ya.cak-lar-dı (*an*la*ma*ya*cak*lar*dı*) (-),
anla-/y/a.cak-lar mı/y/-dī? (*an*la*ya*cak*lar / mıy*dı*) (+?),
anla-ma-/y/a.cak-lar mı/y/-dī? (*an*la*ma*ya*cak*lar / mıy*dı*) (-?)

Gereklilik

me.li, ma.lı

Ben → /y/im, /y/ım

öğren-me.li-/y/im (*öğ*ren*me*li*yim*) (+),
öğren-me-me.li-/y/im (*öğ*ren*me*me*li*yim*) (-),
öğren-me.li mi-/y/im? (*öğ*ren*me*li / mı*yim*) (+?),
öğren-me-me.li mi-/y/im? (*öğ*ren*me*me*li / mı*yim*) (-?)

sakla-ma.lı-/y/ım (*sak*la*ma*lı*yım*) (+),
sakla-ma-ma.lı-/y/ım (*sak*la*ma*ma*lı*yım*) (-),
sakla-ma.lı mı-/y/ım? (*sak*la*ma*lı / mı*yım*) (+?),
sakla-ma-ma.lı mı-/y/ım? (*sak*la*ma*ma*lı / mı*yım*) (-?)

Sen → sin, sın

yaz-ma.lı-sin (*yaz*ma*lı*sin*) (+),
yaz-ma-ma.lı-sin (*yaz*ma*ma*lı*sin*) (-),
yaz-ma.lı mı-sin? (*yaz*ma*lı / mı*sin*) (+?),
yaz-ma-ma.lı mı-sin? (*yaz*ma*ma*lı / mı*sin*) (-?)

sev-me.li-sin (*sev*me*li*sin*) (+),
sev-me-me.li-sin (*sev*me*me*li*sin*) (-),
sev-me.li mi-sin? (*sev*me*li / mı*sin*) (+?),
sev-me-me.li mi-sin? (*sev*me*me*li / mı*sin*) (-?)

O → Ø

bırak-ma.lı (*bi*rak*ma*lı*) (+),
 bırak-ma-ma.lı (*bi***rak***ma*ma*lı*) (-),
 bırak-ma.lı mı? (*bi*rak*ma***lı** / mı*) (+?),
 bırak-ma-ma.lı mı? (*bi***rak***ma*ma*lı / mı*) (-?)

yorumla-ma.lı (*yo*rum*la*ma*lı*) (+),
 yorumla-ma-ma.lı (*yo*rum***la***ma*ma*lı*) (-),
 yorumla-ma.lı mı? (*yo*rum*la*ma***lı** / mı*) (+?),
 yorum-la-ma-ma.lı mı? (*yo*rum***la***ma*ma*lı / mı*) (-?)

Biz → /y/iz, /y/ız

kes-me.li-/y/iz (*kes*me***li***yiz*) (+),
 kes-me-me.li-/y/iz (*kes*me*me***li***yiz*) (-),
 kes-me.li mi-/y/iz? (*kes*me***li** / mi*yiz*) (+?),
 kes-me-me.li mi-/y/iz? (*kes*me*me***li** / mi*yiz*) (-?)

buluş-ma.li-/y/ız (*bu*luş*ma***lı***yız*) (+),
 buluş-ma-ma.li-/y/ız (*bu***luş***ma*ma*lı*yız*) (-),
 buluş-ma.li mi-/y/ız? (*bu*luş*ma***lı** / mı*yız*) (+?),
 buluş-ma-ma.li mi-/y/ız? (*bu***luş***ma*ma.lı / mı*yız*) (-?)

Siz → sın-iz, sın-ız

uğraş-ma.li-sın-ız (*uğ*raş*ma***lı***sı*nız*) (+),
 uğraş-ma-ma.li-sın-ız (*uğ***raş***ma*ma*lı*sı*nız*) (-),
 uğraş-ma.li mi-sın-ız? (*uğ*raş*ma***lı** / mı*sı*nız*) (+?),
 uğraş-ma-ma.li mi-sın-ız? (*uğ***raş***ma*ma*lı / mı*sı*nız*) (-?)

Onlar → ler, lar

dur-ma.li-lar (*dur*ma***lı***lar*) (+),
 dur-ma-ma.li-lar (*dur*ma*ma***lı***lar*) (-),
 dur-ma.li-lar mı? (*dur*ma***lı***lar / mı*) (+?),
 dur-ma-ma.li-lar mı? (*dur*ma*ma***lı***lar / mı*) (-?)

yaklaş-ma.lı-lar (*yak*laş*ma*lı*lar*) (+),
 yaklaş-ma-ma.lı-lar (*yak*laş*ma*ma*lı*lar*) (-),
 yaklaş-ma.lı-lar mı? (*yak*laş*ma*lı*lar / mı*) (+?),
 yak*laş*ma*ma.lı*lar / mı? (*yak*laş*ma*ma*lı*lar / mı*) (-?)

Olasılık

e.bil-ir, a.bil-ir

Ben → im

gel-e.bil-ir-im (*ge*le*bi*li*rim*) (+),
 gel-me-/y/e.bil-ir-im (*gel*me*ye*bi*li*rim*) (-),
 gel-e.me-em (*ge*le*mem*) (-),
 gel-e.bil-ir mi-/y/im? (*ge*le*bi*li*rim / mi*yim*) (+?),
 gel-me-/y/e.bil-ir mi-/y/im? (*gel*me*ye*bi*li*rim / mi*yim*) (-?),
 gel-e.mez mi-/y/im? (*ge*le*mez / mi*yim*) (-?)

Örneklerde görüldüğü gibi bu fiil grubunda iki çeşit olumsuz ve olumsuz soru dizileri vardır.

başla-/y/a.bil-ir-im (*baş*la*ya*bi*li*rim*) (+),
 başla-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-im (*baş*la*ya*ma*ya*bi*li*rim*) (-),
 başla-/y/a.ma-am (*baş*la*ya*mam*) (-),
 başla-/y/a.bil-ir mi-/y/im? (*baş*la*ya*bi*li*rim / mi*yim*) (+?),
 başla-ma-/y/a.bil-ir mi-/y/im? (*baş*la*ma*ya*bi*li*rim / mi*yim*) (-?),
 başla-/y/a.maz mı-/y/im? (*baş*la*ya*maz / mı*yım*) (-?)

Sen → sin, sın

çık-a.bil-ir-sin (*çı*ka*bi*li*sin*) (+),
 çık-ma-/y/a.bil-ir-sin (*çı*k*ma*ya*bi*li*sin*) (-),
 çık-a.maz-sın (*çı*ka*maz*sin*) (-),
 çık-a.bil-ir mi-sin? (*çı*ka*bi*li*rim / mi*sin*) (+?),
 çık-a.ma-/y/a.bil-ir mi-sin? (*çı*ka*ma*ya*bi*li*rim / mi*sin*) (-?),
 çık-a.maz mı-sın? (*çı*ka*maz / mı*sin*) (-?)

anla-/y/a.bil-ir-sin (*an*la*ya*bi*li*sin*) (+),
 anla-ma-/y/a.bil-ir-sin (*an*la*ma*ya*bi*li*sin*) (-),
 anla-/y/a.maz-sın (*an*la*ya*maz*sin*) (-),

anla-/y/a.bi̇l-ir mi-sin? (*an*la*ya*bi***lir** / mi***sin***) (+?),
 anla-ma-/y/a.bi̇l-ir mi-sin? (*an***la***ma*ya*bi***lir** / mi***sin***) (-?),
 anla-/y/a.maz mı-sın? (*an*la***ya***maz / mi***sin***) (-?)

O → Ø

kazan-a.bi̇l-ir (*ka*za*na*bi***lir***) (+),
 kazan-a.ma-/y/a.bi̇l-ir (*ka*za***na***ma*ya*bi***lir***) (-),
 kazan-a.maz (*ka*za***na***maz*) (-),
 kazan-a.bi̇l-ir mi? (*ka*za*na*bi***lir** / mī*) (+?),
 kazan-a.ma-/y/a.bi̇l-ir mi? (*ka*za***na***ma*ya*bi***lir** / mī*) (-?),
 kazan-a.maz mı? (*ka*za***na***maz / mī*) (-?)

bekle-/y/e.bi̇l-ir (*bek*le*ye*bi***lir***) (+),
 bekle-me-/y/e.bi̇l-ir (*bek***le***me*ye*bi***lir***) (-),
 bekle-/y/e.mez (*bek*le***ye***mez*) (-),
 bekle-/y/e.bi̇l-ir mi? (*bek*le*ye*bi***lir** / mī*) (+?),
 bekle-me-/y/e.bi̇l-ir mi? (*bek***le***me*ye*bi***lir** / mī*) (-?),
 bekle-/y/e.mez mi? (*bek*le***ye***mez / mī*) (-?)

Biz → iz, ız

söndür-e.bi̇l-ir-iz (*sön*dü*re*bi***li***riz*) (+),
 söndür-e.me-/y/e.bi̇l-ir-iz (*sön*dü***re***me*ye*bi***li***riz*) (-),
 söndür-e.me-/y/iz (*sön*dü***re***me*yiz*) (-),
 söndür-e.bi̇l-ir mi-/y/iz? (*sön*dü*re*bi***li** / mi*yiz*) (+?),
 söndür-e.me-/y/e.bi̇l-ir mi-/y/iz? (*sön*dü***re***me*ye*bi***li** / mi*yiz*)(-?),
 söndür-e.mez mi-/y/iz? (*sön*dü***re***mez / mi*yiz*) (-?)

ara-/y/a.bi̇l-ir-iz (*a*ra*ya*bi***li***riz*) (+),
 ara-/y/a.ma-/y/a.bi̇l-ir-iz (*a*ra***ya***ma*ya*bi***li***riz*) (-),
 ara-/y/a.ma-/y/iz (*a*ra***ya***ma*yiz*) (-),
 ara-/y/a.bi̇l-ir mi-/y/iz? (*a*ra*ya*bi***li** / mi*yiz*) (+?),
 ara-/y/a.ma-/y/a.bi̇l-ir mi-/y/iz? (*a*ra***ya***ma*ya*bi***li** / mi*yiz*) (-?),
 ara-/y/a.maz mı-/y/iz? (*a*ra***ya***maz / mī*yiz*) (-?)

Siz → sin-iz, sın-iz

unut-a.bil-ir-sin-iz (*u*nu*ta*bi***lir***si*niz*) (+),
 unut-a.ma-/y/a.bil-ir-sin-iz (*u*nu***ta***ma*ya*bi***lir***si*niz*) (-),
 unut-a.maz-sın-ız (*u*nu***ta***maz*si*niz*) (-),
 unut-a.bil-ir mi-sin-iz? (*u*nu*ta*bi***lir** / mi*si*niz*) (+?),
 unut-a.ma-/y/a.bil-ir mi-sin-iz (*u*nu***ta***ma*ya*bi***lir** / mi*si*niz*) (-?),
 unut-a.maz mı-sın-ız (*u*nu***ta***maz / mi*si*niz*) (-?)

koru-/y/a.bil-ir-sin-iz (*ko*ru***ya***bi***lir***si*niz*) (+),
 koru-/y/a.ma-/y/a.bil-ir-sin-iz (*ko*ru***ya***ma*ya*bi***lir***si*niz*) (-),
 koru-/y/a.maz-sın-ız (*ko*ru***ya***maz*si*niz*) (-),
 koru-/y/a.bil-ir mi-sin-iz? (*ko*ru*ya*bi***lir** / mi*si*niz*) (-?),
 koru-/y/a.ma-/y/a.bil-ir mi-sin-iz? (*ko*ru***ya***ma*ya*bi***lir** / mi*si*niz*)(-?),
 koru-/y/a.maz mı-sın-ız? (*ko*ru***ya***maz / mi*si*niz*) (-?)

Onlar → ler, lar

gel-e.bil-ir-ler (*ge*le*bi***lir***ler*) (+),
 gel-me-/y/e.bil-ir-ler (*gel*me*ye*bi***lir***ler*) (-),
 gel-e.mez-ler (*ge*le*mez*ler*) (-),
 gel-e.bil-ir-ler mi? (*ge*le*bi***lir***ler / mi*) (+?),
 Gel-me-/y/e.bil-ir-ler mi? (*gel*me*ye*bi***lir***ler / mi*) (-?),
 gel-e.mez-ler mi? (*ge*le*mez*ler / mi*) (-?)

Geçmiş Zaman'ın Başarısız Gerekliliği

me-li/y/-di, ma.lı/y/-dı

Ben → im, ım

başla-ma.lı/y/-dı-ım (*baş*la*ma***lıy***dım*) (+),
 başla-ma-ma.lı/y/-dı-ım (*baş***la***ma*ma***lıy***dım*) (-),
 başla-ma.lı mı/y/-dı-ım? (*baş*la*ma***lı** / mıy*dım*) (+?),
 başla-ma-ma.lı mı/y/-dı-ım? (*baş***la***ma*ma***lı** / mıy*dım*) (-?)

söyle-me.li/y/-di-im (*söy*le*me***liy***dim*) (+),
 söyle-me-me.li/y/-di-im (*söy***le***me*me***liy***dim*) (-),
 söyle-me.li mi/y/-di-im? (*söy*le*me***li** / miy*dim*) (+?),
 söyle-me-me.li mi/y/-di-im? (*söy***le***me*me***li** / miy*dim*) (-?)

Sen → in, ın

bırak-ma.lı/y/-dı-ın (*bi*rak*ma*lıy*dın*) (+),
 bırak-ma-ma.lı/y/-dı-ın (*bi*rak*ma*ma*lıy*dın*) (-),
 bırak-ma.lı mı/y/-dı-ın? (*bi*rak*ma*lı / mıy*dın*) (+?),
 bırak-ma-ma.lı mı/y/-dı-ın? (*bi*rak*ma*ma*lı / mıy*dın*) (-?)

dur-ma.lı/y/-dı-ın (*dur*ma*lıy*dın*) (+),
 dur-ma-ma.lı/y/-dı-ın (*dur*ma*ma*lıy*dın*) (-),
 dur-ma.lı mı/y/-dı-ın? (*dur*ma*lı / mıy*dın*) (+?),
 dur-ma-ma.lı mı/y/-dı-ın? (*dur*ma*ma*lı / mıy*dın*) (-?)

O → Ø

koş-ma.lı/y/-dı (*koş*ma*lıy*dı*) (+),
 koş-ma-ma.lı/y/-dı (*koş*ma*ma*lıy*dı*) (-),
 koş-ma.lı mı/y/-dı? (*koş*ma*lı / mıy*dı*) (+?),
 koş-ma-ma.lı mı/y/-dı? (*koş*ma*ma*lı / mıy*dı*) (-?)

git-me.lı/y/-di (*git*me*lıy*di*) (+),
 git-me-me.lı/y/-di (*git*me*me*lıy*di*) (-),
 git-me.lı mı/y/-di? (*git*me*lı / mıy*di*) (+?),
 git-me-me.lı mı/y/-di? (*git*me*me*lı / mıy*di*) (-?)

Biz → ik, ık

buluş-ma.lı/y/-dı-ık (*bu*luş*ma*lıy*dık*) (+),
 buluş-ma-ma.lı/y/-dı-ık (*bu*luş*ma*ma*lıy*dık*) (-),
 buluş-ma.lı mı/y/-dı-ık? (*bu*luş*ma*lı / mıy*dık*) (+?),
 buluş-ma-ma.lı mı/y/-dı-ık? (*bu*luş*ma*ma*lı / mıy*dık*) (-?)

sat-ma.lı/y/-dı-ık (*sat*ma*lıy*dık*) (+),
 sat-ma-ma.lı/y/-dı-ık (*sat*ma*ma*lıy*dık*) (-),
 sat-ma.lı mı/y/-dı-ık? (*sat*ma*lı / mıy*dık*) (+?),
 sat-ma-ma.lı mı/y/-dı-ık? (*sat*ma*ma*lı / mıy*dık*) (-?)

Siz → ın-iz, ın-iz

söyle-me.li/y/-di-i_n-iz (söy*le*me*liy*di*niz) (+),
 söyle-me-me.li/y/-di-i_n-iz (söy*le*me*me*liy*di*niz) (-),
 söyle-me.li mi/y/-di-i_n-iz? (söy*le*me*li / miy*di*niz) (+?),
 söyle-me-me.li mi/y/-di-i_n-iz? (söy*le*me*me*li / miy*di*niz) (-?)

unut-ma.li/y/-dı-ı_n-iz (u*nut*ma*liy*dı*niz) (+),
 unut-ma-ma.li/y/-dı-ı_n-iz (u*nut*ma*ma*liy*dı*niz) (-)
 unut-ma.li mı/y/-dı-ı_n-iz? (u*nut*ma*li / mıy*dı*niz) (+?),
 unut-ma-ma.li mı/y/-dı-ı_n-iz? (u*nut*ma*ma*li / mıy*dı*niz) (-?)

Onlar → Ø

al-ma.li/y/-dı-lar (al*ma*liy*dı*lar) (+),
 al-ma-ma.li/y/-dı-lar (al*ma*-ma*liy*dı*lar) (-),
 al-ma.li mı/y/-dı-lar? (al*ma*li / mıy*dı*lar) (+?),
 al-ma-ma.li mı/y/-dı-lar? (al*ma*ma*li / mıy*dı*lar) (-?)

Oluş Grubu Dizileri

Oluş grubu dizileri zamanlarına göre dörde ayrılır: Geniş Zaman, Geçmiş Zaman, Gelecek Zaman ve Söylenti.

Geniş Zaman oluş gruplarında genelde zaman bildiren bir morphem bulunmaz. Bulunmayan bu morphem oluş grubunun Geniş Zaman olduğunu belirtir. "Dir, dır, dür, dur, tir, tır, tür, tur" allomorfları yalnız üçüncü kişilerin sonunda kullanılabilir ve olasılık ya da kesinlik ifade ederler; "Ahmet çalışkan-dır", "annem evde-dir" tümcelerinde olduğu gibi. "Ben evdeyim-dir", "sen çalışkansın-dır" gibi tümceler mantıksal değildir.

Oluş gruplarında fiil yerine **isimler**, **sıfatlar** ve **yer zarfları** bulunur.

Geniş Zaman

Ø

Ben → im, ım, üm, um

iyi-/y/im (i***yî***yim) (+),
 iyi değil-im (i***yi** / de***ğî***lim) (-),
 iyi mi-/y/im? (i***yî** / mi*yim) (+?),
 iyi değil mi-/y/im? (i***yi** / de***ğil** / mi*yim) (-?)

deli-/y/im (de***lî***yim) (+),
 deli değil-im (de***lî** / de***ğî***lim) (-),
 deli mi-/y/im? (de***lî** / mi*yim) (+?),
 deli değil mi-/y/im? (de***lî** / de***ğil** / mi*yim) (-?)

okul-da-/y/ım (o*kul***da***yım) (+),
 okul-da değil-im (o*kul***da** / de***ğî***lim) (-),
 okul-da mı-/y/ım? (o*kul***da** / mı*yım) (+?),
 okul-da değil mi-/y/ım? (o*kul***da** / de***ğil** / mi*yim) (-?)

Sen → sin, sün, sun

mutlu-sun (mut***lu***sun) (+),
 mutlu değil-sin (mut***lu** / de***ğil***sin) (-),
 mutlu mu-sun? (mut***lu** / mu*sun) (+?),
 mutlu değil mi-sin? (mut***lu** / de***ğil** / mi*sin) (-?)

haklı-sın (hak***lî***sın) (+),
 haklı değil-sin (hak***lî** / de***ğil***sin) (-),
 haklı mı-sın? (hak***lî** / mı*sın) (+?),
 haklı değil mi-sin? (hak***lî** / de***ğil** / mi*sin) (-?)

O → Ø

haklı (hak***lî**) (+),
 haklı değil (hak***lî** / de***ğil**) (-),
 haklı mı? (hak***lî** / mı) (+?),
 haklı değil mi? (hak***lî** / de***ğil** / mı) (-?)

umutlu (u*mut***lu**) (+),
 umutlu değil (u*mut***lu** / de***ğil**) (-),
 umutlu mu? (u*mut***lu** / mu) (+?),
 umutlu değil mi? (u*mut***lu** / de***ğil** / mı) (-?)

Biz → iz, ız, üz, uz

insan-ız (in***sa***nız) (+),
 insan değil-iz (in***san** / de***ğil***liz) (-),
 insan mı-/y/ız? (in***san** / mı*y/ız) (+?),
 insan değil mi-/y/ız? (in***san** / de***ğil** / mı*yız) (-?)

onurlu-/y/uz (o*nur***lu***yuz) (+),
 onurlu değil-iz (o*nur***lu** / de***ğil***liz) (-)
 onurlu mu-/y/uz? (o*nur***lu** / mu*yuz) (+?),
 onurlu değil mi-/y/ız? (o*nur***lu** / de***ğil** / mı*yız) (-?)

Siz → sin-iz, sın-ız, sün-üz, sun-uz

korkak-sın-ız (kor***kak***sı*nız) (+),
 korkak değil-sın-ız (kor***kak** / de***ğil***sı*nız) (-),
 korkak mı-sın-ız? (kor***kak** / mı*sı*nız) (+?),
 korkak değil mi-sın-ız? (kor***kak** / de***ğil** / mı*sı*nız) (-?)

kırgın-sın-ız (kır***gın***sı*nız) (+),
 kırgın değil-sın-ız (kır***gın** / de***ğil***sı*nız) (-),
 kırgın mı-sın-ız (kır***gın** / mı*sı*nız) (+?),
 kırgın değil mi-sın-ız? (kır***gın** / de***ğil** / mı*sı*nız) (-?)

Onlar → ler, lar

ev-de-ler (ev*de***ler**) (+),
 ev-de değil-ler (ev*de / de***ğil*****ler**) (-),
 ev-de-ler mi? (ev*de***ler** / mı) (+?),
 ev-de değil-ler mi? (ev*de / de***ğil*****ler** / mı) (-?)

Di'li Geçmiş Zaman (görülen Geçmiş Zaman)

dî, dı, dü, du

Ben → im, ım, üm, um

yorgun-du-um (yor***gun***dum) (+),
 yorgun değil-di-im (yor***gun** / de***ğil***dim) (-),
 yorgun mu/y/-du-um (yor***gun** / muy*dum) (+?),
 yorgun değil mi/y/-di-im? (yor***gun** / de***ğil** / miy*dim) (-?)

Sen → in, in, ün, un

sorumlu/y/-du-un (so*rum***luy***dun) (+),
 sorumlu değil-di-in (so*rum*lu / de***ğil***din) (-),
 sorumlu mu/y/-du-un? (so*rum***lu** / muy*dun) (+?),
 sorumlu değil mi/y/-di-in? (so*rum*lu / de***ğil** / miy*din) (-?)

O → Ø

dikkatli/y/-di (dik*kat***liy***dî) (+),
 dikkatli değil-di (dik*kat*li / de***ğil***dî) (-),
 dikkatli mi/y/-di? (dik*kat***li** / miy*dî) (+?),
 dikkatli değil mi/y/-di? (dik*kat*li / de***ğil** / miy*dî) (-?)

Biz → ik, ık, ük, uk

uslu/y/-du-uk (us***luy***duk) (+),
 uslu değil-di-ik (us*lu / de***ğil***dik) (-),
 uslu mu/y/-du-uk? (us***lu** / muy*duk) (+?),
 uslu değil mi/y/-di-ik? (us*lu / de***ğil** / miy*dik) (-?)

Siz → in-iz, ın-ız, ün-üz, un-uz

istekli/y/-di-in-iz (is*tek***liy***di*niz) (+),
 istekli değil-di-in-iz (is*tek*li / de***ğil***di*niz) (-),
 istekli mi/y/-di-in-iz? (is*tek***li** / miy*di*niz) (+?),
 istekli değil mi/y/-di-in-iz? (is*tek*li / de***ğil** / miy*di*niz) (-?)

Onlar → ler, lar

bahçe-de/y/-di-ler (bah*çe***dey***di*ler) (+),
 bahçe-de değil-di-ler (bah*çe*de / de***ğil***di*ler) (-),
 bahçe-de mi/y/-di-ler? (bah*çe***de** / miy*di*ler) (+?),
 bahçe-de değil mi/y/-di-ler? (bah*çe*de / de***ğil** / miy*di*ler) (-?)

Gelecek Zaman

ol-a.cak

Ben → ım

dikkatli ol-a.cak-ım (dik*kat***li** / o*la*ca***ğım**) (+),
 dikkatli ol-ma-/y/a.cak-ım (dik*kat*li / **ol***ma*ya*ca***ğım**) (-),

dikkatli olacak mı-/y/ım? (dik*kat*li / o*la*cak / mı*yım) (+?),
dikkatli ol-ma-/y/a.cak mı-/y/ım? (dik*kat*li / ol*ma*ya*cak / mı*yım) (-?)

Sen → sın

mutlu ol-a.cak-sın (mut*lu / o*la*cak*sın) (+),
mutlu ol-ma-/y/a.cak-sın (mut*lu / ol*ma*ya*cak*sın) (-),
mutlu ol-a.cak mı-sın? (mut*lu / o*la*cak / mı*sın) (+?),
mutlu ol-ma-/y/a.cak mı-sın? (mut*lu / ol*ma*ya*cak / mı*sın) (-?)

O → Ø

güçlü ol-a.cak (güç*lü / o*la*cak) (+),
güçlü ol-ma-/y/a.cak (güç*lü / ol*ma*ya*cak) (-),
güçlü ol-a.cak mı? (güç*lü / o*la*cak / mı) (+?),
güçlü ol-ma-/y/a.cak mı? (güç*lü / ol*ma*ya*cak / mı) (-?)

Biz → ız

ev-de ol-a.cak-ız (ev*de / o*la*ca*ğız) (+),
ev-de ol-ma-/y/a.cak-ız (ev*de / ol*ma*ya*ca*ğız) (-),
ev-de ol-a.cak mı-/y/ız? (ev*de / o*la*cak / mı*yız) (+?),
ev-de ol-ma-/y/a.cak mı-/y/ız? (ev*de / ol*ma*ya*cak / mı*yız) (-?)

Siz → sın-ız

hazır ol-a.cak-sın-ız (ha*zır / o*la*cak*sı*nız) (+),
hazır ol-ma-/y/a.cak-sın-ız (ha*zır / ol*ma*ya*cak*sı*nız) (-),
hazır ol-a.cak mı-sın-ız (ha*zır / o*la*cak / mı*sı*nız) (+?),
hazır ol-ma-/y/a.cak mı-sın-ız? (ha*zır / ol*ma*ya*cak / mı*sı*nız) (-?)

Onlar → lar

gerekli ol-a.cak-lar (ge*rek*li / o*la*cak*lar) (+),
gerekli ol-ma-/y/a.cak-lar (ge*rek*li / ol*ma*ya*cak*lar) (-),
gerekli ol-a.cak-lar mı? (ge*rek*li / o*la*cak*lar / mı) (+?),
gerekli ol-ma-/y/a.cak-lar mı? (ge*rek*li / ol*ma*ya*cak*lar / mı) (-?)

o-kul-da ol-a.cak-lar (o*kul*da / o*la*cak*lar) (+),
okul-da ol-ma-/y/a.cak-lar (o*kul*da / ol*ma*ya*cak*lar) (-),

okul-da ol-a.cak-lar mı? (o*kul*da / o*la*cak***lar** / mı) (+?),
okul-da ol-ma-/y/a.cak-lar mı? (o*kul*da / **ol***ma*ya*cak*lar / mı)(-?)

ol-ma.lı

Ben → /y/ım

toplantı-da ol-ma.lı-/y/ım (top*lan*tı***da** / ol*ma*lı*yım) (+),
toplantı-da ol-ma-ma.lı-/y/ım (top*lan*tı***da** / ol*ma*ma*lı*yım) (-),
toplantı-da ol-ma.lı mı-/yım? (top*lan*tı***da** / ol*ma***lı** / mı*yım) (+?),
toplantı-da ol-ma-ma.lı mı-/yım? (top*lan*tı***da** / **ol***ma*ma*lı / mı*yım) (-?)

Sen → sın

hazır ol-ma.lı-sın (ha*zır / ol*ma*lı*sın) (+),
hazır ol-ma-ma.lı-sın (ha*zır / **ol***ma*ma*lı*sın) (-),
hazır ol-ma.lı mı-sın? (ha*zır / ol*ma***lı** / mı*sın) (+?),
hazır ol-ma-ma.lı mı-sın? (ha*zır / **ol***ma*ma*lı / mı*sın) (-?),

O → Ø

duygusal ol-ma.lı (duy*gu***sal** / ol*ma*lı) (+),
duygusal ol-ma-ma.lı (duy*gu*sal / **ol***ma*ma*lı) (-),
duygusal ol-ma.lı mı? (duy*gu*sal / ol*ma***lı** / mı) (+?),
duygusal ol-ma-ma.lı mı? (duy*gu*sal / **ol***ma*ma*lı / mı) (-?)

Biz → /y/ız

dürüst ol-ma.lı-/y/ız (dü*rüst / ol*ma*lı*yız) (+),
dürüst ol-ma-ma.lı-/y/ız (dü*rüst / **ol***ma*ma*lı*yız) (-),
dürüst ol-ma.lı mı-/y/ız? (dü*rüst / ol*ma***lı** / mı*yız) (+?),
dürüst ol-ma-ma.lı mı-/y/ız? (dü*rüst / **ol***ma*ma*lı / mı*yız) (-?)

Siz → sın-ız

dalgın ol-ma.lı-sın-ız (dal*gın / ol*ma*lı*sınız) (+),
dalgın ol-ma-ma.lı-sın-ız (dal*gın / **ol***ma*ma*lı*sınız) (-),
dalgın ol-ma.lı mı-sın-ız? (dal*gın / ol*ma***lı** / mı*sınız) (+?),
dalgın ol-ma-ma.lı mı-sın-ız? (dal*gın / **ol***ma*ma*lı / mı*sınız) (-?)

Onlar → lar

uysal ol-ma.lı-lar (uy*sal / ol*ma*lı*lar) (+),
 uysal ol-ma-ma.lı-lar (uy*sal / ol*ma*ma*lı*lar) (-),
 uysal ol-ma.lı-lar mı? (uy*sal / ol*ma*lı*lar / mı) (+?),
 uysal ol-ma-ma.lı-lar mı? (uy*sal / ol*ma*ma*lı*lar / mı) (-?)

ol-a.bil-ir

Ben → im

yorgun ol-a.bil-ir-im (yor*gun / o*la*bi*li*rim) (+),
 yorgun ol-ma-/y/a.bil-ir-im (yor*gun / ol*ma*ya*bi*li*rim) (-),
 yorgun ol-a.ma-am (yor*gun / o*la*mam) (-),
 yorgun ol-a.bil-ir mi-/y/im? (yor*gun / o*la*bi*li*rim / mi*yim) (+?),
 yorgun ol-ma-/y/a.bil-ir mi-/y/im? (yor*gun / ol*ma*ya*bi*li*rim / mi*yim) (-?),
 yorgun ol-a.maz mı-/y/im? (yor*gun / o*la*maz / mı*yım) (-?)

Dikkat! Yukarıdaki örneklerden bazıları yapısal olarak doğru olsa da mantıksal olmayabilirler.

Sen → sin

hasta ol-a.bil-ir-sin (has*ta / o*la*bi*li*sin) (+),
 hasta ol-ma-/y/a.bil-ir-sin (has*ta / ol*ma*ya*bi*li*sin) (-),
 hasta ol-a.maz-sın (has*ta / o*la*maz*sin) (-),
 büro-da ol-a.bil-ir mi-sin? (bü*ro*da / o*la*bi*li*rim / mi*sin) (+?),
 büro-da ol-ma-/y/a.bil-ir mi-sin? (bü*ro*da / ol*ma*ya*bi*li*rim / mi*sin) (-?),
 büro-da ol-a.maz mı-sın? (bü*ro*da / o*la*maz / mı*sin) (-?)

O → Ø

Evli ol-a.bil-ir (ev*li / o*la*bi*li*rim) (+),
 evli ol-ma-/y/a.bil-ir (ev*li / ol*ma*ya*bi*li*rim) (-),
 evli ol-a.maz (ev*li / o*la*maz) (-),

evli ol-a.bil-ir mi? (ev*li / o*la*bi*li*rim / mı) (+?),
 evli ol-ma-/y/a.bil-ir mi? (ev*li / ol*ma*ya*bi*li*rim / mı) (-?),
 evli ol-a.maz / mı? (ev*li / o*la*maz / mı) (-?)

Biz → iz, ız

hazır ol-a.bil-ir-iz (ha*zır / o*la*bi*li*riz) (+),
 hazır ol-ma-/y/a.bil-ir-iz (ha*zır / ol*ma*ya*bi*li*riz) (-),
 hazır ol-a.ma-/y/iz (ha*zır / o*la*ma*yız) (-),
 hazır ol-a.bil-ir mi-/y/iz (ha*zır / o*la*bi*li*r / mi*yiz) (+?),
 ha-zır ol-ma-/y/a.bil-ir mi-/y/iz? (ha*zır / ol*ma*ya*bi*li*r / mi*yiz) (-?),
 hazır ol-a.maz mı-/y/iz? (ha*zır / o*la*maz / mı*yız) (-?)

Siz → sin-iz, sını-ız

istekli ol-a.bil-ir-sin-iz (is*tek*li / o*la*bi*li*r*si*niz) (+),
 istekli ol-ma-/y/a.bil-ir-sin-iz (is*tek*li / ol*ma*ya*bi*li*r*si*niz) (-),
 istekli ol-a.maz-sin-iz (is*tek*li / o*la*maz*si*niz) (-),
 istekli ol-a.bil-ir mi-sin-iz? (is*tek*li / o*la*bi*li*r / mi*si*niz) (+?), istekli
 ol-ma-/y/a.bil-ir mi-sin-iz? (is*tek*li / ol*ma*ya*bi*li*r / mi*si*niz) (-?), istekli
 ol-a.maz mı-sin-iz? (is*tek*li / o*la*maz / mı*si*niz) (-?)

Onlar → ler, lar

memnun ol-a.bil-ir-ler (mem*nun / o*la*bi*li*r*ler) (+),
 memnun ol-ma-/y/a.bil-ir-ler (mem*nun / ol*ma*ya*bi*li*r*ler) (-),
 memnun ol-a.maz-lar (mem*nun / o*la*maz*lar) (-),
 memnun ol-a.bil-ir-ler mi? (mem*nun / o*la*bi*li*r*ler / mi) (+?),
 memnun ol-ma-/y/a.bil-ir-ler mi? (mem*nun / ol*ma*ya*bi*li*r*ler / mi) (-?),
 memnun ol-a.maz-lar mı? (mem*nun / o*la*maz*lar / mı) (-?)

miş, miş, müş, muş

Söylenti anlamı içeren "miş, miş, müş, muş" allomorfları, "me.li, ma.lı, e.bil-ir, a.bil-ir, e.mez, a.maz" allomorflarına eklenerek bunları içeren tümcelere söylenti kavramı katarlar. Örneğin:

sinema-da/y-mış-ım (si*ne*ma*day*mi*şım) (+),
 sinemada değil miş-im (si*ne*ma*da / de*ğil / mi*şım) (-)
 hasta mı/y/-miş-im? (has*ta / mıy*mi*şım) (+?),
 güzel değil mi/y/-miş-im? (gü*zel / de*ğil / mıy*mi*şım) (-?)

görgüsüz müş-sün (gör*gü*süz*müş*sün) (+),
 yetenekli değil-miş-sin (ye*te*nek*li / de*ğil*miş*sin) (-),
 görgüsüz mü/y/-müş-sün? (gör*gü*süz / müy*müş*sün) (+?),
 anlayışlı değil mi/y/-miş-sin? (an*la*yış*lı / de*ğil / mıy*miş*sin) (-?)

umutlu ol-ma.lı/y/-miş-sin (u*mut***lu** / ol*ma*lıy*miş***sin**) (+),
 umutlu ol-ma-ma.lı/y/-miş-sin (u*mut***lu** / ol*ma*ma*lıy*miş***sin**) (-),
 güçlü ol-ma.lı/y/-miş-iz (güç***lü** / ol*ma*lıy*miş***şiz**) (+),
 sorumlu ol-a.bil-ir-miş-sin-iz (so*rum***lu** / o*la*bi***lir***miş***si*niz**) (+),
 sorumlu ol-a.maz-lar-mış (so*rum***lu** / o***la***maz*lar***mış**) (-)

Temel Morfem Dizileri ve Anlamlı Sözel Diziler

İsteyenler aşağıda verilen örnek tümceleri okurken, fonemlerin altına çizilmiş tek ya da çift çizgileri izleyerek sözel yapıyı kendileri de bulabilirler. Aşağıda verilen **anlamsal** (morphemic) yapılara sözel yapının ürettiği /s/, /y/, /n/, /ş/ kaynaştırma ünsüzleri koyulmamıştır.

Örneğin:

(Ben) ey-e gi_ı-i.yor_ı-um. (baz anlamsal yapı)
 (ben / e***ve** / gi*di*yo*rum) (sözel yapı)

Baba-am be_ı-i oku_ı-a götü_ı-e.cek. (baz anlamsal yapı)
 (ba*bam / be*ni / o*ku***la** / gö*tü*re*cek) (sözel yapı)

Ders-im-i çok çalış-ma.lı-mış-im. (baz anlamsal yapı)
 (der*si*mi / **çok** / ça*lış*ma*lıy*mi*şım) (sözel yapı)

Se_ı-i çok özle-ü.yor_ı-um. (baz anlamsal yapı)
 (se*ni / **çok** / öz*lü*yo*rum) (sözel yapı)

Ey-in kapı-ı-ı kilitle-e.me-di-im. (baz anlamsal yapı)
 (e*vin / ka*pi***şı***nı / ki*lit*le***ye***me*dim) (sözel yapı)

Oda-ı temizle-me-i.yor-lar. (baz anlamsal yapı)
 (o*da*yı / te*miz***le***mi*yor*lar) (sözel yapı)

Hırsız-ın ne yön-e kaç-tık-ı-ı gör-dü-ün mü? (baz anlamsal yapı)
 (hır***şı***zın / **ne** / yö*ne / kaç***tı***ğ**ı***nı / gör*d**ün** / mü) (sözel yapı)

Martı-lar-ın uç-uş-u hep-i.miz-i büyü-di. (baz anlamsal yapı)
 (mar***tı***la***rın** / u*çu***şu** / he*pi*mi*zi / bü*yü***le***di) (sözel yapı)

Koş-ar-sa-an otobüs-e yetiş-e.bil-ir-sin. (baz anlamsal yapı)
 (ko***şar***san / o*to*bü***se** / ye*ti***şe***bi***lir***sin) (sözel yapı)

Gör-üş-e.bil-ir-iz. (baz anlamsal yapı)

(gö*rü*şe*bi*li*riz) (sözel yapı)

Söz-üm-ü dinle-se-di-in sınav-ı kazan-ır-dı-ın. (baz anlamsal yapı)

(sö*zü*mü / din*le*sey*din / sı*na*vı / ka*za*nır*dın) (sözel yapı)

TÜMCELERİN SÖZEL YAPISI

Akıcı bir Türkçe konuşmada, tümce içindeki kısa duraksamalar genellikle son fonemleri **ünlü** olan **sözcüklerden sonra** ve aynı zamanda **son heceleri** “ünsüz **ünlü** ünsüz” ile sonlanan sözcüklerden sonra iştilir. Genelde, sözcüklerin ya da allomorfların son heceleri ünsüzlerle sonlanıyor ve izleyen sözcüklerin ya da allomorfların ilk heceleri ünlülerle başlıyorsa, bu ünsüzler hecelerinden ayrılırlar ve izleyen heceler ya da allomorflar ünlülerle başlıyorsa bu ünlülerle birleşerek yeni heceler oluştururlar.

Tüm Türkçe **fiil grupları** da “ünsüz **ünlü** ünsüz” hecelerle sonlanırlar. Yalnız üçüncü kişilerin Di’li Geçmiş Zaman fiil ve “me.li, ma.lı” gruplarının sonlarında “ünsüz **ünlü**” heceler kullanılır. Örneğin:

Nasıl anlat-a.cağ-ım?

(na*sı*lan*la*ta*ca*ğım)

Sen-i görmeyeli **aşağı yukarı** bir yıl oldu.

(se*ni / gör*me*ye*li / a*şa*ğı / yu*ka*rı / bir / yı*ıl*ol*du)

En ucuz ekmek-i nere-den al-a.bil-ir-im?

(e*nu*cu*zek*me*ği / ne*re*de*na*la*bi*li*rim)

Sen o-/n/a sırlıslıkla aşık-sın.

(se*no*na / sı*rıl*sık*la*ma*şık*sın)

Oldukça az öğrenci sınavı geçti.

(ol*duk*ça / a*zög*ren*ci / sı*na*vı / geç*ti)

Yabancı bir dil öğrenmek **fevkalâde** zordur.

(ya*ban*cı / bir / di*lög*ren*mek / fev*ka*lâ.*de / zor*dur)

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Senin onu niçin aradığını neredenin anlayım?

(se***ni***no*nu / **ni***çi*na*ra*dı*ği*nı / **ne***re*de***nan***la*yım)

Sen-i ne zamanın arayım?

(se***ni** / **ne***za*ma*na*ra*yım)

Boğaz Köprüsü'nün ışıkları geceleyin ışıl ışıl ışıldar.

(bo*ğaz / köp*rü*sü***nü***nı*şık*la*rı / ge*ce*le*yi***nı***şı*lı*sı***l***şı*lı*dar)

Yukarıda verilen örnekler tümcelerın sözel yapıyla ilgilidir. Yazıda tüm sözcükler ayrı ayrı yazılır.

SEMBOLLER ve KISALTMALAR

Yıldız imi: Yıldız imleri heceleri ayırır: (ça*lı*şır*yor*duk)

Ayraçlar: Ayraçlar isteğe bağlı sözleri içerir: (benim), (biz), (ben)

İki nokta: İki nokta (:) uzun söylenen bir ünlüyü gösterir: te*da:*vi:

Nokta: Bazen noktalar allomorfları hecelerine ayırır: "i.yor", "e.cek", "e.bil", "me.li", "e.mez", "e.me" vb.

Tire: Tireler (-) morfem ve allomorfları birbirinden ayırır (çalış-mış), (gör-dü-ler).

Altlarına çift çizgilerle (e) işaretlenmiş ünlüler düşer:
bekle-i.yor-um (bek*li*yo*rum)

Altları tek çizgilerle işaretlenmiş olan ünsüzler, örneğin "m", "n", "s", hecelerinden ayrılarak izleyen allomorf bir ünlü ile başlıyorsa bu ünlüyle birleşir ve **yeni bir hece** oluşturur. Örneğin:
gel-i.yor-um → (ge*li*yo*rum), gör-üş-e.bil-ir-iz → (gö*rü*şe*bi*li*riz)

Dönüşüm işareti: (U) Bu işaret basit bir tümcenin izleyen yapıya dönüştüğünü gösterir: Kuşlar uçuyor. U uçan kuşlar

[Dİ] : morfem. En küçük anlamlı söz birimi.

[Dİ] : ♪ [di, dı, dü, du, ti, tı, tü, tu]: Bir morfemin sözel değişkenleri.

b nesne: Belirtili nesne.

bs nesne: Belirtisiz nesne.

AÖ: Ad Öbeği (özne ya da nesne).

FÖ: Fiil Öbeği (yüklem)

zarf öb: Zarf Öbeği

/y/ : Sözel yapı tarafından üretilen ve bir anlam taşımayan kaynaştırma ünsüzlerini gösterir, "/s/, /y/, /n/, /ş/" gibi.

Eğik çizgi (/) sözcükleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

♪: Bir morfemin aynı anlama gelen sözel alternatiflerini işaretler.

Bazı tümcelerin başına konulan (*) yıldız imleri bu tümcelerin doğru **olmadığını** gösterir.

KAYNAKÇA

Allen Harold B.,

Applied English Linguistics, 1958

Allen J.B.P and Buren Paul Van, Chomsky:

Selected Readings, 1971

Aydın Özgür

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Türkçe Dil bilgisi Betimlemelerinin Görünümü

Başkan Özcan,

Lengüistik Metodu, 1967

Beach, Emmon,

An Introduction to Transformational Grammars Holt, Rinehart and Winston, Inc.

Bloomfield Leonard,

Language, 1933

Bolinger Dwight,

Aspects of Language 1981, Harper and Row, Publishers, New York

Bruce L. Liles,

An introductory Transformational Grammar, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J. 1971

Chomsky Noam

Syntactic Structures, 1957

Chomsky Noam

Aspects of the Theory of Syntax, Cambridge: 1969.

Chomsky Noam

Language and Mind, New York: Harcourt, Brace, 1968.

Chomsky Noam and Halle Morris,

The Sound Pattern of English 1968

Ediskun Haydar,

Yeni Türk Dil bilgisi, 1996

Ergin Muharrem,

Türk Dil Bilgisi, 1972

Fries Carl Carpenter, The Structure of English, 1952

TÜRKÇE DİLBİLGİSİNİN YENİ TERTİBİ

Gatenby, Hornby and Wakefield;

The Advanced Learner's Dictionary of Current English, 1952

Gencan Tahir Nejat

Dil bilgisi, Kanaat Yayınları, İstanbul

Geoffrey Lewish

Turkish Grammar, 2004

Göknel Yüksel,

English Workbook, Ahmet Sait Matbaası İstanbul 1976

Göknel Yüksel

Modern Türkçe Dil bilgisi, 1974, Esen Kitabevi, Kemeraltı No. P. 30 İZMİR

Göknel Yüksel

Üretici Dönüşümlü Dil bilgisi ve Türkçe Sözdizimi 1976, Türk Dili XXXIII / 295

Göknel Yüksel

Turkish Grammar Updated Academic Edition 2013

Göksel Aslı, Celia Kerslake

Turkish: A Comprehensive Grammar, 2005

Hengirmen Mehmet

Türkçe Dil bilgisi, 2005

Hornby A.S.

A Guide to Patterns and Usage in English 1954, Oxford University Press

Liles Robert B.

An introductory Transformational Grammar, 1971, Max Black, Frederick A. Praeger

Pinker Steven

The Language Instinct, 1994.

Pinker Steven

How the Mind Works, 1997

Pinker Steven

The Blank Slate 2002

Pinker Steven,

Words and Rules, The Ingredients of Language, 2006

R. A. Close,

A Reference Grammar for Students of English. Longman 1982

Sezer Ayhan,

Üretimsel-Dönüşümlü Dil bilgisinin Türkçeye Uygulanması Üzerine Bir Gözlem

Thomas Owen,

Transformational Grammar and the Teacher of English, 1974

